

รายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceeding)

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 7 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 5
The 7th National and 5th International Conference 2025

อีสานเปลี่ยนโลก

พุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft Power
เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

*"Isan: Changing The World: Buddhist Innovations for
Developing Soft Power Toward
a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"*

วันที่ 25 กรกฎาคม 2568

DATE : 25 JULY 2025

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

รายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceeding)

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๗ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๕

“อีสานเปลี่ยนโลก : พุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft Power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ปรึกษา :	พระพรหมวัชรธีรอาจารย์, ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระธรรมวชิโรดม, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระเทพวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
	ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
บรรณาธิการ	พระราชพัฒน์วัชรบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	รศ.ดร.สุรพล พรหมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กองบรรณาธิการ		

สาขาศาสนา/ปรัชญา

พระครูภาวนาโพธิคุณ, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, วิ. รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูสุธีพุทธบัณฑิต, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รศ.ดร.รัตน์ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.ชาญชัย ฤทธิร่วม	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.จรัส ลีกา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.จำรัส บุคตาพงษ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สาขาสังคมศาสตร์

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

พระมหาวิรุฬ วิโรจน์, ผศ.ดร.

รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

รศ.ดร.พงษ์เสฐียร เหลืองอลงกต

รศ.ดร.ภาสกร ดอกจันทร์

รศ.ดร.กตัญญู แก้วหานาม

รศ.ดร.วินิจ ฝาเจริญ

รศ.ดร.ปิยะลักษณ์ โพธิวรรณ

รศ.ดร.รภัศรณ คณจารุอนันต์

รศ.ดร.อังคณา ตุงคะสมิต

ผศ.ดร.นิเทศ สนั่นนารี

ผศ.ดร.อรุณ ไชยนิทย์

ผศ.ดร.ศิริศักดิ์ อาจวิชัย

ผศ.ดร.สมปอง สุวรรณภูมา

ผศ.ดร.คุณากร กรสิงห์

ผศ.ดร.ณัฐชัย นิมนวล

ผศ. ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์

ผศ. ดร.สุรธัชกุล นุ่นภูบาล

ผศ.ดร.อรุณ ไชยนิทย์

ผศ.ดร.วรวิทย์ นพแก้ว

ผศ.ดร.สนุก สิงห์มาตร

ผศ.ดร.วรเชษฐ์ โตอิน

อ.ดร.สุธีร์กิตต์ ฝอดสูงเนิน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลย์สงคราม

มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

สาขาการศึกษา

ศ.ดร.กนกอร สมปราชญ์

พระมหาศุภชัย สุภกิจโจ, รศ.ดร.

รศ.ดร.วิทยา ทองดี

รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก

รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน

มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.สิทธิพล อาจอิน	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร.สุขพัฒน์ อนันทจารย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ณัฐพัชร อนันตธีรกุล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.จิราพร ผันสว่าง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สาริตา สุขคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผศ.ดร.วรวิทย์ ตัญญูวิสุทธิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผศ.ดร.บุญชู ภูศรี	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผศ.ดร.เพชรฤต ศรีบุญเรือง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดฮอนด้า วาทสโท, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อ.ดร.สุนทร สายคำ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สาขาอีสาน

รศ.ดร.สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.สุขพัฒน์ อนันทจารย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูสุธีพุทธวิมลจิต, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ระดับนานาชาติ

พระสิทธิวัชรบัณฑิต, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ดิปติ มหันตะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.นิเทศ สนั่นนารี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.วรวิทย์ ตัญญูวิสุทธิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผศ.ดร.นิรัช เรืองแสน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผศ.ดร.พงษ์ศักดิ์ ผกามาต	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
คณะทำงานเอกสารวิชาการ รศ.ดร.สุรพล พรหมกุล	พระมหาพิสิฐ วิมลฐปญโญ, ดร.
อ.ดร.สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา	อ.จิรวัดน์ สิทธิธรรม
พระมหาปรเมศวร์ ปรมิสโร, ดร.	พระมหาปรีชา เตชธมโม

พิมพ์เมื่อ

กรกฎาคม 2568

บรรณาธิการแถลง

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 7 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 5 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ในวันศุกร์ที่ 25 เดือนกรกฎาคม 2568 โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย รวมถึงการสร้าง พุทธนวัตกรรม ที่มีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ 2) เพื่อให้บริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่ วัด ชุมชน และท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมแห่งสันติสุขอย่างยั่งยืน ทั้งในประเทศไทยและภูมิภาคอาเซียน 3) เพื่อเปิดเวทีในการ เผยแพร่ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับพุทธนวัตกรรม ของคณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต และนักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา จากสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน สู่สาธารณชน 4) เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการและการวิจัย ระหว่างผู้บริหาร คณาจารย์ และนิสิต จากมหาวิทยาลัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผ่านการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ดี มีประเด็นการประชุมคือ “อีสานเปลี่ยนโลก พุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft Power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI” มีประเด็นย่อยในการประชุมคือ 1) พุทธนวัตกรรมด้านศาสนา/ปรัชญา 2) พุทธนวัตกรรมด้านสังคมศาสตร์ 3) พุทธนวัตกรรมด้านการศึกษา 4) พุทธนวัตกรรมด้านอีสาน โดยมีบทความระดับชาติจำนวน 117 บทความ ระดับนานาชาติจำนวน 20 บทความ

บทความทั้งหมดได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ (Peer Review) เรียบร้อยแล้ว อีกทั้งเจ้าของบทความจะต้องนำเสนอในเวทีประชุมวิชาการรูปแบบปากเปล่า (Oral Presentation) จากนั้นจะนำบทความทั้งหมดไปตีพิมพ์ในรูปแบบรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceeding) เพื่อตีพิมพ์บทความสมบูรณ์ (Full Paper) โดยมีคณะผู้ทรงคุณวุฒิหรือคณะกรรมการคัดเลือกบทความซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่อยู่ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการจัดประชุมวิชาการในครั้งนี้ ทำหน้าที่คัดสรรกลั่นกรอง รวมถึงตรวจสอบความถูกต้อง การใช้ภาษา และแก้ไขถ้อยคำ หรือรูปแบบการนำเสนอที่ถูกต้องก่อนการเผยแพร่ในหนังสือประมวลบทความในการประชุมทางวิชาการ (proceedings) ที่มาจากการประชุมโดยสมาคมวิชาการ ซึ่งในครั้งนี้มี 3 สมาคมคือ สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

ในนามมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นขอขอบพระคุณพระพรหมวัชรธีรารจารย์, ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้เมตตาเดินทางมาเป็นประธานเปิดงาน และเป็นองค์ปาฐกถาตลอดถึงวิทยากรและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้เสียสละเวลามาร่วมงานครั้งนี้ ทำให้งานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ ผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ร่วมมือกันขับเคลื่อนการจัดงานครั้งนี้ ทั้งด้านกำลังคน กำลังความคิด ทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายมหาวิทยาลัยด้วยความมั่นคง ภาคภูมิใจ ก้าวหน้าต่อไป

(พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น ปฏิบัติหน้าที่แทน

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 7 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 5

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง	ก
สารบัญ	ค
บทความระดับชาติด้านศาสนา/ปรัชญา ห้องประชุมย่อยที่ 1	1
พุทธบริษัท 4 กับนวัตกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม พลังขับเคลื่อนสังคมด้วยเมตตาและสันติภาพในบริบทสังคมยุคดิจิทัล	
-อุมารินทร์ เลิศสพพันธ์	2
การพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาโดยใช้แนวคิดพุทธนวัตกรรม	
-พระครูสิรินันทโมสิต ทิพย์ ชันแก้ว ไว ชีรัมย์ รุ่งสุริยา หอมวัน	15
เทพสวรรค์ : จริยธรรมของเทพที่มีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ	
-พระมหาสวิตต์ ชีรปัญญา (ธูปนาค)	30
ความศรัทธาต่อมนต์ขาวในฐานะพุทธมนต์ : ศึกษากรณีรัตนปริตรที่มีอิทธิพลต่อการป้องกันโรคภัย	
-พระอภิชาติ ขาตเมธ (ศิริสินธุ์)	42
วิเคราะห์แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของพีโดเคลส	
-พระมหาปรเมศวร์ ปรมิสโสโร (ประพิน) พระเรืองเดช ถาวรธมโม (เหมาะสม) พระมหาวิมล กตปุญโญ (ดวงก้อม)	53
การวิเคราะห์แนวคิดสสารนิยมของเดโมคริตัสในมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาท	
-พระมหาปรเมศวร์ ปรมิสโสโร (ประพิน) พระมหาปริชา เตชธมโม (ทองแมน) พระมหาวิมล กตปุญโญ (ดวงก้อม)	61
พุทธธรรมแห่งความเสมอภาคในสังคมพหุวัฒนธรรม	
-พระธีรพล ญฐิติโก (บัวทอง)	73
วิเคราะห์ความสุขตามนัยที่ปรากฏในอุชชยสูตร	
-พระครูปริยัติวรวงค์ นาควิโส (ป้อมแสง)	80
ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการทำสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนา	
-พระปลัดธรรมรัตน์ ธรรมรัตน์ (ชาวเหลือง)	90

บทความระดับชาติ

พุทธนวัตกรรมทางศาสนา/ปรัชญา
สร้างสังคมสันติสุขและความเสมอภาค

ห้องประชุมย่อยที่ 1

อาคารบัณฑิตศึกษา สมเด็จพระพุทธาจารย์ (สนิท ขวนปญญมหาเถร)

ผู้ทรงคุณวุฒิ :

1. พระครูภาวนาโพธิคุณ, รศ.ดร.
2. รศ.ดร.สัญญา สะสอง
3. ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น

พุทธบริษัท 4 กับนวัตกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม
พลังขับเคลื่อนสังคมด้วยเมตตาและสันติภาพในบริบทสังคมยุคดิจิทัล
The Fourfold Buddhist Community and Digital Dharma Propagation Driving
Society with Compassion and Peace in the Digital Age

อุมารินทร์ เลิศสพพันธุ์

Umarin Lertsahaphan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่นวัดกลาง พระอารามหลวง จังหวัดกาฬสินธุ์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University khonkaen Campus
Academic Service Unit Khon Kaen Buddhist College Wat Klang
Royal Monastery Kalasin Province
Corresponding Author E-mail: umarin26um@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง "พุทธบริษัท 4 กับนวัตกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม พลังขับเคลื่อนสังคมด้วยเมตตาและสันติภาพในบริบทสังคมยุคดิจิทัล" นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและวิเคราะห์บทบาทสำคัญของ พุทธบริษัท 4 ซึ่งประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ในฐานะกลไกหลักที่ธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่สังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มดิจิทัลเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและการสื่อสารของผู้คนอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ในห้วงเวลาที่สังคมก้าวเข้าสู่ ยุคดิจิทัล เต็มตัว การเผยแผ่พุทธธรรมแบบดั้งเดิมอาจเผชิญความท้าทายในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ศักยภาพของพุทธบริษัทแต่ละกลุ่มในการประยุกต์ใช้ นวัตกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม ผ่านช่องทางและเครื่องมือสมัยใหม่ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ยอดนิยมอย่าง Facebook, YouTube, TikTok, การพัฒนาแอปพลิเคชันธรรมะ, พอดแคสต์, E-book รวมถึงการสำรวจความเป็นไปได้ของการนำเทคโนโลยีขั้นสูงอย่างปัญญาประดิษฐ์ (AI) และเทคโนโลยีเสมือนจริง (VR/AR) มาปรับใช้เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้และปฏิบัติธรรมที่น่าสนใจและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้ บทความยังเน้นย้ำว่านวัตกรรมเหล่านี้ไม่ใช่เพียงเครื่องมือส่งต่อข้อมูล แต่เป็นช่องทางสำคัญที่พุทธบริษัท 4 สามารถใช้เพื่อเป็น พลังขับเคลื่อนสังคม โดยการเผยแผ่หลักธรรมแห่ง เมตตาและสันติภาพ ไปยังวงกว้าง หลักธรรมเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในโลกออนไลน์ที่มักเต็มไปด้วยความเห็นต่างและความตึงเครียด ผู้เขียนจะนำเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของพุทธบริษัททุกภาคส่วนให้มีความรู้เท่าทันและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีสติ มีคุณธรรม และสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย เพื่อให้พระพุทธศาสนายังคงเป็นประทีปส่องทางแก่สังคม สร้างสรรค์คุณูปการต่อสังคมที่เปี่ยมด้วยความเอื้อเฟื้อ ความเข้าใจ และความสงบสุขอย่างยั่งยืนในยุคที่เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของทุกคน

คำสำคัญ: พุทธบริษัท 4, นวัตกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม, เมตตาและสันติภาพ, สังคมยุคดิจิทัล, พลังขับเคลื่อนสังคม

Abstract

This article, "The Fourfold Assembly and Innovations in the Dissemination of Dhamma: A Compassion- and Peace-Driven Force in the Digital Age," aims to explore and analyze the essential role of the Fourfold Assembly—Bhikkhus (monks), Bhikkhunis (nuns), Upāsakas (laymen), and Upāsikās (laywomen)—as a core mechanism for preserving and transmitting Buddhism in the modern era. This is particularly significant as digital technology and online platforms increasingly influence people's lifestyles and communication patterns. As society fully enters the digital age, traditional methods of disseminating the Dhamma face challenges in reaching diverse audiences, especially younger generations. This article focuses on the capacity of each group within the Fourfold Assembly to integrate modern innovations in Dhamma dissemination through digital tools such as social media platforms (Facebook, YouTube, TikTok), Dhamma applications, podcasts, e-books, and even advanced technologies like Artificial Intelligence (AI) and Virtual/Augmented Reality (VR/AR). These tools are used to create more engaging and accessible learning and meditation experiences. The article emphasizes that these technologies are not merely channels for information transfer but serve as powerful tools through which the Fourfold Assembly can help shape society by spreading the values of compassion and peace.

These Dhamma principles are vital for promoting mutual understanding, reducing conflict, and encouraging peaceful coexistence in an online world often marked by tension and opposing views. The author proposes strategies to enhance the digital literacy and ethical awareness of all members of the Fourfold Assembly, enabling them to use technology mindfully, morally, and in alignment with the Dhamma-Vinaya. This would ensure that Buddhism continues to serve as a guiding light in society and contributes to building a culture of generosity, understanding, and lasting peace in an age where technology is an inseparable part of daily life.

Keywords: Fourfold Assembly, Innovations in Dhamma Dissemination, Compassion and Peace, Digital Society, Social Driving Force

บทนำ

ในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่โลกดิจิทัล มนุษย์พึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้นจนรูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ผู้คนเสพข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์มากกว่าการพบปะในชีวิตจริง ส่งผลให้เกิดความห่างเหินทางจิตใจ และปัญหาทางศีลธรรมในสังคมเพิ่มขึ้น (วชิรญาณ ชนะศรี, 2563) พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งปัญญาและความเมตตา จึงต้องปรับตัวโดยใช้นวัตกรรมเพื่อเผยแผ่ธรรมะให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตยุคใหม่ โดยเฉพาะผ่านบทบาทของพุทธบริษัท 4 ซึ่งประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ที่ทำหน้าที่ธำรง รักษา และเผยแผ่พระธรรมวินัยมาตั้งแต่พุทธกาล การเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ นำมาซึ่งทั้งโอกาสและความท้าทายในการเผยแผ่ธรรมะ โดยเฉพาะกับคนรุ่นใหม่ที่เกิดโตมาพร้อมเทคโนโลยี หากพุทธบริษัท 4 ยังคงยึดรูปแบบการเผยแผ่แบบเดิมเพียงอย่างเดียว ย่อมอาจไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การประยุกต์ใช้

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

เทคโนโลยี เช่น สื่อสังคมออนไลน์ YouTube, Podcast, Facebook หรือแอปพลิเคชันธรรมะต่าง ๆ จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2565)

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์บทบาทของพุทธบริษัท 4 ในการนำนวัตกรรมดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรม โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมหลักเมตตาและสันติภาพ เพื่อให้พระพุทธศาสนายังคงเป็นพลังขับเคลื่อนจิตใจและสังคมได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในโลกยุคใหม่

1. พุทธบริษัท 4 ในฐานะผู้เผยแผ่ธรรมะ

พุทธบริษัท 4 ซึ่งประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เป็นเสมือนเสาหลักค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน ด้วยบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันแต่ล้วนเกื้อกูลกันในการเผยแผ่และสืบทอดพระธรรมวินัยให้แผ่ไพศาลไปสู่มหาชน ในอดีต การเผยแผ่ธรรมะมักจำกัดอยู่ในรูปแบบของการแสดงพระธรรมเทศนา การสนทนาธรรม การบรรยายธรรมในสถานที่เฉพาะ การจัดกิจกรรมทางศาสนาในวัดวาอาราม หรือการเผยแพร่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก เช่น

1.1 บทบาทหน้าที่ดั้งเดิมของพุทธบริษัท 4 ในการเผยแผ่ธรรมะ

พุทธบริษัท 4 ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ล้วนมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาและเผยแผ่พระธรรมวินัย อันเป็นรากฐานแห่งพระพุทธศาสนา ภิกษุเป็นผู้นำและศูนย์กลางในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระธรรมวินัยโดยตรง มีบทบาทสำคัญในการเป็นครูอาจารย์ ผู้ให้คำแนะนำและนำการปฏิบัติธรรม รวมถึงการแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อสั่งสอนสาธุชนให้เข้าใจในหลักธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ภิกษุณี แม้ในประเทศไทยบทบาทภิกษุณีอาจยังไม่แพร่หลายเท่าในบางประเทศ แต่โดยหลักการแล้ว ภิกษุณีมีบทบาทในการศึกษาพระธรรมวินัยเช่นเดียวกับภิกษุ และเป็นผู้เผยแผ่ธรรมะ นำการปฏิบัติ และให้คำแนะนำแก่พุทธบริษัทฝ่ายสตรีเป็นหลัก ก่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการเผยแผ่ธรรมะสู่ทุกเพศทุกวัย อุบาสก พุทธศาสนิกชนชายผู้ที่ยังคงครองเรือน มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนาผ่านการให้การอุปถัมภ์บำรุงภิกษุสงฆ์และกิจการพระศาสนา รวมไปถึงการศึกษาพระธรรมและนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และเผยแผ่ธรรมะในวงจำกัดผ่านการสนทนาหรือเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม อุบาสิกา พุทธศาสนิกชนหญิงผู้ที่ยังคงครองเรือน มีบทบาทคล้ายคลึงกับอุบาสกในการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา การศึกษาและปฏิบัติธรรม และเป็นผู้เผยแผ่ธรรมะด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ธรรมะในครอบครัวและชุมชน

1.2 ศักยภาพในการปรับตัวเข้าสู่ยุคดิจิทัล

การเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคดิจิทัลได้เปิดโอกาสให้พุทธบริษัท 4 สามารถปรับขยายบทบาทและวิธีการเผยแผ่ธรรมะให้กว้างขวางและเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น แต่ละกลุ่มต่างมีศักยภาพและจุดเด่นที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างหลากหลาย ภิกษุมีศักยภาพสูงในการเป็น "พระนักเทศน์ออนไลน์" หรือ "พุทธศาสนิก ดิจิทัล" (Digital Buddhist). ด้วยความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง ภิกษุสามารถใช้แพลตฟอร์มเช่น YouTube, Facebook Live, Podcast หรือ TikTok ในการแสดงธรรม บรรยายธรรม ตอบปัญหาธรรมะ และสร้างสรรค์เนื้อหาธรรมะที่เข้าถึงง่ายและน่าสนใจ เช่น คลิปธรรมะสั้น ๆ อินโฟกราฟิกธรรมะ หรือการสนทนาธรรมออนไลน์ ทำให้สามารถเข้าถึงผู้คนในวงกว้างที่อาจไม่มีโอกาสเดินทางมาวัดโดยตรง ภิกษุณีมีศักยภาพในการเป็นผู้เผยแผ่ธรรมะในมิติที่เข้าถึงผู้หญิงโดยเฉพาะ การใช้สื่อดิจิทัลช่วยใหภิกษุณีสามารถสร้างพื้นที่สำหรับสนทนาธรรมแบ่งปันประสบการณ์ การปฏิบัติ และให้คำแนะนำที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญอยู่ ซึ่งอาจเป็นแรงบันดาลใจและเป็นที่พักทางใจให้กับอุบาสิกาและสตรีผู้สนใจธรรมะได้เป็นอย่างดี อุบาสกและอุบาสิกาจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็น

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

"ผู้สร้างเนื้อหา" และ "ผู้เผยแพร่" ธรรมะในชีวิตประจำวัน สามารถสร้างเพจธรรมะ เว็บไซต์ธรรมะ หรือกลุ่มสนทนาธรรมออนไลน์เพื่อแบ่งปันหลักธรรม ประสบการณ์การปฏิบัติ และเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมธรรมะออนไลน์ต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีศักยภาพในการใช้ทักษะด้านเทคโนโลยีและสื่อสารมวลชนมาช่วยพัฒนาเครื่องมือเผยแพร่ธรรมะที่ทันสมัยและตอบโจทย์ความต้องการของผู้คนในยุคดิจิทัล เช่น การออกแบบแอปพลิเคชันธรรมะ การสร้างกราฟิกธรรมะที่สวยงาม หรือการจัดการห้องเรียนธรรมะออนไลน์

1.3 ตัวอย่างความสำเร็จในการใช้สื่อดิจิทัล

ปัจจุบันมีตัวอย่างความสำเร็จของพุทธบริษัท 4 ในการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเผยแพร่ธรรมะอย่างเห็นได้ชัดและเป็นที่กล่าวถึงในกระแสสังคม อาทิ เพจ "ธรรมนาวา" ซึ่งเป็นช่องทางที่เผยแพร่คำสอนของพระราชญาณวัชรชินาสภาส (พระทวีวัฒน์ จารุณโณ) หรือพระอาจารย์ต้น ที่โดดเด่นในการใช้ภาษาธรรมที่เข้าใจง่าย เข้าถึงใจผู้คน โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่และวัยทำงาน ผ่านคลิปธรรมะสั้น ๆ ข้อคิดที่นำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และการตอบปัญหาธรรมะในลักษณะที่ทันสมัย ทำให้เกิดการเข้าถึงและสร้างแรงบันดาลใจในการศึกษาธรรมะอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ ช่อง "คนตื่นธรรม" ก็เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของกลุ่มอุบาสกอุบาสิกาที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์และรวบรวมเนื้อหาธรรมะจากครูบาอาจารย์หลายท่าน มานำเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจ ทั้งวิดีโอ การ์ตูนธรรมะ หรืออินโฟกราฟิก เพื่อให้ธรรมะเป็นเรื่องใกล้ตัวและสนุกสนานสำหรับทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและผู้เริ่มต้นศึกษาธรรมะ ไม่เพียงแต่เพจหรือช่องที่สร้างสรรค์โดยพระภิกษุและกลุ่มพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แต่ยังมี กลุ่มอุบาสกอุบาสิกา ที่ร่วมกันจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมออนไลน์ การสนทนาธรรมผ่านแพลตฟอร์มการประชุมทางไกลอย่าง Zoom หรือ Google Meet ซึ่งทำให้ผู้ที่อยู่ห่างไกลหรือมีข้อจำกัดในการเดินทางสามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและรับฟังธรรมะได้สะดวกยิ่งขึ้น ตัวอย่างเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงพลังของพุทธบริษัท 4 ในการปรับตัวและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงใจผู้คนในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นเครื่องยืนยันว่าธรรมะยังคงเป็นสิ่งที่มีความค่าและเข้าถึงได้ในทุกบริบทสังคม

สรุปได้ว่าพุทธบริษัท 4 ในยุคดิจิทัลไม่ได้จำกัดเพียงการสืบทอดธรรมะแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ได้พัฒนาเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคม ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ หากสามารถใช้สื่อได้อย่างมีสติและรักษาแก่นธรรมไว้ได้อย่างมั่นคง ย่อมทำให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงใจคนยุคใหม่ได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

2. นวัตกรรมการเผยแพร่พุทธธรรมในยุคดิจิทัล

การเข้ามาของเทคโนโลยีดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของการเผยแพร่พระพุทธธรรมอย่างมีนัยสำคัญ จากเดิมที่พึ่งพาสื่อและพื้นที่ทางกายภาพเป็นหลัก สู่การใช้แพลตฟอร์มและเครื่องมือดิจิทัลที่ไร้พรมแดน ซึ่งทำให้การเข้าถึงหลักธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง และยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น นวัตกรรมเหล่านี้ไม่เพียงเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงวิธีการ แต่ยังเปิดโอกาสใหม่ในการนำเสนอธรรมะให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย และตอบสนองความต้องการของผู้คนในยุคปัจจุบัน (Harvardasia, 2567) เช่น สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) นับเป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลสูงสุดในการเผยแพร่ธรรมะในยุคดิจิทัล ด้วยศักยภาพในการเข้าถึงผู้ใช้งานจำนวนมาก และความสามารถในการสื่อสารแบบสองทาง แพลตฟอร์มที่ได้รับความนิยม ได้แก่ Facebook พระสงฆ์ องค์กรพุทธ และพุทธศาสนิกชนจำนวนมากใช้ในการเผยแพร่ธรรมะผ่านการไลฟ์สด (Live streaming) การโพสต์ข้อธรรม ภาพธรรมะ และบทความธรรมะ อีกทั้งยังมีการจัดตั้งกลุ่มสนทนาธรรมซึ่งช่วยเสริมสร้างชุมชนธรรมะในรูปแบบออนไลน์ โดยเฉพาะกลุ่มวัยกลางคนและผู้สูงอายุ YouTube ใช้เผยแพร่ธรรมะเทศนาฉบับเต็ม บรรยายธรรม คลิปสั้น (Short-form videos) และอินโฟกราฟิก (Infographics) ที่เข้าใจง่าย เหมาะสำหรับคนรุ่นใหม่ที่ชอบเสพเนื้อหาผ่านวิดีโอ หลายช่องธรรมะมี

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI
"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ผู้ติดตามหลักแสนถึงหลักล้าน สะท้อนถึงพลังของสื่อในยุคปัจจุบัน TikTok แม้จะเน้นวิดีโอสั้น แต่เริ่มมีพระสงฆ์และผู้เผยแผ่ธรรมะปรับใช้แพลตฟอร์มนี้ในการนำเสนอข้อคิดธรรมะสั้น ๆ กระชับ เข้าถึงง่าย และโดนใจกลุ่มวัยรุ่น ทำให้ธรรมะสามารถเข้าไปอยู่ในชีวิตประจำวันอย่างแนบเนียน

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ดังกล่าวช่วยให้ธรรมะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ตรงจุด โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ และยังเปิดโอกาสให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ผ่านการแสดงความคิดเห็น การสอบถาม และการแบ่งปันเนื้อหา อันเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ธรรมะในเชิงลึก

2.1 แอปพลิเคชันและแพลตฟอร์มเฉพาะทาง

นอกจากสื่อสังคมออนไลน์ ยังมีการพัฒนา แอปพลิเคชันและ แพลตฟอร์มเฉพาะทาง สำหรับการเผยแผ่ธรรมะโดยตรง ได้แก่ แอปพลิเคชันธรรมะ มีให้เลือกหลากหลาย ทั้งสำหรับฟังธรรมะ ทำสมาธิ อ่านบทสวดมนต์ ฟังนิทานธรรมะ หรือแม้แต่แอปที่รวบรวมพระไตรปิฎกฉบับดิจิทัล ช่วยให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลธรรมะได้ทุกที่ทุกเวลา พอดแคสต์ (Podcast) การเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบเสียงเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการฟังธรรมะระหว่างการเดินทาง หรือขณะทำกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งได้รับความนิยมในกลุ่มวัยทำงาน E-book และ Audio Book: หนังสือธรรมะในรูปแบบดิจิทัลและหนังสือเสียง ช่วยลดข้อจำกัดด้านสถานที่และเวลา ทำให้สามารถศึกษาได้อย่างต่อเนื่องผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ

2.2 เทคโนโลยีขั้นสูง

เทคโนโลยีล้ำสมัยเริ่มเข้ามามีบทบาทในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ธรรมะในรูปแบบใหม่ เช่น เทคโนโลยีเสมือนจริง (VR) และความจริงเสริม (AR) สามารถใช้จำลองสถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น พุทธคยา หรือจำลองสภาพแวดล้อมสงบสำหรับทำสมาธิ รวมถึงการแสดงผลข้อมูลประกอบวัตถุมงคลผ่าน AR ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในศาสนาอย่างลึกซึ้ง ปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีศักยภาพในการพัฒนา Chatbot เพื่อตอบคำถามธรรมะเบื้องต้น หรือระบบแนะนำแนวทางการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับผู้ใช้งานแต่ละคน อย่างไรก็ตาม ควรตระหนักว่า AI เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยอำนวยความสะดวก ไม่อาจแทนที่การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและปัญญาญาณได้

2.3 ความท้าทายของนวัตกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม

แม้ว่านวัตกรรมดิจิทัลจะเปิดโอกาสมหาศาล แต่ก็มาพร้อมกับความท้าทายที่ต้องเผชิญและหาทางจัดการอย่างรอบคอบ การรักษาความถูกต้องของเนื้อหา ความรวดเร็วในการเผยแพร่ข้อมูลทำให้เกิดความเสี่ยงที่เนื้อหาธรรมะอาจถูกบิดเบือน ตีความผิด หรือนำเสนอข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งอาจสร้างความเข้าใจผิดหรือความเสื่อมศรัทธาได้ง่าย การป้องกันการบิดเบือนและการรับมือกับ "พุทธพาณิชย์" สื่อดิจิทัลอาจถูกใช้เป็นช่องทางในการแสวงหาผลประโยชน์ในนามของศาสนา (พุทธพาณิชย์) หรือการใช้ธรรมะในทางที่ผิด เช่น การโฆษณาชวนเชื่อ การหลอกลวง หรือการสร้างความมั่งคั่ง โดยไม่ยึดหลักไตรสิกขา ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา ความท้าทายในการเข้าถึงของผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสทางดิจิทัล แม้เทคโนโลยีจะแพร่หลาย แต่ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้ที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงอุปกรณ์ดิจิทัลหรือขาดทักษะในการใช้งาน ทำให้พวกเขาอาจถูกทิ้งไว้ข้างหลังและไม่สามารถเข้าถึงธรรมะผ่านช่องทางใหม่ ๆ นี้ได้ แต่อย่างไรก็ตามการที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนมีการใช้สื่อดิจิทัลอย่างเปิดกว้าง อาจเกิดประเด็นเรื่องความเหมาะสมในการวางตน การแสดงออก หรือการโต้ตอบในโลกออนไลน์ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยและความเสื่อมศรัทธาได้ (Reddit, 2024). การจัดการกับความท้าทายเหล่านี้อย่างชาญฉลาด จะช่วยให้การใช้นวัตกรรมดิจิทัลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและนำพาประโยชน์สูงสุดมาสู่การเผยแผ่พุทธธรรมต่อไป

สรุปได้ว่านวัตกรรมดิจิทัลได้เปิดโลกใหม่ให้การเผยแพร่ธรรมะเข้าถึงผู้คนทุกช่วงวัยอย่างกว้างขวาง แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับความท้าทายด้านความถูกต้องและความเหมาะสม พุทธบริษัท 4 จึงควรใช้เทคโนโลยีด้วยสติ ปัญญา และจริยธรรม เพื่อธำรงพระศาสนาให้มั่นคงในโลกที่เปลี่ยนแปลง

3. พลังขับเคลื่อนสังคมด้วยเมตตาและสันติภาพ

ในบริบทสังคมยุคดิจิทัลที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารอันหลากหลาย ทั้งที่เป็นประโยชน์และโทษมหาศาล หลักธรรมแห่ง เมตตาและสันติภาพ ซึ่งเป็นแก่นสำคัญของพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นภูมิคุ้มกันและพลังขับเคลื่อนที่นำพาสังคมไปสู่ความสงบสุข พุทธบริษัท 4 มีบทบาทสำคัญในการประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านั้นผ่านนวัตกรรมดิจิทัล เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่เอื้อเฟื้อและไม่เบียดเบียนกัน

3.1 การเชื่อมโยงเมตตาและสันติภาพกับการใช้งานเทคโนโลยี

เทคโนโลยีดิจิทัลเปรียบได้กับเครื่องมือไร้จิตวิญญาณซึ่งปราศจากคุณธรรมในตัวเอง ความดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ใช้เป็นสำคัญ หากใช้ด้วยสติและเมตตา ย่อมสามารถกลายเป็นพลังแห่งการสร้างสรรค์ สื่อกลางแห่งการเกื้อกูล และช่องทางในการเผยแพร่ธรรมะเพื่อสันติสุขของสังคมโดยรวม หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ เมตตา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข) และ สันติภาพ (ความสงบที่เกิดจากความไม่มีเวรไม่มีภัย) ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับการสื่อสารและใช้งานเทคโนโลยีในหลายมิติ ดังนี้

1) การสื่อสารอย่างเมตตา

ในโลกออนไลน์ยุคปัจจุบันซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีโดยไม่จำกัดสถานะหรือสถานที่ ปรากฏการณ์ของ “ถ้อยคำที่รุนแรง” “การโจมตีทางวาจา” และ “ความขัดแย้งทางความคิดเห็น” ได้กลายเป็นเรื่องที่พบเห็นได้ทั่วไป การสื่อสารที่ขาดเมตตาและปราศจากสติไม่เพียงแต่บั่นทอนความสัมพันธ์ในสังคมดิจิทัล หากยังสร้างความแตกแยกและก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความเป็นศัตรูอย่างแผ่กระจาย พุทธบริษัท 4 ควรเป็นผู้นำในการสื่อสารอย่างมีเมตตา โดยฝึกฝนตนให้ใช้ถ้อยคำที่อ่อนโยน สุภาพ และสร้างสรรค์ อันสะท้อนถึงความเข้าใจ เห็นใจ และประสงค์ดีต่อผู้อื่น แม้ในยามที่มีความเห็นต่าง การใช้ “วจีสุจริต” ซึ่งหมายถึงการพูดที่ตรงตามความจริง ไพเราะ น่าฟัง และนำไปสู่ความสามัคคี จึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่ควรนำมาประยุกต์ใช้กับการแสดงออกทางดิจิทัล การสื่อสารอย่างมีเมตตาไม่เพียงช่วยลดความขัดแย้ง แต่ยังเป็นพลังเชิงบวกที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ เชื่อมโยงผู้คนเข้าหากัน และเปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสันติ

2) การสร้างพื้นที่แห่งสันติ

เทคโนโลยีดิจิทัลในยุคปัจจุบันมิได้เป็นเพียงช่องทางการสื่อสาร หากแต่สามารถกลายเป็น “เวทีแห่งสันติธรรม” ได้อย่างแท้จริง หากถูกใช้ด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์และตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งเมตตาและปัญญา การออกแบบพื้นที่ออนไลน์เพื่อส่งเสริมสันติภาพจึงควรยึดหลักการที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากอคติและเจตนาแห่งการเอาชนะ ตัวอย่างที่ชัดเจน ได้แก่ การสอนและการจัดตั้งกลุ่มสนทนาธรรมในโลกออนไลน์ ที่เน้นการแบ่งปันประสบการณ์ทางธรรม การเรียนรู้ร่วมกัน และการไต่ถามปัญหาชีวิตอย่างเคารพและเปิดใจ กิจกรรมลักษณะนี้สามารถจัดได้ผ่านแพลตฟอร์มอย่าง Zoom, Facebook Live หรือ YouTube ซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางใหม่ของการเรียนรู้ธรรมะในยุคดิจิทัล นอกจากนี้ การไลฟ์สดการปฏิบัติธรรม การจัดคอร์สสมาธิออนไลน์ หรือการรณรงค์ผ่านโซเชียลมีเดียในประเด็น “อหิงสา” หรือ “ความไม่เบียดเบียน” ล้วนมีส่วนช่วยสถาปนาสันติภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคมในวงกว้าง นักเผยแพร่ธรรมะรุ่นใหม่จำนวนมากได้แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจ พวกเขาจัดรายการสดหรือเนื้อหาวิดีโอโดยยึดหลักความเคารพในการโต้แย้ง พูดด้วยเหตุผล ไม่นำเสนอเพื่อเอาชนะกัน แต่เน้นการฟังอย่าง

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ลึกซึ้งและเปิดพื้นที่ให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค ท่าทีดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น สัปปริสธรรม ได้แก่ ความเป็นบัณฑิตที่รู้จักฟัง รู้จักพูด รู้จักวางตนอย่างเหมาะสม และ พรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีความเคารพในความแตกต่างการสร้างพื้นที่ดิจิทัลที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม จึงมิใช่เรื่องของเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เป็น “ภารกิจทางจิตใจ” ที่พุทธบริษัท 4 สามารถมีบทบาทนำและเป็นแบบอย่างได้อย่างชัดเจน

3.2 การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อส่งเสริมเมตตาและสันติภาพ

นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธธรรมในยุคดิจิทัลได้เปิดโอกาสให้พุทธบริษัท 4 สามารถริเริ่มกิจกรรมและโครงการที่ส่งเสริมเมตตาและสันติภาพในสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม เทคโนโลยีดิจิทัลจึงมิใช่เพียงเครื่องมือแห่งการสื่อสาร แต่ยังเป็น “ยานแห่งธรรม” ที่สามารถพาผู้คนข้ามฝั่งแห่งความทุกข์ได้ หากรู้จักใช้อย่างมีสติและตั้งอยู่บนเจตนาแห่งความเมตตา ดังคำกล่าวของพระไพศาล วิสาโล ที่ว่า “เทคโนโลยีไม่ต่างจากเรือในลำน้ำ หากเรือไม่มีคนคุมหรือคนคุมขาดสติ เรืออาจพาเราไปสู่ภัย แต่หากใช้ด้วยปัญญา เรือจะพาเราข้ามฟากได้อย่างปลอดภัย” (พระไพศาล วิสาโล, 2564: ออนไลน์) แนวคิดนี้สอดคล้องกับ โครงการ “ธรรมนาวาวัง” ซึ่งกำเนิดขึ้นด้วยพระราชศรัทธาอันแน่วแน่ในพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 10) ผู้ทรงเล็งเห็นถึงความทุกข์ของพสกนิกรเป็นเรื่องสำคัญ พระองค์ได้ทรงศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมจนประจักษ์ผลดีแก่พระองค์เอง จึงมีพระราชประสงค์ที่จะแบ่งปันความรู้นี้กับประชาชนของพระองค์ โดยมีคณะสงฆ์ผู้สนองพระราชดำริเป็นผู้นำในการเผยแผ่ธรรมคำสอน โครงการธรรมนาวาวัง จึงใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เป็น “เรือแห่งธรรม” ที่ล่องผ่านสื่อดิจิทัล นำพาธรรมะไปยังกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อย่างเข้าถึงและร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นการจัดไลฟ์สดสดมนต์ เสวนาธรรม พอดแคสต์ให้กำลังใจ หรือกิจกรรม “ธรรมะส่งท้ายวัน” ผ่าน TikTok และ YouTube ซึ่งล้วนเป็นการส่งเสริมเมตตาและความสงบใจท่ามกลางความสับสนของโลกยุคใหม่ เพื่อให้พสกนิกรทุกหมู่เหล่าได้เข้าถึงหนทางแห่งการดับทุกข์ และพบกับความสุขสงบจากภายในที่แท้จริง อันเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตที่มั่นคงและเจริญรุ่งเรือง ตามรอยธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กิจกรรมเหล่านี้สามารถจัดหมวดได้เป็น 3 แนวทางหลัก ได้แก่

1) การรณรงค์ลดความเกลียดชังออนไลน์ (Anti-Hate Speech Campaigns)

พุทธบริษัท 4 สามารถร่วมกับเครือข่ายองค์กรต่างๆ จัดทำแคมเปญผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อ สร้างความตระหนักรู้ ถึงผลกระทบเชิงลบของ Hate Speech (ถ้อยคำแสดงความเกลียดชัง), Cyberbullying (การกลั่นแกล้งบนโลกออนไลน์) และ Fake News (ข่าวปลอม) ที่มีสร้างความแตกแยกและความขัดแย้งในสังคม การรณรงค์เหล่านี้จะนำเสนอ หลักเมตตา กรุณา และอภัยทาน เป็นแก่นธรรมสำคัญเพื่อยับยั้งความรุนแรงทั้งทางวาจาและจิตใจ อันจะนำไปสู่การสร้างพื้นที่ออนไลน์ที่เปี่ยมด้วยความเข้าใจและความเอื้อเฟื้อต่อกัน พุทธบริษัทสามารถร่วมกับเครือข่ายต่าง ๆ จัดทำแคมเปญผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสร้างความตระหนักถึงผลกระทบของ Hate Speech, Cyberbullying และ Fake News โดยนำเสนอหลักเมตตา กรุณา และอภัยทาน เป็นหลักธรรมเพื่อยับยั้งความรุนแรงทางวาจาและใจ

2) การส่งเสริมการสื่อสารเชิงบวก

นอกจากการลดความเกลียดชัง พุทธบริษัท 4 ยังสามารถใช้สื่อดิจิทัลเพื่อ ส่งเสริมการสื่อสารเชิงบวก ผ่านการสร้างสรรค์เนื้อหาหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น คลิปสั้น บทความ หรือพอดแคสต์ ที่เน้นหลักธรรมอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจิตใจ อาทิ การให้อภัย การเข้าใจตนเอง การปล่อยวาง และการมองชีวิตด้วยเมตตา ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของพระไพศาล วิสาโล ที่เน้นย้ำถึงการ “ฝึกใจให้รู้จักอยู่กับปัจจุบัน และมองผู้อื่นด้วยความเห็น

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ใจ มิใช่การตัดสิน” (พระไพศาล วิสาโล, 2565: ออนไลน์) ยิ่งไปกว่านั้น คำสอนจาก โครงการธรรมนาวาวัจ ก็เน้นย้ำถึงการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อสร้างความสงบสุขภายในจิตใจ เช่น การสอนให้รู้เท่าทันอารมณ์ การฝึกสติเพื่อใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท และการสร้างกำลังใจด้วยการสวดมนต์และเจริญภาวนาผ่านช่องทางออนไลน์ การนำเสนอธรรมะในลักษณะนี้ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความเมตตาในโลกออนไลน์ กระตุ้นให้ผู้รับสารมีสติในการรับรู้และตอบสนองต่อข้อมูล และส่งเสริมให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ในสังคมดิจิทัล.

3) โครงการจิตอาสาออนไลน์

เทคโนโลยีดิจิทัลยังเปิดโอกาสให้พุทธบริษัท 4 สามารถริเริ่ม โครงการจิตอาสาออนไลน์ ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตของ "เมตตากรรม" หรือการทำความดีด้วยจิตเมตตาไปสู่โลกเสมือนจริงได้อย่างงดงาม กิจกรรมเหล่านี้รวมถึงการระดมพลผู้บริจาคผ่านเพจธรรมะ การจัดกิจกรรมส่งกำลังใจแก่ผู้ป่วยหรือผู้ประสบภัยผ่านช่องทางออนไลน์ และการประสานความช่วยเหลือแบบเรียลไทม์ (Real-time) เพื่อให้ความช่วยเหลือไปถึงผู้ที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ รูปแบบใหม่ของจิตอาสาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าหลักเมตตาธรรมสามารถประจักษ์ขึ้นได้ในทุกพื้นที่ รวมถึงพื้นที่ดิจิทัล เพื่อสร้างสรรค์สังคมแห่งการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน. การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการดำเนินงานจิตอาสา กำลังกลายเป็นแนวทางใหม่ที่สะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้ เมตตาธรรม อย่างร่วมสมัย โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับโลกออนไลน์ การช่วยเหลือสังคมผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลจึงถือเป็นอีกหนึ่งมิติของ เมตตากรรม ที่สอดคล้องกับจิตสำนึกแห่งพุทธ กิจกรรมจิตอาสาออนไลน์สามารถดำเนินได้ในหลายรูปแบบ อาทิ

- การระดมทุนหรือของบริจาคผ่านเพจธรรมะ หรือเพจของพระสงฆ์ที่ได้รับความน่าเชื่อถือ
- การจัดกิจกรรมส่งกำลังใจให้ผู้ป่วยและผู้เดือดร้อน เช่น การสวดมนต์ออนไลน์ การบรรยายธรรมให้กำลังใจ
- การประสานความช่วยเหลือแบบเรียลไทม์ เช่น การส่งต่อข้อมูลผู้ประสบภัย การเชื่อมโยงเครือข่ายจิตอาสาในแต่ละพื้นที่

โครงการเหล่านี้แม้เกิดขึ้นในโลกออนไลน์ แต่ก็สามารถสร้างผลกระทบในเชิงบวกอย่างจับต้องได้ ทั้งต่อผู้ให้และผู้รับ และยังเป็นการยืนยันว่า “เมตตา” ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การพบหน้ากันเท่านั้น แต่สามารถส่งผ่านได้แม้เพียง “ปลายนิ้วสัมผัส” การปฏิบัติเช่นนี้จึงถือเป็นรูปแบบใหม่ของ “เมตตากรรม” ที่งดงามและเหมาะสมกับบริบทของสังคมยุคดิจิทัล ซึ่งพุทธบริษัท 4 โดยเฉพาะกลุ่มอุบาสกอุบาสิกาและพระสงฆ์รุ่นใหม่ สามารถนำไปพัฒนาเป็นโครงการต่อเนื่องเพื่อขับเคลื่อนสังคมด้วยหลักธรรมควบคู่เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 การเผยแผ่ธรรมะด้วยนวัตกรรมสู่สังคมที่สงบสุข

การเผยแผ่ธรรมะด้วยนวัตกรรมดิจิทัลไม่เพียงแต่เป็นการให้ข้อมูล แต่ยังสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและสร้างสังคมที่สงบสุขได้อย่างเป็นระบบ: การเผยแผ่ธรรมะด้วยนวัตกรรมดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงการให้ข้อมูลหรือการสร้างควมบันเทิง หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่สามารถ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และนำไปสู่การสร้างสังคมที่สงบสุขได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน ดังนี้

1) การส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิและเจริญภาวนา

ในยุคดิจิทัล การฝึกสมาธิและเจริญภาวนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมอีกต่อไป แต่สามารถเข้าถึงได้ผ่านสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย หรือแม้แต่การจัด คอร์สปฏิบัติธรรมเสมือนจริง (Virtual Meditation Retreats) ที่สามารถเข้าร่วมได้จากทุกสถานที่ทั่วโลก แอปพลิเคชันต่าง ๆ เช่น แอปฟังบทสวดมนต์ นำสวดมนต์ออนไลน์ โปรแกรมนำฝึกสมาธิแบบมีเสียงนำ หรือกิจกรรมไลฟ์สดของวัดและพระสงฆ์ในการน่านั่งสมาธิ ล้วนเป็นเครื่องมือที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่พุทธศาสนิกชนในการฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยไม่ติดข้อจำกัด

ด้านเวลาและสถานที่ การเข้าถึงการภาวนาในลักษณะนี้นับเป็นการ ส่งเสริมการฝึกฝนภายในจิตใจ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อความสงบ เย็น และเบาสบาย อันเป็นรากฐานของ สันติภาพภายใน และนำไปสู่ สันติภาพภายนอกได้อย่างยั่งยืน ดังที่ พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวไว้ว่า “ความสงบภายนอกไม่อาจเกิดได้ หากปราศจากความสงบภายในใจของผู้คน” กิจกรรมปฏิบัติธรรมออนไลน์ยังช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้มีความสนใจในธรรมะ สร้างสังคมแห่งการเจริญสติ และสามารถต่อยอดไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตั้งคำถามทางธรรม หรือการรับคำแนะนำจากครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง จึงอาจกล่าวได้ว่า เทคโนโลยีดิจิทัลมีใช่อุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม หากแต่เป็นสะพานเชื่อมธรรมะสู่ชีวิตประจำวันของผู้คน ซึ่งหากนำมาใช้ด้วยเจตนาดีและสติ ก็จะกลายเป็นพาหนะสำคัญแห่งการนำธรรมะไปสู่ใจคนอย่างลึกซึ้งและทั่วถึง

2) การสร้างจิตสำนึกที่ดีและคุณธรรม

หนึ่งในบทบาทสำคัญของการใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การส่งเสริม จิตสำนึกที่ดีงาม และ คุณธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ผ่านเนื้อหาธรรมะที่เข้าถึงง่าย น่าสนใจ และเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละช่วงวัย การนำเสนอธรรมะผ่านวิดีโอสั้น ข้อคิดเชิงธรรมะ แอนิเมชัน นิทานธรรมะ หรือคลิปพอดแคสต์ที่เล่าประสบการณ์ชีวิตโดยมีธรรมะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญในการ ปลุกฝังคุณธรรม เช่น ความเมตตา ความกตัญญู ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ และความอดทน ได้อย่างแนบเนียนและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกลุ่ม เยาวชน ซึ่งเติบโตมาท่ามกลางกระแสของวัตถุนิยมและการแข่งขันในโลกดิจิทัล การมีโอกาสรับสื่อธรรมะที่เหมาะสมในรูปแบบที่พวกเขาคุ้นเคย จะช่วยเปิดพื้นที่ให้จิตใจได้สัมผัสคุณธรรมและแนวคิดเชิงบวก พร้อมทั้งช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ และ ส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในระบอบประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยควบคู่แนวทางนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระไพศาล วิสาโล ที่ว่า “เราต้องปลุกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กไม่ใช่ว่าการสอนให้จำ แต่ด้วยการเปิดพื้นที่ให้เขาได้สัมผัสความดีที่มีชีวิต” ดังนั้น การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อที่สร้างแรงบันดาลใจ พร้อมทั้งเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับชีวิตจริง จึงเป็นหนทางสำคัญในการ สร้างจิตสำนึกเชิงบวก และ พัฒนาคุณภาพของสังคมในระยะยาว

3) การลดความขัดแย้งและสร้างความปรองดอง

เมื่อผู้คนเข้าใจหลักเมตตา กรุณา และการให้อภัยผ่านการเรียนรู้ธรรมะในรูปแบบดิจิทัล ก็จะมีแนวโน้มที่จะลดอคติ ความเกลียดชัง และความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน รวมถึงในโลกออนไลน์ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมที่สงบสุขและปรองดองกัน.

3.4 บทบาทของพุทธบริษัท 4 ในการเป็นต้นแบบ

พุทธบริษัท 4 ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา ล้วนมีบทบาทสำคัญในการเป็น ต้นแบบแห่งการดำเนินชีวิตทั้งทาง ทังในด้านจริยธรรม และการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันและมีสติ ในยุคที่โลกกำลังเคลื่อนไปอย่างรวดเร็วภายใต้กระแสดิจิทัล การใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างถูกทางจึงมิใช่เพียงเรื่องของประโยชน์ทางโลกเท่านั้น แต่ยังเป็นพันธกิจทางธรรมที่ต้องดำเนินด้วยเมตตา สติ และปัญญาพระภิกษุและภิกษุณีพึงแสดงตนเป็นต้นแบบของการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระธรรมวินัย โดยไม่ตกอยู่ในอำนาจของความยินดี ยินร้าย หรือกระแสโลกีย์ที่โน้มน้าวให้แสวงหาลาภ ยศ และชื่อเสียง เพราะการใช้สื่อดิจิทัลโดยปราศจากสติอาจกลายเป็นเครื่องมือที่พาออกนอกทางธรรมได้โดยไม่รู้ตัว อุบาสกและอุบาสิกาเองก็ควรเป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตดิจิทัลอย่างมีคุณธรรม สนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะที่สร้างสรรค์ หลีกเลี่ยงการเสพข้อมูลที่บ่อนทำลายจิตใจ และร่วมกันสร้างพื้นที่ออนไลน์ที่เป็นกลไกมิตรแท้สังคม การใช้สื่อเพื่อส่งเสริมความเข้าใจในหลักธรรม เช่น การแบ่งปันธรรมะ บทความที่มีสาระ

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

การสนทนาเชิงธรรม หรือการร่วมกิจกรรมจิตอาสาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ล้วนเป็นแนวทางที่สะท้อนถึง “จิตสำนึกแห่งพุทธ” ในยุคใหม่

ในยุคที่ข่าวปลอม ความรุนแรง และเนื้อหาสาระที่มุ่งกระตุ้นความโลภ โกรธ หลง แพร่กระจายได้เพียงปลายนิ้ว พุทธบริษัท 4 จึงควรเป็น “ผู้นำทางปัญญา” ที่ช่วยจุดแสงสว่างให้แก่สังคม โดยแสดงให้เห็นว่าการดำรงชีวิตดิจิทัลนั้นสามารถทำได้โดยไม่หลงไปตามกระแส แต่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือแห่งธรรม เพื่อสร้างเมตตา ความเข้าใจ และสันติภาพในหมู่มนุษย์ ดังคำกล่าวของ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชฯ ที่ว่า “พระพุทธศาสนาไม่เคยขัดกับความเจริญของโลก แต่ต้องพาโลกให้เจริญด้วยปัญญา มิใช่เพียงด้วยเทคโนโลยี” (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565). การเผยแผ่ธรรมะในยุคดิจิทัลที่ประสบความสำเร็จนั้น อาศัยความเข้าใจทั้งหลักธรรมและบริบทของสื่อ พระภิกษุ ภิกษุณี และแม่ชีหลายท่านได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นต้นแบบที่น่าศึกษา อาทิ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ท่านถือเป็นพระสงฆ์ไทยต้นแบบในการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อส่งเสริมสันติภาพ โดยท่านมีความเข้าใจในบริบทของผู้รับสาร สื่อสารด้วยถ้อยคำที่สั้น กระชับ ตรงประเด็น และอิงหลักธรรม ไม่ใช่สื่อเป็นเวทีสร้างกระแสหรือความขัดแย้ง แต่ใช้เพื่อเชื่อมโยงใจและชี้ทางออกให้แก่ผู้คนในสังคมยุคใหม่ นอกจากนี้ ท่านยังสนับสนุนการพัฒนาสื่อธรรมะร่วมสมัย ทั้งในเชิงวิชาการ การจัดเวทีสื่อสันติภาพ และการอบรมพระสงฆ์ให้เข้าใจธรรมะควบคู่กับโลกดิจิทัล สำหรับบทบาทของภิกษุณีที่โดดเด่นในการเผยแผ่ธรรมะยุคดิจิทัล อาทิ ภิกษุณีสุธมฺมนันทา ท่านได้ประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการเข้าถึงกลุ่มสตรีและผู้สนใจการปฏิบัติธรรม ท่านใช้ช่องทางออนไลน์ในการแสดงธรรมเทศนา การสนทนาธรรม และการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม ซึ่งช่วยให้หลักธรรมสามารถเข้าถึงผู้คนได้สะดวกขึ้นและเป็นการยืนยันถึงบทบาทของภิกษุณีในการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน ส่วนในฝั่งของแม่ชีนั้นแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ผู้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน ท่านได้ใช้สื่อหลากหลายรูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะมาอย่างยาวนาน ด้วยแนวทางที่เข้าถึงจิตใจและส่งเสริมสันติภาพ โดยเฉพาะการมุ่งเน้นการบ่มเพาะจิตใจของผู้หญิงและเด็ก ท่านได้ริเริ่มโครงการต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงธรรมะเข้ากับชีวิตประจำวัน และใช้ช่องทางออนไลน์ในการเผยแพร่นิเทศน์ หลักปฏิบัติ และกิจกรรมของเสถียรธรรมสถานอย่างสม่ำเสมอ อาทิ โครงการ “อัครวิ 4.0” ที่มุ่งแก้ปัญหาเยาวชนจากพิษภัยโซเชียลมีเดียด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจผ่านกิจกรรมและสื่อการ์ตูนแอนิเมชันที่เข้าถึงง่าย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างเสริมปัญญาและคุณธรรมในสังคมดิจิทัล

ดังนั้น รูปแบบการสื่อสารของพระพรหมบัณฑิต ภิกษุณีสุธมฺมนันทา และแม่ชีคันสนีย์ และอ.เปียร์ คนตื่นธรรม ผู้ซึ่งสร้างสรรค์วิธีการเผยแผ่ธรรมะที่แตกต่างออกไปจากรูปแบบเดิม ๆ โดยใช้ความตรงไปตรงมา ความเป็นกันเอง และการมุ่งเน้นภาคปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้คนในยุคดิจิทัลสามารถเข้าถึงและนำธรรมะไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขได้ จึงสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ “ธรรมนาวาวัง” และที่ใช้เทคโนโลยีเป็น “พาหนะธรรม” ข้ามฝั่งแห่งทุกข์สู่ฝั่งแห่งปัญญาและสันติสุขในยุคดิจิทัล โดยเน้นย้ำถึงการสื่อสารด้วยความเมตตา การสร้างสรรค์เนื้อหาที่เป็นประโยชน์ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้สื่ออย่างมีสติ บทบาทของพุทธบริษัท 4 ในการเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้เทคโนโลยีด้วยเมตตาและปัญญา จึงเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า พระพุทธศาสนายังคงมีพลังในการขับเคลื่อนจิตใจมนุษย์ และสร้างสังคมที่ร่มเย็นได้อย่างแท้จริง แม้ในโลกดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงไปไม่หยุดยั้ง

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

4. บทสรุป

บทความนี้ได้สำรวจบทบาทอันสำคัญของ พุทธบริษัท 4 ซึ่งประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ในฐานะผู้ธำรงรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน บริบทสังคมยุคดิจิทัล ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เราได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงพลวัตของพุทธบริษัทแต่ละกลุ่มในการปรับตัวและประยุกต์ใช้ นวัตกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อสังคมออนไลน์ยอดนิยมอย่าง Facebook, YouTube, และ TikTok การพัฒนาแอปพลิเคชันธรรมะพอดแคสต์ รวมถึงศักยภาพของเทคโนโลยีขั้นสูงอย่าง VR/AR และ AI เพื่อให้หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าถึงผู้คนในวงกว้าง สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน แม้จะมีโอกาสมหาศาล แต่นวัตกรรมเหล่านี้ก็มาพร้อมกับความท้าทายที่ต้องจัดการอย่างรอบคอบ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาความถูกต้องของเนื้อหา การป้องกันการบิดเบือน หรือการรับมือกับปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์ หัวใจสำคัญที่บทความนี้เน้นย้ำคือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการเป็น พลังขับเคลื่อนสังคมด้วยเมตตาและสันติภาพ การเชื่อมโยงหลักธรรมเมตตา กรุณา และสันติภาพเข้ากับการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีสติ ทำให้เกิดกิจกรรมเชิงบวกมากมาย เช่น การรณรงค์ลดความเกลียดชังออนไลน์ การส่งเสริมการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และการสร้างพื้นที่ออนไลน์ที่เปี่ยมด้วยความเอื้อเฟื้อ การเผยแผ่ธรรมะด้วยนวัตกรรมจึงไม่ได้เป็นเพียงการให้ข้อมูล แต่ยังช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดี ส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิ และนำไปสู่สังคมที่สงบสุขและปรองดอง การที่พุทธบริษัททุกภาคส่วนเป็นต้นแบบของการใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณธรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างความเชื่อมโยงในศรัทธาและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม

โดยสรุปแล้ว พุทธบริษัท 4 ในยุคดิจิทัล ไม่ได้เป็นเพียงผู้รับสื่อหรือผู้ปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยเท่านั้น แต่คือพลังขับเคลื่อนสำคัญที่จะนำพาสังคมไปสู่ความผาสุกด้วยหลักธรรมแห่งเมตตาและสันติภาพ แม้ว่าโลกจะก้าวเข้าสู่ยุคที่เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตอย่างแยกไม่ออก แต่แก่นแท้ของพุทธธรรมจะยังคงเป็นที่พึ่งและแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งหากได้รับการเผยแผ่ด้วยนวัตกรรมที่ชาญฉลาดและเปี่ยมด้วยปัญญา ก็จะเป็นแสงสว่างนำทางและสร้างสรรค์คุณูปการต่อมวลมนุษยชาติได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

5. องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้ไม่ได้นำเสนอหลักธรรมใหม่ แต่เป็นการ สังเคราะห์และวิเคราะห์เชิงบูรณาการ ในมิติที่ร่วมสมัย และเป็นรูปธรรม โดยมีองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงพุทธธรรมกับนวัตกรรมดิจิทัล และผลลัพธ์ทางสังคมดังตารางนี้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI
 "Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ประเด็นองค์ความรู้ใหม่	คำอธิบายและมิติที่แตกต่าง
1. พลวัตเชิงรุกของพุทธบริษัท 4	จากผู้รับผลกระทบ สู่ผู้สร้างสรรค์ บทความชี้ให้เห็นว่าพุทธบริษัท 4 ไม่ได้เป็นเพียงผู้ที่ต้องปรับตัวหรือถูกกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี แต่เป็น ผู้เล่นเชิงรุก (Proactive Actors) ที่มีความสามารถในการปรับตัว ใช้ประโยชน์ และ สร้างสรรค์นวัตกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล เช่น การที่อุบาสกอุบาสิกาใช้ทักษะดิจิทัลสร้างสรรค์เนื้อหา หรือภิกษุณีสร้างพื้นที่เฉพาะสำหรับสตรี
2. การผสมรวมนวัตกรรมดิจิทัลกับหลักเมตตาและสันติภาพ	จากเครื่องมือเผยแพร่ สู่กลไกขับเคลื่อนสังคม บทความนำเสนอการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งขึ้นว่าเทคโนโลยีดิจิทัลไม่ใช่แค่เครื่องมือในการนำเสนอธรรมะ แต่เป็น ช่องทางที่สามารถส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักเมตตาและสันติภาพได้อย่างเป็นรูปธรรม ในโลกออนไลน์ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง โดยยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม เช่น การรณรงค์ลดความเกลียดชังออนไลน์ การส่งเสริมการสื่อสารเชิงบวก และการใช้ดิจิทัลสร้างกิจกรรมจิตอาสา
3. การจัดการความท้าทายเชิงลึกและแนวทางการเป็นต้นแบบ	จากปัญหาทั่วไป สู่การมองหาแนวทางเชิงจริยธรรม บทความวิเคราะห์ความท้าทายเฉพาะที่เกิดจากการผสมรวมพุทธธรรมกับดิจิทัล เช่น การบิดเบือนเนื้อหาในโลกออนไลน์ และปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์ พร้อมทั้งเสนอแนวคิดที่สำคัญว่าพุทธบริษัท 4 ควรเป็น ต้นแบบของการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและมีคุณธรรม ซึ่งเป็นการรักษากรอบของพระธรรมวินัยควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด

องค์ความรู้ใหม่ของบทความนี้คือ การสังเคราะห์และนำเสนอโมเดลเชิงรุกของการเผยแผ่พุทธธรรมในยุคดิจิทัลโดยพุทธบริษัท 4 ที่ผสมรวมนวัตกรรมเข้ากับหลักเมตตาและสันติภาพอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมในมิติที่ทันสมัยและตอบสนองต่อความท้าทายของโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นการต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมที่มักมองเทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ สู่การมองว่าเทคโนโลยีสามารถเป็นกลไกสำคัญในการนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติ และสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- คนตื่นธรรม. (ม.ป.ป.). ช่องยูทูป คนตื่นธรรม. สืบค้น (26 พฤษภาคม 2568)
[0kdhttps://www.facebook.com/kontuenthum/?locale=th_TH](https://www.facebook.com/kontuenthum/?locale=th_TH)
- ธรรมนาวาวัง. (ม.ป.ป.). เพจเฟซบุ๊ก ธรรมนาวาวัง. สืบค้น 26 พฤษภาคม 2568
<https://www.facebook.com/Dhammanava/>
- ผู้จัดการออนไลน์. (2565, 18 กันยายน). มรดกธรรมแม่ชีคันสนีย์ “อศวิน 4.0” รับรางวัลสื่อปลอดภัยฯ แก้ปัญหา
เยาวชนจากพิษโซเชียล. สืบค้น 23 พฤษภาคม 2568
<https://mgronline.com/greeninnovation/detail/9650000089360>
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพฯ : มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมบัณฑิต. (2560). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2564). ธรรมะในโลกดิจิทัล. สืบค้น 22 พฤษภาคม 2568. <https://www.visalo.org>
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2562). พุทธสันติภาพกับการอยู่ร่วมกันในโลกยุคใหม่. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย. 2568 <https://www.visalo.org>
- พินิจ พัวพันกิจ. (2562). บทบาทของสื่อธรรมะในการเสริมสร้างจริยธรรมในเด็กและเยาวชน. วารสารพุทธศาสตร์
ปริทรรศน์, 6(2), 80-87.
- วชิรญาณ ชนะศรี. (2563). พระพุทธศาสนากับการสื่อสารอย่างสันติในยุคดิจิทัล. บทความวิชาการพุทธศาสนาและ
การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณวิภา อุดมรัตน์. (2560). การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยใน
ยุคดิจิทัล. วารสารพุทธนวัตกรรม, หน้า 15-30.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2565, 10 มกราคม). แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล. สืบค้น 26
พฤษภาคม 2568 <http://www.onab.go.th/>
- สุรัชย์ พุทธกุล. (2562). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในเขตกรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อารยา พลชัย. (2556). บทบาทของภิกษุณีสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

การพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาตามแนวคิดพุทธนวัตกรรม Development of Dhamma Studies Curriculum Based on Buddhist Innovation Concepts

พระครูสิรินันทโมหิต ทิพย์ ชันแก้ว

ไว ชีรัมย์ รุ่งสุริยา หอมวัน

Phrakhru Sirinanthakhosit Thip Khankaew

Mr.Wai Chuerom Rungsuriy Homwan

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buriram Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ “เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาตามแนวคิดพุทธนวัตกรรม” ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนากับแนวคิดการจัดการเรียนรู้สมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิชาการต่างๆ เพื่อสร้างกระบวนการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทสังคมยุคใหม่ ผลที่ได้คือหลักสูตรธรรมศึกษาที่เน้นการปฏิบัติจริง สร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พร้อมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ด้วยสถานการณ์ การเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษานั้น ยังเป็นการเรียนรู้แบบดั้งเดิม คือการใช้ความจำเป็นหลัก อีกทั้งยังขาดการศึกษาในเรื่องสภาพปัญหาของผู้เรียนและผู้สอน เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วก็เป็นครูที่สอนกันเองในโรงเรียน หากจะมีพระสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียน ก็เป็นเพียงระยะเวลาสั้นๆ บางแห่งก็จัดอบรมหรือติวเข้มก่อนสอบเพียงไม่กี่วัน ความรู้ความเข้าใจความซาบซึ้งต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นน้อยมาก การดำเนินการเช่นนี้ อาจก่อเจตคติด้านลบแก่ผู้เรียนได้ด้วย เพราะการสอบมีคำตอบแทนต่อจำนวนผู้เรียน โรงเรียนหลายโรงเรียนจึงเน้นปริมาณของผู้เข้าสอบ มากกว่าจะเน้นคุณภาพ ส่งผลให้นักเรียนนั้น ขาดความเข้าใจ ความศรัทธาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การเรียนการสอนธรรมศึกษาจึงไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาคำสอนหรือท่องจำพระธรรมคัมภีร์ แต่ยังเป็นการฝึกฝนการนำธรรมะมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อการพัฒนาจิตใจให้มีความเมตตา สติปัญญา และความสุขสงบในชีวิตจริง แต่ในปัจจุบันพบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษายังเป็นแบบเดิม มุ่งเน้นปริมาณผู้เข้าสอบ และการท่องจำ ขาดความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง จึงจำเป็นต้องมี “พุทธนวัตกรรม” เพื่อพัฒนาเนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย

แนวทางพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาตามแนวคิดพุทธนวัตกรรมนั้น ประกอบด้วยหลักโยนิโสมนสิการ คือ 1) พัฒนาหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับชีวิตจริง 2) เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ มากกว่าการท่องจำ ส่งเสริมการตั้งคำถาม การอภิปราย การเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ 3) บูรณาการการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ ด้วยการออกแบบกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกสมาธิ พิจารณาธรรมะ ทำกิจกรรมจิตอาสา หรือปฏิบัติศีลธรรมในชีวิตจริง 4) จัดลำดับเนื้อหาจากง่ายไปยาก ตามลำดับเหตุผล เช่น เริ่มจากความเข้าใจธรรมะพื้นฐาน แล้วค่อยพัฒนาไปสู่หลักธรรมเชิงลึก และ 5) ฝึกเจริญโยนิโสมนสิการผ่านการสนทนาธรรมและครูที่เป็นกัลยาณมิตร บทบาทของครูหรือพระสงฆ์ที่สอนในโรงเรียน ไม่ใช่เพียงผู้ถ่ายทอด แต่ควรเป็น “กัลยาณมิตร”

คำสำคัญ: หลักสูตรธรรมศึกษา, พุทธนวัตกรรม, การศึกษาเชิงพุทธ, โยนิโสมนสิการ

Abstract

This article aims to “study the development of a Dhamma education curriculum based on the Buddhist innovation concept”, which is a combination of Buddhist teachings and modern learning management concepts to enhance meaningful learning and connect it with learners’ real lives by synthesizing data from various academic documents to create an educational innovation process that is appropriate for the context of modern society. The result is a Dhamma education curriculum that emphasizes practical practice, creates awareness of morality, ethics, and peaceful coexistence, and can meet the needs of learners in the 21st century.

Given the current situation, learning a Dhamma education curriculum is still traditional learning, using memory as the main principle. In addition, there is a lack of study on the problems of learners and teachers because most of them are teachers who teach themselves in schools. If monks come to teach in schools, it is only for a short period of time. Some places organize training or intensive tutoring just a few days before the exam. There is very little knowledge, understanding, and appreciation of Buddhist principles. Such practices may also create negative attitudes among learners because exams are rewarded by the number of students. Many schools therefore focus on the quantity of test takers rather than the quality, which results in students lacking true understanding and faith in Buddhist teachings. Therefore, teaching Dhamma education is not only about studying teachings or memorizing Buddhist scriptures, but also about practicing the application of Dhamma to daily life. In order to develop the mind to have compassion, wisdom and happiness in real life, but at present, it is found that the format of learning management of Dhamma studies is still the same, focusing on the number of examinees and memorization, lacking connection with real life.

Therefore, it is necessary to have "Buddhist innovation" to develop content and learning management methods that are appropriate for the era. The guidelines for developing the Dhamma studies curriculum according to the concept of Buddhist innovation consist of the principles of Yoniso Manasikara, which are: 1. Developing the curriculum to be connected with real life. 2. Emphasizing the analytical thinking process more than memorization, promoting questioning, discussion, and connecting various issues. 3. Integrating hands-on learning by designing activities that allow learners to practice meditation, contemplate Dhamma, do volunteer activities, or practice morality in real life. 4. Organizing the content from easy to difficult according to logic, such as starting with basic understanding of Dhamma and then developing to deeper Dhamma principles. 5. Practicing Yoniso Manasikara through Dhamma discussions and teachers who are good friends. The role of teachers or monks who teach in schools is not just a transmitter, but should be a "good friend".

Keywords: Dhamma Studies Curriculum, Buddhist Innovation, Buddhist Education, Yoniso Manasikara

บทนำ

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่า ภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัตถ์แต่งแก้กระพุทธธรรม (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2568, ออนไลน์)

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. 2448 ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณร จะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงกำหนดหลักสูตรของสามเณรรู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรของสามเณรรู้ธรรมนั้นเป็น องค์นักธรรมสำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2454 และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งนี้ มี 3 วิชา คือ ธรรมวิภาค ในวโกวาท แต่งความแก้กระพุทธธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2568, ออนไลน์)

ในเวลาต่อมา พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัย ก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า ธรรมศึกษา มีครบทั้ง 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาดังกล่าวครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2472 และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2568, ออนไลน์)

เมื่อกล่าวถึงระบบการศึกษาพระสงฆ์ในประเทศไทย ท่านเจ้าคุณพระราชมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายภาพรวมของการศึกษาไว้ในหนังสือเรื่อง “ปรัชญาการศึกษาไทย” หมายถึง การเล่าเรียนฝึกฝน และการฝึกหัดอบรม สองสิ่งนี้จะทำให้เราได้มาซึ่งสติปัญญา อันสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองให้เป็นประโยชน์ดียิ่งขึ้น (พระราชมุนี, 2528 : 4) บทบาทของสถาบันการศึกษาในพระพุทธศาสนาประเทศไทยว่า ด้วยการศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นลักษณะเช่นเดียวกัน คือเป็นการศึกษาที่มองเห็นถึงรูปธรรมทางการศึกษาได้อย่างชัดเจนจากวิธีการและกระบวนการขั้นตอนของการศึกษา ซึ่งนอกจากจะมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดสติปัญญาอันเป็นประโยชน์ต่อตนเองแล้วยังสามารถนำสติปัญญาของตนมาทำหน้าที่ก่อให้เกิดประโยชน์เพื่อกิจการพระพุทธศาสนาและช่วยเหลืองานสังคมต่าง ๆ ได้อีกด้วย

หลักสูตรธรรมศึกษาสำหรับเยาวชนของคณะสงฆ์ โดยสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ผ่านกาลเวลามามากหลายสิบปี เมื่อเปรียบเทียบกับบริบททางสังคมในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า หลักสูตรนั้นมีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมกับช่วงวัย

การใช้ภาษาในการอธิบายเนื้อหาที่เข้าใจได้ยากสำหรับเยาวชน เพราะเป็นสำนวนภาษา สมัยก่อน จึงทำให้นักเรียนขาดความสนใจใฝ่เรียนรู้ ประกอบกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันที่มี สื่อเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการเรียนการสอนและในชีวิตประจำวัน เด็กสมาธิสั้นมีมากขึ้น รวมถึงสื่อดิจิทัล ที่ทันสมัยมีจำนวนน้อย ทำให้การจัดการเรียนการสอนไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร (พระมหาสมศักดิ์ ธนปญโญและคณะ, 2564 หน้า 108-109)

ปี พ.ศ. 2561 สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรธรรมศึกษา ให้มีความเหมาะสมระหว่างเนื้อหากับผู้เรียนให้มากขึ้น โดยแบ่งตามช่วงวัยของผู้เรียนเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป ซึ่งในแต่ละระดับยังแบ่งเป็น 3 ชั้นเช่นเดิม คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก โดยมีสถิติผู้เข้าสอบ สอบได้ และ สอบตก 2 ปีที่ผ่านมา พบว่า ปี พ.ศ. 2561 มีผู้เข้าสอบระดับประถมศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 817,519 คน สอบได้ จำนวน 565,992 คน คิดเป็นร้อยละ 69.23 สอบตก จำนวน 251,527 คน คิดเป็นร้อยละ 30.77 โดยแยกเป็นสอบธรรมศึกษาชั้นตรี เข้าสอบ จำนวน 535,787 คน สอบผ่าน จำนวน 383,600 คน คิดเป็นร้อยละ 71.60 สอบตก จำนวน 152,187 คน คิดเป็นร้อยละ 28.40 ธรรมศึกษาชั้นโท เข้าสอบ จำนวน 227,936 คน สอบผ่าน จำนวน 143,033 คน คิดเป็นร้อยละ 62.75 สอบตก จำนวน 84,903 คน คิดเป็นร้อยละ 37.25 และธรรมศึกษาชั้นเอก เข้าสอบ จำนวน 53,769 คน สอบผ่าน จำนวน 39,359 คน คิดเป็นร้อยละ 73.16 สอบตก จำนวน 14,437 คน คิดเป็นร้อยละ 26.84 (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2562)

ปี พ.ศ. 2562 มีผู้เข้าสอบระดับประถมศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 833,689 คน สอบได้ จำนวน 567,774 คน คิดเป็น ร้อยละ 68.10 สอบตก จำนวน 265,915 คน คิดเป็นร้อยละ 31.90 โดยแยกเป็นสอบธรรมศึกษาชั้นตรี เข้าสอบ จำนวน 507,122 คน สอบผ่าน จำนวน 364,233 คน คิดเป็นร้อยละ 71.82 สอบตก จำนวน 142,889 คน คิดเป็นร้อยละ 28.18 ธรรมศึกษาชั้นโท เข้าสอบ จำนวน 268,046 คน สอบผ่าน จำนวน 157,496 คน คิดเป็นร้อยละ 58.76 สอบตก จำนวน 110,550 คน คิดเป็นร้อยละ 41.24 และธรรมศึกษาชั้น เอก เข้าสอบ จำนวน 58,521 คน สอบผ่าน จำนวน 46,045 คน คิดเป็นร้อยละ 78.68 สอบตก จำนวน 12,476 คน คิดเป็นร้อยละ 21.32 (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2563) จะเห็นได้ว่าใน 2 ปี ที่ผ่านมา โดยภาพรวม นักเรียนระดับประถมศึกษาให้ความสนใจที่จะเรียนและสอบให้ผ่าน แต่ผลของการสอบธรรม ศึกษาทั้ง 3 ชั้น ผู้ที่สอบผ่านก็ยังไม่ถึงร้อยละ 80 (พระมหาสมศักดิ์ ธนปญโญและคณะ, 2564 หน้า 108-109)และปีพ.ศ.2567 ที่ผ่านมา สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จึงร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะจังหวัดกาญจนบุรี และโรงเรียนวิสุทธรังษี จัดพิธีเปิดสอบธรรมศึกษา ปีการศึกษา 2567 ภายใต้ชื่อโครงการ “เรียนธรรมศึกษา ศรัทธาในพระธรรม น้อมนำมาปฏิบัติ” เพื่อรณรงค์เชิญชวน ประชาสัมพันธ์ ให้เด็ก เยาวชน ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป ได้สร้างสรรค์ความดี ด้วยการเรียนและสอบธรรมศึกษา น้อมถวายเป็นพุทธบูชา เถลิงพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีและถวายพระพรชัยมงคลแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง สถิติผู้เข้าสอบธรรมศึกษาตั้งแต่ชั้นตรี โท เอก ประจำปี 2567 พบว่า มีจำนวน 1,734,816 คน เพิ่มขึ้นจากปี 2566 ที่มีผู้เข้าสอบ 1,694,721 คน นับเป็นเรื่องที่ดี เพราะเท่ากับว่ามีเยาวชนมากกว่า 1.7 ล้านคน ได้เรียนธรรมะตามหลักสูตรธรรมศึกษาด้วย(ยอดผู้เข้าสอบธรรมศึกษาปี2567 <https://www.dailynews.co.th/news/4107394/>) การศึกษาธรรมศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปได้เข้าใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ในปัจจุบันพบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษายังเป็นแบบเดิม มุ่งเน้นท่องจำขาดความเชื่อมโยงกับชีวิตจริงดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือพิเศษที่จะสามารถให้ทุกอย่างบรรลุผลสัมฤทธิ์ นั่นคือ “พุทธนวัตกรรม” เพื่อพัฒนาเนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยแล้วพุทธนวัตกรรมมีความสำคัญอย่างไร สามารถนำมาใช้ได้แบบใดพุทธนวัตกรรม (Buddhist Innovation) เป็นคำใหม่ที่นัก

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

วิชาในยุคดิจิทัลได้กำหนดร่วมกันเป็นการนำหลักการหรือแนวคิดจากพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการต่างๆ ในชีวิตประจำวัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านจิตใจและสังคม ในรูปแบบที่เหมาะสมกับยุคสมัยใหม่ ความสำคัญของพุทธนวัตกรรมสามารถมองได้จากหลายมุมมอง (พระเทพวชิรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาปญโญ), 2566) ได้กล่าวถึงพุทธนวัตกรรมว่า เป็นการนำพระธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืน โดยสัมพันธ์กับการศึกษา ส่วนเหตุผลว่าทำไมเราต้องมาศึกษาในสถาบันการศึกษา เพราะมีความจำเป็นมาก เนื่องจากสถาบันการศึกษาไม่ใช่ได้ความรู้ทางวิชาการอย่างเดียว แต่ยังได้ทั้งบรรยากาศ วิธีการปรับตัว ความสัมพันธ์ศิษย์อาจารย์ เป็นต้น ทั้งมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ให้คุณูปการอย่างรอบด้าน และที่สำคัญสถาบันการศึกษา จะมีการจัดบรรยากาศให้เปิดรับการศึกษาในหลายๆ ทางด้วย นอกจากนี้การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องเป็นการศึกษาที่ทำให้คนรู้จักคิด ตามหลักโยนิโสมนสิการ มีการหาเหตุ หาปัจจัย ย้อนไปถึงต้นเหตุของปัญหานั้นได้ มีการคิดแยกแยะ เป็นต้น ในการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นก็เพื่อสร้างคุณค่าที่ยั่งยืน และการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีในสังคม โดยพุทธนวัตกรรมนั้น มีหลักการที่สำคัญดังนี้

1) การสร้างสังคมที่มีความสมดุล พุทธนวัตกรรมมุ่งหวังให้มีการพัฒนาทุกด้าน มีความสมดุลระหว่างโลกธรรมและโลกุตระธรรม โดยคำนึงถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่ในขณะเดียวกันยังคำนึงถึงการส่งเสริมจิตใจและความสุขที่แท้จริง ซึ่งการนำหลักของ "อริยมรรค 8" เช่น สัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ ความคิดที่ดี สัมมาวาจา การพูดที่ดี เป็นต้น มาใช้ในการจัดการหรือการพัฒนางานในสังคมจะช่วยให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาทุกๆ ด้านและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีในระดับบุคคลและสังคม

2) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ พุทธนวัตกรรมไม่ได้เน้นเพียงแค่การใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เท่านั้น แต่ยังเน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ที่มาจากการเข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยการฝึกฝนสมาธิและเจริญปัญญา ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมจะสามารถนำมุมมองใหม่ๆ และวิธีการที่แตกต่างมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับหลักธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน

3) การใช้จิตวิทยาพุทธในกระบวนการพัฒนา จิตวิทยาพุทธเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปรับปรุงจิตใจและการพัฒนาจิตที่สัมพันธ์กับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการฝึกจิตเพื่อให้เกิดสติ สัมปชัญญะ และความมีสติสัมปชัญญะในทุกๆ การกระทำ โดยการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบและชัดเจนเป็นรากฐานในการตัดสินใจหรือการทำงานในสังคม การประยุกต์ใช้จิตวิทยาพุทธในพุทธนวัตกรรมจึงสามารถช่วยให้บุคคลมีความสุขในชีวิตและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

4) การแก้ไขปัญหาสังคมด้วยหลักธรรม พุทธนวัตกรรมยังให้ความสำคัญกับการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การลดความยากจน ความเหลื่อมล้ำในสังคม หรือปัญหาความรุนแรง ซึ่งการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคมได้ โดยการพัฒนาคุณธรรม มีความเมตตา ความกรุณา และความอดทนจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม

5) การพัฒนาที่ยั่งยืนหลักพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาในทุกๆ ด้านของชีวิต ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในหลายมิติ เช่น การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การศึกษา การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม โดยให้คำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในระยะยาวและความยั่งยืน ไม่เพียงแต่ความเจริญในปัจจุบัน แต่ยังต้องคำนึงถึงการรักษาสีงแวดล้อมและสังคมให้มีความยั่งยืนในอนาคต พุทธนวัตกรรมช่วยให้เกิดการพัฒนาที่เน้นคุณค่าที่ยั่งยืนและสมดุล

6) การส่งเสริมความเข้มแข็งของจิตใจในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ในยุคสมัยที่เทคโนโลยีและสื่อสารมวลชนพัฒนาอย่างรวดเร็ว คนในสังคมต้องเผชิญกับความเครียดและความไม่แน่นอน การใช้หลักพระพุทธศาสนาในการ

พัฒนาจิตใจ มีการฝึกสมาธิ และการมีสติสามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับจิตใจ เพื่อรับมือกับความท้าทายและความเครียดในชีวิตประจำวันได้

ดังนั้นพุทธนวัตกรรมเป็นแนวทางที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมในหลายๆ ด้าน โดยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ไม่เพียงแต่ในด้านจิตใจ แต่ยังครอบคลุมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการสร้างสังคมที่มีความสมดุลและยั่งยืน ในที่สุดพุทธนวัตกรรมจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความสุขและเป็นธรรมในสังคมอย่างแท้จริง.

อย่างไรก็ตาม หลักสูตรธรรมศึกษาปัจจุบันนั้น กระบวนการเรียนการสอนหรือแม้กระทั่งตำราที่ใช้เรียนเนื้อหาสาระก็ยังคงเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง แม้ว่ายุคสมัยของสังคมโลกได้เปลี่ยนไปแล้วหลายยุคหลายสมัยก็ตาม อีกทั้งการสอบเพื่อวัดผลประเมินผล ก็ยังคงเป็นแบบดั้งเดิม และมีข้อจำกัดในแง่ของการนำหลักธรรมมาเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตในยุคสมัยใหม่ หลักสูตรธรรมศึกษานี้มักเน้นการท่องจำและการศึกษาคำสอนตามตำรา ซึ่งไม่สอดคล้องตอบสนองต่อการเรียนรู้ ที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรมและไม่สามารถเข้าถึงผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายได้ ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาใหม่ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในปัจจุบัน รวมถึงการนำเทคโนโลยีและแนวคิดใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียน การสอน โดยมีการนำหลักธรรมกับทฤษฎีสมัยใหม่หลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกันที่เรียกว่า “พุทธนวัตกรรม”

1. ทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่

โลกการศึกษาปัจจุบัน การเรียนรู้ไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดข้อมูลจากผู้สอนสู่ผู้เรียน แต่เป็นกระบวนการ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายและการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการสร้างความรู้ด้วยตัวเอง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในชีวิตจริง ทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยการใช้แนวคิดที่เน้นการมีส่วนร่วม การสะท้อนคิด และการปฏิบัติจริง ทฤษฎีเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ไม่ใช่แค่การท่องจำ แต่เป็นการสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์และการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้โดยตรง

ทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่ที่สำคัญได้แก่ ทฤษฎีสร้างความรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructivism) การเรียนรู้แบบ Active Learning และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Experiential Learning) ซึ่งทุกทฤษฎีนี้มีจุดร่วมในการเน้นความสำคัญของการเรียนรู้ที่เป็นประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงในโลกที่มีความหลากหลาย ทางข้อมูลและเทคโนโลยี

1.1 ทฤษฎีสร้างความรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructivism) ทฤษฎีนี้เน้นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง ผู้เรียนไม่ได้รับความรู้จากผู้สอนเพียงอย่างเดียว แต่เรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยสร้างความหมายจากประสบการณ์นั้น ๆ ผู้เรียนจะนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่มีมาปรับใช้ในการแก้ปัญหาหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ดีที่สุดเมื่อผู้เรียนสามารถตั้งคำถามและทดลองแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกับความสนใจและประสบการณ์ของผู้เรียนในชีวิตจริง

ทศนา เขมมณีและคณะ (2545 : 24) ได้กล่าวถึงทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึมว่า ทฤษฎีนี้ใช้แนวคิดพื้นฐานเดียวกันกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget เช่นเดียวกับทฤษฎีการสร้างการสร้างความรู้แต่ Papert (1993) ได้มีโอกาสร่วมงานกับ Piaget และได้พัฒนาทฤษฎีนี้ขึ้นมาใช้ในวงการศึกษา โดยมีความคิดต่อเนื่องจากหากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความรู้และนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมจะ

ช่วยให้ความคิดนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เมื่อผู้เรียนสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาในโลก หมายถึง การสร้างความรู้ขึ้นในตนเอง ความรู้ที่สร้างขึ้นจะมีความหมายอยู่คงทน และไม่ลืมง่าย นอกจากนั้นผู้เรียนจะสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนเองได้และความรู้ที่สร้างขึ้นจะเป็นฐานที่มั่นคงช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ต่อไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด พัฒนาการของทฤษฎีการสร้างความรู้ จนถึงทฤษฎี การสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างชิ้นงาน

พารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา (2550 : 49) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บูรณาการด้วยคุณธรรม จริยธรรม เทคโนโลยีวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม และความเป็นไทย บนพื้นฐานของการพัฒนาสติ เพื่อปลูกฝังและฝึกฝนให้ผู้เรียนมีความสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเรียนรู้กันเป็นกลุ่มได้ จนติดนิสัยใฝ่เรียนรู้ไปตลอดชีวิต

บุปผชาติ ทัพทิกธัม (2551 : 11-12) ได้กล่าวถึงทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากการที่ผู้เรียนได้สร้างชิ้นงานจริงโดยมีวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่เหมาะสมเป็นเครื่องมือในการสร้างชิ้นงาน เป็นทฤษฎีที่มีรากฐานมาจาก Constructivism ของ Piaget โดย Papert มีความตั้งใจที่จะใช้ความรู้ที่ได้รับจาก Piaget มาคิดหาวิธีปฏิบัติในการให้การศึกษาบนพื้นฐานที่ว่า ความรู้เกิดจากการสร้างขึ้นโดยตัวเด็กเอง โดยจัดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สร้างสรรค์เพื่อจุดประกายนำไปสู่กระบวนการสร้างความรู้ความคิด ทั้งนี้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ดีเมื่อเด็กมีส่วนร่วมในการสร้างชิ้นงานที่มีความหมาย และเมื่อเด็กสร้างชิ้นงาน เด็กจะสร้างความรู้ด้วย และความรู้ที่สร้างขึ้นก็จะนำไปสู่การสร้างชิ้นงานที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความรู้เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วยและจะหมุนเวียนเช่นนี้ในลักษณะเป็นวงจรเสริมแรงภายในจากตัวเอง

ราชบัณฑิตยสถาน (2555 : 112) คอนสตรัคชันนิสซึม หรือ ทฤษฎีการสร้างสรค์ความรู้ผ่านชิ้นงาน หมายถึง ทฤษฎีการเรียนรู้ที่อธิบายว่าผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองได้ดี หากมีโอกาสคิดสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อเทคโนโลยี วัสดุและอุปกรณ์ที่เหมาะสม เช่น การให้ผู้เรียนใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์โลโก (Computer program logo) เพื่อใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์ในการสร้างรูปภาพภาพเคลื่อนไหว ดนตรี เกม กระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา ทั้งยังช่วยให้สามารถแสดงความคิดเห็นออกมาเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน นอกจากนั้น การวิพากษ์วิจารณ์ผลงานและการนำผลงานไปใช้ ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากขึ้น และมีความหมายมากขึ้นด้วย Papert เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้โดยการประยุกต์ร่วมกับทฤษฎีสรคณิคมของ Piaget ซึ่ง Papert เชื่อว่า สาเหตุที่แท้จริงของการไม่สามารถเรียนรู้นั้นเกิดจากการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ เพื่อช่วยให้สิ่งที่เรียนรู้ได้ยาก กลายเป็นเรื่องง่ายและเป็นรูปธรรมเพียงพอ โดยในสังคมทั่วไปอาจมีวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ อยู่แล้ว แต่ไม่ได้รับการส่งเสริมให้นำมาใช้อย่างถูกต้องและเกี่ยวข้องกับการศึกษามากพอ การมีวัสดุสำหรับสร้างความรู้ที่หลากหลายอย่างเพียงพอ จะช่วยให้เด็กมีโอกาสในการเลือกใช้วัสดุเหล่านั้นเป็นสื่อสำหรับช่วยคิด ซึ่งเด็กแต่ละคนควรจะมีสื่อของตนเอง และสามารถทดลองใช้ตามวิธีการของตนเองได้ ความรู้เป็นสิ่งที่ได้ๆ สามารถสร้างขึ้นได้อย่างกระตือรือร้น ดังนั้นการศึกษาที่ดี คือ การให้โอกาสเด็กเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ เพื่อที่จะจุดประกายในกระบวนการสร้างความรู้

สรุปได้ว่าคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructivism) หรือทฤษฎีการสร้างสรค์ความรู้ผ่านชิ้นงานเป็นทฤษฎีที่มีแนวคิดพื้นฐานเดียวกันกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget ทฤษฎีการสร้างสรค์ความรู้เชื่อว่าหากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความรู้และนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงาน โดยอาศัยสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมจะช่วยให้ความคิดนั้น เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากขึ้น การที่ผู้เรียนสร้างความรู้ขึ้นในตนเอง ความรู้ที่สร้างขึ้นจะมีความหมายอยู่คงทน และไม่ลืมง่าย นอกจากนั้นผู้เรียนจะสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนเองได้และความรู้ที่สร้างขึ้นจะเป็นฐานที่มั่นคงช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ต่อไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

1.2 การเรียนรู้แบบ (Active Learning) การเรียนรู้แบบ Active Learning เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในทุกขั้นตอนของการเรียนการสอน ไม่ใช่แค่การนั่งฟังการบรรยายจากครูหรือการอ่านหนังสืออย่างเดียว แต่ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการเรียน การเรียนรู้ในลักษณะนี้จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์และสร้างความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น โดยที่กิจกรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และเสริมสร้างทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีนักวิชาการได้ถึง พอสรุปได้ว่า

การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Learning by doing) การจัดการเรียนการสอนตามแนวคอนสตรัคชันนิสซึมเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือสำรวจ ทดลองฝึกปฏิบัติและทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ตลอดจนทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความรู้ ความเข้าใจได้โดยตรงผ่านประสบการณ์ตรงของตนเองไม่ใช่การ ถ่ายทอดจากตัวอาจารย์ผู้สอนการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based learning) การจัดการเรียนการสอนตามแนวคอน สตรัคชันนิสซึมจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่ม และสร้างโครงงานที่สนใจภายใต้สภาพแวดล้อม การเรียนรู้ที่หลากหลาย (Diversity) มีทางเลือก (Choice) และมีความเป็นกันเอง (Conginality) ดังนั้นโครงงานที่ผู้เรียนคิด และลงมือทำก็แตกต่างกันไปแม้ว่าจะอยู่ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือห้องเรียนเดียวกันก็ตาม สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดังกล่าว ก็จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความหลากหลายทางความคิดและนำไปสู่กิจกรรม การสร้างโครงงานที่หลากหลายต่อไป เมื่อผู้เรียนได้สร้างโครงงานของตนเองตามความสนใจและผู้เรียนก็จะได้เรียนจนเกิดความเข้าใจในสิ่งนั้นได้อย่างลึกซึ้งด้วย

การเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student-centered learning) จากแนวคิดตามแนวคอนสตรัคชันนิสซึมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้าง ผู้ริเริ่ม และสร้างชิ้นงาน ภายใต้สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่หลากหลาย (Diversity) มีทางเลือก (Choice) และมีความเป็นกันเอง (Conginality) โดยผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกคอยชี้แนะ เพื่อให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง แนวทางดังกล่าวถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนตามแนวคอนสตรัคชันนิสซึมจึงมีลักษณะการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เลือก ทำกิจกรรมตามความสนใจของตน อันเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Long life learning) จากแนวคิดทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม เป็นลักษณะ การจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ เพื่อค้นหาวิธีการเพื่อก่อให้เกิดผลงาน (Product) ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนตามแนวคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructivism) จึงเปรียบเสมือนได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะต้องมีการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งถ้ายังไม่บรรลุเป้าหมาย ผู้เรียนจะต้องแสวงหาความรู้ใหม่ๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งถือว่าสอดคล้องกับปรัชญาการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative learning) จากแนวคิดทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึมที่ส่งเสริม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยกันในการเรียนรู้โดยต้องมีความหลากหลายทางความคิด ให้ผู้เรียนได้เกิดการวิเคราะห์เพื่อ ค้นหาคำตอบ ซึ่งสอดคล้องกับพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ร่วมกันที่ต้องพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกัน (Positive interdependence) โดยความสำเร็จของกลุ่มหรือของบุคคลขึ้นอยู่กับการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้น แต่ละคนรู้ บทบาทหน้าที่ในการเรียนรู้ของแต่ละคนแล้ว ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยเหลือสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วยเพื่อประโยชน์ร่วมกัน

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ การเรียนรู้ผ่านการทำโครงงาน การเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นพื้นฐานทางปรัชญาและจิตวิทยาที่เป็นรากฐานและเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนตามแนวคอนสตรัคชันนิสซึม โดยปรัชญาเบื้องต้นจะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้เป็นผู้สร้าง

องค์ความรู้ขึ้นมาด้วยตนเองผ่านทางการลงมือปฏิบัติจริง และสร้างสรรค์ชิ้นงาน จนเกิดเป็นความรู้ ที่คงทนและมีการแสวงหาความรู้นั้นๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด

1.3 การเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Experiential Learning) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Experiential Learning) เป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ จากประสบการณ์ตรง ซึ่งผู้เรียนจะได้สัมผัสและมีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมจริง ๆ ที่สามารถนำมาปรับใช้ ในชีวิตประจำวัน ทฤษฎีนี้มองว่า การเรียนรู้ที่ดีที่สุดเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยการเรียนรู้จะเกิดขึ้นผ่านการทำกิจกรรมที่มีความหมายและเป็นประสบการณ์จริง ทฤษฎีนี้เชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อผู้เรียนสามารถสะท้อนคิดจากประสบการณ์ของตนเองและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในบริบทใหม่การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้การสอนที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การทดลอง การศึกษาผ่านการลงมือทำ หรือการใช้กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์จริง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติในชีวิตจริงได้หลักการ ของการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ประกอบด้วยหลักการใหญ่ 3 ประการ ได้แก่

1.3.1.การเรียนรู้โดยการทำ (Learning by Doing) ให้ผู้เรียนได้ลงมือทำและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำไปสู่การเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและยั่งยืนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การทดลองในวิชาวิทยาศาสตร์ นักเรียนทำการทดลอง เช่น ปลูกถั่วเพื่อศึกษาการงอกของพืช หรือผสมสารเคมีเพื่อดูปฏิกิริยา ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากการสังเกตผลลัพธ์จริงและวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น

1.3.2.การเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Learning) ผู้เรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือทำงานร่วมกันในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสามารถช่วยเสริมทักษะในการทำงานเป็นทีม ตัวอย่างเช่น การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) นักเรียนแบ่งกลุ่มเล็กๆ สัก 4-6 คน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับหัวข้อที่กำหนด เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ฝึกการรับฟัง พูดสรุป และโต้แย้งอย่างสร้างสรรค์

1.3.3.การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) กิจกรรมที่ผู้เรียนมีประสบการณ์โดยตรงกับเนื้อหาจะช่วยให้เข้าใจและจดจำได้ดีกว่า

2. แนวคิดพุทธนวัตกรรม

คำสอนในพระไตรปิฎกนั้นนอกจากมีหลักคำสอนในเรื่องของการปฏิบัติเพื่อให้ความพ้นทุกข์แล้ว ยังมีหลักคำสอนที่ครอบคลุมศาสตร์ทั้งปวงในทางโลกอีกด้วย อาจเรียกว่าเป็นสรรพศาสตร์ของโลกก็ได้ เช่น ด้านมนุษยศาสตร์ ด้านสังคมศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านวิทยาศาสตร์ เป็นต้น หลักธรรมในพระพุทธศาสนา สามารถแยกออกเป็นหลายศาสตร์ ขึ้นอยู่กับการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชีวิต สังคม และโลกอย่างมีคุณธรรมและปัญญา โดยแต่ละศาสตร์มีจุดเน้นที่ต่างกัน แต่ล้วนสัมพันธ์กับหลักธรรมที่เน้นการดับทุกข์และการเข้าถึงความสุขอย่างยั่งยืน ที่สำคัญองค์ความรู้ในพระไตรปิฎกยังมีความหมายกว้างขวางและลึกซึ้งกว่าศาสตร์ทางโลกมาก มีความรู้หลายอย่างที่นักวิชาการทางโลกเพิ่งค้นพบเมื่อไม่นานมานี้

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา

ในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า (ส.ม. (ไทย) 19/55/44) ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันท โยนิโสมนสิการสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉะนั้น (ส.ม. (ไทย) 19/62/47) ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการพึงหวังได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมี

องค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก (ส.ม. (ไทย) 19/194/127) ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันท ไยนิโสมนสิการ การมนสิการโดยแยบคาย ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ 7 ประการ ฉะนั้น อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ 7 จักกระทำให้มากโพชฌงค์ 7 (ส.ม. (ไทย) 19/11/518)

4. ความหมายของโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดตามแนวพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นแนวทางในการสอนคนให้รู้จักคิดและเข้าใจในธรรม โดยมีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2549 : 52) ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการว่า โดยรูปศัพท์โยนิโสมนสิการประกอบด้วยโยนิโสกับมนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่าเหตุต้นเค้าแหล่งเกิดปัญญาอุบายวิธีทาง ส่วนมนสิการ แปลว่าการทำในใจ การคิดคำนึงนึกถึง ใส่ใจพิจารณา เมื่อรวมกันเข้าเป็นโยนิโสมนสิการและได้อธิบายการคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ว่า เป็นการคิดอย่างถูกวิธีคิดอย่างมีระเบียบคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งเป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2532 : 60 – 66) ได้ให้ความหมายของคำว่าโยนิโสมนสิการไว้ว่า เป็นการใช้ความคิดถูกวิธี คือการทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นต้นเค้า สืบหาเหตุจนตลอดสาย แยกแยะออกวิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบ และโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2548 : 65 – 71) อธิบายความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ว่าโยนิโสแปลว่า ถูกต้องแยบคาย มนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยแยบคาย หรือการคิดถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2551 : 814) กล่าวว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การพิจารณาโดยแยบคาย โยนิโสมนสิการ คือความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คือ คิดอย่างถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรอง สืบไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิด คือคิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี เป็นต้น โยนิโสมนสิการ เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับกลั่นกรอง แยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าว (ปรโตโมสะ) อีกชั้นหนึ่ง เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิ ทำให้มีเหตุผลไม่มั่ว

เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2540 : 15) ให้ความหมายของ โยนิโสมนสิการไว้ว่า การทำในใจโดยอุบายอันแยบคาย ซึ่งถ้าแปลโดยง่าย ๆ คือ การคิดเป็น การรู้จักคิด หรือการคิดวิเคราะห์

ทิตฺตนา แคมมณี และคณะ (2544: 87) กล่าวถึง โยนิโสมนสิการ คือ การคิดเป็น หมายถึง ความสามารถที่บุคคลรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะโดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นจากต้นเหตุตลอดทางจนถึงผลสุดท้ายที่เกิด แยกแยะเรื่องออกให้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริง คิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุ โดยไม่เอาความรู้สึกอุปาทานของตนเอง เข้าไปจับหรือครอบคลุมนั้นจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญา

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดเป็น มีเหตุผล การคิดวิเคราะห์ อย่างแยบคาย รู้จักพิจารณาความจริงเป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่องจนสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้

5. แนวทางพัฒนาหลักสูตร

การศึกษาพระพุทธศาสนาในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะ "หลักสูตรธรรมศึกษา" มีเป้าหมายในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชนผ่านการเรียนรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพบว่า การเรียนธรรมศึกษาส่วนใหญ่ยังเน้นการท่องจำมากกว่าการใคร่ครวญให้เข้าใจด้วยตนเอง ซึ่งอาจทำให้ผู้เรียนขาดความลึกซึ้งในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริง

หลัก "โยนิโสมนสิการ" ซึ่งหมายถึง "การใคร่ครวญโดยแยบคาย" เป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความหมายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2549 : 44) ได้สรุปไว้ 4 วิธี ดังนี้

1) อุปายมณสิการ (คิดถูกวิธี) ในการจัดการศึกษายุคปัจจุบัน การพัฒนาหลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญ ของการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ ทั้งในระดับระบบ ระดับสถานศึกษา และระดับห้องเรียน หลักสูตรที่ดี ไม่เพียงแต่ถ่ายทอดความรู้ แต่ยังต้องตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในด้านการพัฒนาทักษะชีวิต คุณธรรม จริยธรรม และปัญญาให้สมดุลกัน ในกระบวนการออกแบบหลักสูตรนั้น หากผู้พัฒนาใช้หลักคิดหรือกระบวนการ ที่ลึกซึ้ง มีความแยบคาย และคำนึงถึงความเหมาะสมของวิธีการ จะส่งผลให้หลักสูตรมีความเป็นองค์รวมและตอบโจทย์ของการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ได้อย่างแท้จริง การคิดถูกวิธีจึงเป็นกระบวนการคิดที่เน้น ความเหมาะสมในการเลือกใช้วิธีหรือแนวทางในการจัดการกับปัญหา หรือในการถ่ายทอดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่ยึดติดกับวิธีใดวิธีหนึ่งตายตัว แต่พิจารณาความเหมาะสมโดยรอบด้าน จึงถือเป็นหลักแห่งความยืดหยุ่นที่มีปัญญานำทางใช้กับการพัฒนาหลักสูตร ผู้พัฒนาจะสามารถออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง กล่าวคือ หลักสูตรไม่ใช่เพียงการคัดลอกแนวทางหนึ่งมาใช้ทั้งหมด แต่ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ พื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ความสามารถของครู สภาพสังคมและวัฒนธรรม และวัตถุประสงค์ปลายทางของการศึกษา

2) ปณมณสิการ (คิดมีระเบียบ) การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญยิ่งต่อคุณภาพการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นเครื่องมือกำหนดทิศทางในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน การจะพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับบริบทได้นั้น จำเป็นต้องมีหลักคิดหรือกระบวนการ ทางปัญญาที่ช่วยให้ผู้พัฒนาสามารถพิจารณาทั้งเป้าหมาย เนื้อหา วิธีการจัดการเรียนรู้ และการวัดผลได้อย่างรอบด้าน การพัฒนาหลักสูตรความคิดมีระเบียบจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้พัฒนาหลักสูตรต้องใคร่ครวญและวิเคราะห์อย่างรอบคอบถึงหลายองค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นบริบทของสังคม ความต้องการของผู้เรียน แนวทาง ของนโยบายการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของหลักสูตร หากขาดความคิดมีระเบียบแล้ว อาจทำให้การออกแบบหลักสูตรขาดความลุ่มลึก เน้นเพียงความสะดวกหรือลอกแบบจากหลักสูตรอื่น โดยไม่พิจารณาถึงความเหมาะสมกับบริบทของตนเอง

3) การณมณสิการ (คิดมีเหตุผล) ปัจจุบันการศึกษามีได้มุ่งเพียงพัฒนาความรู้หรือทักษะทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังต้องพัฒนา “ความเป็นมนุษย์” ให้สมบูรณ์รอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ หนึ่งในหัวใจสำคัญของการออกแบบการเรียนรู้ คือการมี “ความเข้าใจในความทุกข์ของผู้อื่น” ซึ่งจะนำไปสู่ ความเมตตาและความร่วมมือในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สะท้อนความเข้าใจนี้ ได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการพัฒนาหลักสูตรได้อย่างเหมาะสมและลึกซึ้งยิ่ง การนำการณมณสิการมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ย่อมทำให้กระบวนการออกแบบหลักสูตร ไม่ได้เน้นเพียงประสิทธิภาพหรือผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังใส่ใจในความหลากหลายของผู้เรียน เห็นใจต่อความแตกต่างทางพื้นฐาน สภาพเศรษฐกิจ ความสามารถ และโอกาสของแต่ละคน หลักสูตรที่พัฒนาด้วยการณมณสิการจะไม่ทอดทิ้งผู้เรียนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ไม่กำหนดเกณฑ์ที่เกินความสามารถ แต่สร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของตน

4) อุปาทกมนสิการ (คิดเป็นกุศล) การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว การพัฒนาหลักสูตรในบริบทเช่นนี้ จึงต้องอาศัยกระบวนการคิดที่มีพลวัต มีความยืดหยุ่น และสามารถมองการณ์ไกลได้อย่างมีปัญญา ในพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมข้อหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนาหลักสูตร หากผู้พัฒนามีความคิดเป็นกุศล มองเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวแล้ว ก็จะทำให้สามารถเข้าใจได้ว่าปัญหาหรือความต้องการทางการศึกษาที่ปรากฏขึ้นนั้น มีที่มาที่ไปอย่างไร เช่น หากพบว่านักเรียนขาดแรงจูงใจ ในการเรียนรู้ คำถามที่ผู้พัฒนาหลักสูตรควรตั้งไม่ใช่เพียง “จะเพิ่มกิจกรรมอะไรดี” แต่ควรพิจารณาว่า “เหตุแห่งการขาดแรงจูงใจนั้นคืออะไร” อาจเกิดจากวิธีการสอนไม่สอดคล้องกับความสนใจ หรือหลักสูตรมีความซ้ำซาก ขาดความท้าทาย เมื่อเข้าใจเหตุที่แท้จริงแล้ว จึงจะสามารถออกแบบหลักสูตรหรือกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการได้อย่างแท้จริง

6. บทสรุป

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยข้อมูล ความรวดเร็ว และการแข่งขัน การศึกษา ที่เน้นเพียงทักษะทางวิชาการไม่เพียงพออีกต่อไป หน้าที่ของการศึกษาโดยเฉพาะ “หลักสูตรธรรมศึกษา” จึงไม่ควรเป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ต้องเป็นกระบวนการอบรมบ่มเพาะผู้เรียน ให้มีสติปัญญา คุณธรรม และสามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักธรรม หลักสำคัญที่สามารถใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาให้เกิดประสิทธิผลได้อย่างลึกซึ้ง คือ “หลักโยนิโสมนสิการ” ซึ่งเป็นกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุมีผลและนำไปสู่ปัญญา

การพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาโดยอาศัยหลักโยนิโสมนสิการนี้ เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับเป้าหมาย ของพระพุทธศาสนา ที่มุ่งปลูกฝังปัญญาและคุณธรรมให้เกิดขึ้นในใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง หลักสูตรเช่นนี้ จะมีไม่เพียง การสอนให้รู้ธรรม แต่เป็นการฝึกให้ “เห็นธรรม” และ “ใช้ธรรม” ได้จริงในชีวิตประจำวัน เป็นการพัฒนาคนให้มีปัญญา มีเมตตาและมีภูมิคุ้มกันต่อความหลงผิดในโลกยุคใหม่อย่างมั่นคง หากหลักสูตรธรรมศึกษาทุกระดับสามารถ บูรณาการโยนิโสมนสิการอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลให้เกิด “นักเรียนแห่งธรรม” ที่เป็นทั้งผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบาน สมตามพระพุทธปณิธานอย่างแท้จริงแนวทางพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาโดยโยนิโสมนสิการ

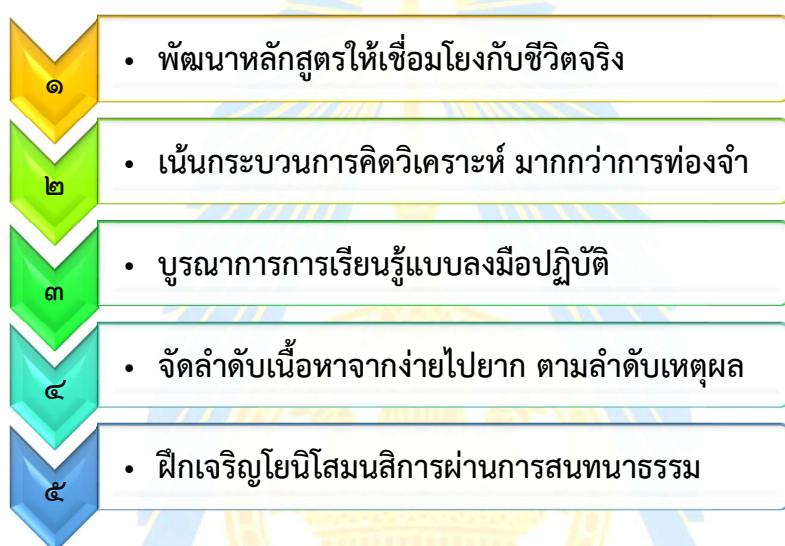
1) พัฒนาหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับชีวิตจริง โยนิโสมนสิการสอนให้ผู้เรียนพิจารณาเหตุและผลอย่างลึกซึ้ง หลักสูตรธรรมศึกษาจึงควรเชื่อมโยงเนื้อหาธรรมะกับสถานการณ์ชีวิตจริง เช่น ครูผู้สอนนำหลักไตรลักษณ์มาอธิบาย การเปลี่ยนแปลงของโลก หรือการใช้ หลักกรรมอธิบายผลของการกระทำที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมะ อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2) เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ มากกว่าการท่องจำ แทนที่หลักสูตรจะเน้นการท่องจำพระสูตรหรือคำศัพท์ เฉพาะทางธรรมหรือพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ครูผู้สอนควรส่งเสริมการตั้งคำถาม การอภิปราย การเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ ด้วยการใช้กระบวนการ โยนิโสมนสิการ เพื่อให้นักเรียนได้คิดพิจารณา ความเป็นเหตุเป็นผล สามารถตั้งคำถามจากเหตุการณ์ทั้งที่สมมุติหรือเหตุการณ์จริง แล้วใช้หลักธรรมวิเคราะห์หาคำตอบ กระตุ้นให้เกิดการใช้ปัญญาแท้จริง

3) บูรณาการการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ โยนิโสมนสิการมิใช่เพียงการคิดในใจ แต่ยังหมายถึงการนำปัญญา ไปปรับใช้จริง ครูผู้สอนหลักสูตรธรรมศึกษาจึงควรออกแบบกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกสมาธิ พิจารณาธรรมะ ทำ กิจกรรมจิตอาสา หรือปฏิบัติศีลธรรมในชีวิตจริง เพื่อเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งจากประสบการณ์ตรง

4) จัดลำดับเนื้อหาจากง่ายไปยาก ตามลำดับเหตุผล ครูผู้สอนหลักสูตรธรรมศึกษา ควรออกแบบเนื้อหาโดยเรียงลำดับตามระดับการคิด เริ่มจากความเข้าใจธรรมะพื้นฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วค่อยพัฒนาไปสู่หลักธรรมเชิงลึก เพื่อให้ผู้เรียนสามารถค่อย ๆ ซึมซับและเข้าใจได้อย่างมีระบบไม่สับสน

5) ฝึกเจริญโยนิโสมนสิการผ่านการสนทนาธรรม บทบาทของครูผู้สอนหลักสูตรธรรมศึกษา จึงไม่ใช่เพียงผู้ถ่ายทอด แต่ควรเป็น “กัลยาณมิตร” ที่ตั้งคำถามอย่างแยบคาย กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ ฝึกคิดอย่างลึกซึ้ง เห็นความจริง และมุ่งสู่การพัฒนาจิตใจด้วยตนเอง

ภาพที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาโดยอาศัยหลักโยนิโสมนสิการ

8. ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาด้วยหลักโยนิโสมนสิการ

1) พัฒนาแผนการเรียนรู้ ผู้สอนวิเคราะห์เนื้อหาสาระของการเรียนรู้ ออกแบบการเรียนรู้ พร้อมเสริมกิจกรรมประกอบการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ธรรมะกับสถานการณ์จริง เช่น วิเคราะห์ข่าวในสังคมด้วยหลักกรรม หรือสอดแทรกบทสนทนาเชิงปัญญาในบทเรียน

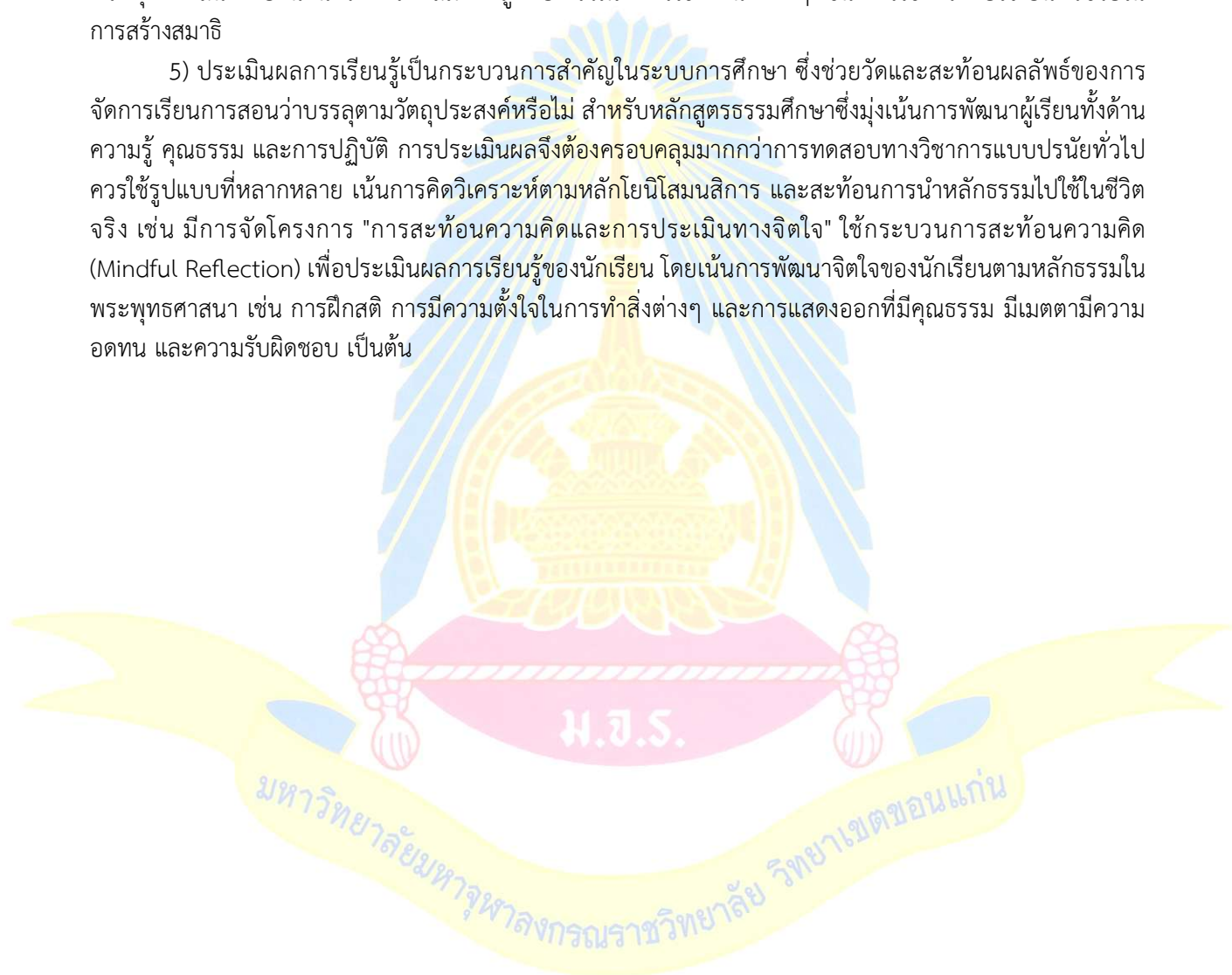
2) จัดอบรมการจัดอบรม คือ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และคุณธรรมให้กับผู้เข้าอบรมในระยะเวลาหนึ่ง โดยเฉพาะในบริบทของ หลักสูตรธรรมศึกษา การอบรมสามารถใช้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น ความมีวินัย ความเมตตา การคิดวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการและการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

3) กิจกรรมบูรณาการ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผสานเนื้อหาหลายกลุ่มสาระ หรือหลายทักษะเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบองค์รวม เกิดความเข้าใจเชิงลึก และสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยนักเรียนจะได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่นในชุมชน ใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เช่น การทำงานอาสา การดูแลผู้สูงอายุ หรือการช่วยเหลือผู้ยากไร้ การดำเนินการเช่นนี้จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของการทำความดีและการแบ่งปัน

4) พัฒนาสื่อการเรียนรู้

การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ เพราะสื่อเป็น ตัวกลางที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น กระตุ้นความสนใจ และส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดโครงการฝึกสมาธิแบบเจาะลึก มีการนำเสนอการฝึกสมาธิในรูปแบบต่างๆ เช่น การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการทำสมาธิด้วยการฟังธรรม โดยจะมีการบันทึกเสียงของพระอาจารย์หรือวิทยากรที่มีความรู้ทางด้าน พระพุทธศาสนาเพื่อแนะนำวิธีการฝึกสมาธิที่ถูกต้อง รวมถึงการใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การใช้การหายใจเป็นตัวช่วยใน การสร้างสมาธิ

5) ประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในระบบการศึกษา ซึ่งช่วยวัดและสะท้อนผลลัพธ์ของการ จัดการเรียนการสอนว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ สำหรับหลักสูตรธรรมศึกษาซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้าน ความรู้ คุณธรรม และการปฏิบัติ การประเมินผลจึงต้องครอบคลุมมากกว่าการทดสอบทางวิชาการแบบปรนัยทั่วไป ควรใช้รูปแบบที่หลากหลาย เน้นการคิดวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการ และสะท้อนการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิต จริง เช่น มีการจัดโครงการ "การสะท้อนความคิดและการประเมินทางจิตใจ" ใช้กระบวนการสะท้อนความคิด (Mindful Reflection) เพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน โดยเน้นการพัฒนาจิตใจของนักเรียนตามหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา เช่น การฝึกสติ การมีความตั้งใจในการทำสิ่งต่างๆ และการแสดงออกที่มีคุณธรรม มีเมตตา มีความ อดทน และความรับผิดชอบ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- ทศนา แหมมณีและคณะ. (2545). กระบวนการเรียนรู้ความหมายแนวทางการพัฒนาและปัญหาข้อใจ. กรุงเทพฯ : บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)
- บุปผชาติ ทัททิกรณ์. (2551). การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : โครงการเทคโนโลยีสารสนเทศตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมาร ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ.
- พระมหาสมศักดิ์ ฐนปญโญและคณะ, (2564) การพัฒนาหลักสูตรและการผลิตสื่อการเรียนการสอนธรรมศึกษา สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา, วารสารพุทธมัตถ์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา.
- พระเทพวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมฺมาปญโญ). (2566). มจร ชู “พุทธนวัตกรรม” เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาที่ยั่งยืน. สืบค้น 3 กรกฎาคม 2568, จาก <https://d.dailynews.co.th/education/828960/>.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). วัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2547). กรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). การดูแลสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2549.
- พระราชวรมนี. (2528). คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา. (2550). สนุกสุขใจได้ปัญญา. กรุงเทพฯ : บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่นจำกัด (มหาชน).
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). ศัพท์ศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก. นนทบุรี : บริษัท เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด.

เทพสวรรค์ : จริยธรรมของเทพที่มีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ Deva and Heaven : the Moral of Deva Having Roles towards Buddhism and Nature

พระมหาสวิตต์ ชีรปัญญา (ธูปนาค)

Phra Sawit Teerapanyo (Thapanak)

Buddhachinlaj Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาเทพสวรรค์ในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาจริยธรรมของเทพสวรรค์ที่มีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ 3) เพื่อประยุกต์ใช้จริยธรรมของเทพที่มีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพใช้ข้อมูลปฐมภูมิได้แก่พระไตรปิฎกพุทธบัญญัติ ได้แก่ อรรถกถา ตำราวารสารวิชาการ หนังสือ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่อออนไลน์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

เทพสวรรค์คือมีอัตลักษณ์คือผู้สวยงาม ไร้กรรม เป็นสื่อความดี ความรัก ความเมตตา มี 3 ประเภทคืออุบัติเทพ สมมติเทพ วิสุทธิเทพ ณ ที่นี้เน้นศึกษาประเภทอุบัติเทพคือเทพสวรรค์ 6 ชั้น มาในพระไตรปิฎกเรื่องเทวดาสังยุต สักกสังยุต เทวปุตตสังยุตสักกปัญหสูตรและปรากฏในสูตรต่างๆเช่นธัมมจักกัปปวัตตนสูตรท้ายเทศนาที่เทพในหมื่นโลกธาตุกล่าวสาธุการถึงกระหม่อมอัตลักษณ์ของเทพมีปฏิบัติชอบฟังการสวดมนต์ฟังธรรมดังได้ัญเชิญว่าสักเคาเมจรูเป...เทพโปรดคนที่ไหว้ดีปลีถูกเช่นรุกขเทพโปรดเศรษฐีสองสามีภรรยาได้บุตรแล้วนามว่า ธรรมบาลกุมาร เป็นต้น

เทพปรากฏทุกที่ดังบทแผ่เมตตาว่า ยา เทเวตา สันติ วิหาระวาสินี ญเป ฆะเร โพธิชะเร ตะหิง ตะหิง มีคำว่า ตะหิง สถิตอยู่ตามธรรมชาติมีจริยธรรมเด่นๆคือเทวธรรม 2 วัตรบท 7 ประจำตนมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาตั้งที่เป็นต้นบัญญัติวินัยสงฆ์ในภุมมวรรคการได้มั่งคั่งสูตร 38 โดยอาศัยเทพท้าวเวสสุวรรณหัวหน้าฝ่ายยักษ์ทำหน้าที่อารักขาพระพุทธชินราช โดยมีอาวุธคือไม้ตะบองนั่งสถิตอยู่ข้างซ้ายผู้วิจัยแนะนำให้อจริยธรรมของเทพมาประยุกต์ใช้โดยสำนึกดี มีกุศลกรรม รักษาสิ่งแวดล้อมในโมเดลองค์ความรู้ว่า“พระพุทธศาสนาธรรมชาติสังคม”

คำสำคัญ: เทพสวรรค์, จริยธรรมเทพ, บทบาทต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ

Abstract

The entitled thesis is consisted of following objectives;- (1) for the study of Devea in Heaven of Buddhism, (2) for study of Morality of Deva having roles toward Buddhism and nature and (3) for the application of Deva morality having roles toward Buddhism and nature. It is documentary research taking the primary source as Tepitaka. The secondary source as the commmentary of Tepitaka etc being analyzed by description. The results of the research are as follows:-

The Deva in Heaven is beauty, to take care in Dhamm, good media, love, kindness. There are 3 births, i.e. Upattideva, Samatideva, Visuddhideva. Here, It focuses on the first one as 6 classes of heaven coming from Tepitaka in the part of Devatasanyutta, Sakkasanyutta, Devaputtasanyutta,

Sakkapanhasutta and a lot of suttas, i.e. Dhammajakka. The end of it, the deva in ten thousands of the world says together 'Sadhu' loudly. The deva likes to listen Dhamma, chanting. So, the deva is invited in the word 'Sakke Kame Ca Rupe...' the deva likes anyone who bows as well, i.e. Rukkhadeva likes 2 millionaires and gives them named 'Dhammapalakumar' etc. the deva hides everywhere seen in the words 'Ya Devata Santi Viharavasini Thupe Ghare Tahaim Tahim. The word of Tahim means everywhere of nature. The deva treats in outstanding morals, i.e. Devadhamma-2 and Wattapada-7. The deva's roles in Buddhism, i.e. to regulate Sangha Vinaya of Bhutagamavagga, to rise of Mangalasutta-38 from helping of Deva. The deva Wessupvan, a head of a giant saves Buddhachinaraj with a cudgel on the left. I introduce you all to regard Deva's morality in the words of "good conscience, right action and to save environment in model of knowledge factor, i.e. "Buddhism, Nature and Society".

Keywords: Deva of Heaven, Moral of Deva, role in Buddhism and Nature

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาสัมพันธ์อยู่กับเทพในพระไตรปิฎกมีความปรากฏเกี่ยวกับเทพเกือบทุกเรื่อง แม้พระวินัยสงฆ์บางข้อก็มาจากเทพ พระสูตรมีวรรคหมวดเกี่ยวกับเทพมากมาย เช่น เทวตาสังยุต สักกปัญหสูตร มงคลสูตร 38 แม้ อภิธรรมปิฎกก็ปรากฏมากมาย โดยมองว่า เทพมีธรรม ปฏิบัติธรรม เป็นสื่อแห่งความดี ค้ำครองคนดี แม้มีมุมมองไปว่า เทพมีอำนาจบันดาลเหนือมนุษย์ ให้ได้ตามที่ตนร้องขอ อ่อนน้อมด้วยเครื่องเช่นไหวต่าง ๆ แต่นั้นเป็นบางส่วน ที่สำคัญคือ ตำนาน บทสวดมนต์ คำสรรเสริญพระรัตนตรัยก็กล่าวถึงเทพมากมาย เห็นบทสวดว่า อิติปิโส ภควา อรหัง สัมมาสัตถา เทวมนุสสานังแปลว่า พระพุทธเจ้า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (ที.สี.(ไทย) 9/157/50) นั่นคือมนุษย์กับเทพมีครูคือพระศาสดา แม้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าก็ย่อมเผยแผ่แก่ทั้งมนุษย์และเทพด้วย แม้แต่พุทธกิจ 5 ประการ ก็ยังกำหนดให้เวลาเที่ยงคืนเป็นเวลาตอบปัญหาให้แก่เทพด้วย (อชุตมตฺเต เทวปญฺหน) กล่าวคือ เทพตามมีข้อสงสัยในธรรมใด ๆ ก็เข้ากราบทูลถามพระพุทธเจ้า จะเห็นคำว่า สักกปัญหสูตร เทวตาสังยุต เทวตาสังยุตด้วย เทพว่าตามกำเนิดของเทพแล้วมี 3 ประเภทคือ 1) สมมติเทพ 2) อุบัติเทพ 3) วิสุทธิเทพ(ขุ.จ.(ไทย) 30/119/387) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า "สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติได้แก่พระราชา พระเทวี พระราชกุมารอุปัติติเทพเทวดาโดยกำเนิดได้แก่เทวดาในสวรรค์และพรหมโลกและวิสุทธิเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ได้แก่พระพุทธเจ้าพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย" (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต),2564:91)โดยสมมติเทพเทพสมมติว่าโดยคุณธรรมคือมนุษย์ผู้ปฏิบัติตนดังเทวดาพระองค์ปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม10 ประการ อุบัติเทพ เทพโดยกำเนิด ผู้ปฏิบัติตามเทวธรรมและวัตรบท ได้แก่ เทพชั้นจาตุมหาราช เทพชั้นดาวดึงส์ เทพชั้นยามา เทพชั้นดุสิต เทพชั้นนิมมานรดี และเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทพผู้บำเพ็ญในหมู่พรหม เป็นต้น วิสุทธิเทพ เทพโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่พระพุทธเจ้าพระอรหันต์จากการปฏิบัติในธรรมเป็นผู้บรรลุมรรคผลสมบุรณ์

หลังจากทราบที่มาของเทพแล้ว ปัญหาว่า เทพที่สถิตในธรรมชาตินั้นเป็นเทพจำพวกไหน ตอบได้ว่า เป็นเทพจำพวกอุบัติเทพ โดยเฉพาะเทพในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ซึ่งสถิตอยู่ตามธรรมชาติ มีน้ำ ลม ไฟ แผ่นดิน อากาศ ต้นไม้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ เป็นต้น ซึ่งการสถิตของเทพเหล่านี้มิใช่สถิตอยู่เปล่า ๆ ไร้ประโยชน์กับธรรมชาติเลย แต่จะมีจริยธรรมสำหรับธรรมชาตินั้น ๆ ด้วยในส่วนสมมติเทพนั้น ท่านสถิตในธรรมชาติไม่ได้ แต่มีส่วนสร้างธรรมชาติแก่

มนุษย์ มีการผลิตฝนเทียมทำการชลประทาน ปลูกพืชบำรุงดิน เรียกว่าทำราชสังคหวัตถุทั้ง 4 ครอบถ้วนและปฏิบัติตามทศพิธราชธรรม ส่วนวิสุทธิเทพนั้น สถิตอยู่ตามธรรมชาติไม่ได้เช่นเดียวกับสมมติเทพ แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างจริยธรรมให้แก่มนุษย์ ให้พระภิกษุสงฆ์เป็นมิตรกับธรรมชาติ เห็นความสำคัญของธรรมชาติ รักษาธรรมชาติด้วยการบัญญัติวินัยสงฆ์แก่พระสงฆ์ในเรื่องดิน น้ำ ฝน ข้าวกล้า พืชต่าง ๆ ด้วย

สวรรณ ในฐานที่สถิตของเหล่าเทพ ว่าตามความหมายของเทพทั้ง 3 แล้ว ย่อมรู้หน้าที่ของเทพอย่างดีว่ามีภารกิจอะไร เพื่อประโยชน์แก่การจัดกลุ่มศึกษา จึงจัดชนิดของเทพที่เราคุ้นหูในพิธีการต่าง ๆ ได้แก่ 1) เทพชุมนุม 2) เทพสาธุการ 3) เทพบนบานและบวงสรวง ซึ่งจะเห็นความสำคัญของเทพมากขึ้นกลุ่มเทพ 3 กลุ่มดังกล่าว มีคำอธิบายให้เห็นความสำคัญของเทพแต่ละประเภทได้โดยย่อว่า เทพชุมนุม คือ เทพที่ถูกอัญเชิญมาร่วมฟังเทศน์มาร่วมพิธีทางศาสนา เช่น การเจริญพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานฉลองยศตำแหน่งต่าง ๆ เมื่อทวยากรบศึกเสร็จแล้ว ก็อาราธนาพระปริตรให้พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์จากนั้น พระสงฆ์รูปหนึ่งก็จะอัญเชิญเทพ เรียกว่าชุมนุมเทพ เริ่มต้นด้วยคำว่า ะริตตะวา นะเมตตัง สะเมตตา ...อัมมัสสะวะนะกาโลอะยัมมะทันตา ฯ เทพสาธุการ คือเทพที่ชื่นชมยินดีกับการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า เช่นเทพหรือเทพ ซึ่งมีบทบาทต่าง ๆ ทั้งในลักษณะที่ช่วยมนุษย์ เตือนสติมนุษย์สร้างจริยธรรมของตนที่มีผลถึงมนุษย์โดยเฉพาะมีบทบาทต่อพระพุทธเจ้าจากปฐมเทศนาคือภายหลังที่พระพุทธเจ้าเทศนาธรรมจบลง เหล่าเทพยดาพากันแซ่ซ้อง สาธุการสรรเสริญกันกระหึ่มดังความว่า ...เทพในสวรรณ แซ่ซ้อง สรรเสริญ กระจายข่าวว่า นั้นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี อันสมณะพราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกให้หมุนกลับไม่ได้ เพียงครู่เดียวเท่านั้น เสียงป่าวประกาศได้กระจายขึ้นไปถึงพรหมโลก ทั้งหมื่นโลกธาตุนี้ก็สั่นสะเทือนเลื่อนลั่นทั้งแสงสว่างอันเจิดจ้าหาประมาณมิได้ก็ปรากฏในโลกล่องเลยอาณาภาพของเทพทั้งหลาย (ส.ม. (ไทย) 19/1081/596)

เทพบนบานและบวงสรวง คือเทพที่ถูกอัญเชิญมารับรู้รับทราบในกิจกรรมของมนุษย์ เป็นลักษณะของการบนบานเพื่อให้ตนได้ในสิ่งที่ตนต้องการมีโชคกลาง การขอให้ได้บุตร การขอให้สอบได้ การขอให้ได้เลื่อนยศตำแหน่ง เป็นเมื่อได้ตามที่ตั้งบนบานแล้วก็นำเครื่องบนบานตามที่ตกบนบานไว้นั้นมาแก้บน เรื่องนี้ มีตัวอย่าง คือ กำเนิดของธรรมบาลกุมาร ซึ่งถือกำเนิดจากเศรษฐี 2 คู่เมียที่ทำพิธีบนบานขอบุตรกับรุกขเทพที่ต้นไทรปรากฏว่าได้กุมารน้อยถือกำเนิดเกิดมานามว่า ธรรมบาลกุมาร เป็นเด็กอัจฉริยะสามารถพูดภาษาคนได้และรับตอบปัญหา 3 ราศีของกบิลพรหมผู้จอมโหราจารย์มีชื่อเสียงไปทั่วชมพูทวีป (อินเดีย) ได้สำเร็จจนเป็นเหตุให้กบิลพรหมถูกตัดศีรษะบูชาความรู้ของธรรมบาลกุมารในที่สุดดังนั้นเป็นที่ทราบดีว่าเทพคือชาวสวรรค์มีอาณาจักรเรียกว่าเทวโลก คือโลกของเทพ คำนี้มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ความว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์เทพและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้วจึงทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุดทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนการได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้เป็นความดีอย่างแท้จริง (วิ.ม. (ไทย) 1/1/2)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาเทพสวรรณในพระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาจริยธรรมของเทพสวรรณที่บทบาทต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ
- 2.3 เพื่อประยุกต์ใช้จริยธรรมของเทพที่มีบทบาทพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย เป็นแบบวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) ใช้ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ กล่าวคือ พระไตรปิฎกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเทพสวรรค์จริยธรรมของเทพที่มีต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ กล่าวคือ วรรณกรรมพระไตรปิฎก ตำรา หนังสือ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารที่ทบทวนไว้โดยเบื้องต้นแล้วนำมาขยายเนื้อหาชี้ให้เห็นถึงจริยธรรมของเทพรวมถึงนำพระคัมภีร์จากปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาสทั้งไทยและเทศที่ปรากฏในเอกสารตำราคำพูดแสดงความคิดเห็นจากเอกสารชั้นทุติยภูมิมาประกอบพร้อมตัวอย่างประกอบด้วย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยเก็บข้อมูล นำมาคัดเลือกและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ทางจริยธรรมของเทพกับธรรมชาติประการหลัก ๆ เช่น ป่า น้ำ ดิน ฟ้า อากาศ โดยระบุบทบาทที่เด่นชัดส่งผลต่อมนุษย์ที่จะปฏิบัติตามด้วยความนับถือในเทพ

3.4 นำเสนอ โดยวิธีจัดเอกสารสารสนเทศโปสเตอร์หรือโบว์ชั้วบทความแล้วนำเสนอผ่านวารสาร วิชาการ หรือนำเสนอรายงานประชุมสัมมนาในระดับชาติหรือนานาชาติที่การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Proceeding) ตามระเบียบการเผยแพร่วิจัยนี้

4. ผลการวิจัย

เทพสวรรค์/เทพบนสวรรค์ มีคุณลักษณะที่สื่อถึงความดี ความสวยงาม ปฏิปทาของเทพจะมักพึงธรรม พังสวดมนต์ เป็นกัลยาณมิตรกับคนที่ทำดี มีสุจริต ได้กำเนิดเทพโดยอุบัติเหตุ โดยสมมติและโดยวิสุทธิเทพอุบัติ เกิดจากการอุบัติขึ้นมีสวรรค์กามาจรภูมิตามชื่อสวรรค์ 6 เป็นที่สถิตสมมติเทพได้แก่พระราชาพระมหากษัตริย์ตามภาษาถิ่น ว่าพระเจ้าแผ่นดินบ้างเพราะเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งหมดสมัยโบราณเรียกพระราชาว่าพ่อขุนพระเจ้ารามาทะสมมติมีบทบาทจากเหตุการณ์แก้ปัญหาที่ไร้ศีลธรรมประชากรราษฎรยกย่องให้เป็นมหาสมมตราชาตามปรากฏในทฤษฎีกำเนิดโลกคืออัครัญญสูตรวิสุทธิเทพคือพระอรหันตชินาสพได้จากปฏิบัติจนกำจัดกิเลสได้เป็นพุทธะรู้ตื่น เบิกบาน คุณสมบัติของเทพคือมีธรรมพึงธรรมปฏิบัติตามธรรมโปรดปรานคนทำดีมีศีลธรรมเข้าพึ่งธรรมจากพระพุทธเจ้า เวลาเที่ยงคืนตามที่ปรากฏในพุทธกิจ 5 ประการ(อัฏฐวรรต เทวปัญหาน)ทำให้เกิดมีมงคลสูตร 38 แก่ชาวเมืองสาวัตถีเทพที่ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า“อะไรเป็นแสงสว่างในโลก พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่าปัญญา โลกัสมิ ปัชโชโต อะไรเป็นเครื่องตื่นอยู่ในโลก สติ โลกัสมิ ชาคโร พระองค์ตรัสตอบว่า สติเป็นเครื่องตื่นอยู่ในโลก ” (ส.ส. (ไทย) 15/80/85) เทพจะมาร่วมฟังสวดมนต์ตามคำอัญเชิญของพระสงฆ์ว่า สักเค กาเม จะรูเป รัฏฐะ จะคาเม...ชะละละละ วิสะเม...ธัมมัสสะวะนกะโล อะยัมภะทันตา เทพที่สถิตอยู่ตามสวรรค์ชั้นกามา ตามแคว้น ตามแม่น้ำ ตามบก ตามที่ขลุขละ เป็นเวลาพึงธรรมแล้วขอเชิญมาพระไตรปิฎกมีเรื่องราวเกี่ยวกับเทพมากมายดังมีเทวดาสังยุตลักสังยุตเทวปุตตสังยุตลักปัญหสูตรตามหลักเทวดาพลี (หนึ่งในพลีกรรม 5) คือ กิจการใด พิธีเริ่มฤกษ์ยามจะมีพิธีบวงสรวงด้วยของที่สุกแล้ว 7 อย่างหลัก ๆ มี หัวหมู ไก่ ไช้ต้ม เป็ดนึ่ง ปลานึ่ง ผลไม้สด น้ำโสม นอกนั้นมิรู้บ เทียน ดอกไม้สีวางบนโต๊ะแล้วมีพราหมณ์ผู้กล่าวคำอัญเชิญทำนองบอกกล่าวต่อเทพเป็นการบอกกล่าวเทพให้ทราบให้รับรู้รับทราบและให้ช่วยอนุโมทนาจิตช่วยให้งานการเจริญรุ่งเรืองต่างพิธีบูชาอัญเชิญของพราหมณ์ที่ทำด้วยสิ่งมีชีวิตเป็น ๆ เช่น แพะ แกะ โค ม้า ดังภาพนี้

ภาพที่ 1 แสดงเครื่องบวงสรวงเทพด้วยของที่สุกแล้ว 7 อย่าง

ธรรมชาติทุกชนิดมีเทพประจำดังคำว่า ยา เทเวตา สันติ วิหาระวาสิณี ญเป ฆะเร โพรหะเร ตะหิง ตะหิง มีคำว่า ตะหิง อยู่ที่ไหน ๆ ก็แท้แต่ (ทุกที่) อยู่ตามต้นไม้ เรียกว่ารุกขเทพ เทพแห่งน้ำ เรียกว่าพระแม่คงคา เทพแห่งฝน เรียกว่า พิรุณเทพ แต่ตามบางท้องถิ่นมีชื่อว่าพญาแถน มนุษย์จะแสดงความเคารพบูชาต่อพญาแถนที่ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อฝนแล้ง ก็ทำการขอฝนด้วยการสร้างบั้งไฟจุดขึ้นไปเพื่อขอฝนกับพญาแถนให้ตกแก่มนุษย์ เทพแห่งข้าว มีชื่อแม่พระโพสพ เทพถูกจัดไว้เป็นเทพสัมมาทิฐิกับมิจฉาทิฐิ เทพที่มีสัมมาทิฐิก็สามารถสั่งสอนธรรมให้มนุษย์ ถ้าเป็นเทพมิจฉาทิฐิ มักหลอกลวงคนบาปให้คนอื่นหว่านถั่ว ถั่วธรรม เป็นเกณฑ์แยกความเป็นมนุษย์กับสัตว์ ถ้าปฏิบัติธรรมอย่างสมบูรณ์แล้ว มนุษย์ก็สามารถพัฒนาการขึ้นไปสู่เทวดาได้ขณะเดียวกันถ้ามนุษย์ไม่ปฏิบัติธรรม ก็จะตกจากภูมิมนุษย์มาสู่ทุกคติภูมิของสัตว์ได้ และเทวดาถ้าปฏิบัติธรรมก็จะตกจากสวรรค์ได้ ดังพระดำรัสของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ว่า “คนไทยเราแต่โบราณนานมามีความเชื่อศรัทธาเป็นสำคัญว่า...มี “เทวดา” ผู้ปกครองบ้านเมือง สมัยกรุงสุโขทัยก็มี “พระขพุงผี” เชื่อกันว่า... “ถ้าไหว้ดีพลีถูก บ้านเมืองก็เจริญรุ่งเรือง แต่ถ้าไหว้ดีพลีไม่ถูก บ้านเมืองก็ล่มจม” (พระสยามเทวาริราช ตั้งจิต..ไหว้ดีพลีถูก, Qhttps://www.thairath.co.th/lifestyle/life (3 มิ.ย.68))

อีกประการหนึ่ง สมมติเทพ จะมีพระราชวังเป็นที่ประทับ ตรงกับวิมาน เป็นที่สถิตของเทพ ดังนั้น ในพระบรมมหาราชวัง จึงมีวิมานชื่อ พระที่นั่งวิมานเมฆ นอกนั้น ก็มีวิมานมากมายมีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น พระที่นั่งดุสิตมาปราสาท พระที่นั่งอัมพรสถาน หรือวังต่าง ๆ เช่น ปารุส วังเทเวศร์ หรือแม้แต่ที่ประทับชื่อว่า พระตำหนักภูพิงราชนิเวศ พระตำหนักภูพานราชนิเวศ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ พระตำหนักเขาวัง ดังนั้น การปฏิบัติต่อธรรมชาติต่าง ๆ นั้น เป็นกิจกรรมแห่งการปฏิบัติธรรมเพื่อนำทางเข้าสู่สภาวะธรรมของมนุษย์และเทพ

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

จริยธรรมของเทพสวรรค์ที่มีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ พบว่า เทพที่สถิตอยู่บนสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นนอกจากจะต้องปฏิบัติในเทวธรรม 2 และวัตรบท 7 ประการแล้ว จะมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติโดยตรงด้วยตัวอย่างดังที่พระวินัยสงฆ์ออกบัญญัติลงโทษภิกษุผู้พรากรของเชียวว่า “พิชพันธุภิกษุสำคัญว่าเป็นพิชพันธุ ตัดหรือใช้ให้ตัดทำลายหรือใช้ให้ทำลายต้มหรือใช้ให้ต้มต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา.(ไทย)2/92/179) ตามคำในหนังสือนวโกวาทว่าภิกษุพรากรของเชียวต้องอาบัติปาจิตตีย์ทำให้ภิกษุที่จะตัดต้นไม้ ยั้งคิณนอกจากจะผิดทางวินัยสงฆ์แล้วถ้าเป็นต้นไม้ใหญ่จะผิดกฎหมาย ฐานะป่าไม้สงวนกรณีนี้เป็นผลดีต่อป่าหรือต้นไม้แสดงให้เห็นถึงพระวินัยสงฆ์เอื้อต่อธรรมชาติชนิดป่าด้วย เทพ จะมีหน้าที่และบทบาทหลายอย่างที่เกี่ยวข้องการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า เห็นได้ชัดจากภายหลังที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาจบ เทวดาจะกล่าวแซ่ซ้องสาธุการสรรเสริญกันดังกระหึ่มทั่วโลกธาตุว่า “เทพในสวรรค์แซ่ซ้องสรรเสริญกระจายข่าวว่า นั้นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงประกาศแล้ว ณ กรุงพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหมหรือใคร ๆ ในโลกให้หมั่นกลับไม่ได้คือแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นอีกไม่ได้ เพียงครู่เดียวเท่านั้น เสียงป่าวประกาศได้กระจายขึ้นไปถึงพรหมโลกทั้งหมื่นโลกธาตุนี้ก็สันตะเสน่สนั่นเกิดแสงสว่างอันเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ล่วงเลยอานุภาพของเทวดาทั้งหลาย” (ส.ม. (ไทย) 19/1082/596) ในการนี้เทพชั้นจาตุมหาราช คือ ท้าวสุทธรัฐ ท้าววิรุฬหก วิรูปักษ์ ท้าวเวรหรือท้าวเวสสวัณ โดยเฉพาะท้าวเวสสวัณหัวหน้าฝ่ายยักษ์ทำหน้าที่ผู้เป็นอารักขาพระพุทธชินราช โดยมีอาวุธคือไม้ตะบองนั่งสถิตอยู่ด้านซ้าย อีกข้างเป็นบริวารเทพคืออาฬวกยักษ์มีอาวุธคือฝ้ายนัตป้องกันภัยโศกศรัทธาใช้เป็นผ้าพันคอนักรบ ผ้าประเจียดนักพันแขนนักมวย เทพ รักคนปฏิบัติตามธรรม ใครละเมิดจะถูกเตือน รังเกลียด ทรมาน จะเห็นได้เรื่องพระสุทิน องค์ปฐมแห่งปาราชิกได้รับผลกระทบจากการตำหนิของเหล่าเทพบนสวรรค์ด้วยประการต่าง ๆ ว่า “พระสุทินกลันทุบุตรก่อเสนียดก่อโทษขึ้นแล้วเทพที่นับเนื่องในหมู่พรหมสดับเสียงแล้วก็กระจายข่าวกันต่อไปถึงพรหมโลก ทำให้พระสุทินเกิดความกลุ้มใจเดือดร้อนใจว่า เราไม่มีลาภหนอ เราได้ชั่วแล้วหนอ ถึงจะเข้ามาบวชในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ก็ยังไม่สามารถประพาสพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ตลอดชีวิต เพราะความกลุ้มใจ เดือดร้อนใจนั้น ท่านจึงซบผอมหมองคล้ำซีดเหลือง เส้นเอ็นขึ้นสะพรั่ง จากใจหดหู่ เดือดร้อนใจ เศร้าซึม” (วิ.ม.(ไทย 1/37/25) โทษนี้ ตักรากถอนโคนด้วยคำว่า อะสัฏกะยะปุโต ไม่ใช่บุตรของศากยะ อะสังวาโส ไม่มีอาวาสคือวัดอยู่ อยู่ร่วมกับคณะสงฆ์ไม่ได้ อะวิรูปโท ไม่องอาจดังตาลยอดด้วน

สุกสูตรเวรัญชพราหมณ์ได้กล่าวถึงเทพที่พระพุทธเจ้านั้นเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ในคำว่า สัตถาเทวะมะนุสสานัง (ที.สี.(ไทย) 9/157/50) มงคลสูตรในขุททกปาฐะ กล่าวว่า “เทพตนหนึ่งมีรัศมีงดงาม (อะภิกันตะวันณา..) เปล่งรัศมีให้สว่างไปทั่วพระเชตวันวิหาร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กล่าวว่า เทพและมนุษย์จำนวนมาก ต่างมุ่งหวังความสุขสวัสดี ร่วมกันคิดถึงเรื่องมงคล ขอพระองค์ตรัสบอกมงคลอันสูงสุดด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคจึงตรัสมงคลเถิด” (ขุ.ข.(ไทย) 25/1-13/6-8) ซึ่งมงคล 38 ประการนี้ มีการไม่คบคนพาลเป็นต้นมีจิตเกษมเป็นที่สุกจุฬัมมสมาทานสูตร ได้แสดงว่า มีอารามเทวดา วนเทวดา รุกขเทวดา อังกรเปตวัตถุ กล่าวว่า “บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใดแม้แต่กิ่งของต้นไม้ก็ไม่ควรหัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”(ขุ.เป.(ไทย) 26/159/209) พกะชาดก แสดงถึงบทบาทของเทวดาโพธิสัตว์สถิตอยู่ที่ต้นกุ่ม ได้เห็นเหตุอัศจรรย์ที่นกกางถูกปูหนีบคอจนน้ำตาย เมื่อจะให้สาธุการกล่าวว่า “ผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงผู้อื่น จะพบความสุขอยู่ได้ไม่นาน ผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงผู้อื่นนั้น ต้องประสบบาปกรรมที่ตนทำไว้ เหมือนนกกางที่ถูกปูหนีบตาย” (ขุ.ชา.(ไทย) 27/38/16)

เทพประจำธรรมชาติ เช่น เทพแห่งนภาภาค โดยมีจันทิมเทพบุตรกับสุริยเทพบุตรเป็นเทพประจำ แม้แต่ชาวอินเดียหรือชนเผ่าสมัยหินนับถือกันเพราะอานุภาพของธรรมชาติชนิดนี้ แต่ที่ธรรมชาติเทพก็มีมารขัดขวาง คืออสูรทหาราหูซึ่งมักอมดวงจันทร์และดวงอาทิตย์อยู่เสมอ ในคราดวงอาทิตย์ที่ถูกอมนั้นจะทำให้โลกมืด ทำให้เทพบุตรทั้ง 2

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ต่างรู้สึกกลัวจนต้องกล่าวอ้างถึงพระพุทธคุณ เมื่ออสุรินทราหูได้ยินพระพุทธคุณแล้วจึงยอมปล่อย โลกให้สว่าง เห็นแสงอาทิตย์ หายไปแล้วก็อยู่ในโลกมืดต่อไป

การประยุกต์ใช้จริยธรรมของเทพกับพระพุทธศาสนาและธรรมชาตินั้น พบว่า เทพประเภทอุกิตีเทพมีจริยธรรม 2 คือ ทิริ ความละอายต่อบาป กับโอตตปะ ความเกรงกลัวต่อบาป การปฏิบัติเรื่องนี้ มนุษย์ต้องมีจิตสำนึก เทวธรรมในตัวเองก่อน ผลจากการสำนึกนี้จำคุ้มครองคนทั้งโลกได้ อีกจริยธรรมหนึ่งของเทพที่มนุษย์พึงมีจิตสำนึกนำมาใช้ในชีวิตคือ คือวัตรบท 7 คือ (1) เราพึงเลี้ยงมารดาบิดาจนตลอดชีวิต (2) เราพึงประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต (3) เราพึงพูดวาจาอ่อนหวานตลอดชีวิต (4) เราไม่พึงพูดวาจาส่อเสียดตลอดชีวิต (5) เราพึงมีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทินอยู่ครองเรือน มีการบริจาคอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต (6) เราพึงพูดคำสัตย์ตลอดชีวิต (7) เราไม่พึงโกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราพึงกำจัดมันเสียโดยฉับพลันทีเดียว

เทพประเภทสมมติเทพ มีราชธรรม 10 ประการที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางในการปกครอง และสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชน คือ ทาน ศีล บริจาค อาชวะ มัทวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ อวิโรธนะ ดังราชกาลที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตรัสในราชพิธีราชาภิเษกเมื่อ วันที่ 5 พฤษภาคม 2493 ว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์แห่งมหาชนชาวสยาม” (ราชกิจจานุเบกษา, https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_1018 (2ก.ค.68)เทพประเภทบริสุทธิตเทพ มีธรรมต่อธรรมชาติทุกชนิดแม้แต่หญ้า ต้นไม้ ก็ยังมีบัญญัติวินัยโดยห้ามพระภิกษุพรากของเขียว ตัดต้นไม้ ในส่วนพระสูตรพระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ได้ แม้แต่กิ่งของต้นไม้ก็ไม่ควรหัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม” (ขุ.เป.(ไทย) 26/159/209) อีกนัยหนึ่งวัตถุประสงค์บัญญัติพระสงฆ์นั้นก็เพื่อสังคมที่สันติเพื่อสิ่งแวดล้อมเป็นมิตรโดยแท้ เรียกได้ว่า ธรรมกับธรรมชาติอาศัยกันกัน ทุกคนควรมีจิตสำนึกร่วมกันด้วยความรู้ ปฏิบัติตามเป็นต้นแบบว่า พระพุทธเจ้ายอมเสียสละเสด็จออกจากพระราชวังมาสู่ป่าอันสงบสงัด อาศัยต้นโพธิ์เป็นที่ตรัสรู้ อาศัยต้นสาละหรือต้นรังเป็นที่ปรินิพพาน อาศัยอุทยานเวฬุวันเป็นที่แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ อาศัยสระน้ำ อาศัยเงาไม้เสวยวิมุตติสุข อาศัยอุทยานเชตะวันแสดงธรรมเป็นสูตรต่าง ๆ มากมาย ดังนั้น เราต้องเห็นความสำคัญด้วยการมีจริยธรรมต่อธรรมชาติเหล่านั้น

พระพุทธเจ้าเมื่อเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์แล้ว จะเห็นว่า เทพที่ปฏิบัติต่อธรรมชาติ ทำให้เราได้รับอานิสงส์ มีผลดีต่อคนด้วย ให้เราสำนึกเสียว่า เราไม่ควรทำลายหรือเป็นเหตุให้ผู้อื่นทำลาย เราต้องไม่บริโภคทรัพยากรด้วยความโลภ ตามที่มหาत्मคานธี แห่งอินเดีย กล่าวว่า “ทรัพยากรมีเพียงพอสำหรับทุกคน แต่ไม่เพียงพอสำหรับคนที่มักโลภ”(มหาत्मคานธี, <https://www.gotoknow.org/posts> (1มิ.ย.68) นอกจากนี้ ควรมีหลักแห่งสัมมาอาชีวะที่ไม่สนับสนุนให้ประกอบมิถนาธิ์ อย่างไรก็ตาม พุทธวิธีต่อสิ่งแวดล้อมนี้ให้มีกระบวนการถอดถอนการเบียดเบียนที่ผิดต่อธรรมชาติ พุทธวิธีเริ่มต้นด้วยความสงบ จิตที่สันติ มีวิญญาณแห่งความกรุณา มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง การปฏิบัติเช่นนี้จะเพิ่มพูนความรับผิดชอบต่อการต้องการของมนุษย์ให้เกิดความยุติธรรม ความสมดุลกับธรรมชาติและสร้างคุณค่าต่อธรรมชาติด้วยอหิงสธรรม (non-violence) คิดเสียว่า เราไม่ได้เป็นนายของสิ่งแวดล้อม แต่สิ่งแวดล้อมเป็นนายเรา ดังที่มหาत्मคานธีแห่งอินเดีย นักรณรงค์สังคมนิยมต่อสิ่งแวดล้อมด้วยสื่อหลักการว่า อหิงสธรรมปราศจากความโลภต่อทรัพยากร คนมักโลภแม้จะยกภูเขาให้ทั้งลูกก็ไม่พอ ดังนั้น จึงให้มีทฤษฎีพอเพียงของพระเจ้าแผ่นดิน รามาที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ของประเทศไทยที่มีแนวประยุกต์ใช้ด้วยคำสั้น ๆ ว่า พอเพียงในการบริโภค / มัตตัญญูตาจ ภัตตสมัง รู้ประมาณในการบริโภค (ม.ม. (ไทย) 12/63/55)

5. อภิปรายผลการวิจัย

เทพหรือเทวดา มาจากคำว่า ทิวะ แปลว่ากลางวัน หมายถึง สว่าง สวยงาม ความหมายตามเนื้อหา คือ ผู้เสวยสุขสถิตบนสรวงสวรรค์หรือดินแห่งความสุขสบาย มี 3 ประเภท คือ อุบัติเทพ สมมติเทพ และวิสุทธิเทพ โดยสถานะที่สถิต คืออุบัติเทพสถิตบนสรวงสวรรค์ 6 ชั้น สมมติเทพประทับในพระราชวัง วิสุทธิภาพ ว่าตามพุทธคุณตรงกับคำว่า สุคติ คือผู้ได้รับความสะดวกสบายในการไปสู่ที่ไหน ๆ เพียบพร้อมด้วยความสะดวกที่อำนวยความสะดวกให้

เทพมีจริยธรรมของเทพ โดยประเภทอุบัติเทพ จะปฏิบัติเทวธรรมมีหิริโอตตปปะ สมมติเทพ ปฏิบัติในราชธรรม 10 มี ทานะ ศีละ ปริจาคะ อาชวะ มัทวะ ตปะ อักโกระ อวิหังสา ชันติ อวิโรธนะ ส่วนวิสุทธิเทพนั้นเป็นพระอรหันต์ คือผู้บริสุทธิ์บริบูรณ์จากกิเลสสิ้นเชิง เป็นอเสขบุคคลปฏิบัติธรรมสำเร็จสิ้นสุดแล้ว (วุธิตัง พรหมจริยง ..ออกตั้งกรณียัง...) โดยรวมว่า ชื่อว่าเทพ เป็นสื่อแห่งความดี ความทรงธรรม ปราศจากการเบียดเบียนสรรพสัตว์แม้แต่ธรรมชาติป่า น้ำ ดินไม้ จึงมีเทพชั้นจุลโลกบาลที่สถิตอยู่ตามธรรมชาติและธรรมชาติทุกชนิดมีเทพประจำ เช่นต้นไม้เรียกรุกขเทพ น้ำเรียกว่า เจ้าคงคา ฝนเรียกว่า พระพิรุณเทพ ดินเรียกว่า แม่พระธรณี แม้แต่บ้านเรือนเรียกว่า พรเทวดา และเทพก็สถิตในพระวิหารเพื่อเข้าเฝ้าและอารักขาพร้อมฟังธรรม นั้นสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูสิริรัตนาวุธ (ทวี ฐานวโร) ว่า “เทพมีสถานะ ความมีอยู่ บทบาทและจริยธรรมของเทพที่มีต่อพระพุทธศาสนา รวมถึงธรรมชาติ ธรรมคุณประโยชน์ของสัตว์น้อยใหญ่นั้น ย่อมต้องการสภาพแวดล้อมดี ชีวิตมนุษย์ก็ปรารถนาอย่างนี้ทำให้เราตระหนักดีว่า มีเทพสถิตในธรรมชาติและเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในฐานะพระรัตนตรัย” (พระครูสิริรัตนาวุธ (ทวี ฐานวโร), 2556:9) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Phramaha Sirivath Wongsas ว่า “เทพ ได้แก่ชาวสวรรค์ที่มีคุณสมบัติพิเศษเหนือมนุษย์หลายด้าน เช่น มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขสบาย สถานที่สถิตของเทพทั้งหลาย ได้แก่สวรรค์ชั้นต่าง ๆ ลดหลั่นกันไปตามระดับของผลบุญกุศลที่ได้สั่งสมไว้ตอนยังมีชีวิตในโลกมนุษย์ อาจแบ่งเทพได้เป็น 3 จำพวกใหญ่ คือ จำพวกที่อาศัยในสวรรค์ชั้นกามาพรมมี 6 ชั้น จำพวกที่อาศัยในชั้นรูปพรหมมี 16 ชั้น และจำพวกที่อาศัยในสวรรค์ชั้นอรุปรหมมี 4 ชั้น เฉพาะเทพที่สถิตในชั้นรูปพรหมและอรุปรหมนิยมเรียกกันว่า “พรหม” เพราะเป็นผู้ได้ฌานสมาบัติมาก่อนที่จะบังเกิดในพรหมโลกดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เทพทุกจำพวกถือว่ายังเป็นปุถุชน คือ ยังมีกิเลสตัณหาบางอย่างน้อยบ้าง จึงยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ จนกว่าจะสามารถกำจัดกิเลสอาสวะได้เด็ดขาดบรรลุถึงภาวะสูงสุดคือพระนิพพานจึงจะถือว่ามีชีวิตที่สมบูรณ์แบบที่สุด” (Phramaha Sirivath Wongsas, 2006:9) น่าสังเกตว่า เทพไม่ใช่แต่เทพบนสวรรค์เท่านั้น รวมถึงรูปพรหม 16 ชั้นและอรุปรหม 4 ชั้นด้วยแต่หลายตำราแยกกัน ถ้าพูดถึงเทพจะหมายถึงเฉพาะเทพในสวรรค์ 6 ชั้นเท่านั้น ที่สูงกว่ันถือว่า เป็นพรหมมนุษย์พัฒนาตนสู่เทพได้ จะเห็นว่า ตามกลุ่มกามาพรมแยกเป็น สุคติได้แก่สวรรค์ 6 ชั้นและชั้นมนุษย์ ทุกติได้แก่นรก เปรต อสุรกาย เติรจฉาน ดังนั้น มนุษย์ก็สามารถพัฒนาศีลธรรมเข้าสู่สวรรค์ได้ด้วย เทพมีเทวธรรมคือหิริ ความละอายแก่ใจ โอตตปปะ มีความเกรงกลัวต่อบาป ความสัมพันธ์จึงมีหลักว่า ธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องวัดมนุษย์ สอดคล้องกับผลงานเขียนของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต) กล่าวในทีโตะเทศ ว่า “อาหาระนิททา ภายะเมญญู จะ สามัญญะเมตัมปะสุกั นะรานั อัมโม หิ เตสั อะธิโก วิเลโส อัมเมนะ ทันา ปะสุกั สะมานา” แปลว่า การกิน การนอน การกลัวภัย และการสืบพันธุ์ ทั้งสี่อย่างนี้มีเสมอกันในมนุษย์และสัตว์ไตรจฉาน ธรรมเท่านั้น ที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ไตรจฉา เมื่อปราศจากธรรมแล้ว มนุษย์ก็เสมอกับสัตว์ไตรจฉาน (พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), 2539:19)

ทั้งมนุษย์และเทพ ต้องปฏิบัติตามธรรมและธรรมจะชักนำสรรพสัตว์ให้บรรลุประโยชน์สุขด้วยการดำเนินชีวิต โดยมีสติเป็นเครื่องควบคุม ไม่พลั้งเผลอ ไม่ประพฤตินทางเสื่อม ประกอบคุณงามความดีและบำเพ็ญบุญกิริยาทั้งหลายซึ่งเป็นเหตุให้มนุษย์เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ตามทางปฏิบัติ 7 สายนั้น ทางที่จะไปสู่มนุษย์ด้วยการปฏิบัติศีล 5

ก็อยู่ในคติเดียวกับเทพคือสุคติ ดังนั้น ภพภูมิจึงเกิดขึ้นด้วยการอาศัยกันและกันแห่งสภาวะธรรมทั้งหลาย สำหรับผู้ที่สิ้นอาสวกิเลสอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เป็นพระอรหันตชินาสพ จึงไม่มีการเกิดอีกต่อไป ส่วนผู้ที่ไม่ได้บรรลุสภาวะเช่นนั้น ถือว่าเป็นปุถุชนจึงต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏไม่มีที่สิ้นสุด การประยุกต์ใช้เรื่องนี้ โดยใช้ต้นแบบแห่งความดีของเทพที่มีวิมานสวรรค์สถิตย์อันงดงาม สุขสบาย ดังนั้น วิมานมักเป็นสถานที่ อาคารทางศาสนา เช่น พระวิหาร พระอุโบสถ เจดีย์ ซึ่งเป็นที่ท้าวตรี สวมนต์ เป็นสถานที่ที่เทวดาโปรดปรานเพราะได้ฟังสวด เห็นผู้คนนั่งสมาธิ ท่านโปรดผู้ปฏิบัติธรรม และจะคุ้มครองด้วยบุญบารมีของตน ถ้าเป็นสมมติเทพจะพระราชวัง เช่น พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในมหาราชวัง ให้ทราบว่า เพราะธรรมเป็นเกณฑ์แยกความเป็นมนุษย์กับสัตว์ และเทพถ้าไม่ปฏิบัติธรรมก็จะตกจากสวรรค์ได้ ขณะเดียวกัน ถ้าปฏิบัติธรรมต่อสังคมมนุษย์ก็จะได้รับความชื่นชมยินดีต่อเทพสวรรค์ เป็นที่รักเคารพของเทพและมนุษย์ทั้งหลายและแล้วการปฏิบัติต่อธรรมชาติก็จะรักมนุษย์ ทำให้ฤดูกาลไม่ผิดเพี้ยน (กาเล เทโว ปะวัสสะตุ) ถือเป็นกิจกรรมแห่งการปฏิบัติธรรม มีผลนำเข้าสู่สภาวะธรรมของมนุษย์และเทพ

ดังนั้น ชีวิตที่มองไม่เห็นนี้ก็จะเชื่อว่าจะมีแต่เทพซึ่งเป็นสิ่งที่ดี น่าอบอุ่นใจ ไม่น่ากลัว ไม่น่าสยดสยอง ต่างจากพวกมาร เปรต อสุรกาย ผี ที่เป็นสื่อแห่งความน่ากลัว ซึ่งเขาเหล่านั้นจะอาศัยกุศลผลบุญที่มนุษย์ทำบุญอุทิศไปให้ ถ้าไม่ได้รับก็จะแสดงการรังครวญ ดังที่ปรากฏแก่พระเจ้าพิมพิสาร สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ” ผู้วิจัยกำหนดเอาธรรมชาติหลัก ๆ ที่เทพสถิตและมีบทบาทกับธรรมชาตินั้น ๆ ทำให้มีผลเกิดจริยธรรม เช่น ปฐมบัญญัติวินัยสงฆ์และประชาชนถือเป็นจริยธรรมในฐานะประเพณีอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลมาถึงปัจจุบันมากมาย ซึ่งธรรมชาติหลัก ๆ ในหัวข้อนี้ 1) จริยธรรมของเทพกับป่า 2) จริยธรรมของเทพจากกับนภากาศ 3) จริยธรรมของเทพกับข้าว 4) จริยธรรมของเทพกับน้ำ 5) จริยธรรมของเทพกับฝน 6) จริยธรรมของเทพกับธรรมชาติดิน” (พระครูสิริรัตนานุวัตร (ทวี ฐานวโร), 2556:181)

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1.1 ควรกำหนดเป็นข้อบังคับให้ศาสนิกชนศึกษาประวัติ ความหมาย อิทธิพล บทบาทของเทพต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ

6.1.2 ควรกำหนดเป็นนโยบายปฏิบัติตามเทวธรรม 2 วัตรบท 7 ด้วยองค์ความรู้ว่า “เทพ โปรดคนไว้ดี มีธรรม รักธรรมชาติ

6.1.3 ควรกำหนดนโยบายควบคุมจริยธรรม ประเมินจริยของประชาชนโดยอิงจริยธรรมของเทพนี้

6.2 ข้อเสนอแนะนำไปใช้

ถอดคำแปลออกมาให้เนื้อหาทั้งอรรถและพยัญชนะของมนต์ให้มากขึ้น อธิบายให้ประชาชนเข้าใจในคุณค่าของเทพต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

ผู้วิจัย เสนอคำแนะนำให้ศึกษาเรียนรู้เรื่องเทพหรือเทวดาต่อไป 4 เรื่อง คือ

6.3.1 เรื่อง อิทธิพลของเทพที่มีผลต่อการประพฤติกรรมของมนุษย์ที่พึงประสงค์ วัตถุประสงค์ศึกษา คือ

1) อิทธิพลในจริยธรรมของเทพ

2) อิทธิพลแห่งความเชื่อในเทพ

3) แนวทางประยุกต์ใช้จริยธรรมของเทพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

6.3.2 เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์อารยธรรมของเทพที่มีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมวัตถุประสงค์ศึกษา คือ

- 1) ศึกษาเทพในพระพุทธศาสนา
 - 2) ศึกษาจริยธรรมของเทพต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
 - 3) แนวทางประยุกต์ใช้จริยธรรมของเทพต่อสังคมไทย
- 6.3.3 ศึกษาเปรียบเทียบเทพของพุทธศาสนากับพราหมณ์ วัตถุประสงค์ คือ
- 1) ศึกษาเทพในพระพุทธศาสนากับเทพในศาสนาพราหมณ์
 - 2) ศึกษาการแสดงความเคารพต่อเทพของพระพุทธศาสนากับพราหมณ์
 - 3) ศึกษาคุณประโยชน์และการนำไปประยุกต์ใช้
- 6.4 เรื่อง พัฒนาการของเทพที่มีอิทธิพลต่อกำเนิดพระพุทธศาสนา วัตถุประสงค์ศึกษา คือ
- 1) ศึกษาเรื่องเทพก่อนพุทธกาล
 - 2) ศึกษาเรื่องในสังคมปัจจุบัน
 - 3) ศึกษาอิทธิพลของเทพต่อพิธีกรรมในสังคมไทย

7. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดองค์ความรู้จากการวิจัย โดยประมวลจากหลักและบริบทเรื่องเทพด้วยอักขรย่อว่า SMN ตามแผนผัง ดังนี้

ภาพที่ 2. แสดงองค์ความรู้จริยธรรมเทพต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ

B=Buddhism

พระพุทธศาสนาถือคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นปฐมภูมิมีเรื่องราวของเทพทั้งในส่วนพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและอภิธรรม ในส่วนพระวินัยปิฎกเช่น ภูตคามวรรค พระพุทธเจ้าบัญญัติห้ามภิกษุพราหมณ์ของเขี้ยว ผู้ละเมิดต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในส่วนพระสุตตร จะเห็นว่ามงคลสูตร 38 ก็ได้บทยาทของเทวดาช่วยให้ชาวเมืองสาวัตถีได้คำตอบ ทำบุญกุศลเทศนา เทพในหมื่นโลกธาตุมาอนุโมทนาสาธุตั้งกระทัน ในส่วนอภิธรรม มีความว่า หากช้างประเสริฐชื่อว่าเอราวัณ ยานทิพย์เทียมด้วยม้าพันตัวมีอยู่ในหมู่เทวดานั้น ดังนั้น ท่านจึงควรยอมรับว่า “สัตว์ดิรัจฉานมีอยู่ในเท

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

วโลก” และชาวพุทธไทยเชื่อว่าธรรมชาติทุกชนิดมีเทพประจำ เช่น รุกขเทพ พระพิรุณเทพ ที่สำคัญคือพระพุทธเจ้า กำหนดพุทธกิจเวลาเที่ยงคืน (อชฺฌมรตเต เทวปณฺหนิ) ตอบปัญหาให้เทวดา

S=Society

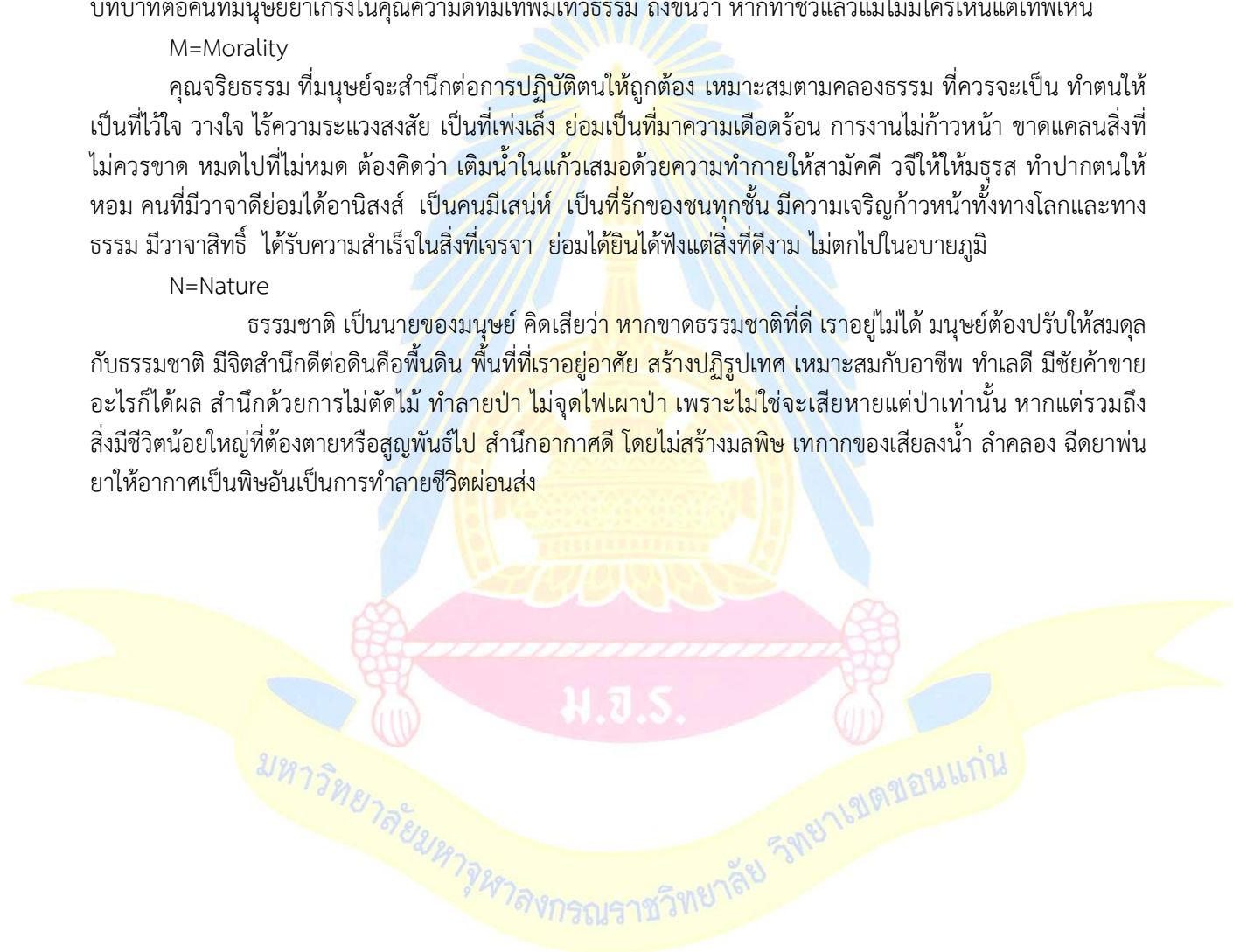
เทพ มีอิทธิพลและบทบาทต่อสังคม กิจกรรมมงคลจะเริ่มต้นด้วยพิธีบวงสรวงเพื่อบอกกล่าวเทพให้เทวดา พระสงฆ์จะสวดมนต์ ย่อมอันเชิญเทพ (สัคเค กาเม จะรูเป....) มาร่วมฟังสวดด้วย เทพเป็นสื่อแห่งความดี ความงาม จะเห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ วิหารจะเห็นเทพที่แสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย ยิ่งไปกว่านั้น เทพมีอิทธิพล บทบาทต่อคนที่มนุษย์ยำเกรงในคุณความดีที่มีเทพมีเทวธรรม ถึงขั้นว่า หากทำชั่วแล้วแม้ไม่มีใครเห็นแต่เทพเห็น

M=Morality

คุณจริยธรรม ที่มนุษย์จะสำนึกต่อการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เหมาะสมตามคลองธรรม ที่ควรจะเป็น ทำตนให้เป็นที่น่าพอใจ วางใจ ไร้ความระแวงสงสัย เป็นที่พึ่งเลี้ยง ย่อมเป็นที่มาความเดือดร้อน การงานไม่ก้าวหน้า ขาดแคลนสิ่งที่ไม่ควรขาด หหมดไปที่ไม่หมด ต้องคิดว่า เต็มน้ำในแก้วเสมอด้วยความทำกายให้สามัคคี วจีให้ให้มีธรรมา ทำปากตนให้หอม คนที่มีวาจาดีย่อมได้อานิสงส์ เป็นคนมีเสน่ห์ เป็นที่รักของชนทุกชั้น มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม มีวาจาสิทธิ์ ได้รับความสำเร็จในสิ่งที่เจรจา ย่อมได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ดีงาม ไม่ตกไปในอบายภูมิ

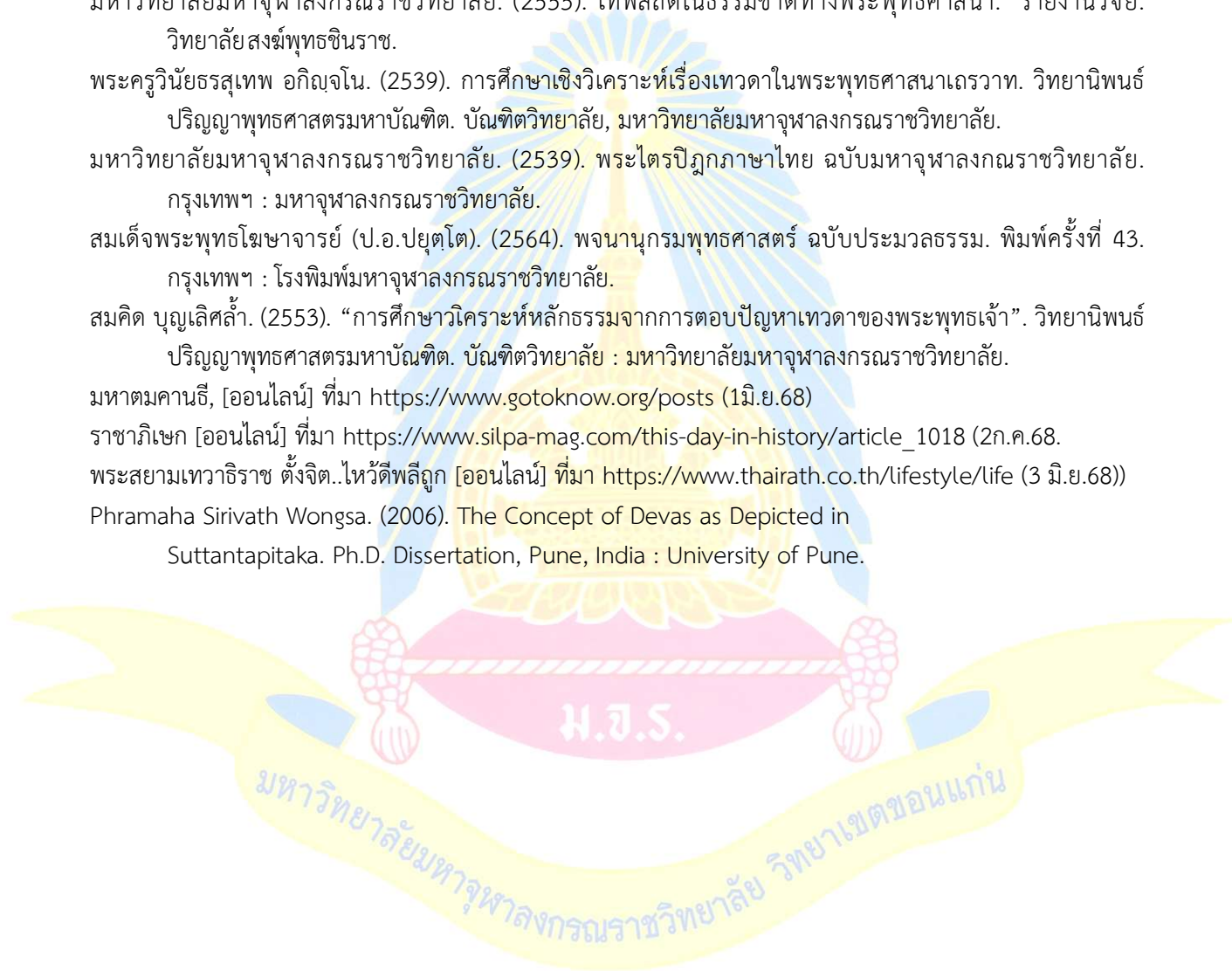
N=Nature

ธรรมชาติ เป็นนายของมนุษย์ คิดเสียว่า หากขาดธรรมชาติที่ดี เราอยู่ไม่ได้ มนุษย์ต้องปรับให้สมดุลกับธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อดินคือพื้นดิน พื้นที่ที่เราอยู่อาศัย สร้างปฏิรูปเทศ เหมาะสมกับอาชีพ ทำเลดี มีชัยค้าขายอะไรก็ได้ผล สำนึกด้วยการไม่ตัดไม้ ทำลายป่า ไม่จุดไฟเผาป่า เพราะไม่ใช่จะเสียหายแต่ป่าเท่านั้น หากแต่รวมถึงสิ่งมีชีวิตน้อยใหญ่ที่ต้องตายหรือสูญพันธุ์ไป สำนึกอากาศดี โดยไม่สร้างมลพิษ เทหาคของเสียลงน้ำ ลำคลอง ฝายพ่นยาให้อากาศเป็นพิษอันเป็นการทำลายชีวิตผ่นส่ง

เอกสารอ้างอิง

- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). อนุทินธรรมะ : ธรรมสำหรับ 365 วัน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระครูสิริรัตนาวุธ (ทวี ฐานวโร). (2556). คุณค่าทางจริยธรรมของเทพที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตในสังคมไทย. รายงานวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2555). เทพสถิตในธรรมชาติทางพระพุทธศาสนา. รายงานวิจัย. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช.
- พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณจโน. (2539). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2564). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 43. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมคิด บุญเลิศล้ำ. (2553). “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากการตอบปัญหาเทวดาของพระพุทธเจ้า”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาตมคานธี, [ออนไลน์] ที่มา <https://www.gotoknow.org/posts> (1มิ.ย.68)
- ราชาภิเชก [ออนไลน์] ที่มา https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_1018 (2ก.ค.68).
- พระสยามเทวาธิราช ตั้งจิต..ให้วัดพิลึก [ออนไลน์] ที่มา <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life> (3 มิ.ย.68))
- Phramaha Sirivath Wongsas. (2006). The Concept of Devas as Depicted in Suttantapitaka. Ph.D. Dissertation, Pune, India : University of Pune.

ความศรัทธาต่อมนต์ขาวในฐานะพุทธมนต์ : ศึกษากรณีรตนปริตร ที่มีอิทธิพลต่อการป้องกันโรคภัย

Faith to White Manta as Buddhist Manta : A Case Study of Ratanaparitta Having Influence for Diseased Prevention

พระอภิชาติ ชาตเมโธ (ศิริสินธุ์)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

Phra Aphichat Jatamedho (Sirisin)

Buddhachinaraj Buddhist College)

Corresponding Author; gurutawee@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษารตนปริตร (2) เพื่อศึกษาความเชื่อรตนปริตร (3) เพื่อศึกษาความเชื่อรตนปริตรเกี่ยวกับการรักษาโรคภัย ศึกษาวิจัยเชิงเอกสารจากและปรากฏการณ์ ใช้ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ตำรา วารสารวิชาการ หนังสือ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ดังนี้

รตนปริตร เป็นบทสวดมนต์ในพระสูตรตันตปิฎก คัมภีร์ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ที่พรรณนาอานุภาพพระรัตนตรัยและปาวประกาศความยิ่งใหญ่และคุณลักษณะของพระอริยะเจ้า มีพระโสดาบัน เป็นอาทิ เพื่อโปรดชาวเมืองเวสาลีให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงทั้งปวงที่กำลังรุมเร้าเมืองแห่งนี้ รตนปริตรนี้เป็นบทสวดทำน้ำพุทธมนต์เพื่อความสวัสดิ์ที่ยืนยันด้วยความสัจในพระรัตนตรัยด้วยคำว่า พุทธะ อัมเม สังฆะ ระตะนัง ปะณัตถัง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตถิ โหตุ ความเชื่อรตนปริตร ชาวพุทธเชื่อว่า เป็นบทสวดที่น้อมเอาคุณพระรัตนตรัย มากล่าวสัจจะวาจา ให้ปลอดภัยอันตรายทั้งปวงทั้งจากภายนอก เช่น โจร ภัยธรรมชาติ อมนุษย์ภูตผีปีศาจและภายใน เช่น อหิวาต์โรคหรือโรคภัยไข้เจ็บโดยเชื่อว่าการสวดรตนปริตรจะนำมาซึ่งความสวัสดิ์ และความปลอดภัยจากอุปสรรคทั้งปวงความเชื่อรตนปริตรต่อการรักษาโรคภัย พบว่า ครั้งหนึ่ง ณ กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี อินเดีย มีเหตุแห่งภัย 3 อย่างคือ ข้าวยาก หนักแพง (ทุพภิกขภัย) ภูตผีปีศาจทำร้าย (อมนุษย์ภัย) และโรคระบาดคร่าชีวิตผู้คน (โรคภัยพิบัติ) ยิ่งไปกว่านั้น เกิดฝนแล้ง ข้าวกล้าแห้งตาย ผู้คนประสบโรคภัย อดอยากล้มตายเป็นจำนวนมาก ถูกทิ้งเกลื่อนนคร พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มา สั่งว่า เธอจงเรียนรตนสูตรนี้ ถือน้อมประกอบพิธีกรรม เทียวเดินไประหว่างปรการ 3 ชั้นแห่งกรุงเวสาลีกับพวกเจ้าลิจฉวีราชกุมาร ทำพระปริตรแล้วได้สวดรตนปริตร พอพระเถระกล่าวว่า ยัง ภัยจี้ เท่านั้น พวกอมนุษย์ที่อาศัยกองขยะและที่ฝาเรือนก็พากันหนีไปทางประตูทั้ง 4 ประตูทั้งหลายก็ไม่มีที่ว่าง อมนุษย์บางพวกเมื่อไม่ได้ที่ว่างที่ประตูทั้งหลาย ก็หลยกำแพงเมืองหนีไป มีโมเดลองค์ความรู้ว่า “รู้ที่มา พิธี/กิจกรรม, เกิดความรู้ที่สัมา บุรณาการ เกิดคุณธรรมจริยธรรมนำไปสู่ปัญญา ตามอักษรย่อว่า BAKAV

คำสำคัญ: มนต์ขาว, รตนปริตร, ป้องกันภัย

Abstract

The entitled thesis is consisted of following objectives;-(1) for the study of Ratanaparitta, (2) for study of Faith Ratanaparitta and (3) for the creation of ways for faith toward Ratanaparitta for healing diseased prevention. It is documentary research from phenomenon taking the primary source, i.e. Tepitaka. The secondary source is the commentary of Tepitaka, text, journal, book, research report, media. It is analyzed by description. The results of the research are as follows:-On Ratanaparitta; it is the citation for prevention appearing in Suttantapitaka, Kuddhakanikaya Kuddhakapatha describing the power of Tiple Gem and informing the great power and the qualities of noble ones, i.e. Sotapanna etc. this is done for Vesali people leading to all dangers striking this city. This Ratanaparitta is citated for holy water leading to safety confirming in this reality of these words "Buddhe Dhamme Sanghe Ratanam Panitam Etena Saccena Suwatthi Hotu".

The faith in Ratanaparitta, the Buddhist takes faith as it is citation for embracing the quality of Triple Gem in real saying being free from all dangers the both outside, i.e. brigand, natural harming, an unman;- ghost, devil and inside;- cholera, diseases being the faith as the citation of Ratanaparitta leads happiness and safety from obstructions.

The faith in Rataparitta for healing disease is found that, once time, in Vesali city, Vajji state, India, there are 3 of diseases, i.e. famine, unman danger, Disaster disease. Moreover, drought, Rice shoots dry up and die, people suffer from disease, People are starving and dying, people are abandoned all over the city. The Blessed One invites Anonda Thera and said that you studies this Ratanasutta and holds sacrificial utensils and then wanders between 3 flows of wall of Vesali city with Prince Licchavikumara for doing Paritta and says Paritta. Meanwile, Anondathera says "Yam kinci" only they who are unmen rest on garbage pile and house wall run away in 4 doors without empty aerars. Some unmen do not get the empty areas of the dooes. They destroy the wall to run away. Its model of factor knowledge, i.e. to know background, to do activity, to get knowledge, an integration/application, to get virtue and moral wisdom being short fonts, i.e. BAKAV.

Keywords: Buddhist Manta, Ratanaparitta, Diseased Prevention

1. บทนำ

พระปริตร มีนัยสำคัญคือ การสวดป้องกันภัยอันตรายจากโรคภัยไข้เจ็บ จากภูติผีปีศาจ จากโจรผู้ร้าย อีกนัยหนึ่งคือ ความเป็นมงคล จากการสรรเสริญและอนุสติต่อพระรัตนตรัยอยู่ในรูปแบบภาษาบาลีที่ประพันธ์เป็นคาถานิยมสวดในรูปแบบทำวัตรเช้า-เย็นบ้าง หรือสวดเพื่อเจริญเป็นพุทธมนต์ในพิธีเฉพาะ เช่นปรากฏการณ์โรคทำ ผีปีศาจรังควาญ ความเคราะห์ร้าย ผันร้ายก็พึงพุทธมนต์ที่สอดคล้องกับคำว่า พุทธัง ธัมมัง สังฆัง สรณัง คัจฉามิ โดยวิธีสวดคาถาปริตร เช่น ป้องกันโรคภัยอันตรายด้วยรัตนปริตร สวดป้องกันสัตว์มีพิษด้วยการสวดขันธะปริตร สวดป้องกันคลอດลูกยากด้วยอังคฺลิมาละปริตร สวดป้องกันการผันร้ายด้วยอภยปริตร เป็นต้น

การสวดพระปริตรนั้น โดยประการที่ชาวไทยในฐานะพุทธมามกะ มีความเชื่อต่อพระรัตนตรัย เชื่อในதாகตโพธิสัตว์ ว่ามีการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจริง เพราะมีพระพุทธเจ้าจึงมีคำสอนคือพระธรรม เมื่อมีพระธรรมคำสอนต่อ

พุทธบริษัทแล้ว ทำให้มีระบบศาสนาพุทธขึ้นมาในฐานะศาสนาแห่งพระไตรรัตน์ มืองค์ประกอบศาสนาครบถ้วน ชาวพุทธทำกิจวัตรด้วยการทำวัตร สวมนุ่งนุ่งสาธยายภาวนา มีการสวดถวายพรพระ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น หรือสวดมนต์ในโอกาสต่าง ก็เป็นการสาธยายถึงพุทธคุณานุสติ 9 ธรรมคุณานุสติ 6 สังฆคุณานุสติ 9 บทสรรเสริญพระรัตนตรัยนี้ เป็นที่มาของมนต์ชาวพุทธที่มึนธรรมคำสอนเน้นให้อนุสติในพระรัตนตรัยให้รู้ ตื่น เบิกบาน เป็นคำสอนอยู่ในบทสวด แสดงถึงธรรมที่ถูกต้องผ่านการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในฐานะพระผู้รู้แจ้งโลกด้วยญาณแห่งการตรัสรู้ 3 ประการ ในยามทั้ง 3 ในวันเพ็ญเดือนหก คือ ปุพเพนิวาสานุสติญาณ (ปฐมยาม) จุตูปปาตญาณ (มัชฌิมยาม) และอาสวักขยญาณ (ปัจฉิมยาม) ภายหลังตรัสรู้แล้วก็ออกแสดงธรรมเทศนาเผยแผ่ธรรมคำสอนอยู่ถึง 45 ปี เสด็จจำพรรษาที่พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี ถึง 25 ปี มากกว่าที่อื่น ๆ เรียกได้ว่า พระสูตรบทเทศนาธรรมถือกำเนิดเกิดที่นี่มากที่สุด แม้แต่ มังคลสูตร 38 ประการ รตนสูตรที่เมืองเวสาลี

รตนปริตร มีความสำคัญเพราะมีคุณานุประโยชน์ต่อสังคม ทำให้เห็นัจธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสเรื่องนี้ เพราะสอดคล้องกับภัยอันตรายที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้คือ โรคโควิด-19 ซึ่งคร่าชีวิตคนไทยไปนับพัน ๆ เป็นโรคทำลายระบบหายใจประเภทที่มึนปอด มูลเหตุของโรคคือ ความไม่สะอาดภายนอกร่างกายรวมถึงภายในจิตด้วย จากการศึกษาทำให้ทราบว่า พระสูตรนี้พรรณนาคุณของพระรัตนตรัย และป่าวประกาศความยิ่งใหญ่และคุณลักษณะของพระอริยะเจ้า มีพระโสธบัน เป็นอาทิ จดประสงค์ของการประกาศพระสูตรนี้ก็เพื่อโปรดชาวเมืองเวสาลีให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวงที่กำลังรุมเร้าเมืองแห่งนี้ และเพื่อยังให้ชาวเมืองทั้งหลายได้มีดวงตาเห็นธรรม รตนปริตรหรือรตนสูตรมีความสำคัญด้านจิตวิทยาและเป็นพระคาถาพรรณนาอานุภาพของพระรัตนตรัย โดยได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในพระคาถาหลักของคัมภีร์จุฎฎาณวารปาฬีหรือตำรารวบรวมพระปริตรที่เป็นที่นิยมสวดสาธยายกันในศรีลังกา รวบรวมขึ้นในช่วงยุคกลางของประวัติศาสตร์พุทธศาสนา หรือในยุคที่พระพุทธศาสนากำลังรุ่งเรืองในลังกา นอกจากนี้ ยังมีอรรถกถาอธิบายพระปริตรนี้ในคัมภีร์ปรมัตถโชติกา อรรถกถาพุทธทศนิกาย

ด้วยมูลเหตุและความสำคัญประการนี้ ผู้วิจัยมีแนวคิดที่จะศึกษา ค้นคว้านำมาเรียบเรียงสร้างเป็นองค์ความรู้ขึ้นเพื่อเผยแผ่ธรรมคำสอนโดยมีพระรัตนตรัยเป็นพื้นฐานของสังคมไทย ความสะอาดเปรียบด้วยกุศล ความสกปรกเปรียบด้วยอกุศล โรคห่านี่เกิดจากความสกปรก ผู้วิจัยมีความคาดหวังว่า ภาวนา การพัฒนากายภาพให้ปลอดภัยไร้โรคเป็นยอดปรารถนา มีความรักสามัคคี ความระเบียบวินัย มีสุขภาวะรวมถึงมีวาจาที่เป็นสัตย์ มีใจที่รักเมตตา มีศรัทธาต่อพระรัตนตรัยมากขึ้นเพราะเห็นอานุภาพจากการปฏิบัติ สามารถนำมาประยุกต์ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตให้อยู่ดีมีสุขด้วยมนต์ชาวอนุสติในพระรัตนตรัย ไม่ประมาณดีที่สุด

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาปริตร
- 2.2 เพื่อศึกษาความเชื่อตนปริตร
- 2.3 เพื่อศึกษาความเชื่อตนปริตรในรักษาโรคภัยในสังคมไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1.รูปแบบการวิจัย เป็นแบบวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) ใช้ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ กล่าวคือ พระไตรปิฎกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศึกษามนต์ชาวพุทธมนต์ เน้นส่วนที่เป็นปริตรคาถา และใช้ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ กล่าวคือ อรรถกถาพระไตรปิฎก ตำรา หนังสือ วารสาร สื่อออนไลน์และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

3.2.การเก็บข้อมูลผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารที่ทบทวนไว้โดยเบื้องต้นแล้วนำมาขยายเนื้อหา ชี้ให้เห็นถึงมนต์ และการสาธยายมนต์ อานุภาพบทสวดมนต์แต่ละบทหรืออธิบายรวม ๆ รวมถึงนำพรรณนาจากปราชญ์ทาง พระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส ทั้งไทยและเทศที่ปรากฏในเอกสาร ตำรา คำพูดแสดงความคิดเห็นจาก เอกสารชั้นทุติยภูมิมาประกอบพร้อมตัวอย่างประกอบด้วย

3.3.การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) จากเอกสารปฐมภูมิและทุติย ภูมิเพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ที่ครบถ้วน

3.4.เสนอรายงานวิจัยและเผยแพร่วิจัย โดยวิธีสร้างเอกสารสารสนเทศในรูปแบบโปสเตอร์ โบว์ชัว ป้ายสื่อ ประชาสัมพันธ์ เพื่อนำเสนอผ่านวารสารที่ได้รับการรับรองขึ้นฐานหรือนำเสนอรายงานประชุมสัมมนาระดับชาติหรือนานาชาติที่การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Proceeding) ตามระเบียบการเผยแพร่วิจัยนี้

4. ผลการวิจัย

ตามที่คุณวิจัยกำหนดบทปริตรศึกษา คือ รตนปริตร หรือรตนสูตร ซึ่งเป็นบทสวดประเภทปริตรโดยแท้ ที่แปลว่า ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บจากอหิวาตกโรคหรือโรคห่ารวมถึงภัยพิบัติต่าง ๆ นั้น ในการนี้ได้ศึกษาบทปริตรอื่น ๆ ด้วยเพื่อ เทียบเคียงและความสำคัญแต่ละปรากฏการณ์ รวม 10 บท ซึ่งเป็นบทที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระสงฆ์ ชาวบ้าน เทวดา มีชื่อและที่มาในพระไตรปิฎก คือ (1) รตนปริตร มาในขุททกปาฐะ และสุตตนิบาต (สูตรตรง) (2) เมตตปริตร มาในสัง กยัตตนิคาย มหาวารวรรค (3) ชันธปริตร มาในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต วินยปิฎก จุฬวรรค และชาดก ทุกนิบาต (4) โมรปริตร มาในชาดก ทุกนิบาต (5) ธชัคคปริตร มาในสังกยัตตนิคาย สคาถวรรค (6) มังคลปริตร มาในขุททกปาฐะ และสุตตนิบาต (7) อาณานัญญปริตร มาในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค (8) โพชฌังคปริตร มาในสังกยัตตนิคาย มหาวรรค (9) วัฏฏกปริตร มาในชาดก เอกนิบาต และจริยาปิฎก (10) อังคุลิมาลปริตร มาในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกับทสวดที่ ลงท้ายด้วยปริตร (ปริตต์) มาจากคำว่า สังคิติ แปลว่า การสวดหรือสาธยายตรงกับคำว่า ปริตร ที่บอกลักษณะบทที่ จะใช้ตามวัตถุประสงค์ พัฒนาการมาจากสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎกชื่อว่าสังคิตีสูตร มีความมุ่งหมายเพื่อปริตรหรือเพื่อ ความเป็นมงคลที่มีส่วนทำให้จิตใจสงบ เป็นเบื้องต้นที่สวดก่อนปฏิบัติกรรมฐาน มีผลให้เกิดอนุสติในพระรัตนตรัย มี อานุภาพเสริมมงคลให้แก่ชีวิตและป้องกันภัยอันตราย มีความสำคัญต่อการเจริญสติกรรมฐาน สร้างกายสามัคคีในการ ทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น เสริมพลังจิตให้มีสุขภาพอนามัยดี เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย อานุภาพบทรตน ปริตร เป็นบทที่กล่าวถึงอานุภาพของพระรัตนตรัย มีอานุภาพกำจัดโรคภัย ป้องกันโรคระบาด เช่น อหิวาตกโรคที่เกิด ในกรุงเวสาลี และป้องกันภูติ ผี ปีศาจ ทำให้จิตใจผ่องใส เริ่มสวดด้วยคำว่า ยังภิกขุ จิ วิตัง อิตะ.... ส่วนบทอื่น ๆ ที่มี ลักษณะปริตรอีก 9 บท คือ บทเมตตปริตร มีชื่อเต็มว่า กรณียเมตตสูตร เป็นบทที่กล่าวถึงการเจริญเมตตาใช้สวดมนต์ ตามสถานที่ต่าง ๆ มีอานุภาพได้รับความรัก ความคุ้มครองจากเทพยดา ห่างไกลจากภูติปี ปีศาจ ทั้งมนุษย์อมมนุษย์ ใช้ สวดก่อนนอนจะหลับเป็นสุข ไม่ฝันร้าย มีอานุภาพพ้นภัยเมื่อยามเข้าป่า เริ่มด้วยคำว่า กะระณียะมัตถะกุสเลนะ ยันตังบทชันธปริตร เป็นบทสวดเจริญเมตตาเพื่อป้องกัน มีอานุภาพป้องกันสัตว์มีพิษ เช่น งูพิษ หรือแมลงร้ายอื่น ๆ ทำให้ เกิดมิตรไมตรีระหว่างคนกับสัตว์ให้ภาวนาในการเดินทางก็จะแคล้วคลาดปลอดภัย เริ่มด้วยคำว่า วิรูปักเข หิเม เมต ตัง เมตตัง.... บทโมรปริตร เป็นบทสวดของพญานกยูงทอง ที่ทำความเคารพดวงอาทิตย์และนอบน้อมพระสัมมาสัม พุทธเจ้า มีอานุภาพป้องกันอันตรายต่าง ๆ สร้างความสวัสดิหรือปลอดภัย ท่อนแรกให้สวดตอนพระอาทิตย์ขึ้นหรือตื้น นอน ส่วนที่สอง สวดตอนพระอาทิตย์ตกหรือก่อนนอน เริ่มด้วยคำว่า อุเทตะยันจักขุมา เอกะราชา.....บทธชัคคปริตร เป็นบทสวดให้มีความฮึกเหิมกล้าหาญ ประสบความโชคดี แคล้วคลาดอันตรายทั้งปวง สวดสรรเสริญพระรัตนตรัยและ การทำสงครามของเทวดาและอสูร มีอานุภาพป้องกันหรือบำบัดความหวาดกลัว เริ่มด้วยคำว่า ภูตะบุพพัง ภิกขเว เท วาสูรัสสังคาโม..... บทมังคลปริตร กล่าวถึงความเป็นสิริมงคลของชีวิต 38 ประการ มีความหมายและเกี่ยวข้องกับวิถี

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ชีวิตของฆราวาสจนถึงผู้ออกบวช ถ้าใครได้ปฏิบัติตามแล้วจะประสบสุขสมหวัง มีอานุภาพเสริมสิริมงคล ทำให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า บทอาถรรพ์ภูตปริตร เป็นบทสวดแสดงความนอบน้อมพระพุทธเจ้า 7 พระองค์ คือ (1) พระวิปัสสิพุทธเจ้า (2) พระสิขิพุทธเจ้า (3) พระเวสสุพุทธเจ้า (4) พระกุกสันธะพุทธเจ้า (5) พระโกนาคมนะพุทธเจ้า (6) พระกัสสปะพุทธเจ้า (7) พระสักกยะพุทธเจ้า เพื่อให้บารมีของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นคุ้มครองป้องกันโรคร้ายความเดือดร้อนหมดเสนียดจัญไร มีอานุภาพการป้องกันความเกลียดชัง ความเสนียดจัญไร สร้างความเมตตา เริ่มด้วยคำว่า วิปัสสิสสะนะมัตถุ....บทโพชฌังคปริตร เป็นบทสวดที่กล่าวถึงธรรม 7 ประการ คือ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสทธิ อุเบกขา เมื่อผู้บำเพ็ญแล้วย่อบรรลุนิพพาน มนต์บทนี้ มีอานุภาพให้หายจากการเจ็บป่วย มีสุขภาพดี อายุยืน เริ่มด้วยคำว่า โพชฌังโค สะติสังขาโต บทวิภูฏกสูตร กล่าวถึงการป้องกันไฟของพญานาคคุ้ม นิยมสวดในพิธีมงคล เปิดกิจการต่าง ๆ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ ใช้เขียนยันต์บนผ้า มีอานุภาพป้องกันอันตรายจากอัคคีภัยด้วยสัตยธิษฐาน เริ่มด้วยคำว่า อตถิ โลเก สีละคุณ.... บทอังกุลิมาลปตฺร กล่าวถึงพระองค์สิมาลเถระที่ตั้งสัจจาธิษฐานกล่าวแก่หญิงมีครรภ์แก่ผู้หนึ่ง บทนี้ใช้เพื่อทำนํ้ามนต์ให้คนท้องดื่มก็จะคลอดลูกง่าย ปลอดภัย นิยมสวดในงานแต่งงาน มีอานุภาพป้องกันคลอดบุตรยากและอันตราย เริ่มด้วยคำว่า ยะโตหัง ภะคินิ อะริยาเย

สรุปว่า บทสวดนี้เป็นสูตรหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่สาวก ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ละสูตรนั้นกล่าวถึงเป้าหมายและอานิสงส์ไว้คือ อานุภาพของพระรัตนตรัย ดังคำว่า พุทธานุภาเวน ธัมมานุภาเวน สังฆานุภาเวน สทา โสเถสิ ภวันตุ เต (โสเถสิ=สวัสดิ์ ความปลอดภัย) เป็นการบรรเทาทุกข์ ลมุลพิษในร่างกาย บัดเปาภูติ ฝิปีศาจ มารร้าย นี่เอง ตามหลักวิทยาศาสตร์กล่าวกันว่า การสวดมนต์นั้นเป็นการเบ่งลมเข้า-ออกทำให้ปอดมีกำลัง โลหิตไหลเวียนดี มีจิตจดจ่อเป็นสมาธิ เกิดทุกขภาวะเป็นสุขภาวะในที่สุดความเชื่อต่อรัตนปริตรในการขจัดภัยอันตราย บทนี้ได้กล่าวมาบ้างแล้วตอนต้น ประการสำคัญคือเนื้อหาทั้งหมดที่ควรรู้ในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์โดยตรง กล่าวคือ รตนสูตร (ข.ข. (ไทย) 25/1-18/9-14) เป็นคำสัตยาวาจา ด้วยคำว่า เอเตนะ สัจจะเวชเชนะ สุวตฺถิ โหตุ ขอความสวัสดิ์ จงมีด้วยอำนาจแห่งความสัตย์นี้ มีปัญหาที่มาว่า “พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดเพื่อรักษาเมืองเวสาลีจากภัย 3 ประการ คือ ความแห้งแล้งทุพภิกขภัยและโรคระบาดที่รวมเอาหลักกรรมเรื่องความเมตตา และสัจจะไว้เหมือนกันซึ่งสูตรนี้ได้ยกเอาคุณพิเศษของพระพุทธ พระธรรมและ พระสงฆ์มากล่าวไว้ว่าเป็นสัจจะอันประเสริฐที่สุดทำให้นํ้ามาซึ่งพรอันประเสริฐด้วยอำนาจของพระรัตนตรัย”(ข.ข. (ไทย) 27/155/348).

ต้นเหตุของบทรตนปริตรนี้ คือ ณ กรุงเวสาลี นครหลวงแห่งแคว้นวัชชีเคย เป็นเมืองมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์เนื่องแน่นไปด้วยอาณาประชาราษฎร์เกิดภัยพิบัติอย่างร้ายแรง สมัยนั้นกรุงเวสาลีเกิดฝนแล้งติดต่อกันเป็นเวลหลายปีข้าวกล้าแห้งตายเพราะแดดแผดเผาผู้คนอดอยากล้มตายเป็นจำนวนมากคนยากจนตายก่อนกลายเป็นศพอนาถาไร้คนจัดการ ถูกทิ้งเกลื่อนนครพวกมนุษย์ได้กลืนซากศพพากันเข้าสู่นคร ทำอันตรายแก่หมู่มนุษย์ ทำให้คนตายเพิ่มจำนวนมากขึ้น เหลือที่จะนับได้ นครเวสาลีที่เคยเป็นเมืองมั่งคั่งผู้คนพลุกพล่านขวกไขว่ไปมาได้ประสบภัยพิบัติอย่างร้ายแรงด้วยภัย 3 ประการในคราวเดียวกันคือ (1) ข้าวยากหมากแพง (ทุพภิกขภัย) (2) ภูตผีปีศาจทำร้าย (อมนุสสภัย) (3) เกิดโรคระบาดคร่าชีวิตผู้คน (โรครภัยพิบัติ)

6. ความเชื่อในอานุภาพรตนปริตร

รตนปริตร กล่าวถึงความเชื่อมั่นในอานุภาพพระรัตนตรัยด้วยความสวัสดิ์ ด้วยอำนาจแห่งความสัตย์ (เอเตนะ สัจจะเวชเชนะ สุวตฺถิ โหตุ) เป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้พระอานนท์เถระสวดเป็นองค์แรก ภายหลังได้กลายเป็นแบบอย่างในการทำนํ้าพระพุทธรูปสำหรับพระสงฆ์สาวกต่อมาจนถึงปัจจุบัน ทุกครั้งที่ทำนํ้ามนต์จะต้องมี

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI
 "Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

การสวดรตนปริตรและทำสังกิริยาประพรมน้ำพระพุทธมนต์รตนปริตรมีอานุภาพในการจัดปัดเป่าภัยพิบัติทั้งหลาย
 ให้อันตรายหายไปในอันอย่างฉับพลันและเกิดความสุขสวัสดิ มีบทสวดบาลีพร้อมคำแปลว่า

ตารางที่ 1 แสดงคำสวดและคำแปลบทรตนปริตร

รตนปริตร คำบาลี	คำแปล
ยัม กิณฺณ วิตติ อธิ วา หุริ วา สกุเคสุ วา ยัม รตนํ ปณฺธิตํ น โน สมํ อตฺถิ ตถาคเตน อิทฺมปิ พุทฺเธ รตนํ ปณฺธิตํ ฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ	ทรัพย์เครื่องปลื้มใจหรือรัตนชาติที่ประณีตใด ๆ ที่มีในโลกนี้ ในโลกอื่นหรือในสวรรค์ ทรัพย์หรือรัตนชาตินั้น ๆ ที่เสมอด้วยตถาคต ไม่มี นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า ด้วยสังจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ คือความปลอดภัยด้วยอานุภาพของพระพุทธเจ้า
ขยัม วิราคิ อมตํ ปณฺธิตํ ยทฺชฌคา สกฺขมฺนี สมหิโต น เตन ฌมฺเมน สมตฺถิ กิณฺณ อิทฺมปิ ฌมฺเม รตนํ ปณฺธิตํ ฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ ฯ	พระศากยมนีผู้มีพระทัยตั้งมั่น ทรงบรรลุธรรมได้อันเป็นที่สิ้นกิเลส ปราศจากราคะ เป็นอมตธรรมอันประณีต ไม่มีธรรมใด ๆ ที่เสมอด้วยธรรมนั้น นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระธรรม ด้วยสังจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิคือความปลอดภัยด้วยอานุภาพของพระธรรม
ยมฺพุทฺธเสฏฺโฐ ปรีวณฺณยิ สุจี สมาธิมานนฺตริกิณฺณมาหุ สมาธินา เตน สโม น วิชฺชติ อิทฺมปิ ฌมฺเม รตนํ ปณฺธิตํ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ	พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ตรัสสรรเสริญสมาธิได้ว่าเป็นธรรมสะอาด ตรัสถึงสมาธิได้ว่าให้ผลโดยลำดับ สมาธิอื่นที่เสมอด้วยสมาธิ นั้นไม่มี นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระธรรม ด้วยสังจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ คือความปลอดภัยด้วยอานุภาพของพระธรรม
เย บุคฺคลา อฏฺฐ สติ ปสฺสจฺจา จตตาริ เอตานิ ยุกานิ โหนติ เต ทกฺขิณฺเอยยา สุคตสฺส สวากา เอเตสุ ทินฺนานิ มหปฺผลานิ อิทฺมปิ สงฺฆे รตนํ ปณฺธิตํ ฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โห	บุคคล 108 จำพวกที่สัตบุรุษสรรเสริญ ซึ่งจัดเป็นบุคคล 4 คู่ เป็นสาวกของพระสุคตเป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ทานที่เขาถวายในบุคคลเหล่านั้น มีผลมาก นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วยสังจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ คือความปลอดภัยด้วยอานุภาพของพระสงฆ์
เย สุปฺปยุตฺตา มนฺสา ทฬฺหเนน นิกกามิโน โคตมสาสนมฺหิ เต ปตติปตฺตา อมตํ วิคฺยห ลทฺธา มฺธา นิพฺพุตํ ญฺญชฺมานา อิทฺมปิ สงฺฆे รตนํ ปณฺธิตํ ฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ	บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคง หมดความห่วงใย บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลอรหัตตผล ยิ่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วย

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI
 "Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

	สังฆะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ คือความปลอดภัยด้วยอานุภาพของพระสงฆ์
ชีณ ปุราณ นว นตถิ สมภว วิรตจิตตตายตเถ ภวสมิ เต ชีณพืชา อวิรุฬหิณนา นิพพนติ อีรา ยถาย อิทมปิ สงฆะ รตนํ ปณฺตี ฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ	พระชินาสพเหล่าใดสิ้นภพเก่าแล้ว ไม่มีการเกิดใหม่ทั้งมีจิตเปื้อน่ายในภพที่จะเกิดต่อไป ท่านเหล่านั้นชื่อว่า มีพิษสิ้นแล้ว ไม่มีฉันทะงอกขึ้นเป็นปราชญ์ ย่อมดับสนิทเหมือนประทีปดวงนี้ดับไป นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วยสังฆะนี้ ขอให้มีสุขสวัสดิ คือความปลอดภัยด้วยอานุภาพของพระสงฆ์

คำว่า ปรีตร บาลีว่า ปรีตต มีความหมายตามรูปศัพท์ ว่า การป้องกัน รักษาคุ้มครอง ดังนั้น โดยหลัก ๆ คือ การป้องกัน สร้างเมตตา โดยมนต์ที่นำมาศึกษานี้เน้นที่ รตนปรีตร สำหรับป้องกันโรคภัย ไข้เจ็บจากโรคห่า ภูตผีปีศาจ เมื่อนำมาใช้ พระสงฆ์เลือกสวดบทที่เป็นการป้องกันรักษาและคุ้มครองผู้ฟังนำมาสวดพร้อม ๆ กันการสวดในลักษณะนี้ เรียกว่า “การสวดมนต์” วัตถุประสงค์หลักของการสวดมนต์พระปรีตร จึงมี 3 ประการ คือ (1) เพื่อป้องกันภัยวิบัติทั้งหลาย (2) เพื่อความสำเร็จ ความสวัสดิแห่งสมบัติทั้งปวง (3) เพื่อกำจัดทุกข์ภัย มนุสสภัย อมนุษย์ภัยและโรคทั้งปวง วัตถุประสงค์ในการอาราธนาให้พระสงฆ์สวดพระปรีตรก็คือป้องกันรักษาและกำจัด ป้องกันภัยพิบัติที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น กำจัดสิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ว่าจะเป็ทุกขโสโครกภัยให้สิ้นราศปราคไป และกล่าวในทางบวกก็คือให้ดีในสิ่งที่ปรารถนาทั้งปวง ถ้าได้มาแล้วก็เก็บรักษาไว้ให้ได้ ตามที่พระมหาจุฬชัย (ว.วชิรเมธี) เขียนเรื่องเกี่ยวกับอานุภาพของการสวดมนต์มีประโยชน์นับอเนกประการ สรุปได้ 7 ข้อ ดังนี้ 1) เข้าใจพระธรรมคำสอนอย่างแจ่มกระจ่าง 2) รื่นเริงเบิกบานใจ 3) อิ่มเอิบใจ 4) กายสงบระงับ 5) มีความสุข 6) จิตเป็นสมาธิ 7) เป็นเหตุแห่งความหลุดพ้นจากกิเลส บัวย แสงฉาย (ผู้แปล) ได้แปลความถึงอานุภาพของพระปรีตรหรือบทสวดมนต์อันเป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธพจน์ที่มีการนำมาเปลี่ยนเป็นปรีตรธรรมในภายหลังแล้วก็จะพบว่าอานุภาพดังปรากฏในมิลินทปัญหาว่าคนที่สวดบริกรรมพระปรีตรนั้นงูที่มุ่งจะกัดก็ไม่กัดปากที่อ้าไว้ก็หุบแม้โจรที่ยกก่อนดินจะทุ้มใส่ก็ไม่ทุ้มกลับโยนทิ้ง ก้อนหินก้อนดินแล้วเปลี่ยนใจมารักช้างที่ดุร้ายครั้งวิ่งมาถึงก็หมอบสงบอยู่ใกล้ๆ แม้กองไฟ เมหิมาที่ลุกโชติช่วงครั้งไหม้ลามเข้ามาใกล้ก็ดับยาพิษแม้แรงที่กินเข้าไปก็กลายเป็นยาถอนพิษหรือซาบซ่านเป็นอาหารที่บำรุงร่างกายชาติกรที่มุ่งมาดจะฆ่าครั้งเข้ามาใกล้ก็รักถึยอมตัวเป็นทาสแม้แต่บ่วงดักสัตว์ที่เขาดักไว้พอเหยียบลงไปก็ไม่รู้ตรึงเท้า

กล่าวโดยสรุปว่า การสวดมนต์มีแนวคิดมาจากคำว่า สังคีติ แปลว่า การสวด หรือสาธยายตรงกับคำว่า ปรีตร พัฒนาการมาจากสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎกชื่อว่าสังคีติสูตร มีความมุ่งหมายให้จิตใจสงบ เป็นเบื้องต้นที่สวดก่อนปฏิบัติกรรมฐาน มีผลให้เกิดอนุสติในพระรัตนตรัย มีอานุภาพเสริมมงคลให้แก่ชีวิตและป้องกันภัยอันตราย มีความสำคัญต่อการเจริญสติกรรมฐาน สร้างกายสามัคคีในการทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น เสริมพลังจิตให้มีความสุขพองามมีดี เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มีบทสำคัญความเชื่อรตนปรีตรในการรักษาโรคภัย พบว่า การศรัทธาต่อรตนปรีตรที่มีสัจจวาจาต่อพระรัตนตรัย การกระทำที่สุจริตจะเป็นเกะกำบังให้ตนรอดพ้นจากอันตราย เพราะทำให้จิตใจสงบ มีความร่มเย็น มีสมาธิ จิตใจมีเมตตา มีกรุณาต่อผู้อื่น คิดทำความดีและส่งผลดีต่อร่างกายทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ระบบในกายร่างกายทำงานอย่างปกติ ทำให้ร่างกายภายนอกสดใส หน้าตามีราศี มีออรา หน้ามอง ส่งผลไปจากอารมณ์ กิติ ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง เกิดปัญญาให้การแก้ไขปัญหา ทำให้ชีวิตมีความสุข มีหลักการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ มีศรัทธา มีวิริยะ มีขันติ มีปัญญา เกิดองค์ความรู้ คือ ป้องกันสัตว์มีพิษ ขจัดความหวาดกลัว มีจิต

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

สงบ เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ ไม่ฝันร้าย เสริมสิริมงคลต่อชาติชาต ชาวพุทธเชื่อว่า การสวดมนต์นั้นเป็นบุญ หรือ สวดแล้วได้บุญ บางท่านก็เชื่อว่าการสวดมนต์เป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่อาจบันดาลผลที่ปรารถนาให้ได้อย่างน่าอัศจรรย์ บทสวด เป็นคาถา มีความขลัง ศักดิ์สิทธิ์ในใจ มีหลักธรรมที่สำคัญปรากฏอยู่เช่นหลักขันติธรรม หลักอริยฐานธรรมคือการตั้งสัจจะอริยฐานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่บรรลุได้ยากนอกจากนั้นก็ยังมีหลักธรรมที่สำคัญก็คือหลักแห่งความเมตตาที่ท่านมุ่งสอนให้ผู้สวดมนต์รู้จักการแผ่เมตตาเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตโดยหลักธรรมที่ปรากฏในทุกคานานั้นมีนัยของวิธีการที่จะเอาชนะอุปสรรครวมอยู่ด้วย ซึ่งถือว่างานวิจัยชิ้นนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่นี้เป็นอย่างมาก

อีกประการหนึ่ง ผลการศึกษาพบว่าพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน ชาวพุทธส่วนมากสวดไปตามประเพณีนิยม พระปริตรจะมีอานุภาพและสำเร็จประโยชน์ตามความมุ่งหมายต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ได้รับความหมาย สวดถูกต้องตามอักขระและพยัญชนะไม่เป็นผู้นับความเห็นผิดเป็นต้น เนื้อหาสาระในรัตนปริตรประกอบด้วยธรรมะสำหรับผู้ปฏิบัติเพื่อป้องกันตัวและอุบายถึงการบรรลุพระนิพพาน เนื้อหาของรัตนปริตรมีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ เป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้ากับพระอานนทให้ศึกษารัตนปริตรนี้แล้วลงมือปฏิบัติบดเป่าปิตาจารย์ร้ายทั้งหลายจนหมดสิ้นไป เน้นถึงอานุภาพความสวัสดิ รอดปลอดภัยด้วยความสัตย์ต่อพระรัตนตรัย มีความงามในเบื้องต้นคือประวัติศาสตร์ ท่ามกลางด้วยการแสดงข้อปฏิบัติและวิธีการปฏิบัติที่มีการอุปมาอุปไมยและนัยต่าง ๆ ตามลำดับขั้นต้น และความงามที่สุดด้วยการแสดงประโยชน์และอานิสงส์อานุภาพ ถือว่าเป็นพระสูตรที่สมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ

7. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องนี้ โดยรวมนับว่าสำคัญแก่ชีวิต เพราะวามนต์แต่ละบทนั้นมีที่มา มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระรัตนตรัย มีความงดงามทั้งอรรถและพยัญชนะ แม้ผู้ที่มาสวดมนต์นั้นก็มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อีกทั้งเข้าใจอานิสงค์การสวดมนต์มากขึ้นรวมถึงผลที่ได้รับจากการสวดมนต์ว่าเป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตที่ทางที่ถูกที่ควรอย่างดีมากยิ่งขึ้น เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจและกาย อารมณ์ ปัญญา โดยเชื่อว่าการสวดมนต์นั้น เป็นเบื้องต้นของการเจริญกัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 มี กาย เวทนา จิต ธรรม โดยใช้สติปัฏฐานนี้เป็นทฤษฎีบริหารกาย จิตใจสามารถป้องกันความฟุ้งซ่านแห่งจิต สติวิปัสสนา อาการโรคไมเกรน โรคซึมเศร้า แก้อาการจิตอวรณ์ก่อปรด้วยการเห็นสังขารแห่งธรรมตามธรรมชาติของไตรลักษณ์

รัตนปริตร มีแนวคิดสอดคล้องกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้มีพินิจตำนานพระปริตรว่า “เรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทสวดต่าง ๆ ทั้งให้แง่คิดเชิงวรรณกรรมและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยซึ่งถือเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา โดยทรงอธิบายถึงวิธีการทำบุญเลี้ยงพระซึ่งจะต้องมีบทสวดถวายพรพระและบทสวดต่าง ๆ ร่วมด้วย” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2543:2) มีความหมายและเนื้อหาสอดคล้องกับงานวิจัยฐานันท์ ผาหา ว่า “บทสวดนี้แต่ละบทเป็นคาถา ล้วนมีหลักธรรมที่สำคัญปรากฏอยู่เช่นหลักขันติธรรมหลักอริยฐานธรรมคือการตั้งสัจจะอริยฐานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่บรรลุได้ยากนอกจากนั้นก็ยังมีหลักธรรมที่สำคัญก็คือหลักแห่งความเมตตาที่ท่านมุ่งสอนให้ผู้สวดมนต์รู้จักการแผ่เมตตาเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตโดยหลักธรรมที่ปรากฏในทุกคานานั้นมีนัยของวิธีการที่จะเอาชนะอุปสรรครวมอยู่ด้วย”(ฐานันท์ ผาหา, 2550:5) รัตนปริตรมีที่มาและบอกสถานะของบทรัตนปริตรว่าเป็นมนต์ สอดคล้องกับพระธรรม โกศาจารย์ (ชอบ อุฑาจารย์) ว่า “ตำนานสวดมนต์ซึ่งเป็นหนังสือที่มีคุณค่าสมควรแก่การศึกษาและเผยแพร่อย่างยิ่งเล่มหนึ่งที่กล่าวถึงตำนานสวดมนต์ที่เป็นมนต์ของพระพุทธเจ้าและสาวก” (พระธรรม

โกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี), 2516:1) รตนปริตรมีอานุภาพป้องกันโรคร้าย ภูตผีปีศาจต่าง ๆ สอดคล้องกับพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ว่า “อานุภาพของการเจริญหรือสวดปริตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันหรือมีส่วนทำให้สิ่งที่เลวร้ายเกิดขึ้นแล้วหรือกำลังจะเกิดให้คลี่คลายไปในทางที่ดีเพราะอานุภาพของการเจริญหรือสวดปริตรนั่นเอง อย่างไรก็ตามโดยสรุปก็จะพบว่าพระปริตรนี้มีอานุภาพตามที่ปรากฏในบทอาารานาให้พระสงฆ์แสดงสวดพระปริตรอยู่ 3 ประการ คือ

1. สามารถป้องกันหรือต้านทานภัยวิบัติทั้งปวงให้หายไปเช่นภัยจากธรรมชาติภัยจากโจรภัยจากพระราชภัยจากมนุษย์
2. สามารถยังความสำเร็จของสมบัติทั้งหลายให้เกิดขึ้นได้เช่น ความมีเกียรติ มีศรัทธาหรือความสวัสดีต่าง ๆ

3. สามารถกำจัดทุกข์ภัยและปรอดภัยทั้งปวงได้ซึ่งอานุภาพทั้ง 3 ประการนี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่พึงหวังหรือจะพึงเกิดขึ้นเมื่อมีการกล่าวหรือสวดพระปริตรอันเป็นมงคลของพระพุทธศาสนาซึ่งหากผู้สวดสามารถที่จะบริกรรมหรือพร่ำบ่นให้ขึ้นใจเป็นปัจจุบันหรือกระทำบ่อย ๆ ผลที่พึงหวังดังกล่าวก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน” (พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549:4)

รตนปริตร เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและป้องกันภัยต่าง ๆ สอดคล้องกับปู่ แสงฉาย (ผู้แปล) ว่า “อานุภาพของพระปริตรหรือบทสวดมนต์อันเป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือพระพุทธพจน์ที่มีการนำมาเปลี่ยนเป็นปริตรธรรมในภายหลังแล้วก็จะพบว่า มีอานุภาพดังปรากฏในมิลินทปัญหาว่า คนที่สวดบริกรรมพระปริตรนั้น งูที่มุ่งจะกัดก็ไม่กัดปากที่อ้าไว้ก็หุบแม้โจรที่ยกก่อนดินจะทุบใส่ก็ไม่ทุบกลับโยนทิ้งก่อนหินก้อนดินแล้วเปลี่ยนใจมารักขังที่ดุร้ายครั้งวิ่งมาถึงก็หมอบสงบอยู่ใกล้ ๆ แมงก่องไฟมดที่ลูกโซติช่วงครั้งไหม้ลามเข้ามาใกล้ก็ดับยาพิษแม้แรงที่กินเข้าไปก็กลายเป็นยาถอนพิษหรือซาบซ่านเป็นอาหารที่บำรุงร่างกายขาดกรที่มุ่งมาดจะฆ่าครั้งเข้ามาใกล้ก็กัดดียอมตัวเป็นทาสแม้แต่บ่วงดักสัตว์ที่เขาดักไว้พอเหยียบลงไปก็ไม่รู้ตรึงเท้า” (ปู่ แสงฉาย (แปล), 2530: 216-217) การสวดปริตรมีประโยชน์หลายด้าน สอดคล้องกับพระมหาจุฬชัย (ว.วชิรเมธี) ว่า “อานุภาพของการสวดมนต์มีประโยชน์นับอเนกประการ สรุปได้ 7 ข้อ ดังนี้ (1) เข้าใจพระธรรมคำสอนอย่างแจ่มกระจ่าง (2) รื่นเริงเบิกบานใจ (3) อิ่มเอิบใจ (4) กายสงบระงับ (5) มีความสุข (6) จิตเป็นสมาธิ (7) เป็นเหตุแห่งความหลุดพ้นจากกิเลส” (พระมหาจุฬชัย (ว.วชิรเมธี), 2553:11-12)

ผลแห่งการประยุกต์ที่สำคัญในการวิจัยนี้ คือ การมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตที่เป็นบวก ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะ รักษาโรคทางกายด้วยการรักษาศีล รักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม รักษาโรคทางจิต ด้วยสมาธิตามหลักสติปัฏฐาน 4 พัฒนาปัญญา ด้วยการศึกษเล่าเรียน การอบรมธรรม การหาความรู้ความเข้าใจในอริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ ชั้น 5 กรรม ปฏิจจสมุปบาท บารมี 10 ทศ โรคทางสังคม ให้รักษาด้วยการทำสังคมสงเคราะห์ ทำสังคหวัตถุ 4 มีจิตอาสาสาธารณะ (public mind) สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูสังฆรักษ์ถาวร ถาวรโรที่ว่า “เสียงสวดมนต์จะบริหารปอดสูบฉีดโลหิตเข้าสู่ร่างกาย ทำให้จิตมีสมาธิ เห็นไตรลักษณ์เกิดปัญญานำพาส่งเสริมสุขภาวะโดยองค์รวมทางกาย จิตใจ ปัญญา สังคม” (พระครูสังฆรักษ์ถาวร ถาวรโร, 2567: 99)

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.1.1 ควรกำหนดเป็นข้อบังคับตามสถานศึกษา เช่น จัดให้สวดมนต์ก่อนเข้าเรียนหรือหลังเลิกเรียนทุกวันเพื่อปลูกฝังนิสัยให้เด็กรักการเจริญพุทธมนต์และอนุสติในพระรัตนตรัย

8.1.2 ควรกำหนดเป็นนโยบาย สวดมนต์ตอนกลางวัน สัก 5 นาที ช่วงก่อนรับประทานอาหาร

8.1.3 ควรกำหนดนโยบายสวดมนต์ตามหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อสร้างศรัทธานำไปสู่ปัญญาพันทุกซ์

8.2 ข้อเสนอแนะนำไปใช้

ถอดคำแปลออกมาให้เห็นเนื้อหาทั้งอรรถและพยัญชนะของมนต์ให้มากขึ้น อธิบายให้ประชาชนเข้าใจในคุณค่าของการสวดมนต์ว่าเป็นมรดกของประเทศไทย รักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

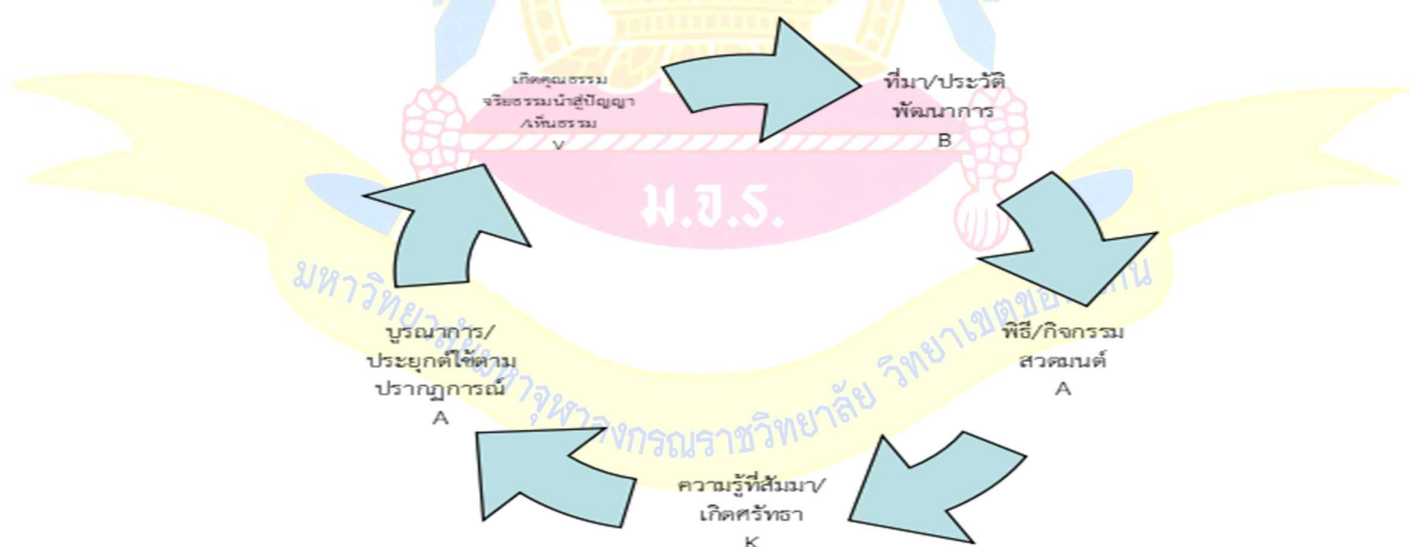
8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

8.3.1 ควรจะมีงานวิจัยเกี่ยวกับบทมนต์ให้มาก ๆ ทำให้คนรุ่นใหม่เข้ามาศึกษางานวิจัยการสวดมนต์นี้ให้มากกว่าเดิม

8.3.2 ควรจะมีหนังสือตำนานพุทธมนต์ในลักษณะต่าง ๆ เป็นคู่มือการสอนหรือชี้แนะแนวทางการเขียนงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้มาก

8.3.3 ควรจะมีงานวิจัยเรื่องพุทธมนต์ ที่มุ่งให้เขาถึงเยาวชน เข้าถึงการสวดมนต์ที่รู้จักความหมายเนื้อหา วัตถุประสงค์ของการสวดมนต์

องค์ความรู้ใหม่จัดลงในโมเดลที่ว่า รู้แหล่งที่มา (Background) พิธี/กิจกรรม (Activity) ความรู้ (Knowledge) บูรณาการ/ประยุกต์ (Application) เกิดคุณธรรมจริยธรรมนำไปสู่ปัญญา (Virtue) ตามแผนผัง ดังนี้

แผนผัง : แสดงองค์ความรู้เรื่องมนต์/สวดมนต์ ตามอักษรย่อ BAKAV

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI
"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

B=Background

ที่มา คือ รู้ที่มา พัฒนาการ เหตุการณ์ ความเชื่อ อารมณ์จากคัมภีร์พระไตรปิฎก

A=Activity

พิธี/กิจกรรม คือ สวดทำวัตรเย็น สวดปริตรสม่ำเสมอ เพื่อเจริญเมตตา อนุสติในอารามของพระ
รัตนตรัย

K=Knowledge

ความรู้ คือ รู้ความหมาย รู้เป้าหมาย รู้อารามของบพริตร

A=Application

ประยุกต์ คือ ปรับใช้กับเยาวชน ผู้สูงอายุ หรือสาธุชนทั่วไป ตามโอกาสปรากฏการณ์

V=Virtue

คุณธรรมจริยธรรม/ปัญญา มีความเมตตา ละเว้นจากอกุศล มีสัมมทิฐิ

เอกสารอ้างอิง

- ธนิต อยู่โพธิ์. (2537). อารามพระปริตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ณัฐรัตน์ ผาธา.(2550). การศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฐชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง). วิทยานิพนธ์ปริญญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ป๋วย แสงฉาย (แปล). (2530). มลทินปัญหาพร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา. กรุงเทพฯ : ส.ธรรมภักดี.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี). (2516). ตำนานการสวดมนต์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.
- พระมหาอุทัย (ว.วชิรเมธี). (2553). 9 มนต์เพื่อความก้าวหน้า. กรุงเทพฯ : สถาบันวิมุตตยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์ถาวร ถาวโร. (2567). “ศึกษากิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะองค์กรตามแนวพระพุทธศาสนา”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระคันธสาราภิงศ์. (2541). พระปริตรธรรม. ลำปาง : จิตวัฒนาการพิมพ์.
- พระมหาสุนทร สิริธมโม (เนเรียว). (2545). การศึกษาวิเคราะห์กรณีเมตตาสูตร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2543). ตำนานพระปริตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมกร
ศาสนา.

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของพีโตเคลส An Analysis of Empedocles' Theory of the Four Roots

พระมหาปรเมศวร์ ปรมิสฺสโร (ประพิน)

พระเรืองเดช ถาวรธมโม (เหมาะสม)

พระมหาวิมล กตปุญโญ/ดวงก้อม

Phramaha Paramet Paramissaro (Prapin)

Phra Rueangdet Mohsom

Phramaha Weeraphon Kattapunyo Dangkom

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

Corresponding Author; E-mail: pramat2011@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องปฐมธาตุถือเป็นประเด็นพื้นฐานทางอภิปรัชญาที่นักปรัชญาในยุคโบราณให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ดำรงอยู่เป็นครั้งแรกก่อนการกำเนิดของจักรวาลและสิ่งมีชีวิต วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อ 1) แนวคิดเรื่องปฐมธาตุ โดยรวม 2) ศึกษาธาตุสี่ในปรัชญาของเอมพิโตเคลส และ 3) วิเคราะห์ธาตุสี่ในปรัชญาของเอมพิโตเคลส ผลการศึกษาพบว่า เอมพิโตเคลสได้เสนอแนวคิดทางอภิปรัชญาที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงของเฮราคลิตุสและแนวคิดเรื่องความคงที่ของสำนักเอเลียดโดยเสนอว่าสรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงแต่ในขณะเดียวกันก็มีความคงที่ถาวร สำหรับปฐมธาตุที่แท้จริงซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงนั้นเอมพิโตเคลสได้เสนอว่าประกอบด้วยธาตุหลัก 4 ประการ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม และไฟ ซึ่งเป็นแนวคิดที่พัฒนาต่อยอดจากนักปรัชญาคนก่อนหน้า เช่น ธาเลส (น้ำ) และเฮราคลิตุส (ไฟ) อย่างไรก็ตาม เอมพิโตเคลสได้เสริมแนวคิดของตนเองด้วยการนำเสนอ พลังสองอย่าง คือ พลังความรัก (Love) ซึ่งทำหน้าที่เป็นแรงรวมสรรพสิ่ง และ พลังความเกลียด (Strife) ซึ่งทำหน้าที่เป็นแรงแยกสรรพสิ่ง พลังทั้งสองนี้ทำงานสลับกันเป็นวัฏจักร ทำให้สรรพสิ่งก่อกำเนิดขึ้นและสลายตัวไป การวิเคราะห์แนวคิดธาตุสี่ของเอมพิโตเคลสแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการอธิบายพลวัตของจักรวาลและปรากฏการณ์ธรรมชาติผ่านหลักการทางอภิปรัชญาที่ซับซ้อนและมีอิทธิพลต่อแนวคิดปรัชญาในยุคต่อมา

คำสำคัญ: ปฐมธาตุ; เอมพิโตเคลส

Abstract

The study of the Four Roots is a fundamental metaphysical inquiry that ancient philosophers considered essential, particularly in regard to the nature of the first principles that existed prior to the emergence of the universe and living beings. The objectives of this study are: 1) to examine the general concept of primordial elements, 2) to study the Four Roots in the philosophy of Empedocles, and 3) to analyze the Four Roots within his metaphysical framework. The study reveals that Empedocles proposed a metaphysical theory that synthesizes the doctrine of change found in Heraclitus with the doctrine of permanence from the Eleatic school. He posited that all things

undergo change, yet there exists a fundamental constancy. For Empedocles, the true primordial elements unchanging and eternal consist of four basic substances: earth, water, air, and fire. This theory builds upon earlier philosophers such as Thales, who identified water as the first principle, and Heraclitus, who emphasized fire. However, Empedocles expanded these ideas by introducing two opposing forces: Love, which unites all things, and Strife, which separates them. These forces operate cyclically, causing the continual formation and dissolution of the cosmos. The analysis of Empedocles' Four Roots reveals an early attempt to explain the dynamic nature of the universe and natural phenomena through a complex metaphysical framework one that significantly influenced later philosophical thought.

Keywords: Primordial Elements; Empedocles

บทนำ

แนวคิดเรื่อง “ปฐมธาตุ” (First Element) หรือ “ธาตุเบื้องต้นของโลก” เป็นหนึ่งในหัวข้อที่เก่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ปรัชญาตะวันตก ซึ่งปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยกรีกโบราณเมื่อประมาณ 600 ปีก่อนคริสต์ศักราช หรือราว 2,600 ปีมาแล้ว (อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, 2525: 36) นักปรัชญาในยุคนั้นไม่ได้อธิบายโลกหรือธรรมชาติโดยอ้างอิงศาสนาหรือเทพเจ้า หากแต่ใช้ “เหตุผล” (Reason) เป็นเครื่องมือหลักในการสืบค้นหาความจริงอันสูงสุดแนวโน้มนี้นี้ได้จุดประกายการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญจากการตีความตามตำนาน(Mythos) ไปสู่การอธิบายตามหลักเหตุผล (Logos) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของศาสตร์ที่เรียกว่า “อภิปรัชญา” (Metaphysics)

อภิปรัชญาเป็นสาขาวิชาของปรัชญาที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับความจริงที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส และความมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น จักรวาล สสาร จิตใจ และพระเจ้า (จักรพรรณ วงศ์พรพจน์, 2563: 3) ปัญหาเกี่ยวกับ “ปฐมธาตุ” หรือสิ่งที่เป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่งในจักรวาลจึงอยู่ในขอบเขตของอภิปรัชญาอย่างชัดเจน ตัวอย่างสำคัญคือ ธาเลส (Thales) นักปรัชญาแห่งเมืองไมเลตุส ได้เสนอว่า “น้ำ” คือปฐมธาตุของโลก เนื่องจากสรรพสิ่งมีชีวิตล้วนต้องอาศัยน้ำเพื่อดำรงอยู่แนวคิดนี้แม้จะเป็นการสันนิษฐานจากประสบการณ์ตรงและการสังเกตธรรมชาติ แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดเชิงอภิปรัชญาอย่างมีระบบ

จากนั้น นักปรัชญาหลายท่านได้พัฒนาความคิดแตกต่างกันออกไป เช่น อนักซิเมเนสเสนอว่า “อากาศ” คือปฐมธาตุ ขณะที่เฮราคลิตุสเสนอ “ไฟ” และเอมพิโดเคลสเสนอ “ธาตุ 4” ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งมารวมตัวกันก่อให้เกิดสรรพสิ่ง แนวคิดของเอมพิโดเคลสเป็นชาวเมืองกรีกเจนตุม ซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของเกาะซิซิลี ท่านเกิดในตระกูลมั่งคั่งยังเสนอว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวหรือแยกตัวของธาตุต่างๆตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติ โดยไม่จำเป็นต้องมีการแทรกแซงของเทพเจ้า (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2550: 36) ซึ่งถือเป็นแนวคิดแบบ “สสารนิยม”(Materialism)ที่เน้นการอธิบายโลกผ่านสสารและพลังงานแทนการอ้างอิงนามธรรมและความเชื่อในโลกตะวันออกปรัชญาจารย์วาก (โลกายัต) จากอินเดียก็เสนอแนวคิดสอดคล้องกัน โดยยอมรับว่าธาตุพื้นฐานมีเพียง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุเหล่านี้ เมื่อสิ่งมีชีวิตตายลง ธาตุต่างๆ ก็แยกย้ายกันไป แนวคิดนี้สะท้อนลักษณะของอภิปรัชญาฝ่ายสสารนิยม ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ยุคใหม่ เช่น แนวคิดเรื่องอะตอมของเดโมคริตุส (Democritus) ที่เชื่อว่าโลกประกอบด้วยอนุภาคขนาดเล็กที่มองไม่เห็น

เรียกว่า “อะตอม” (Atom) ซึ่งแนวคิดนี้ได้พัฒนาเป็นหัวใจของฟิสิกส์และเคมีในยุคปัจจุบัน (อมร โสภณวิเศษฐวงศ์, 2525: 37)

กล่าวโดยสรุป “อภิปรัชญา” คือศาสตร์ที่ศึกษาความจริงอันสูงสุด หรือ “อันติมสัจจะ” (Ultimate Reality) ที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ธรรมชาติและเหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์ โดยเฉพาะในประเด็นของ “ปฐมธาตุ” ซึ่งเป็นคำถามพื้นฐานว่า “โลกเกิดจากอะไร?” “สิ่งใดคือรากฐานของจักรวาล?” “สสารมีจริงหรือจิตมีจริง?” แนวคิดเหล่านี้ไม่เพียงมีอิทธิพลต่อระบบความคิดปรัชญา แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันที่มุ่งค้นหากฎเกณฑ์ของธรรมชาติผ่านกระบวนการวิเคราะห์ทางเหตุผล

1. แนวคิดเรื่องปฐมธาตุ

ปฐมเหตุหรือปฐมธาตุ หมายถึง ธาตุที่มีอยู่อย่างแรกก่อนที่จะเกิดสรรพสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดเป็นจักรวาล ทำให้เกิดเป็นโลก มีต้นไม้อายุยวธรรมาชาติและให้เกิดสิ่งมีชีวิตขึ้นแนวคิดเรื่องปฐมธาตุเป็นการเสนอทฤษฎีใหม่ที่ไม่ได้อ้างอิงถึงแนวความคิดเดิมของศาสนากรีกที่ได้สอนไว้ว่าทุกสรรพสิ่งเกิดขึ้นมาได้เนื่องจากพระประสงค์หรือการสรรสร้างของพระเจ้าธาลีส (Thales : 624-548 B.C.) เป็นนักปรัชญาคนแรกที่ทำให้คำตอบเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของจักรวาลในเชิงธรรมชาติโดยไม่อิงอาศัยการสร้างโลกแบบเทพนิยาย ท่านมีความเชื่อว่าโลกนั้นมีลักษณะกลมแบนและลอยอยู่บนน้ำที่กว้างใหญ่ไพศาลหาขอบเขตมิได้ธาลีสได้พยายามค้นหาคำตอบให้กับตนเอง จนในที่สุดก็ได้ผลสรุปว่า “น้ำ” (Water) เป็นปฐมธาตุของโลกอแนกซิมานเดอร์ (Anaximand : 610-545 B.C.) มองว่าน้ำมีรูปแบบตายตัว คือมีคุณลักษณะเป็นของเหลวและมีความเย็นเป็นธรรมชาติ จึงเป็นการยากที่จะให้เชื่อตามธาลีสว่า น้ำสามารถแปรรูปเป็นหินหรือเป็นไฟได้ น้ำคงเป็นเช่นนั้นไม่ได้แน่ๆ สิ่งที่เป็นปฐมธาตุของโลกควรจะมีความเป็นกลาง คือยังไม่มีเป็นอะไรเลย ไม่เป็นทั้งดิน น้ำ ลม ไฟ มันจะยังไม่สังกัดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ปฐมธาตุของโลกจึงควรเป็นสสารไร้รูป (Formless material) คือสิ่งที่ยังไม่มีรูปลักษณะเหมือนสิ่งของใดๆ และเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะมองเห็นด้วยตาเปล่า แต่มันเป็นสิ่งที่ป็นนิรันดร์และแผ่ซ่านไปไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งที่ว่านี้ก็คือ อนันต์ (Infinite) อแนกซิเมเนส (Anaximenes : 610-545 B.C.) ไม่ยอมรับว่า น้ำและอนันต์จะเป็นปฐมธาตุของโลกได้ แต่ท่านได้ทอนสิ่งที่มีตัวตนลงเป็นอากาศธาตุ สิ่งที่น่าจะเป็นปฐมธาตุของโลกตามทัศนะของอแนกซิเมเนส ก็คืออากาศ (Air) อากาศแผ่ขยายออกไปไม่มีที่สิ้นสุด และมีพลังขับเคลื่อนในตัวเอง อากาศจึงเคลื่อนไหวตลอดเวลา และด้วยอำนาจแห่งการเคลื่อนไหวของอากาศนี้เองจึงทำให้เกิดสรรพสิ่งขึ้น ไพธากอรัส (Pythagorean School : 582-517B.C.) มีความเห็นว่า จำนวนและสัดส่วนเป็นสิ่งแท้จริงที่ทำให้เกิดสรรพสิ่งขึ้นในโลกหรือจักรวาล จำนวนมีพื้นฐานเพียง 2 อย่างเท่านั้น คือคู่กับคี่ จำนวนคี่เป็นสิ่งที่จำกัด ส่วนจำนวนคู่เป็นสิ่งที่ไม่จำกัด เฮราคลิตุส (Heraclitean School : 535-475 B.C.) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญอยู่ 2 เรื่อง คือเรื่องความเปลี่ยนแปลงและเรื่องของไฟ สรรพสิ่งมีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติ ไฟ (Fire) คือปฐมธาตุของโลก เพราะไฟมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เปลวไฟนั้นเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว เดี่ยวริบหรี่ เดี่ยวเรืองรอง บางครั้งลุกโพลง แต่บางครั้งมอดลง ไฟกองเดียว แต่มีลักษณะแปรปรวนเปลี่ยนได้หลายอย่างเซโนฟานีส (Xenophanes : 570-480 B.C.) ยอมรับความมีอยู่ของพระเจ้า (Existence of God) แต่ปฏิเสธความหลากหลายของพระเจ้า (Polytheism) นั่นคือพระเจ้าตามทัศนะของเซโนฟานีสมีเพียงองค์เดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นผู้รู้ทุกอย่าง (สัพพัญญู) อยู่ภายในโลกนี้ ไม่ได้อยู่นอกโลกหรือนอกโลกแต่ประการใด โลกกับพระเจ้าอยู่ด้วยกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังที่เซโนฟานีสกล่าวว่า “ทั้งหมดรวมกันเป็นหนึ่งและหนึ่งนั้นคือพระเจ้า (As the One and All) ปฐมธาตุของโลกคือดิน และทุกสิ่งจะกลับกลายเป็นดินอีก ดินจะแปรสภาพเป็นธาตุต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือน้ำ น้ำและดินจึงเป็นต้นกำเนิดที่สำคัญของสรรพสิ่ง เช่น สิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนมาจากการผสมกันระหว่างดินและน้ำ ดังจะเห็นได้จากพืชต่างๆ จะเกิดจากดินแล้ว

อาศัยน้ำในการยังชีพอยู่ นอกจากนี้เซนโซนาสยังได้ให้ทัศนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติอีกว่า สรรพสิ่งไหลขึ้นจากทะเล และจะจมหายลงทะเลเลอิกพาร์มินิเดส (Parmenides : 515-450B.C.) ยอมรับว่า ภาวะ (Exist) หรือ สัต (Being) เป็นความจริงสูงสุด และเป็นแก่นแท้ของสรรพสิ่ง เรื่องนี้มีอธิบายในงานเขียนของท่านว่า “คุณจะไม่พบอะไรเลยถ้าปราศจากการอ้างถึงภาวะหรือความมีอยู่

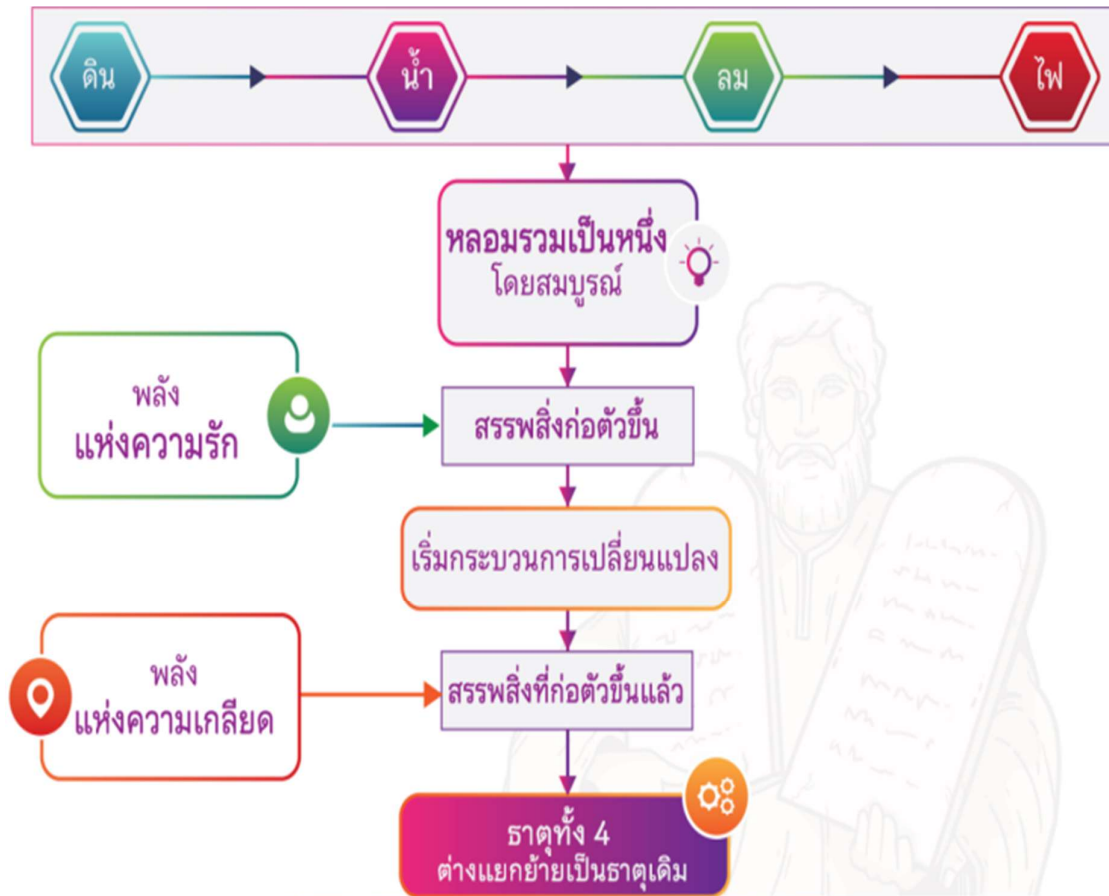
ฉะนั้นในแนวความคิดเรื่องอะไรคือปฐมธาตุของแต่ละสำนักแต่ละท่านผู้เป็นนักปรัชญามีความคิดที่แตกต่างกันออกไปไม่เหมือนกัน มีการขัดแย้งโต้เถียงหักล้างแนวความคิดของนักปรัชญาท่านก่อนๆ โดยใช้หลักปรัชญาของตัวเองในการชี้แจงเหตุผลในเรื่องปฐมธาตุ ว่าหลักอภิปรัชญาของตานั้นเป็นความจริงสูงสุด

2. ปฐมธาตุในทัศนะของเอมพิโดเคลส

เอมพิโดเคลส (Empedocles) เป็นชาวเมืองกริเจนตุม (Agrigentum) ซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของเกาะซิซิลี (Sicily) ท่านเกิดในตระกูลมั่งคั่ง บิดาเป็นนักการเมืองคนสำคัญ เอมพิโดเคลสมีความสามารถรอบด้าน ทั้งเป็น นักการเมือง นักพูด นักกวี แพทย์ นักสอนศาสนา และนักปรัชญา ในบั้นปลายชีวิตท่านถูกเนรเทศไปอยู่ที่เมืองเบลโปเนซุสและถึงแก่กรรมที่นั่น เล่ากันว่า เอมพิโดเคลสได้จบชีวิตด้วยการกระโดดลงไปในช่องภูเขาไฟเอตนา (Mt. Aetna) (Thilly, 1993 : 31) เพื่อพิสูจน์ว่าตัวท่านเองเป็นพระเจ้า ท่านได้ทิ้งผลงานเป็นบทกวีไว้ 2 เรื่อง คือ 1) เกี่ยวกับจักรวาลวิทยา มีชื่อเรียกว่า ว่าด้วยธรรมชาติ (On Nature) 2) เกี่ยวกับคำสอนศาสนาให้ชื่อเรียกว่า ชำระมลทิน (Purification) ผลงานสองชิ้นนี้สูญหายเกือบหมด ที่เหลือตกทอดมาถึงปัจจุบันเพียงแค่เศนิพนธ์ จำนวน 470 บรรทัด (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2550 : 89-90)

เอมพิโดเคลสเสนอว่า โดยแก่นแท้แล้ว โลกนี้มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะปฐมธาตุของโลกนี้เป็นสิ่งคงที่ถาวร ไม่มีการเกิดดับ โลกเกิดจากการผสมผสานกันของปฐมธาตุเหล่านั้น เมื่อปฐมธาตุเหล่านั้นเกิดการรวมตัวกัน หรือแยกออกจากกัน เราจึงจะเห็นการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงเป็นเพราะการย้ายตำแหน่งของปฐมธาตุเหล่านั้น แต่ปฐมธาตุไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีการเกิดดับและไม่มีใครทำลายได้ เอมพิโดเคลสเชื่อว่า ปฐมธาตุนั้นมี 4 อย่างด้วยกัน คือ ดิน น้ำ ลม และไฟ หรือธาตุทั้ง 4 นี้ ปฐมธาตุแต่ละอย่างคงตัวกัน เป็นอย่างนี้ถาวร ไม่มีการเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นแน่นอน เป็นสสารนิรันดร์ แปลงเป็นธาตุอื่นไม่ได้ แต่แบ่งส่วนได้เพื่อไปผสมกับธาตุอื่นๆ แล้วประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งต่างๆ ธาตุทั้ง 4 นี้เป็นความจริงสูงสุดเท่าๆ กัน และต่างก็มีอยู่อย่างอิสระจากกันและกัน โลกและสรรพสิ่งมีขึ้นมาจากการรวมตัวของธาตุ 4 โลกและสรรพสิ่งแตกสลายก็เพราะการแยกกันของธาตุทั้ง 4 ทั้งนี้ก็โดยอาศัยพลังแห่งความรัก (Love) เป็นการรวมตัว ด้วยพลังแห่งความรักจึงทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นมาได้ และพลังแห่งความเกลียด (hate) เป็นตัวแยก พลังทั้งสองไม่ใช่กระแสนิจของพระเจ้า แต่เป็นพลังธรรมชาติที่มีลักษณะเช่นเดียวกันกับพลังของแม่เหล็ก ในเรื่องนี้เปรียบเสมือนร่างกายของคนเช่นเดียวกัน เกิดจากการรวมตัวของธาตุทั้ง 4 ก็เพราะมีธาตุดินจึงเห็นดินเนื่องด้วยอนุภาคของธาตุดินในวัตถุทำปฏิกิริยากับดวงตาเกิดจนเป็นจินตภาพของดิน เพราะเรามีธาตุไฟ จึงเห็นไฟ โดยนัยนี้ เพราะเรามีธาตุน้ำ เราจึงเห็นน้ำ เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า ธรรมชาติสรรพสิ่งนั้น สิ่งไหนที่มีลักษณะเหมือนกัน คือ ธาตุเดียวกันก็ย่อมทำให้รู้กันและทำหน้าที่สอดคล้องกัน (Stumpf, 1982)

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI
"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการเกิดโลกจากปฐมธาตุของอิมพีโดเคลส

ไม่มีอะไรเลยที่เกิดขึ้นใหม่จริงๆและไม่มีอะไรอีกเหมือนกันที่ถูกทำลายให้หมดไปอย่างสิ้นเชิงความเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดๆ นั้น ก็เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในทางที่ธาตุต่างๆ ได้ถูกผสมขึ้นแล้วธาตุต่างๆ ได้ถูกมารวมกัน หรือแยกออกจากกันด้วยตัวแทน 2 อย่าง คือ ความรัก (Love) และ ความเกลียด (strife) ซึ่งอิมพีโดเคลสถือว่า ทั้งความรักและความเกลียดนี้เป็นเรื่องทางกายภาพ ความเกลียดเป็นตัวการที่แยกธาตุต่างๆ ออกจากกัน ความรักทำให้ธาตุเหล่านั้นรวมตัวเข้าด้วยกัน เมื่อความเกลียดมีอำนาจสูง ธาตุทั้ง 4 จะถูกนำมาผสมเข้าด้วยกันอย่างสนิท โลกเท่าที่รู้จักนั้นแสดงให้เห็นอิทธิพลของตัวแทนทั้งสองนี้เช่นลัทธิและภูเขาไฟ เป็นต้น สถานะดั้งเดิมก็คือ “โลก” (Sphere) เมื่อเวลาที่มีความรักมีอำนาจเหนือ และธาตุทั้ง 4 ได้ผสมเข้าด้วยกัน ในการก่อเป็นรูปจักรวาล (cosmos) นั่นคือเมื่อความเกลียดเข้ามาสู่ ลม จะถูกแยกออกไปก่อน แล้วก็ไฟและดินจะแยกออกไปตามลำดับ ความอัดกันแน่นของดินทำให้น้ำแยกออกมา ตัวแทนทั้งสองนี้คงปฏิบัติหน้าที่แข่งขันอยู่ในคำพูดทางศีลธรรม และทางจิตวิทยาผสมกับตรรกวิทยาด้วย (พระกวีวรรณ (จ้านจ้ง ทองประเสริฐ/ชุตินทร), 2506 : 288) จึงทำให้รู้ว่ามีมารวมและแยกจากกันอย่างนี้

3. วิเคราะห์ธาตุสี่ในปรัชญาของอิมพีโตเคลส

ในปรัชญาของอิมพีโตเคลสได้อธิบายธาตุดินไว้ว่า ปฐมธาตุของโลกส่วนหนึ่งก็คือ ดิน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแล้วจะกลับกลายเป็นดิน หลังจากที่เป็นดินแล้วธาตุดินทั้งหมดก็จะแปรสภาพเป็นธาตุต่างๆ ไป แต่ว่าอย่างแรกที่จะแปรสภาพไปก่อนก็คือ น้ำ ในเมื่อมีดินและน้ำแล้วเกิดการผสมผสานทำให้มีสิ่งต่างๆ ขึ้นมากมายทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ดินจึงเป็นต้นกำเนิดที่สำคัญที่สุดของสรรพสิ่ง อย่างเช่นพืชหรือต้นไม้เกิดมาจากดินแล้วต้องอาศัยอาหารคือน้ำในการดำรงชีวิตเป็นอยู่

ธาตุดินทั้งหมดนี้ อิมพีโตเคลสได้วิเคราะห์ตามแนวคิดของเซนอฟานีสในเรื่องของดินว่าเป็นปฐมธาตุของโลก โดยเซนอฟานีสได้กล่าวว่า สรรพสิ่งโพล่ขึ้นมาจากทะเล และจะจมหายลงทะเลอีก มีการตีความว่า การโพล่ขึ้นของโลกจากทะเลคือ การเริ่มต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง และเมื่อใดโลกจมหายไปสู่ก้นทะเล เมื่อนั้นสรรพสิ่งก็จะสาบสูญไปจากโลกแม้แต่วงอาทิตย์และกลุ่มดวงดาวต่างๆ เป็นกลุ่มไอน้ำที่เผาไหม้อยู่ตลอดเวลา ดวงอาทิตย์ไม่ได้หมุนรอบโลก ดวงอาทิตย์เคลื่อนไหวยไปเป็นแนวเส้นตรงจากตะวันออกไปสู่ตะวันตกและหายไปในระยะทางอันไกลออกไปในตอนเย็น และสลายออกไป ดวงอาทิตย์ที่ขึ้นอยู่ทุกเช้าไม่ใช่ดวงเดียวกันแต่เป็นการก่อตัวขึ้นของไอน้ำจากทะเลแล้วเกิดการเผาไหม้ สิ่งนี้เกิดขึ้นประจำทุกเช้าเย็น

ธาตุน้ำอิมพีโตเคลสได้อาแนวความคิดมาจากธาตุสี่ที่มีมุมมองการเกิดขึ้นของโลกอย่างนี้คือ ธาตุต่างๆ มากมายที่ทำให้เกิดชีวิต เช่น อาหาร ความร้อน และเมล็ดพันธุ์พืช ล้วนประกอบด้วยความชื้นทั้งนั้น สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายไม่ว่ามนุษย์ สัตว์ ตลอดจนถึงดินชาติและรูกษชาติทุกชนิดจะมีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยน้ำ เพียงส่วนเดียวนั้นไม่สามารถที่จะทำให้สรรพสิ่งนั้นเกิดขึ้นได้ มันจำเป็นต้องอาศัยธาตุอื่นๆ เข้ามาผสมด้วย และเมื่อมีการแตกแยกออกจากกันนั้น ส่วนที่เป็นน้ำก็แยกออกไปเป็นธาตุน้ำ เมื่อมีการผสมผสานของธาตุขึ้นมาก็จะนำธาตุน้ำเปลี่ยนแปลงไปเป็นสรรพสิ่ง ก็จะวนอยู่อย่างนี้ และธาตุน้ำนี้ก็อยู่คงทนถาวรไม่มีวันแตกสลายไป

ธาตุลมอิมพีโตเคลสได้ใช้แนวความคิดของอแนกซิเมเนสที่ได้ให้ความเห็นว่า ในเวลาที่อากาศเคลื่อนตัวออกห่างจากกันและกันต่อมาทำให้อากาศเกิดการขยายตัวและการบีบอัดตัว การขยายตัวทำให้เกิดความร้อน การบีบอัดตัวให้แน่นเข้าทำให้เกิดความเย็น อากาศที่เบาบางจะทำให้ลมกลายเป็นไฟแล้วไฟที่ลอยอยู่ในอากาศก็จะกลายเป็นดวงดาวหลายๆ ดวง อากาศที่บีบอัดตัวจนควบแน่นจะกลายเป็นเมฆ เมื่อมีการบีบอัดแน่นมากๆ ขึ้น จะทำให้ลมกลายเป็นน้ำ กลายเป็นดิน กลายเป็นหิน และสรรพสิ่งก็เกิดขึ้นตามมาทีหลังและจากนั้นก็กลายเป็นอากาศในที่สุด ในความเห็นเรื่องโลก โลกเป็นแผ่นกลมได้ลอยอยู่เหนืออากาศและโลกที่เกิดจากอากาศ เพราะว่าอากาศคือสิ่งที่ เป็นวิญญานของเรา

ธาตุไฟอิมพีโตเคลสได้อธิบายเรื่องไฟ โดยเอาแนวคิดของเฮราคลิตุส เมื่อให้การยอมรับกฎแห่งความเปลี่ยนแปลง ท่านจึงเห็นว่า ไฟ (Fire) คือปฐมธาตุของโลก เพราะไฟมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เปลวไฟนั้นเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว บางครั้งมีแสงริบหรี่ บางครั้งมีแสงเรืองรอง บางครั้งลุกโพล่ง แต่บางคราวมอดลง ไฟองเดียวแต่มีลักษณะแปรปรวนเปลี่ยนได้หลายอย่าง ด้วยเหตุที่ไฟมีสภาพเปลี่ยนแปลงง่าย ไฟจึงเป็นปฐมธาตุดั้งเดิมของโลก เพราะไฟแปรรูปเป็นสรรพสิ่ง เมื่อไฟแปรรูปเป็นสรรพสิ่งแล้วยังไม่สิ้นสภาพความเป็นไฟ ฉะนั้นทุกสิ่งก็คือไฟ และไฟก็คือทุกสิ่ง ด้วยเหตุนี้ เฮราคลิตุสจึงกล่าวสรุปว่า ทุกสิ่งกลายเป็นสิ่งเดียว และสิ่งเดียวกลายเป็นทุกสิ่ง ดังนั้นสิ่งที่ เป็นปฐมธาตุของโลกตามทัศนะของเฮราคลิตุสก็คือไฟ เพราะไฟเป็นตัวการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ไฟจึงเป็นเนื้อสารดั้งเดิมของสรรพสิ่งและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น ไฟเปลี่ยนไปเป็นน้ำแล้วน้ำจะเปลี่ยนไปเป็นดิน และดินจะเปลี่ยนกลับไปเป็นน้ำแล้วถึงจะเปลี่ยนไปเป็นไฟอีก นี่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงแบบวัฏจักรของโลก

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ธาตุทั้ง 4 นี้เป็นความจริงสูงสุดเท่าๆ กัน ต่างมีอยู่อย่างเป็นอิสระจากกันและกัน โลกและสรรพสิ่งเกิดขึ้น เพราะการรวมตัวของธาตุ 4 นี้ โลกและสรรพสิ่งแตกสลาย เพราะธาตุ 4 แยกตัวออกจากกัน แต่เนื่องจากธาตุเหล่านี้ เป็นสสารไร้ชีวิต ทั้งปราศจากพลังเคลื่อนไหวในตัวเอง ลำพังธาตุทั้ง 4 เอง จะไม่อาจรวมเข้าหากันหรือผลห่างจากกัน ปัญหาจึงเกิดตามมาว่า อะไรเป็นตัวการคอยรวมและแยกธาตุเหล่านั้น เอมพิโตเคลสตอบว่า มีพลังงานในธรรมชาติสอง ชนิดคอยทำหน้าที่ดังกล่าว พลังแรกทำหน้าที่รวมธาตุ 4 เข้าด้วยกันมีชื่อว่า ความรัก (Love) พลังที่ 2 ทำหน้าที่แยก ธาตุทั้ง 4 ออกจากกัน มีชื่อเรียกว่า ความเกลียด (Hate) พลังทั้งสองนี้เองที่เป็นตัวการคอยรวมและแยกธาตุทั้ง 4 พลัง เหล่านี้ไม่ใช่กระแสดิจของพระเจ้า แต่เป็นพลังธรรมชาติที่มีลักษณะเช่นเดียวกับพลังแม่เหล็กอันไร้ชีวิต แต่เป็นพลัง ธรรมชาติที่มีลักษณะเช่นเดียวกันพลังแม่เหล็กอันไร้ชีวิต พลังทั้ง 2 นี้เป็นผู้สร้างและทำลายโลก ถ้าปราศจากพลัง เหล่านี้ ธาตุทั้ง 4 อันเป็นสสารที่มีติดบอด จะลอยคว้างไปคนละทิศละทาง และจะไม่รวมตัวกันเป็นสรรพสิ่งในโลก

4. สรุป

จากแนวคิดทางปรัชญาที่ได้ศึกษา เอมพิโตเคลสได้นำเสนอทฤษฎี ธาตุสี่ อันประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม และไฟ ในฐานะ ปฐมธาตุ ซึ่งเป็นรากฐานของสรรพสิ่งในจักรวาล ไม่ว่าจะเป็นร่างกายมนุษย์หรือประสาทสัมผัส ล้วนเกิดจาก การรวมตัวกันของธาตุเหล่านี้ โดยมี พลังแห่งความรัก เป็นแรงดึงดูดให้สสารรวมตัวกันในสัดส่วนที่เหมาะสม จนก่อ เกิดเป็นสิ่งต่างๆ ขึ้นมา และเมื่อสสารเหล่านี้แยกตัวออกจากกัน ก็เกิดจากการกระทำของ พลังแห่งความเกลียดซึ่ง ที่ เป็นแรงผลักดันให้ธาตุทั้งสี่แตกสลายไปแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึง สสารนิยม (Materialism) ที่แม้จะปรากฏในนัก ปรัชญาหลายท่านต่างยุคต่างสมัย แต่ก็ล้วนชี้ให้เห็นว่า สสารคือความจริงแท้ขั้นพื้นฐาน และเป็นต้นกำเนิดของ จักรวาลทั้งหมด รวมถึงสิ่งมีชีวิต สสารนิยมมองว่าร่างกายของมนุษย์เป็นเพียงกลไกที่ทำงานคล้ายเครื่องจักรกล และ ปฏิเสธการมีอยู่ของ "จิต" ในฐานะสิ่งแยกต่างหาก โดยถือว่าลักษณะต่างๆ ของจิต เช่น ความรู้สึกนึกคิด หรือความ เข้าใจ ล้วนเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางสมอง ซึ่งเป็นผลจากการรวมตัวกันของสสารเท่านั้นนอกจากนี้ กลุ่ม ธรรม ชาตินิยม (Naturalism) ยังเสริมแนวคิดว่า พลังงานคือความจริงแท้ขั้นสุดท้าย โดยอธิบายปรากฏการณ์ทางสสารด้วย หลักการทางฟิสิกส์และเคมี ขณะที่การดำรงอยู่ของชีวิตถูกอธิบายด้วยชีววิทยา ดังนั้น ความจริงสูงสุดจึงอยู่ที่สสาร และพลังงานของสสาร ชีวิตจึงเป็นเพียงพลังงานในระดับที่สูงขึ้นของสสาร ส่วนจิตเป็นเพียงพฤติกรรมที่แสดงออกของ สิ่งมีชีวิตเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จักรวาลหรือโลกจึงประกอบขึ้นจากธรรมชาติโดยสมบูรณ์ สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ไม่ว่า จะเป็นก้อนหิน เมฆ สัตว์ หรือแม้แต่มนุษย์ ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติทั้งสิ้น ไม่มีสิ่งใดอยู่นอกเหนือ ขอบเขตของธรรมชาติเลย

5. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดปฐมธาตุในปรัชญากรีกโบราณ บทความนี้ได้เสริมสร้างความเข้าใจที่ ครอบคลุมและลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับวิวัฒนาการของแนวคิด ปฐมธาตุในปรัชญากรีกตะวันตกโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของแนวคิดที่นักปรัชญาแต่ละสำนักได้เสนอ อาทิ น้ำของธาเลส หรือไฟของเฮ ราคลิตัส ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาแนวคิดที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นในยุคถัดมา ประโยชน์ที่ได้รับคือ การเปิด มุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจรากฐานทางอภิปรัชญาของความคิดตะวันตกและการพัฒนาของการตั้งคำถาม เกี่ยวกับต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง การอธิบายและวิเคราะห์ปฐมธาตุในปรัชญาของเอมพิโตเคลสอย่างเป็นระบบ บทความนี้ได้นำเสนอ ปฐมธาตุสี่ประการ คือ ดิน น้ำ ลม และไฟ ในปรัชญาของเอมพิโตเคลสอย่างละเอียด พร้อมทั้ง วิเคราะห์บทบาทของ พลังความรัก (Love) และ พลังความเกลียด (Strife) ในการก่อกำเนิดและการสลายตัวของ

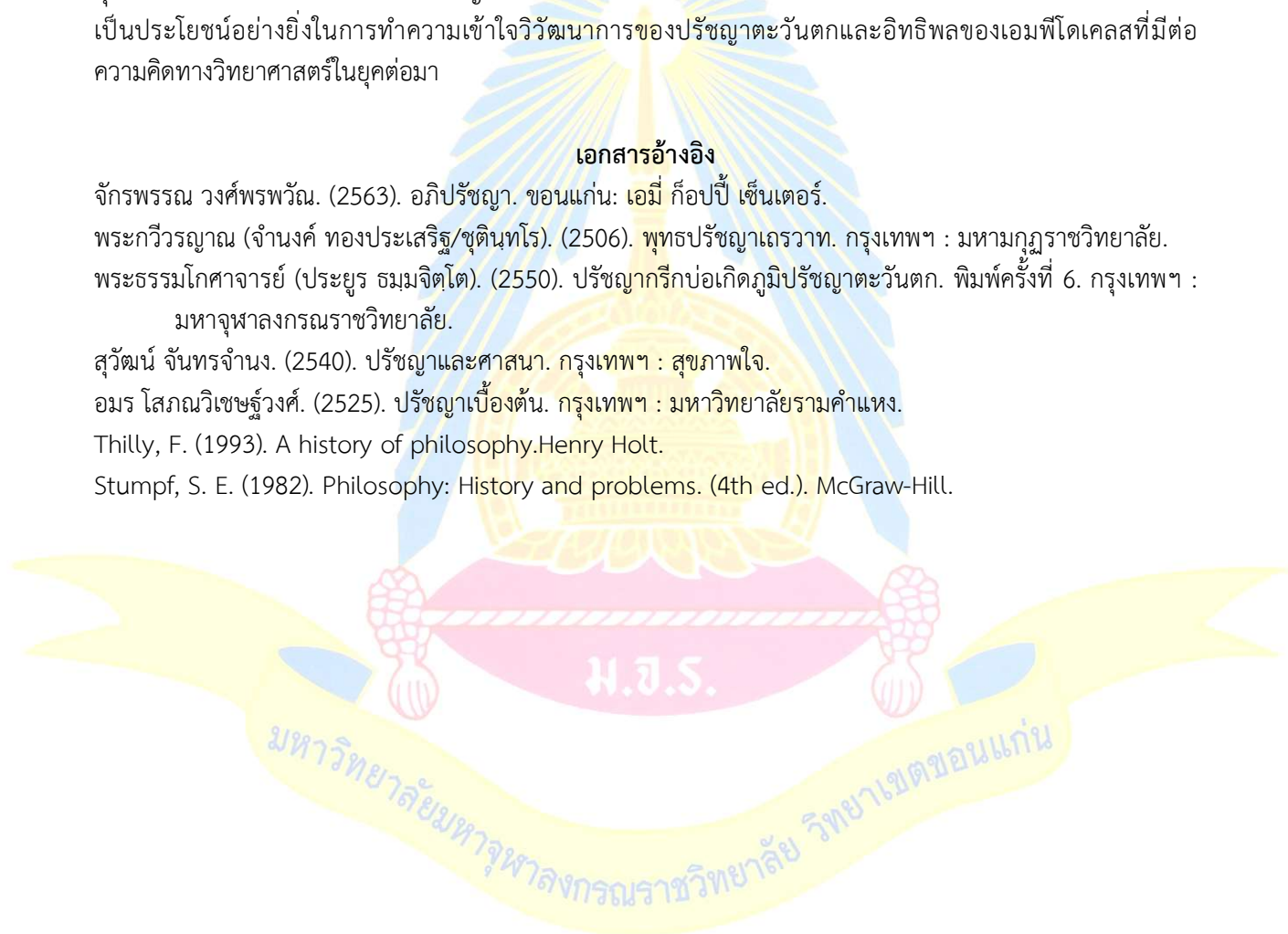
อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

สรรพสิ่ง โดยเน้นให้เห็นว่าแนวคิดเหล่านี้เป็นการพยายามสังเคราะห์ระหว่างปรัชญาที่เน้นการเปลี่ยนแปลงกับปรัชญาที่เน้นความคงที่ ประโยชน์คือ การให้คำอธิบายที่ชัดเจนและเป็นระบบของแนวคิดอันเป็นเอกลักษณ์ของเอมพีโตเคส ซึ่งช่วยให้เห็นถึงความซับซ้อนและนัยยะทางปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังทฤษฎีธาตุสี่ของเขา การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และสังเคราะห์ธาตุสี่ของเอมพีโตเคสในบริบทสสารนิยม บทความนี้ได้ดำเนินการวิเคราะห์ธาตุสี่ของเอมพีโตเคสในมิติที่เชื่อมโยงกับแนวคิด สสารนิยม (Materialism) และ ธรรมชาตินิยม (Naturalism) โดยชี้ให้เห็นว่าแม้เอมพีโตเคสจะอยู่ในยุคโบราณ แต่แนวคิดของเขาก็ได้วางรากฐานสำคัญที่ส่งผลต่อการมองว่าสสารเป็นความจริงแท้ขั้นพื้นฐาน และชีวิต รวมถึงปรากฏการณ์ทางจิต เป็นเพียงผลพวงของสสารและพลังงานที่ทำงานร่วมกัน ประโยชน์คือ การสร้างมุมมองใหม่ในการเชื่อมโยงแนวคิดปรัชญาโบราณเข้ากับแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติของสสารและจิตสำนึก ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำความเข้าใจวิวัฒนาการของปรัชญาตะวันตกและอิทธิพลของเอมพีโตเคสที่มีต่อความคิดทางวิทยาศาสตร์ในยุคต่อมา

เอกสารอ้างอิง

- จักรพรรณ วงศ์พรพวัน. (2563). อภิปรัชญา. ขอนแก่น: เอมี ก๊อปปี เซ็นเตอร์.
- พระกวีวรรณ (จันทน์ ทองประเสริฐ/ชุตินทร). (2506). พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2550). ปรัชญากรีกบ่อเกิดภูมิปรัชญาตะวันตก. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ จันทระจัน. (2540). ปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. (2525). ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Thilly, F. (1993). A history of philosophy. Henry Holt.
- Stumpf, S. E. (1982). Philosophy: History and problems. (4th ed.). McGraw-Hill.

การวิเคราะห์แนวคิดสารนิยมของเดโมครีตัสในมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาท A Philosophical Analysis of Democritus' Theory of Materialism in Light of Theravāda Buddhist Thought

พระมหาปรเมศวร์ ปรมิสฺสโร (ประพิน)

พระมหาปรีชา เตชธมฺโม (ทองแมน)

พระมหาวีรพล กตปุญฺโญ/ดวงก้อม

Phramaha Paramet Paramissaro (Prapin)

Phra mara Preecha TaechaThammo (Thongmaen)

Phramaha Weeraphon Kattapunyo Duangkham

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavittaayalai University, Khon Kaen Campus

Corresponding Author; E-mail: pramat2011@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์แนวคิดสารนิยมของเดโมครีตัสในบริบทของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยมุ่งเน้นการศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปรัชญาพื้นฐานของทั้งสองกระแสความคิด เพื่อค้นหาจุดร่วม จุดต่าง และมิติที่สามารถนำมาอธิบายเสริมซึ่งกันและกันได้ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร โดยพิจารณาโน้ตสำคัญสำคัญของเดโมครีตัสคืออะตอมผ่านหลักธรรมที่เป็นสัจยในพุทธปรัชญาเถรวาทมี ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ปฏิจสมุปบาท และแนวคิดเรื่องธาตุในพระอภิธรรม พบว่า แนวคิดสารนิยมของเดโมครีตัสจะเสนอว่าสรรพสิ่งประกอบขึ้นจากอะตอมที่เป็นหน่วยเล็กที่สุด ไม่มีการเกิดดับอย่างแท้จริง และเป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางกลไก ซึ่งดูเหมือนจะมีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากพุทธปรัชญาเถรวาทที่เน้นความไม่เที่ยงแท้ของสิ่งปรุงแต่ง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข (ทุกขัง) และความเป็นอนัตตา (ไม่มีตัวตนถาวร)

คำสำคัญ: สารนิยม, เดโมครีตัส, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This academic article primarily aims to analyze the materialist philosophy of Democritus within the context of Theravāda Buddhist philosophy. The focus lies on a comparative analytical study of the fundamental philosophical principles of both traditions, in order to identify their common grounds, differences, and dimensions that may complement and enhance each other. This study employs documentary research methodology, examining the central concept of Democritus—the atom—in relation to key Buddhist doctrines such as emptiness (suññatā), the Three Characteristics of Existence (anicca, dukkha, and anattā), dependent origination (paṭiccasamuppāda), and the concept of elements (dhātu) in the Abhidhamma. The findings indicate that Democritus' materialist view asserts that all things are composed of indivisible,

unchanging atoms that do not truly arise or cease but operate according to mechanical laws. At first glance, this view appears fundamentally different from the Theravāda Buddhist perspective, which emphasizes the impermanence (anicca) of conditioned phenomena, the unsatisfactory nature of existence (dukkha), and the absence of a permanent self (anattā).

Keywords: Materialism; Democritus; Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

แนวคิด สสารนิยม (Materialism) เป็นแนวคิดพื้นฐานในปรัชญาตะวันตกและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีจุดเริ่มต้นจากเดโมคริตัส (Democritus) ซึ่งเสนอว่าโลกและทุกสิ่งในธรรมชาติล้วนประกอบด้วย "อะตอม" (atoms) ซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานสุดท้ายที่ไม่สามารถแยกย่อยต่อไปได้ (Berryman, 2016) แนวคิดนี้ถือเป็นรากฐานของสสารนิยมเชิงกลไก (Mechanistic Materialism) ที่เชื่อว่าสรรพสิ่งสามารถอธิบายได้ผ่านกฎฟิสิกส์และวัตถุโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยจิตใจหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ (Bunge, 2010) ในยุคนิวตัน (Newton) และยุค Enlightenment แนวคิดนี้ได้รับการสานต่ออย่างเป็นระบบ โดยเชื่อว่า "ความจริง" ต้องเป็นสิ่งที่สามารถวัด ตรวจสอบ และทำซ้ำได้ผ่านประสาทสัมผัสหรือเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ (Nagel, 2012) สิ่งที่ไม่สามารถสังเกตได้จึงถูกมองว่าไม่มีอยู่จริงหรือไม่สำคัญ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ระบบการแพทย์ตะวันตก ซึ่งเน้นการรักษาที่เน้นวัตถุ เช่น ยาและการผ่าตัด โดยละเลยมิติของจิตใจ อารมณ์ และจิตวิญญาณ (Wallace, 2007) แนวคิดสสารนิยมยังส่งผลต่อความเข้าใจเรื่องมนุษย์ การศึกษา เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในระดับโครงสร้างสังคม ในทางกลับกัน พุทธปรัชญาเถรวาท ปฏิเสธความเป็นจริงแบบคงที่ถาวร โดยมองว่าสรรพสิ่ง ไม่เที่ยง (อนิจจัง) ไม่มีตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) และเกิดขึ้นจาก กระแสของเหตุปัจจัย (ปฏิจจสมุปบาท) ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดของเดโมคริตัสที่ถือว่าอะตอมมีความจริงแท้คงที่ (Rahula, 1974; Bodhi, 2005) ความสำคัญของการศึกษาแนวคิดสสารนิยมของเดโมคริตัสในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทมีความสำคัญ เพราะเปิดพื้นที่ให้ วิพากษ์โลกทัศน์วิทยาศาสตร์แบบกลไก ที่เน้นตัววัตถุ และเสนอกรอบความเข้าใจโลกทางเลือก ที่เน้นการภาวนาและจริยธรรม ซึ่งเน้นพัฒนาจิตใจมากกว่าการควบคุมวัตถุ ในบริบทโลกปัจจุบัน ที่เทคโนโลยีก้าวหน้าแต่จิตใจมนุษย์กลับเผชิญกับความทุกข์และความว่างเปล่า การศึกษานี้ช่วยให้เกิดความเข้าใจใหม่ต่อคำถามร่วมสมัย เช่น มนุษย์คืออะไรมากกว่าวัตถุหรือไม่? วิทยาศาสตร์สามารถอธิบายจิตสำนึกได้เพียงพอหรือไม่? และพุทธปรัชญาสามารถเสนอโลกทัศน์ทางเลือกอย่างไร? เป็นต้น ซึ่งคำถามเหล่านี้มีความสำคัญในแวดวงปรัชญาร่วมสมัย โดยเฉพาะในด้าน ปรัชญาจิต (Philosophy of Mind) และ พุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) ที่พยายามอธิบายมนุษย์ในมิติที่ลึกซึ้งกว่าเชิงวัตถุเพียงอย่างเดียว (Varela, Thompson & Rosch, 1991)

อย่างไรก็ตาม พุทธปรัชญาเถรวาทชี้ให้เห็นข้อจำกัดของสสารนิยมผ่านหลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา) โดยเฉพาะการปฏิเสธความเที่ยงแท้ของวัตถุ แม้แต่ในระดับปรมาณู (ความจริงเชิงสัมพัทธ์ที่แยกย่อยเป็นธาตุ 4 หรือชั้น 5) ก็ยังถูกมองว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่อาศัยปัจจัยปรุงแต่ง (ปัจจัยการ) ไม่มีสารัตถะคงที่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2545; สุชีพ ปุณฺณนาฎา, 2529) การยึดถือวัตถุหรือสสารว่าเป็นความจริงสุดท้ายจึงนำไปสู่ "ทุกข์" จากการยึดมั่นในสิ่งที่ไม่เที่ยง (พระไพศาล วิสาโล, 2563; อัจฉรา หัสดี, 2561; พุทธทาสภิกขุ, 2540)

ความขัดแย้งในฐานะคติเกี่ยวกับความจริงสสารนิยมมักนำไปสู่การมองโลกแบบแยกส่วน (Reductionism) และอาจละเลยมิติทางจิตวิญญาณ ในขณะที่พุทธปรัชญาเสนอความเข้าใจแบบองค์รวม (Holistic) ที่เชื่อมโยงสสารกับจิตผ่านหลักปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) ตัวอย่างเช่น แนวคิด "อะตอม" ที่ดูเหมือนเป็นหน่วยพื้นฐาน

ที่สุด กลับพบในฟิสิกส์ควอนตัมว่ามีสภาพไม่แน่นอน (Uncertainty Principle) ซึ่งสอดคล้องกับพุทธแนวคิดเรื่องความไม่เที่ยงของรูปธรรม (Bodhi, 2012; Heisenberg, 1958; Wallace, 2006)

สสารนิยมสมัยใหม่ส่งเสริมวัฒนธรรมบริโภคนิยมและการยึดติดในวัตถุ ซึ่งเป็นต้นตอของความทุกข์ตามพุทธ diagnosis ได้แก่ ตัณหา และอุปาทาน (พระพุทธเจ้า, 2542; พระพรหมคุณาภรณ์, 2553) พุทธปรัชญาเสนอทางออกด้วยการพัฒนาปัญญา (โยนิโสมนสิการ) เพื่อเห็นความไม่เที่ยงของวัตถุ นำไปสู่ความปล่อยวาง (อุปาทานักขย) (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553) การขยายกรอบคิดทางวิทยาศาสตร์แนวคิดเรื่อง "ความว่าง" (สญญตา) ในพุทธศาสนาช่วยทำลายกรอบคิดแบบนิยัตินิยม (Determinism) ของสสารนิยมดั้งเดิม และอาจเป็นแนวทางบูรณาการกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เช่น ทฤษฎีควอนตัม หรือจิตวิทยาเชิงพุทธ (พระพุทธเจ้า, 2542; พระพรหมคุณาภรณ์, 2553; Wallace, 2006)

การศึกษาปัญหาดังกล่าวมีความสำคัญทั้งในมิติทางปรัชญาเพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างมิติของวัตถุและจิตใจ และในมิติทางปฏิบัติเพื่อบรรเทาความทุกข์ในชีวิตประจำวัน พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแนวคิดสสารนิยมเท่านั้น แต่เสนอทางเลือกที่ลึกซึ้งและครอบคลุมมากกว่า ผ่านการวิเคราะห์และคลี่คลายมายาความเที่ยงแท้ของวัตถุ พร้อมทั้งเน้นย้ำว่าการเข้าใจในปรมัตถ์ตามหลักพุทธธรรมถือเป็นกุญแจสำคัญสู่การหลุดพ้น แทนที่จะมุ่งแสวงหาความจริงที่คงที่ในสสาร

1. ปริมาณ ในมิติของสสารนิยม: ความจริงของวัตถุในโลกทัศน์ตะวันตก

ก่อนอื่นมาทำความรู้จักกับปรัชญาในกลุ่มสสารนิยมหรือวัตถุนิยมกันก่อน อภิปรัชญากลุ่มสสารนิยม (Materialism) มีอยู่หลายสำนักคิด แต่มีแนวคิดพื้นฐานอย่างกว้างร่วมกัน คือ เป็นกลุ่มแนวคิดทางอภิปรัชญาที่มีทัศนะร่วมกันว่า ความเป็นจริงสูงสุดนั้นไม่มีความเป็นจริงอื่นใดนอกจากวัตถุ ส่วนจิตหรือความสำนึกเป็นเพียงการแสดงผลของสสาร และสามารถลดทอนลงสู่ธาตุในเชิงกายภาพได้ (Harold H. Titus, 1995, p. 438) ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขที่สามารถอธิบายความจริงด้วยหลักทางกายภาพ (Mead Hunter, 1965, p. 198) แนวคิดนี้สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรากฐานของแนวคิดวัตถุนิยมคลาสสิก ที่ถือว่าสสารประกอบด้วยอนุภาคเดี่ยวที่เล็กมาก และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่นในลักษณะเป็นจักรกล (Mechanical) ทัศนะปรัชญาเช่นนี้มีรากฐานเก่าแก่รู้จักกันในชื่อ ปริมาณเชิงจักรกล ซึ่งมีพัฒนาการก่อนการกำเนิดของฟิสิกส์ใหม่ แนวคิดที่เป็นรากฐานในเรื่องนี้สามารถสืบย้อนไปได้ถึงสมัยปรัชญากรีกโบราณ ที่พยายามแสวงหาคำตอบต่อปัญหาว่า อะไรเป็นปฐมธาตุของโลก และโลกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร นักปรัชญากลุ่มสสารนิยมมีแนวคิดรวมกันว่า สรรพสิ่งในโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไป และตอบปัญหาว่าปฐมธาตุไม่ใช่ ดิน น้ำ ลม ไฟ แต่คือปริมาณหรืออะตอม

สสารนิยมเป็นกลุ่มนักปรัชญาที่มีแนวคิดคัดค้านกับฝ่ายจิตนิยม เพราะเชื่อในความมีอยู่ที่แตกต่างกัน ชาวจิตนิยมเชื่อว่าสิ่งที่เป็นนามธรรมคือความแท้จริงของสรรพสิ่ง ส่วนกลุ่มสสารนิยมเชื่อว่าสิ่งที่เป็นรูปธรรมคือความแท้จริงของสรรพสิ่ง ยกตัวอย่างเช่น เรื่องของจิต ที่กลุ่มจิตนิยมบอกว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง แต่กลุ่มสสารนิยมบอกว่าเป็นเพียงสมองที่ประกอบด้วยระบบประสาท ไม่ใช่จิต อย่างที่จิตนิยมเข้าใจกัน เป็นต้น กลุ่มสสารนิยมเชื่อว่า การเคลื่อนไหวของร่างกายทุกส่วนเป็นการสั่งงานของสมอง เพราะหากไม่มีระบบประสาทซึ่งติดอยู่กับสมองแล้ว เราจะไม่มีความรู้สึกใดๆ เลย ดังนั้น กลุ่มสสารนิยมจึงเชื่อว่า เมื่อคนเราตายไปแล้ว จะไม่มีอะไรเหลืออยู่และไม่มีอะไรไปเกิดใหม่ เพราะสมองและระบบประสาทนั้นจะเปื่อยยุพังไป ซึ่งสสารนิยมมีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) สิ่งและเหตุการณ์ทั้งมวลรวมทั้งชีวิต วิชาน (Consciousness) และจิต (Mind) เป็นผลระดับต่างๆ ของภาวะเชิงซ้อนและพฤติกรรมของวัตถุ กายภาพหรือพลังงานเท่านั้น 2) สิ่งที่เกิดขึ้นใดๆ ซึ่งรวมถึงสิ่งทั้งมวล ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ล้วนเป็นการปฏิบัติการ

แบบรวมแห่งกฎทางวัตถุ และ 3) ไม่มีพระเจ้า หรือภาวะเหนือธรรมชาติใดๆ อื่น ที่จะนำมาใช้อธิบายถึงคามมีอยู่ของโลกหรือสภาพของโลกกลุ่มสสารนิยมหรือกลุ่มวัตถุนิยมถือว่าสสารเป็นสิ่งแท้จริง จิตเป็นเพียงปรากฏการณ์ของสมอง ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณเป็นต้นตำรับแห่งสสารนิยมโดยแท้ เริ่มต้นจากธาลีส (Thales) ซึ่งพยายามที่จะค้นหาแก่นแท้ของสรรพสิ่งอันเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง เขาเชื่อว่าน้ำเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งหรือเป็นปฐมธาตุของโลก (พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), 2550) และนักปรัชญาคนต่อๆ มา ก็พยายามคิดค้นหาเกี่ยวกับปฐมธาตุของสรรพสิ่งเช่นเดียวกัน กลุ่มสสารนิยมเชื่อว่าสมองเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์ เพราะเป็นศูนย์รวมของสิ่งต่างๆ มีหน้าที่ในการบันทึกจดจำทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำในแต่ละวัน เปรียบเหมือนกับห้องสมุดขนาดใหญ่ สมองสามารถทำงานได้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการคิดคำนวณ การรับรู้ตลอดถึงการรับรู้อารมณ์หรือการแสดงอารมณ์ต่าง ๆ ออกมา

สำหรับแนวคิดสสารนิยมจากยุคกรีกโบราณสู่ยุคปฏิวัติวิทยาศาสตร์ แนวคิดสสารนิยมดั้งเดิมมีรากฐานมาจากปรัชญากรีกโบราณ โดยเฉพาะแนวคิดของเดโมคริตัส (Democritus) ที่มองว่าสสารประกอบด้วยหน่วยย่อยที่สุดที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้อีก เรียกว่า “อะตอม” (atomos) ซึ่งเป็นหน่วยที่ไม่เปลี่ยนแปลง (Freeman, 1949) เดโมคริตัสกล่าวไว้ว่า เราแทบไม่รู้อะไรเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ อย่างแท้จริง แต่สิ่งที่เราเข้าใจ เช่น ความหวาน ความขม หรือสีส้ม เป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นตามประสบการณ์และความเห็นร่วมกันเท่านั้น สิ่งที่มีอยู่จริงเพียงอย่างเดียวคือ อะตอมและความว่างเปล่า (void) (Freeman, 1949, p. 104) แนวคิดสสารนิยมเชิงกลไก (mechanistic materialism) มองว่าโลกนี้ประกอบด้วยอะตอมที่แข็งแกร่งและไม่เปลี่ยนแปลง เคลื่อนที่อยู่ในสุญญากาศ และเป็นพื้นฐานของทุกสิ่งในธรรมชาติ (Kirk, Raven, & Schofield, 1983) นักอะตอมนิยมยุคแรกเห็นว่า อะตอมมีลักษณะแตกต่างกันทั้งในเรื่องขนาด รูปร่าง และตำแหน่ง พวกมันสามารถเคลื่อนที่ในสุญญากาศได้อย่างอิสระ เมื่ออะตอมต่างๆ รวมตัวกันก็จะก่อให้เกิดวัตถุขนาดใหญ่ที่เราสามารถสัมผัสได้ถึงความแตกต่างของอะตอมในแง่รูปร่างและลักษณะการยึดเกาะกัน ส่งผลต่อโครงสร้างและคุณสมบัติของวัตถุ เช่น ของเหลวที่ยืดหยุ่น หรือของแข็งที่ต้านทานแรงกดทับได้ อะตอมไม่สามารถหลอมรวมกันได้ แต่จะผลึกกันเมื่อชนกัน การชนกันของอะตอมจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของวัตถุขนาดใหญ่ที่เรามองเห็นในชีวิตประจำวัน (Kirk et al., 1983, pp. 413-414) ซึ่งในส่วนของการรับรู้และความรู้สึก เดโมคริตัสและนักอะตอมนิยมอธิบายว่า การรับรู้เกิดจากฟิล์มของอะตอมที่หลุดออกมาจากพื้นผิวของวัตถุและเข้าสู่ประสาทสัมผัสของเรา ฟิล์มอะตอมเหล่านี้ส่งผลต่ออวัยวะรับความรู้สึก ทำให้เกิดการรับรู้รสชาติ และความรู้สึกต่างๆ เช่น รสขมเกิดจากอะตอมที่มีรูปร่างคม และความร้อนเกิดจากการเสียดสีของอะตอมขนาดเล็กที่เกี่ยวข้องกับ “อะตอมไฟ” (Berryman, 2020) นอกจากนี้ เดโมคริตัสยังมองว่าความคิดเป็นกระบวนการทางวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการจัดเรียงตำแหน่งของร่างกายในลักษณะเดียวกับการรับรู้พัฒนาการของสสารนิยม (Materialism) อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับสสารและพลังงานในบริบทของฟิสิกส์สมัยใหม่ เช่น ควอนตัมฟิสิกส์ แม้จะซับซ้อนขึ้น แต่ยังคงเน้นความจริงของวัตถุ โดยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีรากฐานมาจากปรัชญากรีกยุคโบราณตั้งแต่สำนักไมเลตัส (Miletus) ซึ่งพยายามเข้าใจโลกธรรมชาติของจักรวาลทางกายภาพ (physical world) ธาลีส (Thales, 624-548 ก่อนคริสตกาล) เสนอว่าจักรวาลมีน้ำเป็นธาตุดั้งเดิมของโลก นอกจากธาลีส ยังมีนักปรัชญาจำนวนมากที่ได้เถียงหักล้างทฤษฎีเก่าและนำเสนอทฤษฎีใหม่ในแนวเดียวกันว่ามีสสารบางอย่างเป็นปฐมธาตุของโลก พร้อมเสนอหลักการวิธี (dialectic) และตรรกวิทยา (syllogistic logic) เพื่อเข้าถึงความจริง

ต่อมาเมื่อนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงหลายท่านเสนอแนวคิดเกี่ยวกับโลกวัตถุ เช่น เดโมคริตัส (Democritus, 470-363 ก่อนคริสตกาล) ผู้เสนอทฤษฎีว่าโลกวัตถุประกอบด้วยอะตอม, ยูคลิด (Euclid, 300 ก่อนคริสตกาล) นักคณิตศาสตร์, ฮิปโปเครติส (Hippocrates, 460-377 ก่อนคริสตกาล) แพทย์กรีก, อาร์คิมิดีส (Archimedes, 278-212 ก่อนคริสตกาล) นักคณิตศาสตร์และวิศวกร, และอริสโตเติล (Aristotle, 384-322 ก่อนคริสตกาล) นักปรัชญา

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

และนักวิทยาศาสตร์ บุคคลเหล่านี้ได้วางรากฐานวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบซึ่งถือเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์และอารยธรรมตะวันตก ซึ่งพัฒนาการของวิทยาศาสตร์ยังคงต่อเนื่องจนถึงการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 16 และ 17 โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ การขยายตัวของประสบการณ์ การค้าขายกับตะวันออกกลาง การพัฒนาเทคโนโลยีทำเหมืองในเยอรมนี การสำรวจดินแดนใหม่เพื่อการค้า รวมถึงการทำหายคำสอนทางศาสนาในตะวันตก ด้านกาลิเลโอ (Galileo Galilei, 1564-1642) เสนอแนวคิดโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ต่อมา เรอเน เดการ์ต (René Descartes, 1596-1650) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เสนอแนวคิดแบบเหตุผลนิยม (rationalism) โดยเรียกร้องให้ทั้งความเชื่อเดิมทั้งหมด และเริ่มต้นหาหลักเหตุผลที่ถูกต้องที่สุด ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างข้อสมมติฐาน (hypothesis) ที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และอีกบุคคลสำคัญได้แก่ ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon, 1561-1626) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ผู้เสนอเครื่องมือใหม่ในการค้นคว้าวิทยาศาสตร์ (Novum Organum, 1620) ซึ่งเป็นแนวคิดแบบประสบการณ์นิยม (empiricism) โดยเน้นการค้นหาคำจริงจากประสบการณ์และการทดลอง นอกจากนี้ ออกุสต์ คองต์ (Auguste Comte, 1798-1857) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เสนอแนวคิดแบบปฏิฐานนิยม (positivism) ซึ่งเป็นความพยายามในการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่สำคัญซึ่งเป็นรากฐานกระบวนทัศน์ของโลกสมัยใหม่ ได้แก่ 1) ทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin, 1809-1882) 2) การค้นพบไฟฟ้าของไมเคิล ฟาราเดย์ (Michael Faraday, 1791-1867) 3) ทฤษฎีแม่เหล็กไฟฟ้าของเจมส์ แคลิร์ก แมกซ์เวลล์ (James Clerk Maxwell, 1831-1879) 4) ทฤษฎีนิวเคลียสในอะตอมของเออร์เนสต์ รัทเทอร์ฟอร์ด (Ernest Rutherford, 1871-1937) 5) ทฤษฎีสัมพันธภาพของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein, 1879-1955) และ 6) ทฤษฎีควอนตัมของแมกซ์ แพลงก์ (Max Planck, 1858-1947)

ผลกระทบของสสารนิยม แนวคิดสสารนิยมที่เริ่มต้นโดยเดโมคริตัส (Democritus) นักปรัชญาอะตอมโบราณ ส่งผลกระทบลึกซึ้งต่อวิทยาศาสตร์ ปรัชญา และวิถีคิดของมนุษย์ตะวันตกในหลายด้าน ดังนี้ 1) อิทธิพลต่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สสารนิยมวางรากฐานให้กับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเน้นความสำคัญของสิ่งที่จับต้องได้ (materialism) และส่งผลต่อโลกทัศน์ที่มองโลกผ่านมุมมองเชิงวัตถุและเหตุผล 2) การปฏิเสธอภิปรัชญาเหนือธรรมชาติ เดโมคริตัสปฏิเสธการมีอยู่ของจุดมุ่งหมายหรือเทพเจ้าในธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดแนวคิดว่าโลกไม่จำเป็นต้องอธิบายด้วยเทววิทยา (theology) หรือการอธิบายเหนือธรรมชาติ 3) การแบ่งประเภทของความรู้ (Epistemology) เดโมคริตัสแยกแยะระหว่าง “ความรู้แท้” ที่ได้จากเหตุผล กับ “ความรู้จากประสาทสัมผัส” ซึ่งวางรากฐานแนวคิดที่ว่าความรู้ต้องผ่านการวิเคราะห์และเหตุผล ไม่ใช่เพียงการรับรู้โดยตรง 4) อิทธิพลต่อทฤษฎีอะตอม ในวิทยาศาสตร์ทฤษฎีอะตอมที่เดโมคริตัสเสนอได้รับการพัฒนาต่อโดยจอห์น ดาลตัน (John Dalton, 1803) และนักเคมีสมัยใหม่ เป็นพื้นฐานสำคัญของเคมีและฟิสิกส์สมัยใหม่ 5) ผลกระทบต่อจิตวิทยาและประสาทวิทยา แนวคิดที่ว่าวิญญาณหรือจิตใจเป็นเพียงการจัดเรียงของอะตอม ส่งผลต่อการพัฒนาวิทยาศาสตร์สมองและจิตวิทยาเชิงชีวภาพในยุคปัจจุบันข้อจำกัดของสสารนิยม สสารนิยมไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางจิตสำนึก ปัญญา และมิติทางนามธรรมอื่น ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ เดโมคริตัสเคยแยกความแตกต่างระหว่างคุณสมบัติที่รับรู้ได้ เช่น สีและรสชาติ ซึ่งเป็นเพียงสิ่งที่มีอยู่ “ตามธรรมเนียม” แตกต่างจากความเป็นจริงแท้ที่ประกอบด้วยอะตอมและสุญญากาศ (Berryman, 2020) นอกจากนี้ เดโมคริตัสดูเหมือนจะตระหนักถึงปัญหาทางญาณวิทยา (epistemological problem) โดยกล่าวว่าประสาทสัมผัสอาจทำให้เกิดความไม่มั่นใจในความรู้ และจิตใจเองก็มีบทบาทในการสร้างทฤษฎีอะตอมนิยมที่ทำให้พื้นฐานความรู้จากประสาทสัมผัสถูกตั้งคำถาม ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดของการรู้ผ่านประสาทสัมผัสอย่างเดี่ยว (Berryman, 2020)

ดังนั้น สสารนิยมยังมีข้อจำกัดสำคัญ คือไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางจิตสำนึก ปัญญา และมิติที่เป็นนามธรรมอื่น ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ รวมทั้งประเด็นทางญาณวิทยาที่เกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส

2. สภาวะธรรม: การมองวัตถุและปรากฏการณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

การปฏิเสธปริมาณแบบสสารนิยม พุทธปรัชญาเถรวาทไม่เห็นด้วยกับการมีอยู่ของ "ปริมาณ" ที่เที่ยงแท้ไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งทั้งหลายเกิดจากส่วนประกอบต่าง ๆ มาประชุมกันเข้า หรือมีอยู่ในรูปของการรวมตัวเข้าด้วยกันของส่วนประกอบต่าง ๆ นั้น มิใช่หมายความว่า เป็นการนำเอาส่วนประกอบที่เป็นชิ้น ๆ อัน ๆ อยู่แล้วมาประกอบเข้าด้วยกัน และเมื่อประกอบเข้าด้วยกันแล้ว ก็เกิดเป็นรูปเป็นร่างคมกันอยู่เหมือนเมื่อเอาวัตถุต่าง ๆ มารวมกันเป็นเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ความจริง ที่กล่าวว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากการประชุมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ นั้น เป็นเพียงคำกล่าวเพื่อเข้าใจง่าย ๆ ในเบื้องต้นเท่านั้น แท้จริงแล้ว สิ่งทั้งหลายมีอยู่ในรูปของกระแส ส่วนประกอบแต่ละอย่าง ๆ ล้วนประกอบขึ้นจากส่วนประกอบอื่น ๆ ย่อยลงไป แต่ละอย่างไม่มีตัวตนของมันเองเป็นอิสระ ล้วนเกิดดับต่อกันไปเรื่อยไม่เที่ยง คงที่ กระแสนี้ไหลเวียนหรือดำเนินต่อไป อย่างที่ดูคล้ายกับรักษารูปแนวและลักษณะทั่วไปไว้ได้อย่างค่อยเป็นไป ก็เพราะส่วนประกอบทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันอย่างหนึ่ง และเพราะส่วนประกอบนั้นแต่ละอย่างล้วนไม่มีตัวตนของมันเอง และไม่เที่ยงแท้คงที่อย่างหนึ่ง ความเป็นไปต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ เป็นไปตามธรรมชาติ อาศัยความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัยเนื่องอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายงอ ไม่มีการอย่างอื่นที่นอกเหนือออกไปในฐานะผู้สร้างหรือผู้บันดาล จึงเรียกเพื่อเข้าใจง่าย ๆ ว่าเป็นกฎธรรมชาติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557) การอธิบายองค์ประกอบของรูป การวิเคราะห์ธาตุ 4 (ดิน น้ำ ไฟ ลม) ปรมาณู เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เรียกกันว่า ธาตุดิน มีลักษณะแข็ง คือ เมื่อเปรียบเทียบกับมหาภูตรูปที่เหลืออีก 3 แล้ว ปรมาณูนี้มีลักษณะแข็ง ถ้าวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีปรมาณูมากเป็นประธานแล้ว ลักษณะแข็งนี้ก็ปรากฏมาก เช่น เหล็ก หิน ไม้ เป็นต้น และถ้าวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีปรมาณูเป็นจำนวนน้อย ลักษณะแข็งนั้นก็ปรากฏไม่มากเมื่อสัมผัสรู้สึกว่าเป็นลักษณะอ่อน หมายความว่า ความแข็งนั้นมันน้อยนั่นเองจึงทำให้รู้สึกอ่อน ฉะนั้น ธรรมชาติที่มีลักษณะแข็งก็ตาม อ่อนก็ตาม ในเมื่อสัมผัสแล้วจัดเป็นปรมาณูทั้งสิ้น เพราะนอกจากปรมาณูแล้ว รูปอื่น ๆ ไม่สามารถทำให้ความรู้สึกแข็งหรืออ่อนปรากฏขึ้นแก่การสัมผัสนั้นได้ (พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, 2560 : 76) อาโป เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เรียกกันว่า ธาตุน้ำ มีลักษณะไหลหรือเกาะกุม อาโปธาตุนี้ ถ้ามีอยู่เป็นจำนวนมากในวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม ย่อมทำให้วัตถุสิ่งนั้นเหลวและไหลไปได้ ถ้ามีจำนวนน้อยก็ทำให้วัตถุสิ่งของนั้น ๆ เกาะกุมกันเป็นก้อนเป็นกลุ่ม อุปมาเหมือนหนึ่งยางเหนียว ที่สามารถเชื่อมวัตถุสิ่งของให้ติดกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนได้ฉนั้นใด อาโปธาตุก็เป็นเสมือนหนึ่งยางเหนียวที่สามารถเชื่อมและปรมาณูปรมาณูให้เกาะกุมกันเป็นรูปร่างสัณฐานขึ้นได้ฉนั้น (พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, 2560 : 77) เตโช เป็นธาตุชนิดหนึ่งเรียกกันว่าธาตุไฟ มีลักษณะร้อนเย็น ลักษณะร้อน ชื่อว่า อุณหเตโช ลักษณะเย็นชื่อว่า สิตเตโช แต่เตโชธาตุทั้ง 2 ชนิดนี้มีสภาวะลักษณะคือ มีสภาพที่เป็นไอน้ำเป็นลักษณะ หมายความว่า อุณหเตโชก็มีไอร้อนเป็นลักษณะ สิตเตโชก็มีไอน้ำเย็นเป็นลักษณะ และเตโชธาตุทั้ง 2 ชนิดนี้ มีหน้าที่ทำให้วัตถุต่าง ๆ สุกและทำให้ละเอียดนุ่มนวล ดังจะแลเห็นได้ว่า วัตถุต่าง ๆ ส่วนมาก เช่น อาหาร เป็นต้นทำให้สุกด้วยความร้อน แต่อาหารบางอย่างก็ทำให้สุกด้วยความเย็นได้เหมือนกัน (พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, 2560 : 78) วาโย เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เรียกกันว่า ธาตุลม มีลักษณะเคร่งตึงและเคลื่อนไหว ธาตุลมที่มีลักษณะเคร่งตึงเรียกว่า วิตถัมภนาโวโย ๆ ที่ทำให้รูปที่เกิดพร้อมกันกับตนตั้งมั่น ไม่ให้คลอนแคลนเคลื่อนไหวไปได้ ในร่างกายของคนเรา ถ้าวิตถัมภนาโวโยปรากฏแล้วผู้นั้นจะรู้สึกได้ว่า ตึง เมื่อย ปวด ไปทั่วร่างกายหรือเมื่อเวลาที่เรากำลังโกรธ ขน ขา และเพ่งตาอยู่นาน ๆ โดยไม่กะพริบตา เวลานั้น วิตถัมภนาโวโยก็ปรากฏโดยความ

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

พยายามของตนเอง สำหรับภายนอกนั้น วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง หรือทำให้ตั้งขึ้นก็ด้วยอำนาจของ วิถีภณวาทย์นั่นเอง เช่น ลูกบอลที่อัดเอาลมเข้าไปอยู่ภายในนั้น ลูกบอลนั้นตั้งขึ้นก็เพราะว่าวาทย์ที่เป็นวิถีภณวาทย์ หรือธมกรกที่สำหรับกรองน้ำ เมื่อกดธมกรกลงในน้ำ น้ำเข้าไปอยู่ในนั้นแล้ว เวลายกขึ้นเอามือปิดธมกรกแล้ว วาทย์ ธาตุที่อยู่ข้างนอกก็หนุนรองน้ำที่อยู่ในธมกรกไม่ให้ไหลออกมา เช่นเดียวกับโลกที่สัตว์ทั้งหลายอาศัยอยู่นี้ พื้นแผ่นดิน ตั้งอยู่เหนือน้ำ ๆ ตั้งมั่นอยู่ได้ เช่นนี้ก็เป็นด้วยอำนาจวิถีภณวาทย์ (พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, 2560 : 79) ลักษณะของรูป (รูป 28) ว่าเป็นเพียงการรวมตัวและสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไป

หลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนา ไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท ในพุทธศาสนา มีหลักธรรมสำคัญอยู่ 2 หมวด ที่ถือว่าเป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ได้แก่ ไตรลักษณ์ และ ปฏิจจสมุปบาท คือ 1) ไตรลักษณ์ หมายถึงลักษณะสำคัญของสิ่งทั้งหลายในโลกนี้มี 3 ประการ คือ (1) อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงไป อย่างต่อเนื่อง ไม่มีสิ่งใดที่คงที่ถาวร (2) ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ สภาวะที่ถูกบีบคั้นหรือกดดันจากการเปลี่ยนแปลง เช่น ความไม่สบายกายหรือใจที่เกิดจากความอยากได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งและการสูญเสียสิ่งนั้น (3) อนัตตตา คือ ความไม่มี ตัวตนที่แท้จริง ไม่มี “ตัวตน” ที่เป็นเจ้าของหรือควบคุมสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถาวร (พระพรหมคุณาภรณ์, 2557, หน้า 63) 2) ปฏิจจสมุปบาท หรือ กฎแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ทุกสิ่งในโลกนี้เกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย และไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยลำพัง เช่น “...เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ... ชรา มรณะ โสกะ ทุกข์ และโทมนัส จึงมี...” (ส.น.อ. 16/1/2) หมายความว่า สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น มีอยู่ หรือดับไป เพราะ มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันเป็นทอด ๆ ไม่มีอะไรที่เป็นตัวตนเดี่ยวและคงที่ สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นได้เพราะมีสิ่งอื่นเป็นเหตุ และเมื่อ สิ่งนั้นไม่มี สิ่งที่เกิดจากมันก็ไม่มีตามไปด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2557, หน้า 155) สำหรับหลักปฏิจจสมุปบาทนี้ สอนให้เข้าใจว่า ทุกสิ่งในธรรมชาติดีความสัมพันธ์และอาศัยกันไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นหรือดับไปอย่างโดดเดี่ยวความเป็นไป ของสรรพสิ่งเป็นไปตามเหตุและปัจจัยอย่างสมดุล

3. "ปรมัตถ์" ในพุทธปรัชญาเถรวาท: การเข้าถึงความจริงสูงสุด

ความหมายของปรมัตถธรรม การแสดงธรรมที่เป็นความจริงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นมีอยู่ 2 ประการคือ 1. ทรงแสดงธรรมตามความเป็นจริงของสมมุติโวหาร ชื่อว่า สมมุติสัจจะ ได้แก่พระสูตร พระวินัย ปุคคลบัญญัติ 2. ทรงแสดงธรรมตามความเป็นจริงของสภาวะ ชื่อว่า ปรมัตถสัจจะ ได้แก่ พระอภิธรรม 6 คัมภีร์ เว้นปุคคลบัญญัติ การที่พระองค์แสดงสัจจะ 2 ประการนี้เพื่อประโยชน์แก่เวไนยสัตว์ทั้งหลายเพราะว่า เวไนยสัตว์บางเหล่านั้นไม่เคยศึกษาเล่าเรียน และสดับรับฟังพระอภิธรรมในสมัยพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ที่ได้ล่วงไปแล้ว ฉะนั้นเวไนยสัตว์ เหล่านั้นจึงมีอาจที่จะรับฟังปรมัตถธรรมได้ สมมุติสัจจะทั้ง 2 ประการนี้ แม้ว่าจะเป็นความจริงก็ตาม แต่ก็มีความจริงโดยสมมุติโวหารเท่านั้น เมื่อว่าโดยสภาวะองค์ธรรมแล้ว ไม่มีความเป็นจริง หากแต่เป็นความจริงส่วนหนึ่งที่ป้องกันการก้าวล่วงมุสาวาท ส่วนปรมัตถสัจจะนั้นเป็นธรรมที่มีจริง อันได้แก่ รูป นามทั้งสอง (พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, 2560) การจำแนกความจริงเป็น 4 ประการ (จิต, เจตสิก, รูป, นิพพาน) และความสำคัญของการเข้าใจสภาวะตามจริง

อภิธรรมกับการวิเคราะห์ความจริง สังขารและธรรมอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์ ในกระบวนการพิจารณาที่มี คำพูดว่า สรรพสิ่ง เกิดขึ้นในเบื้องต้น (อุปาทะ) ตั้งอยู่ในท่ามกลาง (ฐิติ) แตกสลายไปในที่สุด (ภังคะ) อย่างเช่น เนื้อความนี้ว่า สัตว์ทั้งหลาย เมื่อคลอดจากครรภ์มารดาแล้ว จนกระทั่งเติบโตขึ้นเป็นหนุ่มเป็นสาว และยังไม่ปรากฏ อาการผมหงอก ฟันหัก เป็นต้นนั้น ในระหว่างนี้ความชราก็มีอยู่แล้ว แต่เป็นความชราชนิด ปฏิภาณชรา คือความชรา ที่ไม่ปรากฏ เมื่อผู้นั้นพ้นจากวัยที่เป็นหนุ่มเป็นสาว เข้าสู่วัยที่มีอาการผมหงอก ฟันหัก เป็นต้นปรากฏขึ้นแล้ว ความชราในตอนนี้อีกเรียกว่า ปากฏชรา คือความเป็นชราที่ปรากฏ แม้ในบรรดารูปทั้งหลายที่เป็นอนินทรีย์พัทธรูป คือรูปที่ไม่

มีชีวิต เช่นภูเขา ต้นไม้ ดิน น้ำ และวัตถุสิ่งของต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ ก็ย่อมมีความชราเข้าครอบงำอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น และความชราของบรรดาอนินทรีย์วัตถุเหล่านี้ก็มีอยู่ 2 อย่างนี้คือ ปฏิจันนชราและปากกชรา ในความชราทั้ง 2 อย่างนี้ รูปบางพวกก็มีแต่ปฏิจันนชราอย่างเดียว ไม่มีปากกชรา เช่น ดิน น้ำ ภูเขา พระอาทิตย์ พระจันทร์ ทอง เพชร แก้ว เป็นต้น ชราที่อยู่ในรูปเหล่านี้เรียกว่า อวิจิตรชรา คือ ชราที่รู้ได้ยาก เพราะไม่มีโอกาสที่จะได้เห็นความชราของรูปประเภทนี้ (พระสถิตมโฆติกะธัมมาจริยะ, 2560) การทำความเข้าใจรูป (วัตถุ) ในระดับปรมัตถ์ว่าเป็นเพียง "สภาวะ" ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป ไม่ใช่ "สิ่ง" ที่มีตัวตน

ปัญญาและการเห็นแจ้ง บทบาทของวิปัสสนาปัญญาในการทะลุผ่านความเข้าใจแบบสมมติ (สสารที่มีอยู่จริง) ไปสู่การเห็นความจริงของสภาวะธรรม (รูปเป็นเพียงการรวมตัวของธาตุที่เปลี่ยนแปลง) โดยกำหนดรู้เหตุและปัจจัยของนามและรูป พระภิกษุนี้เห็นเป็นแน่แท้มาแต่ต้นเลยดังนี้ว่า “ก่อนอื่น นามและรูปนี้จะไม่มีความหมายได้ เพราะนามและรูปทุกอย่าง ถึงความเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันทั้งหมดในที่ทุกแห่งและในกาลทุกเมื่อ (นามและรูปนั้น) จะมีเทพเจ้าเช่นพระอิศวรเป็นต้นเป็นเหตุหมายได้ เพราะนอกไปจากนามและรูปแล้ว หามีเทพเจ้าเช่นพระอิศวรเป็นต้นไม่ เพราะถึงแม้ศาสดาพวกใจจะกล่าว (ทักทักเอา) ว่า นามรูปเป็นประมาณนั้นแหละ คือเทพเจ้ามีพระอิศวรเป็นต้น นามและรูปที่เขากล่าวว่าคือเทพเจ้ามีพระอิศวรเป็นต้นของพวกศาสดาเหล่านั้น ก็ถึงภาวะเป็นของหาเหตุมิได้ เพราะฉะนั้น นามและรูปนั้นต้องมีเหตุมีปัจจัย เหตุและปัจจัยเหล่านั้นคืออะไรหนอแล” ดังนี้ พระภิกษุนี้ครั้งรำพึงถึงเหตุและปัจจัยของนามและรูปอย่างนี้แล้ว ก็กำหนดรู้เหตุและปัจจัยของรูปกายนี้ก่อนอย่างนี้ว่า “กายนี้เมื่อเกิดขึ้นมา มิได้เกิดขึ้นภายในดอกบัวอุบล (บัวขาว) ดอกบัวพุด (บัวหลวง) ดอกบัวบุณฑริก (บัวขาว) และดอกบัวจงกลนี (บัวแดง) อันมีกลิ่นหอมเป็นต้น มิได้เกิดขึ้นภายในแก้วมณีและแก้วมุกดาหารเป็นต้น หากแต่เกิดขึ้นในระหว่างกระเพาะอาหารใหม่และกระเพาะอาหารเก่าเอาพื้นท้องไว้ข้างหลัง เอากระดูกสันหลังไว้ข้างหน้า แวดวงด้วยไส้ใหญ่และไส้ย่อยแม้ตัวเองก็ปฏิภูลด้วยของน่าเกลียดมีกลิ่นเหม็น อยู่ในที่คับแคบมาก ซึ่งปฏิภูลด้วยของน่าเกลียดมีกลิ่นเหม็น ดูกตัวหนอนที่เกิดขึ้นในปลาเน่า ในขนมบูด ในบ่อน้ำคร่ำและในหลุมโสโครกเป็นต้น รูปซึ่งเกิดขึ้นอย่างนี้นั้น มีธรรมเป็นเหตุ เป็นปัจจัย 5 อย่าง ได้แก่กรรม 4 อย่าง คือ อวิชชา 1 ตัณหา 1 อุปาทาน 1 กรรม 1 เหล่านี้เป็นเหตุเพราะเป็นผู้ให้เกิดขึ้น (และ) อาหารเป็นปัจจัย เพราะเป็นผู้อุปถัมภ์ 1 แม้ในธรรมเหล่านั้น ธรรม 3 อย่าง มีอวิชชาเป็นต้น เป็นที่เข้าอยู่อาศัยของกายนี้ เปรียบเหมือนมารดาเป็นที่เข้าอยู่อาศัยของทารก กรรมเป็นผู้ให้เกิด เปรียบเหมือนบิดาเป็นผู้ทำให้เกิด อาหารเป็นผู้ค้ำจุน(กายนี้) ให้ดำรงอยู่ เปรียบเหมือนพี่เลี้ยงคอยอุ้มชูทารก พระภิกษุนี้ครั้งกำหนดรู้ปัจจัยของรูปกายอย่างนี้ จึงทำการกำหนดรู้ปัจจัยของนามกายต่อไปอีก โดยนัยเป็นต้นว่า “จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปทั้งหลาย” (วิสุทธิมรรค (ไทย). 679/996)

การคลี่คลายสสารนิยม ที่เดโมคริตัส (Democritus) เสนอว่า ทุกสิ่งในธรรมชาติประกอบด้วย "ปรมาณู" ซึ่งเป็นอนุภาคที่เล็กมาก ไม่สามารถแบ่งหรือทำลายได้อีก ปรมาณูมีลักษณะ แข็ง แน่น และไม่มีโครงสร้างภายใน ความแตกต่างของสสารเกิดจาก รูปร่าง ขนาด และการจัดเรียงตัวของปรมาณู ตัวอย่างเช่น ปรมาณูของน้ำอาจเรียบและกลม ทำให้ไหลได้ง่าย ในขณะที่ปรมาณูของเหล็กอาจขรุขระและแข็ง ระหว่างปรมาณูมี "ความว่างเปล่า" (void หรือ empty space) ซึ่งทำให้ปรมาณูสามารถเคลื่อนที่และรวมตัวกันได้ การเคลื่อนที่ของปรมาณูในความว่างเปล่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติ การเกิด-สลายของสิ่งต่างๆ เป็นเพียงการรวมตัวหรือแยกตัวของปรมาณู ไม่มีการสร้างหรือทำลายสสารจริงๆ แต่พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของวัตถุ แต่ปฏิเสธ "ตัวตน" หรือ "ความเที่ยงแท้" ของวัตถุ เป็นไปในอำนาจของกฎไตรลักษณ์

การบูรณาการปัญญาพุทธกับการทำความเข้าใจโลกวัตถุการใช้ประโยชน์จากโลกวัตถุ ในพุทธศาสนา แม้จะสอนให้เห็น ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) และความเป็นทุกข์ ของโลกวัตถุ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธคุณค่าของการใช้งานอย่าง

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

เหมาะสม ตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าสอนให้ใช้โลกวัตถุอย่างมีสติ เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม ดังนี้ 1) เป็นฐานในการดำรงชีวิต-อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค (ปัจจัย 4) เป็นสิ่งจำเป็นต่อการมีชีวิตที่มั่นคง เพื่อให้มีกำลังปฏิบัติธรรม 2) เป็นเครื่องมือสร้างบุญ-การใช้ทรัพย์สินช่วยเหลือสังคม (ทาน) ส่งเสริมการเติบโตทางจิตใจ และลดความเห็นแก่ตัว 3) เป็นสื่อการสอนธรรมะ-วัตถุสามารถใช้เป็นตัวอย่างสอนเรื่อง ความไม่ยึดมั่น เช่น การเห็นดอกไม้ร่วงเพื่อเข้าใจอนิจจัง 4) สนับสนุนการปฏิบัติธรรม-สิ่งของ เช่น รูป เทียน หนังสือธรรมะ หรือแม้แต่เทคโนโลยี (เช่น แอปธรรมะ) ช่วยส่งเสริมการศึกษาพระธรรม 5) ฝึกการรู้จักพอดี-การใช้วัตถุแต่พอประมาณ (มัธยัสถ์) 6) เป็นการฝึกไม่ติดในความสุขทางกาย แต่ก็ไม่ทรมานตนเกินจำเป็น เป็นแบบฝึกหัดสติ-ทุกครั้งที่ใช้สิ่งของ ฝึกให้รู้ตัวว่า “สิ่งนี้ไม่ใช่ของแท้ของยั่งยืน” เพื่อลดการยึดถือ และ 7) สร้างสมดุล-พุทธศาสนาส่งเสริม ทางสายกลาง คือ ไม่อวดสุขด้วยวัตถุ แต่ก็ไม่ปฏิเสธความจำเป็นของมัน แม้จะเข้าใจในระดับปรมาตมว่าวัตถุไม่เที่ยง แต่พุทธศาสนาก็ยังให้คุณค่ากับการใช้โลกวัตถุเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมการไม่ยึดติด ในพุทธปรัชญา โดยเฉพาะใน แนวคิดปรมัตถ์ (ความจริงสูงสุด) สิ่งทั้งปวงล้วนเป็น อนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (ไม่อยู่ในสภาพที่พึงพอใจได้ตลอดไป) และอนัตตา (ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง) การเข้าใจธรรมนี้อย่างลึกซึ้งนำไปสู่ การลดความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในวัตถุและสิ่งต่างๆ การเห็นความจริงของวัตถุตามปรมัตถ์นำไปสู่การลดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ บทบาทของปัญญาในการอยู่ร่วมกับโลกสมัยใหม่ พุทธปัญญาช่วยให้เรามี กรอบคิดในการวิเคราะห์ เทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์อย่างไม่ตกอยู่ในความหลงใหลหรือปฏิเสธโดยขาดสติ โดยพิจารณาตามเหตุผล (ยถาภูตญาณทัสสนะ) วิทยาศาสตร์อธิบายกลไกโลกทางกายภาพได้ดี แต่พุทธศาสนาชี้ให้เห็น ชัดจำกัดของความพึงพอใจจากวัตถุ เห็นทั้งคุณและโทษในการใช้เทคโนโลยีช่วยชีวิตมนุษย์ แต่หากใช้โดยขาดสติ ก็อาจนำไปสู่ การเสพติดดิจิทัล (Digital Addiction) หรือทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ยึดทฤษฎีวิทยาศาสตร์เป็นความจริงสุดท้าย วิทยาศาสตร์เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา (อนิจจัง) ในขณะที่พุทธธรรมเน้น ความจริงที่พ้นจากการเปลี่ยนแปลง (นิพพาน) การใช้หลักปัญญาทางพุทธเพื่อประเมินและทำความเข้าใจแนวคิดทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่พัฒนาบนพื้นฐานของสสารนิยม ตัวอย่างการใช้ปัญญาร่วมกับโลกสมัยใหม่ AI และจิตใจ วิทยาศาสตร์มองจิตใจเป็นผลจากสมอง (Materialism) แต่พุทธศาสนาชี้ว่า จิตไม่ใช่แค่สมอง (หลักอนัตตา) เศรษฐกิจบริโภคนิยม โลกสมัยใหม่ส่งเสริมการบริโภคไม่สิ้นสุด แต่พุทธปัญญาสอนให้รู้จัก ความพอเพียง (มัชฌิมาปฏิปทา) Social Media เทคโนโลยีเชื่อมโยงคน แต่พุทธศาสนาเตือนว่า การเสพติด Like & Share คือตัณหาที่เพิ่มทุกข์

การนำเสนอทางออก การที่พุทธปรัชญาเถรวาทสามารถให้มุมมองที่ลึกซึ้งและสมบูรณ์กว่าสสารนิยม ในการอธิบายความเป็นจริงของโลกและชีวิต พุทธปรัชญาเถรวาทเสนอ มุมมององค์รวม ที่ลึกซึ้งกว่าสสารนิยม โดย อธิบายทั้งกายกับใจ ในด้านสสารนิยมมองแค่ด้านกายภาพ แต่พุทธศาสนาชี้ว่า จิตเป็นปัจจัยสำคัญ ของความเป็นจริง เข้าใจปัญหาสาเหตุ วิทยาศาสตร์แก้ที่อาการภายนอก ส่วนพุทธแก้ที่ ต้นเหตุ สาเหตุแห่งทุกข์ ให้ทางพ้นทุกข์ เทคโนโลยีเพิ่มความสะดวก แต่พุทธสอน วิธีดับทุกข์ถาวร ด้วยมรรค 8 เห็นความเชื่อมโยง สสารนิยมแยกส่วน แต่พุทธแสดง ปฏิภาณสมุบาท ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และเสนออิสระแท้ วิทยาศาสตร์มุ่งควบคุมธรรมชาติ ส่วนพุทธมุ่ง ความหลุดพ้นจากกิเลส อันเป็นอิสระสูงสุด

4. สรุป

แนวคิดเรื่องสสารของเดโมคริตุสเห็นว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติเกิดจากปรมาณูที่เป็นหน่วยเล็กสุด ไม่สามารถแบ่งแยกได้อีก โดยคุณลักษณะของปรมาณู เช่น รูปร่าง ขนาด และการจัดเรียงตัว เป็นปัจจัยที่ทำให้วัตถุมีลักษณะแตกต่างกันการเคลื่อนที่ของปรมาณูในความว่างเปล่าเป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงในโลกธรรมชาติ แนวคิดนี้ส่งเสริมมุมมองแบบกลไกและแยกส่วนของจักรวาลโดยเน้นความคงที่ของสสารและการมีอยู่ของวัตถุอย่างสมบูรณ์ ในทางตรงกันข้าม พุทธปรัชญาเถรวาทมิได้ปฏิเสธการมีอยู่ของโลกวัตถุในระดับปฏิบัติ หากแต่เสนอให้เข้าใจวัตถุในฐานะ “สภาวะธรรม” ที่อยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ กล่าวคือ ทุกสิ่งไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ (ทุกขัง) และไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) มุมมองนี้มีใช้การหลีกเลี่ยงจากโลกวัตถุแต่เป็นการวางท่าทีที่มีสติและปัญญาต่อโลกแห่งวัตถุ พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าการใช้วัตถุอย่างเหมาะสมและมีสติสามารถเกื้อหนุนการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมได้โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้น

สรุปได้ว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมิได้ปฏิเสธวัตถุ แต่ชี้ให้เห็นสภาวะธรรมแท้จริงของวัตถุว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัย (ปฏิจจสมุปบาท) การเข้าใจเช่นนี้ช่วยให้มนุษย์คลี่คลายความยึดมั่นในวัตถุ ลดความทุกข์ และสามารถพัฒนาปัญญาไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสารในที่สุด

5. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาวิเคราะห์และเรียบเรียงบทความวิชาการเรื่อง "การวิเคราะห์แนวคิดสสารนิยมของเดโมคริตุสในมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาท" ผู้เขียนได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีความสำคัญในเชิงอภิปรายและจริยศาสตร์ โดยองค์ความรู้ใหม่นี้ประกอบด้วยประเด็นหลัก ดังนี้ 1) องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา เกี่ยวกับการนำเสนอการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเรื่อง สสารนิยม (Materialism) ซึ่งเป็นพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ตะวันตก กับแนวคิดเรื่อง ปรมัตถธรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยแสดงให้เห็นว่าแนวคิดแบบพุทธสามารถ “คลี่คลาย” ข้อจำกัดของสสารนิยมที่เน้นวัตถุเป็นแก่นแท้ของความจริง ผ่านการมองโลกอย่างเป็นกระบวนการ เปลี่ยนแปลงได้ และไม่มีแก่นสารถาวร 2) ลักษณะขององค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษาเป็นการบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ ระหว่างวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ ปรัชญาตะวันตก และพุทธศาสตร์ สำหรับการเสนอ "ทางสายกลาง" ระหว่างสสารนิยมแบบสมบูรณ์ (ที่เน้นความจริงเชิงวัตถุและกลไก) กับแนวคิดนิรนัยนิยม (ที่มองความจริงเป็นสิ่งที่ตายตัวถาวร) ซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทเสนอว่าความจริงเชิงประจักษ์ (empirical) และความจริงเชิงอัตวิสัย (subjective) สามารถเข้าใจได้ร่วมกันผ่านหลัก “อนิจจัง” และ “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย และความเปลี่ยนแปลงของสภาวะธรรม และการเสนอกรอบจริยศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนฐานของการเจริญปัญญา การลดละความยึดมั่นในวัตถุ และการเข้าใจโลกตามความเป็นจริง และ 3) ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาครั้งนี้ คือ 1) ด้านเชิงวิชาการ ขยายขอบเขตการตีความอภิปราย โดยอาศัยกรอบคิดแบบพุทธ ซึ่งสามารถเป็นแนวทางการวิเคราะห์แนวคิดตะวันตกในเชิงวิพากษ์ได้ 2) เชิงปฏิบัติ: ส่งเสริมให้ผู้อ่านมีแนวคิดแบบองค์รวม (holistic) และพัฒนา "ปัญญา" เพื่อลดความยึดมั่นในวัตถุที่เป็นต้นเหตุของความทุกข์ 3) เชิงสังคมร่วมสมัย: เป็นพื้นฐานในการสร้างแนวทางจริยธรรมร่วมสมัยที่เน้นความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่หลงติดอยู่ในโลกวัตถุนิยม และ 4) เชิงพุทธศึกษา: เสริมสร้างความเข้าใจบทบาทของพุทธปรัชญาเถรวาทในฐานะศาสตร์ที่สามารถสนทนาและวิพากษ์กับศาสตร์อื่นๆ ได้อย่างลึกซึ้งและสร้างสรรค์

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้มีใช้เพียงการเปรียบเทียบสองแนวคิด หากแต่เป็นการสร้างกรอบตีความใหม่ที่ให้ความเข้าใจทั้งวัตถุและจิตสำนึกในมิติที่ไม่แยกส่วนกัน ด้วยหลักแห่งไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท อันสามารถนำไปต่อยอดในวงวิชาการด้านปรัชญา พุทธศาสตร์ และการพัฒนาชีวิตอย่างมีสติในโลกสมัยใหม่

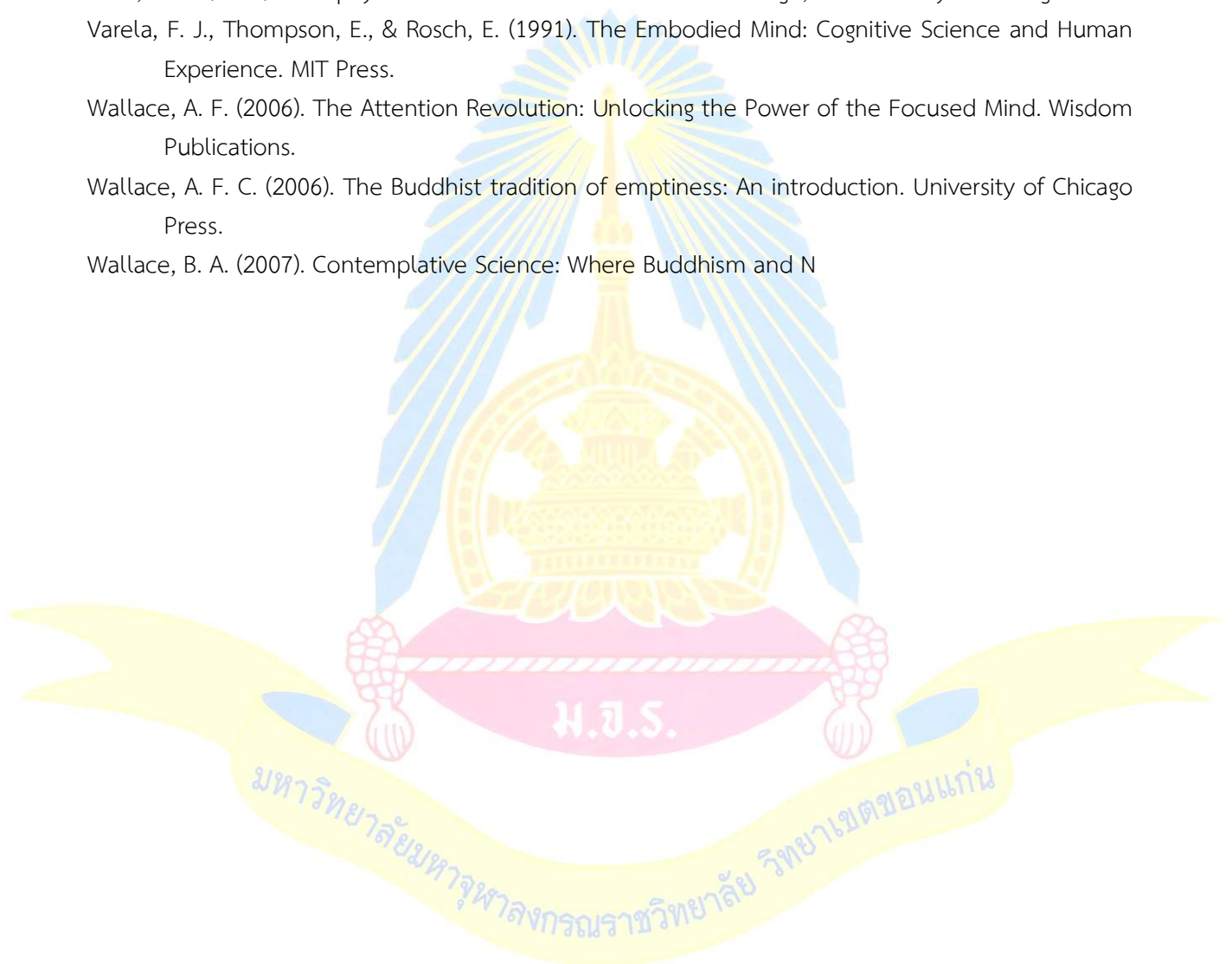
เอกสารอ้างอิง

- พระไพศาล วิสาโล. (2563). พุทธปรัชญา: ความเข้าใจโลกและชีวิตผ่านปัญญาแห่งพุทธธรรม. กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2545). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2557). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธเจ้า. (2542). พระไตรปิฎก (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2562). คัมภีร์วิสุทธิมรรค (สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ อาจ อาสภมหาเถระ. แปลและเรียบเรียง (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต). (2550). ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต). (2550). ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ศยาม.
- พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ. (2556). ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 1, 2, 6: จิต เจตสิก รูป นิพพาน (หลักสูตรจุฬอภิธรรมมิกตรี). กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2540). ธรรมะกับวิทยาศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2529). พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อัจฉรา หัสดี. (2561). พุทธปรัชญาเถรวาทกับวิทยาศาสตร์: การวิพากษ์แนวคิดสารนิยมผ่านหลักไตรลักษณ์. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 43(2), 21-36.
- Berryman, S. (2016). Democritus. In E. N. Zalta (Ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2016 Edition). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/democritus/>
- Berryman, S. (2020). Ancient atomism and early materialism. In Philosophy of Science: Introduction. Routledge.
- Bodhi, B. (2005). In the Buddha's Words: An Anthology of Discourses from the Pali Canon. Wisdom Publications.
- Bodhi, B. (2012). The Noble Eightfold Path: Way to the End of Suffering. Buddhist Publication Society.
- Bunge, M. (2010). Matter and Mind: A Philosophical Inquiry. Springer.
- Freeman, K. (1949). The pre-Socratic philosophers: A companion to Diels, Fragmente der Vorsokratiker. Harvard University Press.
- Heisenberg, W. (1958). Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science. Harper & Row.
- Hunter, M. (1965). Philosophy of materialism. New York, NY: Academic Press.
- Kirk, G. S., Raven, J. E., & Schofield, M. (1983). The Presocratic philosophers: A critical history with a selection of texts. (2nd ed.). Cambridge University Press.

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

- Kirk, G. S., Raven, J. E., & Schofield, M. (1983). The Presocratic Philosophers. Cambridge University.
- Mead, H. (1965). Types and Problems of Philosophy. New York: Rinehart & Winston.
- Nagel, T. (2012). Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False. Oxford University Press.
- Rahula, W. (1974). What the Buddha Taught (Rev. ed.). Grove Press.
- Titus, H. H. (1995). Metaphysical foundations of materialism. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Varela, F. J., Thompson, E., & Rosch, E. (1991). The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience. MIT Press.
- Wallace, A. F. (2006). The Attention Revolution: Unlocking the Power of the Focused Mind. Wisdom Publications.
- Wallace, A. F. C. (2006). The Buddhist tradition of emptiness: An introduction. University of Chicago Press.
- Wallace, B. A. (2007). Contemplative Science: Where Buddhism and N

พุทธธรรมแห่งความเสมอภาคในสังคมพหุวัฒนธรรม Buddhist Principles for a Multicultural Society.

พระธีรพล ญฐฐโก (บัวทอง)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

PhraTerapon Nutthiko and Ratchaphattanawatcharabundit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus Thailand

E-mail: benedit8263@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมแห่งความเสมอภาคในสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่าความเสมอภาคในสังคมพหุวัฒนธรรมตามหลักพุทธธรรมนั้น สังคมที่คนในสังคมมีจิตไม่หวั่นไหว รู้แจ้งความจริงไม่มีความคิดปรุงแต่งใดๆมองเห็นแต่ความปลอดโปร่งในที่ทุกสถาน ไม่ยกตัวถือตนใดๆ ไม่ว่าในหมู่คนเสมอกัน คนต่ำกว่าหรือคนสูงกว่าไม่หวั่นไหวไปกับโลกธรรม ความเสมอภาคทางศักยภาพและการพัฒนาปัญญาความรู้และความประพฤติดี ไม่ใช่ผู้ที่เกิดในตระกูลสูงหรือมีทรัพย์สินมาก ความเสมอภาคทางกฎแห่งกรรมเสมอภาคกันโดยธรรมชาติแต่ผลของการกระทำกรรมย่อมทำให้เกิดความแตกต่างในชีวิต เช่น ความสุข ความทุกข์ ความร่ำรวย ความยากจน ความฉลาด ความโง่เขลา การเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอกการฝึกสติและปัญญาช่วยให้บุคคลสามารถสังเกตอคติของตนเอง พัฒนาความเห็นชอบและตัดสินใจกระทำในสิ่งที่เกื้อกูลต่อผู้การสร้างสรรค์สันติสุขแบบพุทธธรรมเป็นการดำรงอยู่ร่วมกันด้วยดีเป็นการพัฒนาบุคคลสู่การยกระดับสังคม

คำสำคัญ : พุทธธรรม, ความเสมอภาค, พหุวัฒนธรรม

Abstract

This article aims to analyze the Buddhist principles of equality in a multicultural society. It finds that, according to Buddhist teachings, an egalitarian society is one where people's minds remain unwavering, clearly perceiving reality without any mental fabrication. They see serenity everywhere, without exalting themselves or considering themselves superior, equal, or inferior to others, and are undisturbed by worldly conditions. This includes equality in potential and the development of wisdom: true worth comes from virtue, knowledge, and good conduct, not from high birth or wealth. Regarding equality under the law of karma, while all humans are fundamentally equal by nature, the results of their actions (karma) lead to differences in life, such as happiness, suffering, wealth, poverty, intelligence, or foolishness. The transformation from within to without, through the cultivation of mindfulness and wisdom, enables individuals to observe their own biases, develop right understanding, and make decisions that benefit others. Ultimately, building peace through Buddhist principles involves coexisting with virtue (sila), which elevates individuals and, consequently, society as a whole..

Keywords: Buddhist principles, Equality, Multiculturalism

บทนำ

ในโลกที่เชื่อมโยงถึงกันและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วสังคมในยุคปัจจุบันมีความแตกต่างกันในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนาหรือค่านิยมทางวัฒนธรรม ภายใต้ความหลากหลายเหล่านี้ทุกสังคมล้วนมีลักษณะพื้นฐานร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งนั่นคือการรวมตัวของสมาชิกเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ความเชื่อพื้นฐานในวัฒนธรรมมนุษย์ทั่วโลกมีพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันตามลำดับขั้น กระบวนการพัฒนาเหล่านี้ถูกมองว่ามีรูปแบบและขั้นตอนที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใด สามารถนำมาใช้อธิบายความหลากหลายทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบ (ศ.ดร.ยศ สันตสมบัติ, 2559: 27) แนวคิดในเรื่องสังคมพุทธวัฒนธรรมเชื่อว่าอารยธรรมสำคัญๆในโลกถือกำเนิดจากประเพณีและวัฒนธรรมที่มีรากลึกทางพฤติกรรมซึ่งได้รับอิทธิพลทางพันธุกรรมมีการชี้นำพฤติกรรมของมนุษย์บางอย่างอาจฝังรากลึกถึงระดับพันธุกรรมและเมื่อมันก่อร่างสร้างสถาบันได้นานพอก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมโดยรวม (David Reich, 2018: 383) ความเสมอภาคนี้อาจไม่ได้มองเพียงแค่ความเท่าเทียมกันทางกฎหมายหรือทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังพยายามเจาะลึกไปถึงแก่นแท้ของการยอมรับและการเห็นคุณค่าในความแตกต่างสมดุลในการกำหนดเป้าหมายตามแนวพุทธธรรมเพื่อสังคมพุทธวัฒนธรรมเป็นประเด็นหลักที่สำคัญในการที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของสังคมมนุษย์ (ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, 2555: 117) เพราะพุทธธรรมที่แท้จริงไม่ใช่เพียงการคิดค้นหาเหตุผลในเรื่องความจริงเพื่อสนองความต้องการทางปัญญาเท่านั้น หากแต่จะต้องเป็นหลักการหรือคำสอนที่มุ่งหมายและแสดงแนวทางสำหรับประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริงได้ด้วย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2562: 1)

1. พุทธธรรมแห่งความเสมอภาค

เป็นความเสมอภาคโดยธรรมชาติตามสามัญลักษณะหรือไตรลักษณ์ในพุทธธรรมมองว่ามนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวงมีความเสมอภาคกันในระดับพื้นฐานที่สุด นั่นคือการอยู่ภายใต้ สามัญลักษณะหรือไตรลักษณ์ อันได้แก่ความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ที่ไม่มีใครคงอยู่ตลอดไป ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ เศรษฐีหรือทาสทุกคนล้วนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจดำรงอยู่ภายใต้ความไม่เที่ยงย่อมเน่าซึ่งความไม่พอใจ ความคับข้องใจ หรือความทุกข์ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะร่ำรวยหรือยากจนก็ไม่มีใครพ้นไปจากความทุกข์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการพลัดพรากหรือความปรารถนาที่ไม่สมหวัง ไม่มีแก่นแท้ที่คงทนถาวรของตน ทุกอย่างเป็นเพียงการรวมตัวขององค์ประกอบชั่วคราวการยึดติดในอัตลักษณ์ใดๆ เช่นชาติพันธุ์ วรรณะ เพศหรือสถานะทางสังคมล้วนเป็นภาพลวงตาและนำไปสู่ความทุกข์ การเข้าใจนัตตาทำให้เรามองเห็นมนุษย์ทุกคนเป็นเพียงการรวมตัวกันของชั้น 5 ที่เหมือนกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2562: 65) การที่ทุกคนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเดียวกันนี้ทำให้พุทธธรรมมองเห็นว่าศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิดสีผิวหรือฐานะทางสังคม แต่ขึ้นอยู่กับความเป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องเผชิญกับความเป็นจริงของโลก พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าผู้ที่มองเห็นชีวิตครองเรือนว่าเต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง ปัญหา และความอัดอั้นคับข้องใจซึ่งแตกต่างจากชีวิตของนักบวชที่เป็นเส้นทางอันปลอดโปร่งเบาสบาย มักจะตัดสินใจละทิ้งทรัพย์สินเงินทองและความผูกพันทางโลกบวชเป็นบรรพชิต โจนผม ละเพศมารวาส เข้าสู่เพศนักบวชสำรวมระวังอินทรีย์ระมัดระวังการรับรู้ผ่านตา หู จมูก ลิ้น และกาย เพื่อไม่ให้กิเลสครอบงำบุคคลที่ดำเนินชีวิตเช่นนี้ ย่อมมีจิตใจที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาความสามารถทางจิตในระดับที่สูงขึ้น ผลลัพธ์ที่ประจักษ์ได้ด้วยตนเองคือภาวะจิตที่เฝ้าอ้อมด้วยปีติสุขวิเวก

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

เป็นความสุขสงบที่เกิดจากการปลื้มใจออกจากสิ่งรบกวนภายนอกตั้งมั่นในสมาธิจิตใจที่สงบนิ่งจดจ่ออยู่กับสิ่งเดียว บริสุทธิ์ผ่องใสไม่มีกิเลส จิตใจที่ปราศจากความโลภโกรธหลงประกอบด้วยคารุญญารู้ความจริงตามธรรมชาติของสรรพสิ่งจุดหมายสูงสุดของพุทธธรรมแห่งความเสมอภาค (สมาธิ มหณรงค์ชัย, 2562: 181) เพราะตามแนวทางพุทธธรรมเชื่อว่าภาวะจิตของผู้รู้แจ้งความจริงจะเป็นผู้มีจิตไม่หวั่นไหวรู้แจ้งความจริงไม่มีความคิดปรุงแต่งใดๆมองเห็นแต่ความปลอดโปร่งในที่ทุกสถานไม่ยกตัวถือตนใดๆ ไม่ว่าในหมู่คนเสมอกันคนต่ำกว่าหรือคนสูงกว่าไม่หวั่นไหวไปกับโลกธรรม ไม่มีการปรุงแต่งด้วยกิเลสทั้งหลายไม่ว่าจะดีหรือร้ายทำให้มองเห็นสรรพสิ่งเป็นความว่างเปล่าเป็นความปลอดโปร่ง จิตของผู้ที่ฝึกฝนตนจะปราศจากมานะคือไม่ยกตัวถือตนว่าตนเองดีกว่าเสมอกับหรือด้อยกว่าผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้ที่หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงสิ่งเหล่านี้เป็นแนวทางตามพุทธธรรมแห่งความเสมอภาค (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ม, 2562: 397)

2. ความเสมอภาคทางศักยภาพและการพัฒนาปัญญา

พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธระบบวรรณะที่แบ่งแยกผู้คนตามชาติกำเนิดอย่างชัดเจน และทรงยืนยันว่าบุคคลจะประเสริฐหรือเลวทรามนั้นขึ้นอยู่กับกรรมกรรมไม่ใช่ชาติกำเนิดหรือวรรณะดังพุทธพจน์ที่ว่า "บรรดาวรรณะทั้ง 4 เหล่านี้ ผู้ใดเป็นภิกษุ อรหันตชีนาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้วทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้วบรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้วสิ้นภวสังโยชน์แล้วหลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบผู้นั้นเรียกได้ว่าเป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายในวรรณะ 4 เหล่านี้" (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 102) หากพิจารณาตามพระสูตรที่ยกมาจะเห็นว่าแนวทางตามหลักพุทธธรรมเปิดกว้างในเรื่องของความเสมอภาคให้ทุกคนสามารถบรรลุธรรม พระองค์ทรงเปิดโอกาสให้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นวรรณะใด เพศใดหรือฐานะใด สามารถเข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรมได้ หากมีความเพียรพยายามและปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมไม่ว่าจะมาจากวรรณะใดก็ตามคุณธรรมและความรู้เป็นเกณฑ์พระพุทธองค์ทรงยกย่องผู้มีคุณธรรม ความรู้และความประพฤติดี ไม่ใช่ผู้ที่เกิดในตระกูลสูงหรือมีทรัพย์มาก แต่เป็นความสำคัญของปัญญาในชีวิตมนุษย์และไม่ได้เป็นเพียงความสามารถทางสมองเท่านั้น แต่เป็นปัญญาที่เป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่คุณค่าและประโยชน์สูงสุดในทุกๆด้านของชีวิตมนุษย์นำไปสู่การทำความดี มนุษย์จะสามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำและเลือกที่จะกระทำในสิ่งที่น่ามาซึ่งประโยชน์สุข ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเป็นเกราะเหมือนป้องกันความชั่วด้วยปัญญาทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นโทษภัยของอกุศลกรรมหลักเลี่ยงการกระทำที่เป็นบาปหรือก่อให้เกิดทุกข์ได้ด้วยปัญญาที่จะนำพาให้มนุษย์เข้าใจความจริงของชีวิต รู้จักจัดการกับการปัญหาอารมณ์และความทุกข์ต่างๆ ทำให้สามารถสร้างความสุขและความสงบภายในได้ (สุเขาว์ พลอยชุม, 2565: 149)

ความเสมอภาคทางกฎแห่งกรรม แม้ว่ามนุษย์จะเสมอภาคกันโดยธรรมชาติแต่ผลของการกระทำกรรมย่อมทำให้เกิดความแตกต่างในชีวิต เช่น ความสุข ความทุกข์ ความร่ำรวย ความยากจน ความฉลาด ความโง่เขลา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลจากกรรมที่แต่ละบุคคลได้กระทำมาความยุติธรรมที่เป็นสากล เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล (Cause and Effect) หลักการเหตุและผลนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนมีสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเช่น ฝนตกเพราะความชื้นในอากาศควบแน่นหรือเรื่องในชีวิตประจำวันเช่น อ่านหนังสือสอบทำให้ได้คะแนนดีเหตุการณ์หรือผลจะไม่เกิดขึ้นลอยๆแต่จะต้องมีสิ่งนำมาก่อน เสมอ (เสริมสิน สมะลาภา, 2567: 3) ทำให้มนุษย์มีความพิเศษที่แตกต่างจากธรรมชาติทั่วไปนั่นคือกรรมนิยาม ซึ่งเป็นกฎเฉพาะที่สร้างสรรค์สังคมและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆของมนุษย์ขึ้นมา เสมือนเป็นอีกโลกหนึ่งที่แยกจากโลกธรรมชาติแก่นแท้ของกรรมนิยามคือเจตนา

หรือเจตจำนงดังนั้น กรรมนิยามจึงเป็นกฎที่ครอบคลุมโลกแห่งเจตจำนงทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นความคิดปรุงแต่ง สร้างสรรค์หรือแม้แต่การทำลายที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ ไม่ว่ามนุษย์จะไปเกี่ยวข้องกับกฎธรรมชาติอื่นๆหรือไม่ก็ตาม กรรมนิยามจะเป็นกฎพื้นฐานที่กำหนดการกระทำและการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์เสมอเป็นอาณาเขตที่มนุษย์มีอำนาจ ในการปรุงแต่งและควบคุมสิ่งต่างๆหรือกล่าวให้ถูกคือเป็นการที่มนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นเหตุปัจจัยในกระบวนการ ของธรรมชาติด้วยเหตุนี้เองมนุษย์จึงสามารถพูดได้ว่าตนเองสามารถบังคับควบคุมธรรมชาติหรือเอาชนะธรรมชาติได้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2562: 239) กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่เที่ยงตรงและยุติธรรมสำหรับทุกคนไม่มีใครอยู่เหนือ กฎนี้ ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือยาจก ทุกคนล้วนต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ส่งเสริมความรับผิดชอบการ เชื่อในกฎแห่งกรรมนำไปสู่การตระหนักว่าแต่ละคนมีอำนาจในการสร้างอนาคตของตนเองผ่านการกระทำในปัจจุบัน ไม่ใช่ชะตาชีวิตที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า สิ่งนี้ส่งเสริมให้แต่ละบุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

ในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้นหรือการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน และกันเป็นปัจจัยจึงมีขึ้นได้และเมื่อปัจจัยเปลี่ยนไป ผลที่ตามมาก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปเชื่อมโยงถึงกันและกระเพื่อม ไหวเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งล้วนเกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่และไม่มีสิ่งใดคงที่ถาวร แต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามปัจจัยที่มา ปรุงแต่งนิทานเรื่อง "ตากับยายปลุกถั่วปลุกงาให้หลานเฝ้า" เป็นตัวอย่างที่ยอดเยียมในการแสดงให้เห็นถึง อิทธิปัจจัย ตามอย่างง่ายๆเรื่องมีว่า "ตากับยายปลุกถั่วปลุกงาให้หลานเฝ้าหลานเฝ้าหลานไม่เฝ้า กาจึงกินถั่วกินงา ยายมาด่าตามาตาดิ หลานจึงร้องให้ไปหานายพราน ให้ช่วยยิงกา นายพรานบอกว่า ธุระอะไรของข้า หลานจึงร้องให้ไปหาหนูให้ช่วยกัด สายธนูนายพราน หนูบอกว่าธุระอะไรของข้า หลานจึงร้องให้ไปหาแมว ให้ช่วยจับหนู แมวบอกว่าธุระอะไรของข้า หลานจึงร้องให้ไปหาหมาให้ช่วยกัดแมว หมาบอกว่าธุระอะไรของข้า หลานจึงร้องให้ไปหาช้างให้ช่วยกระเทียบหมา ช้าง บอกว่าธุระอะไรของข้า หลานจึงร้องให้ไปหาแมลงหวี่ให้ช่วยไปตอมตาช้าง" เมื่อพิจารณาตามนิทานที่ยกมาในตอน แรกหลานไม่เฝ้ากาจึงกินถั่วกินงายายด่าตาดิหลานร้องไห้หนีคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อปัจจัยหลานไม่เฝ้า นำไปสู่ผล กามากินถั่วงาหายไปและต่อเนื่องไปสู่ ผลอื่นๆคือโดนด่าโดนตีร้องไห้ จากเดิมที่ไม่มีใครอยากช่วยเพราะคิดว่าเป็นธุระ อะไรของข้า แต่เมื่อหลานไปหาจุดเชื่อมโยงที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ การกระทำเล็กๆ เพียง อย่างเดียวก็สามารถส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ไปสู่การแก้ไขปัญหาลูกโซ่ทั้งหมด "เมื่อแมลงหวี่ไปตอมตาช้าง ช้างรำคาญก็ไป กระเทียบหมา หมาถูกระเทียบก็ไปกัดแมว แมวถูกกัดก็ไปจับหนู หนูถูกจับก็ไม่ไปกัดสายธนูนายพราน นายพรานมีธนูไป ยิงกา กาถูกยิงถั่วงาไม่ถูกกิน หลานก็ไม่ถูกด่าไม่ถูกตี ผลลัพธ์กรรมสุดท้ายที่ต้องการ (ประเวศ วะสี, 2547:23)

ในเรื่องของผลกระทบประยุกต์ในยุคสมัยปัจจุบันคือการเลือกความสุขหรือศิลปะการใช้ชีวิตที่บุคคลควร ที่จะรู้จักเลือกและแยกแยะสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขออกจากสิ่งที่ก่อให้เกิดความทุกข์จากนั้นจึงเลือกรับเฉพาะส่วนที่เป็น ความสุขและหลีกเลี่ยงส่วนที่เป็นทุกข์ แนวคิดนี้ไม่ได้หมายถึงการตามใจกิเลสอย่างไร้ขอบเขต แต่เป็นการใช้ปัญญา พิจารณาเพื่อให้ชีวิตได้รับความรื่นรมย์และความสุขมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ยกตัวอย่างมุมมองสุนิยมต่อสุรา การรู้จัก เลือกและแยกแยะสุราอาจก่อให้เกิดโทษได้จริงหากดื่มอย่างผิดวิธีเช่น ดื่มมากเกินไปจนขาดสตินำไปสู่การทะเลาะ วิวาหุบัติเหตุหรือปัญหาสุขภาพ การรู้จักวิธีดื่มที่เหมาะสมในทางกลับกันหากรู้จักวิธีดื่มที่เหมาะสมถูกต้องเช่นดื่มใน ปริมาณที่พอเหมาะดื่มในโอกาสที่เหมาะสมดื่มเพื่อการสังสรรค์ผ่อนคลายโดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและ ผู้อื่น สุราก็สามารถให้ความสุขได้การขาดการแยกแยะ โดยไม่พิจารณาถึงแง่มุมที่ให้ความสุขอาจถูกมองว่าเป็นการ ขาดความสามารถในการเลือกและแยกแยะซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของศิลปะการใช้ชีวิตแบบสุนิยมตามหลักกฎแห่งกรรม (สมภาร พรหมทา, 2545: 93)

3. การเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอก

พุทธธรรมเน้นย้ำการเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอกด้วยการสร้างความเสมอภาคและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพุทธวัฒนธรรมไม่ได้เริ่มต้นที่การออกกฎระเบียบหรือการบังคับจากภายนอก แต่เริ่มต้นจากการพัฒนาจิตใจของแต่ละบุคคลให้ปราศจากอคติ มีเมตตาและเข้าใจในหลักธรรมศาสนาพุทธมองว่าความขัดแย้งภายในเกิดจากความไม่เป็นระเบียบของอารมณ์ความรู้สึกของเราเองไม่ว่าจะเป็นกิเลสต่างๆเช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยาหรือความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ เมื่อจิตใจไม่สงบไม่มีความสมดุลอารมณ์เหล่านี้ก็จะก่อตัวขึ้นทำให้เกิดความไม่สบายใจความกระวนกระวายและความทุกข์ใจความน่าสนใจคือศาสนาพุทธเชื่อว่าความขัดแย้งภายในนี้เองที่เป็นแม่บทของความขัดแย้งภายนอกทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในครอบครัวความขัดแย้งในสังคมไปจนถึงความขัดแย้งระดับประเทศหรือระดับโลก ล้วนมีจุดเริ่มต้นมาจากความไม่สงบและความไม่สมดุลภายในจิตใจของแต่ละบุคคล เมื่อจิตใจเต็มไปด้วยกิเลสและความวุ่นวายก็ย่อมส่งผลให้เกิดการกระทำคำพูดหรือความคิดที่ก่อให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งกับผู้อื่น (N.P. Jacobson, 1966: 21-22) ในพุทธศาสนาถือว่าไม่ได้เป็นเพียงข้อห้ามทางศาสนาแต่เป็นรากฐานสำคัญที่เชื่อมโยงเจตนาของมนุษย์เข้ากับการสร้างสรรค์สังคมและการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะศีลคือการควบคุมเจตนาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมศีลสะท้อนให้เห็นถึงหลักการที่ว่าการกระทำภายนอก กาย วาจาของมนุษย์ ซึ่งเป็นผลผลิตจากเจตนาภายในสามารถส่งผลโดยตรงต่อระบบความสัมพันธ์ในสังคม ศีลจึงเป็นเสมือนกฎที่ควบคุมและจัดระเบียบเจตนาเหล่านั้นไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น แต่กลับส่งเสริมให้เกิดความเรียบร้อยความสงบสุขและความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกันของหมู่คณะรากฐานของศีลทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงปรัชญาพื้นฐานที่สุดนั่นคือการไม่เบียดเบียนไม่จะเป็นการไม่ฆ่า ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดิฉินในกาม ไม่พูดเท็จและไม่เสพสิ่งมีเมา ศีลทุกข้อล้วนสะท้อนถึงการเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างอารยะการปฏิบัติตามศีล 5 จึงเป็นการฝึกฝนสติสัมปชัญญะเพื่อให้เจตนาของเราไปสู่การกระทำที่ไม่สร้างความเดือดร้อนและยังเกื้อกูลต่อผู้อื่น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ม., 2562: 914) นอกจากนี้พุทธศาสนามองเห็นปัญหาชีวิตของมนุษย์ในหลายมิติและได้วางคำสอนสำหรับเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไป โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับหลักๆ ดังนี้

1. เป้าหมายเฉพาะหน้า (ทิฏฐธัมมิกัตถะ)

ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นเป้าหมายระดับวัตถุหรือประโยชน์สุขที่เราจะได้รับในปัจจุบัน เป็นคำสอนเบื้องต้นสำหรับคนทั่วไปที่ยังไม่ได้มุ่งหวังผลสูงสุดในการหลุดพ้นจากทุกข์ แต่ปรารถนาเพียงแค่ว่าให้ชีวิตดำเนินไปได้อย่างสุขสบายในสังคม ความต้องการพื้นฐานของคนในระดับนี้คือ ปัจจัยทางวัตถุเพื่อการดำรงชีพอย่างผาสุกในปัจจุบัน ซึ่งพระพุทธศาสนาสรุปเป็น 4 ปัจจัย

อาหาร

เครื่องนุ่งห่ม

ที่อยู่อาศัย

ยารักษาโรค

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับปัญหาชีวิตระดับนี้เช่นกัน จึงมีคำสอนเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้อย่างครบถ้วนและครอบคลุมทุกแง่มุมคือคำสอนเกี่ยวกับวัตถุสอนให้รู้จัก วิธีใช้สอยหรือบริโภควัตถุอย่างถูกต้องเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุดและสอนให้รู้จักคุณและโทษของวัตถุเพื่อไม่ให้ติดข้องหรือเป็นโทษต่อตนเอง นอกจากนี้ยังสอนให้รู้จักลักษณะของคนดีคนชั่ว เพื่อเลือกคบค้าสมาคมและปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องสอนให้รู้จักหน้าที่ของบุคคลคุณธรรมในฐานะสมาชิกของสังคมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในด้านต่างๆ เช่น พ่อแม่กับลูก ครูอาจารย์กับศิษย์ เพื่อนกับเพื่อน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

2. เป้าหมายระยะยาว (สัมปรายิกัตถะ)

สัมปรายิกัตถะ เป็นเป้าหมายทางศีลธรรมคุณธรรมหรือประโยชน์สุขที่จะได้รับในภพหน้าหรือในระยะยาว เป็นคำสอนที่มุ่งให้ผู้รับการสอนพัฒนาตนเองให้สูงขึ้น ประณิธขึ้นอีกระดับหนึ่ง เพื่อเป็นการแก้ทุกข์หรือแก้ปัญหาชีวิตที่ละเอียดอ่อนขึ้นไปอีก พระพุทธศาสนาถือว่าความสมบูรณ์ทางวัตถุที่ภพภูมิมีกัตถะนั้นสามารถแก้ความทุกข์หรือปัญหาของชีวิตได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น เป็นการแก้ทุกข์ได้ชั่วคราวหรือแก้ได้เฉพาะหน้าเท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไป ปัญหาเหล่านั้นจะกลับปรากฏขึ้นอีก เพราะเป็นเพียงการแก้ทุกข์ที่ปลายเหตุ (สุเขาว์ พลอยชุม, 2565: 52) การฝึกสติและปัญญาช่วยให้บุคคลสามารถสังเกตอคติของตนเอง พัฒนาความเห็นชอบและตัดสินใจกระทำในสิ่งที่เกื้อกูลต่อผู้อื่น เมื่อบุคคลจำนวนมากในสังคมพัฒนาจิตใจเช่นนี้สังคมพุทธวัฒนธรรมก็จะสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและยั่งยืนเพื่อให้มองเห็นโทษของตัณหาที่เป็นรากฐานของการให้ความหมายและการคาดหวังเพราะมนุษย์โดยทั่วไปย่อมมีตัณหาหรือความทะยานอยากไม่มากก็น้อย ซึ่งตัณหาที่เอนเอียงทำให้เราให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ในโลกและเกิดความคาดหวังจากสิ่งเหล่านั้น เมื่อความคาดหวังเป็นไปตามที่เราต้องการเราก็รู้สึกสมหวังและมีความสุข แต่เมื่อไม่เป็นไปตามที่หวังเราก็รู้สึก ผิดหวังและได้รับความทุกข์ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นความสุขทางกายหรือทางวัตถุที่เรียกว่าความสุขหรือแม้แต่ความสุขในวงกว้างขึ้น เช่น เกียรติยศ ความอบอุ่น ไม้ตรีจิตเหล่านี้ล้วนเป็นการเสพสุขจากสิ่งที่อยู่ในโลกภายนอกตัวมนุษย์ทั้งสิ้น (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553: 62)

การสร้างสันติสุขแบบพุทธธรรม การสร้างสันติสุขแบบพุทธธรรมและการดำรงอยู่ร่วมกันด้วยศีลเป็นการพัฒนาบุคคลสู่การยกระดับสังคม ศีลมีได้เป็นเพียงการจำกัดอิสรภาพ แต่เป็นการปลดปล่อยมนุษย์จากพันธนาการแห่งกิเลสที่นำไปสู่การเบียดเบียน โดยการยกระดับจิตสำนึกและพฤติกรรมส่วนบุคคลให้งดงาม การรักษาศีลจึงนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม เพราะเมื่อสมาชิกแต่ละคนมีศีล ย่อมส่งผลให้สังคมมีความมั่นคง ผาสุกและเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตไม่ว่าจะเป็นทางโลกหรือทางธรรมศีลในพระพุทธศาสนาจึงเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลง โดยมิเจตนาเป็นตัวขับเคลื่อนและการไม่เบียดเบียนเป็นแกนหลัก ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่เกื้อกูลและมีความสุขอย่างยั่งยืน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2562: 914) พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์เริ่มต้นการเป็นอิสระตั้งแต่ก้าวแรกของการศึกษาธรรมนั้นคือการไม่เชื่อสิ่งใดง่ายๆ โดยปราศจากการไตร่ตรองหลักการนี้สะท้อนชัดเจนใน “กาลามสูตร” ซึ่งเน้นย้ำให้ใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะยอมรับสิ่งใด การเชื่อตามคำสอนในพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่การศรัทธาแบบสุมสี่สุมห้าแต่เป็นการใช้ปัญญาเพื่อทำความเข้าใจในเบื้องต้นการพิสูจน์ความจริงด้วยตนเองด้วยประสบการณ์ที่จะนำไปสู่อิสรภาพที่แท้จริงและอีกประการคือการไม่หยุดอยู่เพียงแค่ความเชื่อแต่ต้องก้าวไปสู่การพิสูจน์ทดลองสิ่งที่ตนเชื่อมั่นด้วยตนเองจนกระทั่งได้ประจักษ์ในความจริงด้วยประสบการณ์ตรงนี้คือหัวใจของการเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะความจริงที่ได้มาจากการหยั่งรู้ด้วยตนเองเท่านั้นที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น อิสรภาพสมบูรณ์ท่ามกลางโลกธรรมหมายถึงการที่บุคคลสามารถอยู่ในโลกอย่างไม่ติดโลก คือสามารถใช้ชีวิตท่ามกลางความทุกข์และความแปรปรวนของชีวิตและสังคมได้ โดยไม่ได้รับผลกระทบจากสิ่งเหล่านั้นเพราะมีจิตใจที่เป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความผันผวนของโลกธรรมหลักพุทธธรรมได้นำเสนอเส้นทางที่เริ่มต้นด้วยการใช้ปัญญาตั้งคำถามที่พบตัวอย่างในกาลามสูตรที่ได้กล่าวมาเพื่อก้าวไปสู่การพิสูจน์และประสบการณ์ความจริงด้วยตนเอง และในที่สุดก็บรรลุอิสรภาพที่สมบูรณ์ (สุเขาว์ พลอยชุม, 2565: 37) นอกจากนี้การดำเนินชีวิตตามทางสายกลางหลีกเลี่ยงความสุดโต่งช่วยให้สังคมพุทธวัฒนธรรมสามารถหาจุดสมดุลระหว่างการดำรงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมกับการเปิดรับความหลากหลายและการปรับตัว การไม่ยึดติดในกฎเกณฑ์ที่ตายตัวหรือความเชื่อที่คับแคบทำให้เกิดความยืดหยุ่นและพื้นที่สำหรับความเข้าใจร่วมกันพระพุทธศาสนายืนยันว่า โลกที่เราเห็นอยู่นี้เป็นเพียงระดับปรากฏการณ์ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ปรากฏให้เรารับรู้ผ่านอายตนะและถูกปรุง

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

แต่งด้วยความคิดอารมณ์และกิเลสของเราสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอนิจจังไม่เที่ยงเป็นทุกข์และอนัตตาไม่ใช่ตัวตน เมื่อใดที่จิตได้รับการพัฒนาจนพ้นจากกิเลส จิตนั้นจะก้าวเข้าสู่ระดับเหนือปรากฏการณ์หรือระดับโลกุตตรภาวะ ซึ่งเป็นสภาวะที่อยู่เหนือโลกเหนือกิเลสและเหนือการปรุงแต่งใดๆ คำว่า "โลกุตตรภาวะ" ในที่นี้จึงมุ่งถึงสภาวะทางจิตของบุคคลที่อยู่ในโลกแต่ไม่แปดเปื้อนด้วยกิเลส หมายถึงจิตที่หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น ไม่ใช่การแยกตัวออกจากโลกทางกายภาพ แต่เป็นการหลุดพ้นจากพันธนาการทางจิตใจเพราะพุทธศาสนาปฏิเสธความเป็นตัวตนหรือการมีอัตตาและเห็นว่าสิ่งที่เรายึดถืออันขาดคุณสมบัติที่สำคัญ 4 ประการดังที่คุณระบุไว้คือ (1) มีการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด (2) ไม่ใช่สัจธรรมสูงสุดไม่ได้เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่เองโดยไม่ขึ้นกับสิ่งอื่น (3) ความมีอยู่อย่างอิสระไม่มีอยู่โดยลำพังแต่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (4) เป็นเพียงการรวมตัวกันชั่วคราวของขันธ์ 5 ด้วยเหตุนี้แนวคิดเรื่องอัตตาทิ้งถูกมองว่าเป็นมายาหรือสมมติที่เกิดจากอุปาทานความยึดมั่น (พระศรีศัชมภัฏฐาน, 2559: 17) เป็นผู้ที่สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางความแปรปรวนของโลกได้อย่างไม่หวั่นไหวและปราศจากทุกข์ในสังคมพุทธวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- ประเวศ วะสี. (2547) ธรรมชาติของสรรพสิ่ง การเข้าถึงธรรมชาติทั้งหมด, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิสำนักกรักบ้านเกิด.
- พระศรีศัชมภัฏฐาน (สมจินต์ วันจันทร์) ศ.ดร. (2559) พุทธปรัชญา, พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙.) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไรศรี เดวิด. ดีเอ็นเอปฏิวัติ. (2565). แปลโดย ก้อง พาหุรักษ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มติชน.
- วิทย์ วิศเวทย์. ปรัชญาธรรม: (2553). พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศ.ดร.ยศ สันตสมบัติ, (2559) มนุษย์กับวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, (2565) .พิมพ์ครั้งที่ 4, ความขัดแย้งหลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, ขอนแก่น: สำนักพิมพ์ คลังนาวิทยา.
- สมภาร พรหมทา. (2545). มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม
- สมเด็จพระพุทธฉายาจารย์. (2562) พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพ็ทแอนโดม.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย, (2562) ภูมิปัญญาอินเดียโบราณประวัติศาสตร์และปรัชญา, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม,
- สุเชาว์ พลอยชุม, (2565) พระพุทธศาสนาเถรวาทพุทธวิธีเพื่อชีวิตและสังคม, นครปฐม: สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสริมสิน สมะลาภา. (2567) เข้าใจพุทธศาสนาด้วยเหตุผล, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท อมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นส์ จำกัด มหาชน.

N.P. Jacobson, Buddhism, 1966 (London: Southern Illinois University Press,), pp 21-22

วิเคราะห์ความสุขตามนัยที่ปรากฏในอุชชยสูตร An Analysis of Happiness as Shown by Ujjayasutta

พระครูปริยัติวรวงค์ นาควโส (ป้อมแสง)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

Phrakhrupariyatworrawong Nakawangso (Phomsang)

Buddhachinaraj Buddhist College

Corresponding Author; Email: gurutawee@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความสุขในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาแนวคิดความสุขที่ปรากฏในอุชชยสูตร และ 3) วิเคราะห์การประยุกต์แนวคิดความสุขในอุชชยสูตรสู่ชีวิตร่วมสมัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก และทุติยภูมิจากเอกสาร ตำรา รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า

แนวคิดความสุขทางพระพุทธศาสนาปรากฏชัดและหลากหลายแต่โดยสรุปคือความสุขทางกายและความสุขทางใจ ความสุขระดับโลกีย์สุขและระดับโลกุตตรด้วย ความสุขเป็นไฉนของคำว่า “อาโรคยปรมา ลาภา” ความไม่มีโรค ถือว่าเป็นลาภอย่างอันประเสริฐ เพราะเป็นต้นทุนชีวิตประกอบกิจการสำเร็จ แม้ปฏิบัติสมาธิต้องอาศัยสุขภาพดีมีความสุข พระพุทธเจ้าต้องหลีกเลี่ยงทางสุดโต่ง 2 สายหันมาถือสายกลางสู่การตรัสรู้และนิพพานในฐานะความสุขสูงสุด

อุชชยสูตร เป็นสูตรที่อุชชยพราหมณ์ขอให้พระพุทธเจ้าแสดงก่อนที่จะไปอยู่ต่างถิ่น เพื่อจะอำนวยผลแก่กุลและความสุขในภพนี้ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา 2) อารักขสัมปทา 3) กัลป์ยาณมิตตตา 4) สมชีวิตา ย่อมมีโภคทรัพย์เกิดขึ้นโดยชอบเพราะ 1) ไม่เป็นนักเลงหญิง 2) ไม่เป็นนักเลงสุรา 3) ไม่เป็นนักเลงการพนัน 4) เป็นผู้ไม่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี และเพื่ออำนวยผลแก่กุลและความสุขในภพหน้า คือ 1) สัทธาสัมปทา 2) สีลสัมปทา 3) จาคสัมปทา 4) ปัญญาสัมปทา

การประยุกต์ใช้อุชชยสูตรสู่ชีวิตร่วมสมัย พบว่า 1) สุขในปัจจุบัน ตามนัยคิหิสุข 4 2) รู้ทางเสื่อมและทางเจริญของชีวิตตามนัยอบายมุข และ 3) สุขในภพหน้าตามนัยสุคติภูมิ ผ่านองค์ความรู้ในคำว่า “3 พ” ได้แก่ 1) พินิจจะ การใคร่ครวญด้วยปัญญาดิแล้ว 2) มัชฌิมา พอประมาณ ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ปริจจาคะ พึ่งพาและแบ่งปันดำรงชีวิตเชื่อมโยงกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล ทั้งในครอบครัว ชุมชนและสังคม

คำสำคัญ: ความสุข, อุชชยสูตร, ชีวิตร่วมสมัย

Abstract

The entitled thesis is consisted of following objectives;- (1) to study the concept of happiness in Buddhism, (2) to study the concept of happiness in Ujjayasutta and (3) to analyze the concept of happiness in Ujjayasutta for contemporary life.it is documentary research being studied from the first source ;- Tipitaka and the secondary source;- commentaries, texts, research reports. It is analyzed by description. The results of the research are as follows:-

The concept of Buddhism is an appearance and many dimensions. Summarily, it is physical and mental happiness, also Lokiyasukkha and Lokuttarasukkha. The happiness is synonym of good health in the word of 'Arogyaparama Labha' the good health regarded as noble lucky. Happiness is the root of life leading to successes. Although meditation depends on the good health. The Buddha has leave the two extreme ways and regards the middle path into the Enlightenment and into Nippana as the highest happiness.

The word of Ujjayasutta, it is required By Ujjayabrahman for the Buddha gives Dhamma before other area in order to support him happiness in this realm, i.e. (1) Utthasampada, (2) Arakkhasampada, (3) Kalyanmittata and (4) Samajivita. He gets right wealth from, i.e. (1) not to be connoisseur of women, (2) not to be connoisseur of alcohol and (3) not to be gamble, (to be a good friend and to give happiness in a next realm, i.e. (1) Saddhasampada, (2) Silasampada, (3) Jagasampada and (4) Paññasampada.

The application of Ujjayasutta in contemporary life is found that;- (1) happiness in the present time following Gihisukkha-4, (2) deteriorating path and prosperous way of life following Apayamukkha and (3) happiness in next time following Sugatibhumi through the framework of the "3 Po";- (1) Pinijja meaning clear thought, (2) Majjhima meaning moderate life according to the sufficiency economy philosophy, and (3) Pariccaga meaning Dependence and sharing, living and linking with others in a supportive manner, both in the family, community, and society.

Keywords: Happiness, Ujjayasutta, contemporary life

1. บทนำ

จากสภาพสังคมไทยที่ผ่านมาคนไทยต้องเผชิญกับปัญหาที่หลากหลาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน โดยเฉพาะการเข้ามาของไวรัสโควิด 19 ตั้งแต่ปี 2563 จนมาถึงปัจจุบัน แต่ด้วยความไม่ท้อแท้เติมไปด้วยความหวัง ทำให้คนไทยยังยืนหยัดต่อสู้กันไปได้ จากรายงานความสุขโลกประจำปี 2565 ของสหประชาชาติที่เก็บรวบรวมข้อมูลความสุขเฉลี่ยของประชากรทั่วโลกจำนวน 146 ประเทศ ระหว่างปี 2562-2564 การแพร่ระบาดของโควิด 19 มีส่วนในการส่งผลกระทบต่อความสุขของผู้คน ถึงกระนั้น รายงานความสุขโลกปีล่าสุด (World Happiness Report 2024) ยังคงยืนยันว่า "ฟินแลนด์เป็นประเทศที่มีความสุขที่สุดในโลกติดต่อกันเป็นปีที่ 7 แล้ว การจัดอันดับนี้พิจารณาจากหลายปัจจัย เช่น คุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดี ความไว้วางใจในสังคม และความใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพราะยังมีปัจจัยอื่นส่งผลให้เกิดความสุขทั้งด้านเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ที่ดีในการไว้วางใจกันของประชากรและคนในครอบครัว เป็นค่านิยมที่เอื้อต่อความสุขกาย สุขใจ รวมถึงการศึกษา เสรีภาพทางการเมือง ความเท่าเทียมทางเพศและสังคม ในขณะที่ความสุขของคนไทยในปี 2565 ตกไปอยู่อันดับที่ 61 จากในปี 2557 อยู่อันดับที่ 34 ปี 2558 อันดับ 33 และอันดับ 32 ในปี 2559 จากนั้นได้ร่วงลงมาต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2560 มาที่อันดับ 46 ปี 2561 อันดับ 52 และอันดับที่ 54 ติดต่อกัน ในปี 2563 จนถึงปี 2564 กระทั่งล่าสุดอยู่อันดับที่ 61[ไทยรัฐออนไลน์,ส่องความสุข ของคนไทยจึงมีแนวโน้มที่ลดลง และอยู่ในระดับที่ต่ำที่สุดในรอบ 11 ปี โดยสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความสุขของคนไทยลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับทั่วโลกประกอบด้วย ความเอือมระอาในสังคม การสนับสนุนทางสังคม และเสรีภาพในการตัดสินใจ

เลือกทางเดินชีวิตที่ปรับลดลงในช่วงหลัง อีกทั้งอาจยังมีปัจจัยเฉพาะตัวของประเทศไทย ที่ทำให้คะแนนความสุขของคนไทยลดลง เช่น สภาพแวดล้อมทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำในสังคม หนี้สินครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร เป็นต้น [ไทยรัฐออนไลน์, คะแนนความสุข “คนไทย” ต่ำที่สุดในรอบ 11 ปี ส่วนทางคนส่วนใหญ่ทั่วโลก (<https://www.thairath.co.th/business/feature/2227777>) ดังนั้นแล้ว ปัญหาดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคน จะต้องหาแนวทางแก้ไขให้สังคมไทยได้กลับมาเป็นสังคมที่มีความสังคมสงบสุขชื่อว่าความสุข เป็นคำที่หลายคนไม่สามารถให้ความหมายได้ชัดเจน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าทุกชีวิตแสวงหาความสุขทั้งนั้น แม้การขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 9 ก็ตรัสแก่ประชาชนในพิธีราชาภิเษก วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” (เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม-เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม <https://www.luehistory.com> (27 เมษายน 2567) นี่ยืนยันได้ว่า ความสุขเป็นเป้าหมายของทุกการกระทำจริง พระพุทธเจ้าภายหลังแสดงปฐมเทศนาและแสดง อนัตตลักขณสูตรแล้วเกิดมีพระอรหันต์ในปีแรกถึง 60 องค์ ซึ่งพระองค์ก็ส่งไปเผยแผ่ธรรมด้วยการให้อุดมการณ์ในปฐมพจน์เผยแผ่ธรรมว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” [วิ.ม. (ไทย) 4/32/40.] ก็แสดงว่า การเผยแผ่ธรรมนั้นก็เพื่อความสุขของพหุชน หลายคนคิดว่าความร่ำรวยและเงินทองเป็นปัจจัยที่จะทำให้มีความสุขได้ แต่แท้จริงแล้วเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของการที่จะมีความสุขในชีวิต บางคนพยายามศึกษาแสวงหาหลักการแนวทางหรือกลวิธีต่าง ๆ เพื่อจะก่อให้เกิดความสุขขึ้นทั้งในสังคมและตัวบุคคล ซึ่งบางครั้งคนเหล่านั้นก็ไม่สามารถพบสิ่งที่ตนต้องการได้หรือใคร ๆ จะสนองให้ตามที่ยากได้ก็ไม่ใช้ทั้งหมด แท้จริงแล้ว ความสุขอยู่ที่ตัวเราเป็นอันเริ่มต้น เราจัดสรร จัดหา ปฏิบัติตามการกระทำที่ถูกต้องตามที่คุณเกรส มัยจิน กล่าวไว้ว่า “ความสุขสร้างมาจากข้างในตัวเราเอง ไม่ใช่การรอให้คนอื่นหยิบยื่นมาให้” [เกรส มัยจิน, “การสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก”, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ปีที่ 24 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม, 2559) : 673-684.]

พระพุทธศาสนาชื่อว่า เป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับความสุข พระพุทธองค์ตรัสเป็นแนวคิดที่ว่า “ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ” [ม.ม. (ไทย) 13/216/254.] คำนี้ไม่ได้ตรัสถึงความสุขโดยตรง แต่บอกว่า ความสุขคือสุขภาพดี เพราะถ้าสุขภาพดีแล้ว ก็จะมีต้นทุนชีวิต จะประจักษ์ได้ก็สำเร็จหาไม่แล้ว ก็นอนติดเตียงหรือตกในสภาพไถ่ป่วยอย่างสิ้นหวัง ส่วนทรัพย์สินอื่น ๆ นอกกายหาได้ทุกเมื่อ พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ย่อมเป็นไปเพื่อความสุขแก่สรรพสัตว์ ดังใจความในมหาปริณิพพานสูตรว่า “ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่ง เธอทั้งหลายพึงเรียนเสพ เจริญ ทำให้มากด้วยดี โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ชื่อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” [ท.ม. (ไทย) 10/184/130.] แสดงให้เห็นว่า “ความสุขเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก ดังนั้น เป้าหมายสุดท้ายแห่งการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน ก็เพื่อให้มนุษย์ได้หลุดพ้นจากความทุกข์ คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ซึ่งสรรพสัตว์และสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมีอยู่ในโลกล้วนตกอยู่ในไตรลักษณ์ หากได้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิตและความเป็นไปของสรรพสิ่งแล้ว ก็สามารถบรรลุถึงความสุขอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียดได้ตามความเข้าใจตามความเป็นจริงได้อย่างแท้จริง” [พระมหาคมสัน วิสุทฺธิญาโณ (เนียมคชบาล), “วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 53-54.]

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความสุขในพระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความสุขที่ปรากฏในอุชชยสูตร
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์ความสุขในอุชชยสูตรมาปรับประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องวิเคราะห์ความสุขตามนัยที่ปรากฏในอุชชยสูตร เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) มีกระบวนการวิจัย ดังนี้

- 3.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเรื่องอุชชยสูตรและสูตรที่เกี่ยวข้อง
- 3.2 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา หนังสือ ตำรา ปกรณวิเสสในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุชชยสูตร
- 3.3 วิเคราะห์ความสุขตามนัยที่ปรากฏในอุชชยสูตรและข้อมูลที่เกี่ยวข้องและเรียบเรียงและเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง
- 3.4 เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

4. ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ 1 พบว่า ความสุข คือ “ความสบาย ความสำราญ ความจำเริญ ชื่นชื่นกายใจ มี 2 คือ 1) กายิกสุข สุขทางกาย 2) เจตสิกสุข สุขทางใจ อีกหมวดหนึ่ง คือ 1) สามิสสุข สุขอิงอามิสคืออาศัยกามคุณ 2) นิรามิสสุข สุขไม่อิงอามิส คือ อิงเนกขัมมะ หรือ สุขที่เป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อวัตถุ” สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 35, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564. หน้า 500.] กล่าวคือ ความสุขทางกาย การมีสุขภาพที่ดี ได้เสพกามคุณทั้งหลาย ความสุขทางใจ คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา โดยไม่อาศัยกามคุณ มีความสภาวะที่ตรงข้ามกับคำว่า ทุกข์ เพราะว่าได้กระทำบางอย่างที่ทำให้ความทุกข์นั้นออกไป ภาวะที่ขุดความทุกข์ด้วยดี ภาวะที่เคียวกินความทุกข์ด้วยดี ความสุขสูงสุด คือ นิพพาน (นิพพานังปรมมํ สุขัง)[ม.ม. (ไทย) 13/216/254.] พระพุทธศาสนาแบ่งประเภทของความสุขไว้อย่างหลากหลาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เข้าใจความแตกต่างของสุขแต่ละแบบ และเห็นแนวทางพัฒนาไปสู่สุขที่สูงขึ้น เริ่มจาก 1) สุข 13 คู่ ซึ่งแสดงความต่างระหว่างสุขทางโลกกับทางธรรม เช่น กามสุข-เนกขัมมสุข สุขทางกาย-สุขทางใจ เป็นต้น 2) สุข 3 เจื่อนไข คือ แบ่งตาม 1) เหตุปัจจัย เช่น อามิสสุข-นิรามิสสุข 2) ระดับความประณีต เช่น กามสุข-ฉานสุข-นิพพานสุข และ 3) ปัจจัยดำรงชีพ เช่น สุขจากการมีทรัพย์ การใช้ทรัพย์ ไม่เป็นหนี้ และประกอบงานสุจริต 3) สุขตามความสัมพันธ์ ได้แก่ สุขทางกาย (กายิกสุข) และสุขทางใจ (เจตสิกสุข) และ 4) สุขตามลำดับขั้น จากกามสุขไปถึงสุขจากฉาน จนถึงสุขสูงสุดคือนิพพาน

พระพุทธศาสนาจัดระดับความสุขตามลำดับความประณีต 3 ระดับ คือ 1) กามสุข สุขจากกามคุณ 5 แม้ให้ความสุขจริง แต่มีโทษมาก พระพุทธองค์ไม่สรรเสริญ เพราะทำให้ดิ้นรนและเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น 2) ฉานสุข สุขจากสมาธิที่สงบจากกาม ได้แก่ รูปฉาน 4 และอรูปฉาน 4 ซึ่งประณีตยิ่งกว่ากามสุข เป็นสุขที่เกิดจากการเพ่งจิตอย่างแน่วแน่ ไม่เจือด้วยราคะ 3) นิพพานสุข สุขสูงสุด เป็นผลจากการดับกิเลส ได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ เป็นสุขที่ไม่เจือด้วยทุกข์ ไม่ขึ้นกับเหตุปัจจัย ไม่แปรเปลี่ยน จึงเรียกว่า “บรมสุข” (ปรมํ สุขํ) ถือเป็นความสุขระดับโลกุตระ และเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธธรรม เป็นสุขที่บริสุทธิ์ สงบ เย็น และหลุดพ้นอย่างแท้จริงพระพุทธศาสนาแสดงแนวทาง

เข้าถึงความสุข 3 ระดับ คือ กามสุข ฌานสุข และนิพพานสุข โดยมีพุทธวิธีที่แตกต่างกัน กามสุขเน้นการเสพกามอย่างมีสติ แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ สุขปัจเจก สุขในครอบครัว สุขสังคม และสุขระดับทิพย์ โดยใช้หลักธรรม เช่น ขรรวาสธรรม พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และหิริโอตตัปปะ ส่วนสุขแห่งฌานได้จากสมถกรรมฐาน 40 ทำจิตสงบเข้าสู่ฌาน 4 และอรุณมาน 4 เป็นสุขที่เหนือกว่ากามสุข ส่วนสุขนิพพานเป็นสุขสูงสุด หลุดพ้นจากทุกข์ ด้วยการเจริญโพธิปักขิยธรรม 37 ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมปธาน 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 อิทธิบาท 4 โภชนงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นทางสายกลางนำไปสู่การตรัสรู้และหลุดพ้นจากทุกข์อย่างยั่งยืนในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต สุขวรรค เป็นหมวดว่าด้วยสุข พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความสุขไว้ 13 คู่ ความสุข 13 คู่นี้ เป็นความสุขในประเภทและระดับเดียวกันบ้าง คาบเกี่ยวเกี่ยวกันในระดับต่าง ๆ บ้าง ซึ่งพระองค์ไม่ได้ทรงมุ่งแสดงในแง่จัดประเภท แต่ทรงแสดงให้เห็นความเข้าชุดกันเป็นคู่ ๆ ได้แก่ “(1) คิหิสุข คือ สุขของคฤหัสถ์ สุขแบบชาวบ้าน คู่กับ ปัพพัชชาสุข คือ สุขในชีวิตการบวช หรือสุขของนักบวช[อก.ทก. (ไทย) 20/65-77/102-105.] (2) กามสุข คือ สุขที่เกิดจากกาม คู่กับ เนกขัมมสุข[เนกขัมมสุข หมายถึง สุขที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยบรรพชา (อก.ทก.อ. 2/66/60)] คือ สุขที่เกิดจากเนกขัมมะ[กามสุข หมายถึง สุขที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะที่น่าพอใจ(อก.ทก.อ. 2/66/60)] (3) อุบิสสุข คือ สุขที่มีอุบิ[สุขที่มีอุบิ หมายถึง สุขเจือกิเลสที่เป็นไปในภูมิ 3 (กามาวจร, รูปาวจร, อรูปาวจร) เป็นสุขระดับโลกิยะ (อก.ทก.อ. 2/67/60)] คู่กับ นิรูปิสุข คือ สุขที่ไม่มีอุบิ[สุขที่ไม่มีอุบิ หมายถึง สุขไม่เจือกิเลส เป็นสุขระดับโลกุตตระ (อก.ทก.อ. 2/67/60)] (4) สาสวสุข คือ สุขที่มีอาสวะ คู่กับ อนาสวสุข คือ สุขที่ไม่มีอาสวะ (5) สามิสสุข คือ สุขที่อิงอามิส คู่กับ นิรามิสสุข คือ สุขที่ไม่อิงอามิส (6) อริยสุข คือ สุขของพระอริยะ คู่กับ อนริยสุข คือ สุขของผู้ไม่ใช่พระอริยะ (7) กายิกสุข คือ สุขทางกาย คู่กับ เจตสิกสุข คือ สุขทางใจ (8) สัปปีติกสุข คือ สุขที่มีปิติ คู่กับ นิปปีติกสุข คือ สุขที่ไม่มีปิติ (9) สาทสุข คือ สุขที่เกิดจากความยินดี คู่กับ อุเบกขาสุข คือ สุขที่เกิดจากอุเบกขา (10) สมานิสสุข คือ สุขที่เกิดจากสมานิ คู่กับ อสมานิสสุข คือ สุขที่ไม่ได้เกิดจากสมานิ (11) สัปปีติการัมมณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากฌานมีปิติเป็นอารมณ์ คู่กับ นิปปีติการัมมณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากฌานไม่มีปิติเป็นอารมณ์ (12) สาทารัมมณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากฌานมีความยินดีเป็นอารมณ์ คู่กับ อุเบกขารัมมณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากฌานมีอุเบกขาเป็นอารมณ์ และ (13) รูปารัมมณสุข คือ ความสุขที่มีรูปฌานเป็นอารมณ์ กับ อรูปารัมมณสุข คือ ความสุขที่มีอรูปฌานเป็นอารมณ์”[พระมหาวิเชียร สุธีโร, “ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา”, วารสารพุทธมคค์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2562) : 42-47.] จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มี 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ สุขแบบโลกิยะกับสุขแบบโลกุตตระ สุขแบบมีอาสวะกับสุขที่ไม่มีอาสวะ

ในส่วนอุชยสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนเกี่ยวกับความสุขแก่อุชยพราหมณ์ คือ ธรรม 4 ประการ ที่ชื่อว่า ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้แก่กุลบุตร คือ ธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ 3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร และ 4) สมชีวิตา ใช้ชีวิตตามความเหมาะสมตามทำนองคลองธรรม ความสุขภพนี้ พระพุทธองค์ยังได้กล่าวถึงทางเสื่อมของโภคทรัพย์ 4 ประการ ได้แก่ 1) เป็นนักเลงหญิง 2) เป็นนักเลงสุรา 3) เป็นนักเลงการพนัน 4) เป็นผู้มิดรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว นอกจากนี้ยังทรงตรัสถึงทางเจริญของโภคทรัพย์ 4 ประการ ได้แก่ 1) ไม่เป็นนักเลงหญิง 2) ไม่เป็นนักเลงสุรา 3) ไม่เป็นนักเลงการพนัน 4) เป็นผู้มิดรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี และในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงธรรม 4 ประการ ที่เกื้อกูลในภพนี้เพื่อสุขในภพนี้แก่กุลบุตร ธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) สัทธาสัมปทา 2) สีสสัมปทา 3) จาคสัมปทา 4) ปัญญาสัมปทา[อก.อฏฐก. (ไทย) 23/55/344-348.] สรุปว่า ความสุขในอุชยสูตร มีคุณค่ามีประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตทุกคนเพราะมิใช่แต่ภพนี้เท่านั้นหากแต่ยังรวมถึงภพหน้าด้วย ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นหลักธรรมที่จะสามารถนำมาแก้ไขปัญหาในสังคมไทยในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ 2 พบว่า อุชชยสูตรเป็นพระสูตรสำคัญในพระสูตรต้นตูปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พราหมณ์นามว่าอุชชยะ ผู้กราบทูลขอธรรมอันนำไปสู่ความสุขทั้งในปัจจุบันและภพหน้า เนื้อหาสาระของพระสูตรนี้จึงเน้นแสดง ธรรมคู่ที่ประกอบด้วย (1) ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในภพนี้ (ทิฐธัมมิกัตถสังวัตตนิคกรรม 4) และ (2) ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในภพหน้า (สัมปรายิกัตถสังวัตตนิคกรรม 4) ควบคู่กับธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเสื่อม (อบายมุข 4) และทางเจริญแห่งโภคทรัพย์ (ตรงข้ามอบายมุข 4) รวมเป็นธรรมหมวดละ 4 ประการ 4 หมวด รวมทั้งสิ้น 16 ข้อ ซึ่งล้วนมีเป้าหมายเพื่อชี้แนวทางสู่ความสุขอย่างยั่งยืนในชีวิตฆราวาส ดังนี้

หลักทิฐธัมมิกัตถสังวัตตนิคกรรม 4 ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา ขยันหมั่นเพียรในหน้าที่การงาน ด้วยสติและปัญญา 2) อารักขสัมปทา รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ ใช้อย่างพอประมาณ มีวินัยการเงิน 3) กัลยาณมิตตตา คบมิตรดีเป็นแบบอย่างชีวิตที่ดี 4) สมชีวิตา ใช้ชีวิตอย่างพอดี สอดคล้องกับรายรับ และไม่ฟุ้งเฟ้อ หลักธรรมนี้ช่วยวางรากฐานให้คฤหัสถ์สามารถตั้งตัวได้อย่างมั่นคง มีทรัพย์ มีวินัย และสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล

สัมปรายิกัตถสังวัตตนิคกรรม 4 ได้แก่ 1) สัทธาสัมปทา เชื่อมมั่นในพระพุทธเจ้าและกฎแห่งกรรม 2) สีลสัมปทา รักษาศีล มีความประพฤติดีงาม 3) จาคสัมปทา มีน้ำใจเสียสละ ไม่ตระหนี่ 4) ปัญญาสัมปทา มีปัญญาเห็นแจ้ง เข้าใจสังขารตามความเป็นจริง ธรรม 4 ข้อนี้พัฒนากายใน คือ ด้านจิตใจ ศีลธรรม และการรู้แจ้งในอริยสัจ เพื่อรองรับชีวิตในภพหน้าและบรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งพุทธศาสนา ส่วนความสุขที่ได้มาด้วยการหลีกเลี่ยง งดเว้น กล่าวคือ ละอบายมุข

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ 3 พบว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมเพื่อให้คฤหัสถ์มีชีวิตอย่างเป็นสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยเนื้อหาสำคัญในสูตรนี้สามารถจำแนกออกเป็น 3 มิติแห่งความสุข ได้แก่ (1) ความสุขในปัจจุบัน (2) ทางเสื่อมทางเจริญของโภคทรัพย์ และ (3) ความสุขในภพหน้า ซึ่งเมื่อพิจารณาในบริบทปัจจุบันแล้วสามารถนำมาปรับใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่สมดุล สอดคล้องกับยุคสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อวิเคราะห์ในเชิงประยุกต์ อุชชยสูตรสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในชีวิตยุคใหม่ได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และจิตวิญญาณ เช่น การขยันสร้างรายได้ การออมเงินและบริหารความเสี่ยง การเลือกคบมิตรที่ดี การส่งเสริมวัฒนธรรมด้านอบายมุขภายในครอบครัว การสร้างเครือข่ายชุมชนที่เกื้อกูล และการฝึกสติสมาธิเพื่อพัฒนาภูมิคุ้มกันทางใจ ซึ่งมีแนวประยุกต์ด้วยคำสั้น ๆ ผ่านแนวคิด “3 พ” ได้แก่ (1) พินิจ คือ การทบทวนชีวิตด้วยสติ (2) พอประมาณ คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และ (3) พึ่งพาและแบ่งปัน คือ การเชื่อมโยงกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล แนวทางนี้ไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการดูแลสุขภาพส่วนบุคคล แต่ยังสามารถต่อยอดสู่สังคมที่มีสติ สมดุล และเปี่ยมด้วยความสุขอย่างยั่งยืน

แนวทางการประยุกต์ใช้ความสุขนั้น แนวทางหนึ่งที่จะพึงหาได้แบบกิจวัตรประจำวันที่ผ่านมาการวิจัยเรื่อง “อานุภาพการสวดมนต์ยังผลให้มีความสุข เพราะเป็นการบริหารกายด้วยอิริยาบถนั่ง เปล่งวาจาบริหารปอด มีจิตเป็นสมาธิ”[พระครูสุเขตพัชรคุณ คุณภโร (มิ่งขวัญ)]. “การศึกษาอานุภาพของการสวดมนต์ที่มีผลต่อการเสริมสร้างความสุขแก่ชีวิต”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, 2562, หน้า 67. มีโมเดลองค์ความรู้ในคำว่า “3 พ” ได้แก่ (1) พินิจ โยนิโสมนสิการ บริหารชีวิตสัมปทา 4 (2) พอประมาณ ดำเนินชีวิตสายกลางไม่สุดโต่งในโลกียสุขและโลกุตระสุข และ (3) พึ่งพาและแบ่งปัน พึ่งพาอาศัยกันและรักษาสมดุลในธรรมชาติด้วยเมตตาซึ่งแนวทางนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังแผนผังนี้

แผนภาพ : แสดงรูปแบบองค์ความรู้ 3 พ

5. อภิปรายผลการวิจัย

อุชชยสูตร เป็นพระสูตรสำคัญในพระไตรปิฎกในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต ว่าด้วยความสุข การได้ความสุข แหล่งความสุข มีทั้งความสุขในภพนี้และภพหน้า ภพนี้คือสุขในปัจจุบัน ภพหน้าคือ สุขในชีวิตหลังตายด้วยการเสวยสุคติสุขคือการเป็นมนุษย์และเทพ สุขที่ปราศจากทุกข์คือการไม่ตกอยู่ในภพเดรัจฉาน เปรต อสุรกาย นรก เป็นสูตรที่หลีกเลี่ยงการทำพิธีชยาญด้วยการไม่ฆ่าแพะ แกะ โค ม้า วัว ซึ่งสูตรนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมแก่พราหมณ์อุชชยะ เพื่อชี้แนะแนวทางแห่งความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า โดยใช้ธรรม 4 หมวด ที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ ทัศนคติที่มีต่อสังสวัตตนิกรม 4 เน้นการสร้าง ความมั่นคงในชีวิตปัจจุบัน เช่น ความขยัน การรักษาศรัทธา คบมิตรดี และการใช้ชีวิตพอเพียง สัมปรายิการสังสวัตตนิกรม 4 ส่งเสริมศีลธรรมในจิตใจเพื่อภพหน้าที่ดี ได้แก่ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา อบายมุข 4 เตือนภัยจากสิ่งเสื่อมทรัพย์และเสื่อมธรรม ทางเจริญแห่งโลกศรัทธา 4 การละอบายมุข เพื่อเจริญในธรรม สาระเหล่านี้สะท้อนว่าความสุขมิใช่เพียงผลลัพธ์ แต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยคุณธรรมและการฝึกฝนในชีวิตประจำวัน พระสูตรนี้จึงเปรียบเสมือนคู่มือความสุขสำหรับคฤหัสถ์ที่วางรากฐานทั้งภายนอกและภายใน

แนวคิดพื้นฐานของความสุขในพระพุทธศาสนา ชี้ให้เห็นว่าความสุขไม่ใช่เพียงภาวะของความสบายกายใจเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการพัฒนาและยกระดับจากความสุขที่ต่ำไปสู่สุขที่ประณีตยิ่งขึ้น โดยเริ่มจากความสุข สุขจากการเสพกามคุณ ซึ่งแม้เป็นที่ปรารถนาของคนทั่วไปที่แฝงด้วยความเสี่ยง ความหลง และการเบียดเบียน หากไม่รู้เท่าทันและมีศีล สมาธิปัญญาปฏิบัติต่อความสุขชนิดนี้ถูกต้อง ถัดมาคืออามสุข ซึ่งเป็นสุขที่สงบจากกิเลสชั้นหยาบ อาศัยการฝึกสมาธิอันเป็นสุขทางจิตอันมั่นคง ส่วนสุขสูงสุดคือนิพพานสุข สุขจากการดับกิเลสอย่างสิ้นเชิง เป็นสุขบริสุทธิ์ไม่ขึ้นกับวัตถุหรือเงื่อนไขใด ๆ ถือเป็นบรมสุขในทางโลกุตระ โดยประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของพุทธนักปราชญ์หลายท่าน เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ ซึ่งชี้ว่า “ความสุขควรถูกใช้เป็นโอกาสในการพัฒนา มิใช่เพื่อหลงเพลิน” [พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ความสุข 5 ชั้น, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.openbase.in.th/node/3067> (6 ก.ค.68)] พุทธศาสนิกชนชี้ให้เห็นว่า “ความสุขที่แท้จริงต้องไม่หลอกลวงและต้องไม่ตกเป็นเหยื่อของกิเลส” [ความสุขที่แท้จริงตามหลักพุทธทาส, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.blockdit.com/posts/5c7d12f3e>

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

5b0275aa4acc2de (6 ก.ค. 68)] ขณะที่ ว.วชิรเมธี กล่าวเรื่องความสุขที่ต้องพัฒนาว่า “เหตุที่ต้องเพียรพัฒนาจิตใจให้ดียิ่งขึ้นเพราะว่า มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐ สามารถที่จะพัฒนาได้ยิ่งๆขึ้นไปได้ คนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตได้ เพราะมีการพัฒนาตนเอง” [พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี), ความทุกข์มาโปรดความสุขไปรอบๆ (กรุงเทพฯ : พบลีซิงจำกัด, 2553), หน้า 81-82.] สอดคล้องกับความสมดุลของพระไพศาล วิสาโล ว่า “ความสุขแท้จริงคือสุขที่เกิดจากสมดุลของกาย ใจ ปัญญา” [พระไพศาล วิสาโล, สุขแท้ด้วยปัญญา วิถีสุขภาวะทางปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เครือข่ายพุทธิกา, 2552, หน้า 77.] สอดคล้องกับดิช นัท ธันท์ ที่กล่าวถึงความสุขไว้ว่า “ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน เกิดจากการที่เราได้กลับมาระลึกถึงการมีอยู่ของตัวเองและทำจิตใจให้บริสุทธิ์” [“ดิช นัท ธันท์” กับคำสอนที่นำมาใช้กับชีวิตได้เสมอ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.bangkokbiznews.com/news/984008> (6 ก.ค. 68)] ท่านยกตัวอย่างว่า ความสุขของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้น ความสงบ และเพราะปัญญาที่เห็นแจ้งในสรรพสิ่ง เราเองก็สามารถมีความสุขได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า เพียงแต่เราต้องรู้จักฝึกฝนที่จะเห็นความสุขที่เกิดจากความสงบ อิสระภาพ และความกรุณา สอดคล้องกับพระมหาวิเชียร สุธีโร ได้กล่าวถึงความสุขในพระพุทธศาสนาไว้ว่า “ความสุข มี 2 ประเภท คือ 1. สามิสสุข สุขอิงสามิส คืออาศัยกามคุณ 2. นิรามิสสุข สุขไม่อิงสามิส คือ อิงเนกขัมมะ หรือสุขที่เป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อวัตถุ อีกหมวดหนึ่ง ความสุขมี 2 ประเภท คือ 1. กายิกสุข สุขทางกาย 2. เจตสิกสุข สุขทางใจ ความสุขมีหลายระดับ กล่าวโดยสรุป มี 3 ระดับ คือ 1. กามสุขสุขเนื่องด้วยกาม 2. ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน และ 3. นิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน นิพพานสุขเป็นความสุขที่สมบูรณ์ เพราะเป็นความสุขตลอดเวลา ไม่ขึ้นกับเวลาเหมือนฌานสุข เป็นความสุขอิสระ ไม่ต้องอาศัยวัตถุเหมือนกามสุข และเป็นความสุขล้วน ๆ ไม่มีส่วนเสียหรือทุกข์แฝงอยู่เลย การที่จะเข้าถึงความสุขที่สมบูรณ์ได้ ต้องปฏิบัติต่อความสุขให้ถูกต้อง คือ ต้องไม่เอาทุกข์มาทับถมตนเองที่มีได้ถูกทุกข์ทับถม ไม่ละทิ้งความสุขที่ชอบธรรมแม้ในสุขที่ชอบธรรมนั้น ก็ไม่หมกมุ่นสยบ และเพียรทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป โดยการปฏิบัติตามมรรคมงคล 8 หรือไตรสิกขา 3” [พระมหาวิเชียร สุธีโร, “ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา”, วารสารพุทธิมคค์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2562) : 42-47.] สอดคล้องกับพระมหาคมสัน วิสุทธิญาณ ที่กล่าวถึงวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา ว่า “1) ความสุขในระดับต่ำ อันเกิดจากกามคุณทั้ง 5 เพื่อเกิดมีความสุขสะดวกสบายในภพปัจจุบันและเมื่อตายแล้วก็ปรารถนาที่จะไปสู่ภพที่ดีกว่า 2) ความสุขในระดับประณีตหรือระดับกลาง เกิดจากการที่จิตแน่วแน่ลงในอารมณ์ด้วยความเพ่งพินิจอันปราศจากความทุกข์สวຍอารมณ์ เป็นการฝึกฝนตนในขั้นที่สูงขึ้นด้วยการอยู่กับอารมณ์ ที่เรียกว่า การบำเพ็ญฌาน เพื่อจะได้รับความสุขอันเกิดกับใจอย่างประณีตและเมื่อตายไปก็จะได้ถึงภพที่มีความสะดวกสบาย และ 3) ความสุขในระดับละเอียดหรือสูงสุด เกิดจากการได้บรรลุนิพพาน เป็นความสุขไม่มีเงื่อนไขมาเกี่ยวข้อง เพื่อจะได้รับความสุขชนิดนี้จะต้องปฏิบัติตามหลักมรรคภาวนา จนได้บรรลุถึงนิพพานจึงจะได้รับความสุขนี้” [พระมหาคมสัน วิสุทธิญาณ, “วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2562) : 20-32.]

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานด้านศาสนาและการศึกษา มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรปกครองท้องถิ่นควรนำนโยบายของความสุขตามหลักธรรมในอุชชยสูตรมาใช้เป็นแนวทางพัฒนานโยบายส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในระดับชุมชนและครัวเรือน ตัวอย่างเช่น การบรรจุหลักธรรม 4 ประการ ได้แก่ อกุศลสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา เข้าไปในหลักสูตรพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม การส่งเสริม

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

เศรษฐกิจพอเพียง และการจัดกิจกรรมเสริมสร้างเครือข่ายกัลยาณมิตรในสังคม เพื่อสร้างสุขอย่างยั่งยืนทั้งในมิติส่วนบุคคลและสังคม

6.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ด้านการศึกษา ใช้เป็นเนื้อหาในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมสำหรับนักเรียนและเยาวชน เพื่อปลูกฝังหลักการใช้ชีวิตอย่างมีสติ สมดุล และเกื้อกูล
2. ด้านการพัฒนาชุมชน ใช้เป็นฐานแนวคิดในการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองในครัวเรือน การสร้างเครือข่ายช่วยเหลือกันในระดับชุมชน และการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อยกระดับสุขภาวะทางจิตใจ
3. ด้านองค์กรและแรงงาน ใช้ส่งเสริมจริยธรรมในการทำงาน ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร และการบริหารการเงินอย่างมีวินัย ซึ่งเป็นหัวใจของความสุขในชีวิตประจำวัน

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในอุชชยสูตรกับคุณภาพชีวิตในบริบทที่หลากหลาย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ แรงงาน หรือผู้มีรายได้น้อย
2. การพัฒนาเครื่องมือวัดความสุขตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในมิติคิเลส เพื่อที่สามารถประเมินผลได้อย่างเป็นระบบ
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อทดลองนำหลักธรรมในอุชชยสูตรไปใช้จริงในชุมชน โรงเรียน หรือองค์กร แล้วประเมินผลเปรียบเทียบก่อน-หลังการนำไปใช้ เพื่อให้เกิดแนวทางที่ชัดเจนและเป็นแบบอย่างที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เกสร มัยจิ้น. (2559). “การสร้างสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก”. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ปีที่ 24 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม) : 673-684.
- พระครูสุเขตพัชรคุณ คุณภโร (มิ่งขวัญ). (2562). การศึกษาอนุภาพของการสวดมนต์ที่มีผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะชีวิต. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย.
- พระครูธรรมคุณประสิทธิ์ (นิตย เทชสีโล). 2562. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของพระสงฆ์ผู้ป่วยเป็นโรคเบาหวาน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย.
- พระครูปลัดภาณุวัฒน์ วฑฒมโม (พลอยทรัพย์) (2563) การศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเสริมสร้างสุขแก่ผู้สูงอายุในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาอิสลาม: กรณีศึกษาเขตตำบลบางโหลง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย.
- พระอภิชัย อภิวิฑฒโน. “การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข.วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2559) : 174-187.
- พระมหาวิเชียร สุธีโร. “ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา”. วารสารพุทธนิมิต, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2562) : 42-47.

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

พระมหาคมสัน วิสุทธินาโณ. วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2562) : 20-32.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี). (2553). ความทุกข์มาโปรดความสุขไปเรื่อย. กรุงเทพฯ : พับลิชชิงจำกัด.

พระไพศาล วิสาโล. (2552)สุขแท้ด้วยปัญญา วิถีสู่สุขภาวะทางปัญญา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เครือข่ายพุทธิกา.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา.(2539). กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2564) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 35, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

ความสุขที่แท้จริงตามหลักพุทธทาส, [ออนไลน์] แหล่งที่มา

<https://www.blockdit.com/posts/5c7d12f3e5b0275aa4acc2de> (6 ก.ค. 68)

ไทยรัฐออนไลน์. ส่องความสุข-สุขภาพจิตคนไทย วันนี้อย่างสบายดีหรือไม่. [ออนไลน์],

แหล่งที่มา : <https://www.thairath.co.th/scoop/infographic/2350610> (27 เม.ย. 66).

ไทยรัฐออนไลน์. คะแนนความสุข คนไทย ต่ำที่สุดในรอบ 11 ปี ส่วนทางคนส่วนใหญ่ทั่ว

โลก. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.thairath.co.th/business/feature/2227777> (27 เม.ย. 66).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). ความสุข 5 ชั้น. [ออนไลน์] แหล่งที่มา

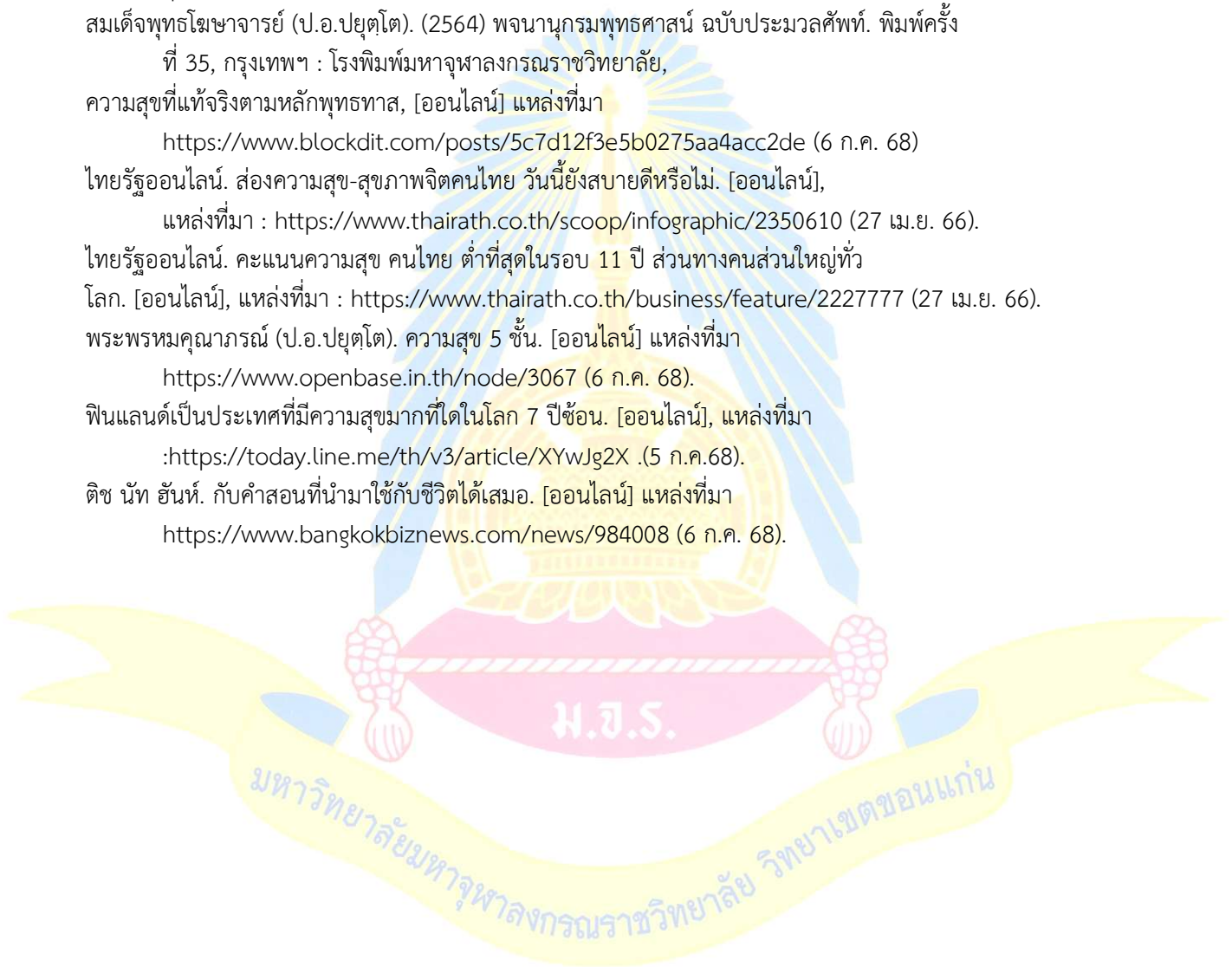
<https://www.openbase.in.th/node/3067> (6 ก.ค. 68).

ฟินแลนด์เป็นประเทศที่มีความสุขมากที่สุดในโลก 7 ปีซ้อน. [ออนไลน์], แหล่งที่มา

:<https://today.line.me/th/v3/article/XYWJg2X> .(5 ก.ค.68).

ดิช นัท ฮันท์. กับคำสอนที่นำมาใช้กับชีวิตได้เสมอ. [ออนไลน์] แหล่งที่มา

<https://www.bangkokbiznews.com/news/984008> (6 ก.ค. 68).

วิเคราะห์รูปแบบการทำสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนา An Analytical study of the Religious Proper Act of Respect in Buddhism

พระปลัดธรรมรัตน์ ธรรมรัตน์ (ชาวเหลือง)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

Phrapalad Thammarat Dhammaratano (Kawlueang)

Buddhachinaraj Buddhist College

Corresponding Author; Email: gurutawee@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดการทำสามัคคีธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษารูปแบบการทำสามัคคีธรรมที่ปรากฏในสังคมไทย และ 3) เพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการทำสามัคคีธรรมในสังคมสงฆ์ปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก และทุติยภูมิจากเอกสาร ตำรา รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า

แนวคิดสามัคคีธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า คำว่า สามัคคีธรรม คือ การชอบ กิจชอบ การกระทำที่สมควร การแสดงความเคารพ พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในพิธีเข้าพรรษาด้วยการทำสามัคคีธรรมในพิธีวารณาออกพรรษา คือการปวารณาตนให้แนะนำว่ากล่าวและขอขมาโทษ รวมถึงการแสดงความเคารพด้วยกาย วาจา ใจ การกราบไหว้ การต้อนรับ การแสดงความเมตตา การประณีตประนอมภายในหมู่สงฆ์บนหลักเมตตาและปัญญาอุปถัมภ์ด้วยคารวธรรม 6 ทิศ 6 และสาราณียธรรม 6 รูปแบบของสามัคคีธรรมในสังคมไทย พบว่า เป็นวัตรปฏิบัติที่หยั่งรากลึกในวิถีชีวิตของคณะสงฆ์ด้วยการทำอัญชลี วันทา อภิวัธ และการแสดงการขอขมาโทษและการถวายมุทิตาจิต นำมาใช้ในชีวิตประจำวันของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สะท้อนอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีจริยวัตรแก่สังคม ค่านิยมอันดีงาม

การประยุกต์ใช้สามัคคีธรรมในสังคมสงฆ์ปัจจุบัน พบว่า นำมาใช้ในสถานศึกษาพิธีไหว้ครูด้วยเครื่องสักการะหญ้าแพรก ข้าวตอก ดอกมะเขือ การทักทายด้วยคำว่าสวัสดี ประยุกต์ใช้ผู้ใหญ่ในชุมชนที่ตนอาศัย เช่น ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน การให้ความเคารพต่อเจ้าอาวาสของพระลูกวัด การให้ความเคารพต่อพระเถระผู้ใหญ่ พรรษาอายุมาก เป็นการแสดงถึงเชฏฐาปายิน จะให้ได้พร 4 คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ พิธีนี้ สามารถประยุกต์ใช้ในพิธีรับน้องใหม่ในสถานศึกษาหรือพิธีต้อนรับผู้บริหารใหม่ หรือผู้เป็นสมาชิกใหม่ มีโมเดลองค์ความรู้ว่า METTA Model ได้แก่ M-การสร้างไมตรีจิต E-การปฏิบัติคุณธรรมจริยธรรม T-เป็นชนบทรธรรมนิยมไทย T-ประยุกต์ใช้แบบผสมผสาน และ A-สร้างสมดุลในสังคม กำหนดนโยบายปรับใช้ในฐานะชาวพุทธได้ทุกภาคส่วน

คำสำคัญ: รูปแบบ, สามัคคีธรรม, พระพุทธศาสนา

Abstract

The entitled thesis is consisted of following objectives;- (1) to study the concept of Samicikamma (proper act of respect) as found in Theravada Buddhist scriptures, (2) to examine its forms and practices in Thai monastic society, and (3) to applicate the model of Samicikamma for Sangha in the present. It is studied from the first source ; - Tipitaka and the secondary source;-

commentaries, texts, research reports. It is analyzed by description. The results of the research are as follows:-

The concept of samicikamma is found that ; - Samijikamma means right action, routine, suitable doing, paying respect. Sangha follows discipline in Buddhist lent ceremony done by the words of samicikamma. The ceremony in the end of Buddhist Lent meaning allowance to guide or warn oneself for apology Including physical, verbal and mental respect, paying respect, welcome, kindness, compromise in Sangha from kindness and wisdom associated with Garavadhamma-6, direction-6 and Saraniyadhamma-6.

The form of samicikamma in Thai society is found that;- it is deep treatment in the way of Sangha in the words of Anjali, Wanda, Abhivada and to show apology (saluting by raising one's hand press together on the face/chest paying respect) and congratulation. These are applied in every day life of a monk and layman reflecting the influence of Buddhism giving fine treatment toward society, polite fashion.

The application of samicikamma in Thai society of the present is found that;- to be used in studied place for the paying ceremony to teacher with votive offerings through the 3 kinds of flowers;- a Bermuda grass, popped rice, eggplant flower. Greeting in the word of Hello. To be used in community of residence, i.e. aged people, a local wise, to pay respect an abbot of monk in that temple. To pay respect the elder monk as many years. It is shown as 'Jeththapajayino getting 4 blessings ; - long life, fine skill, happiness and power. To do Samijikamma. This case, it is used in welcoming a new member or a new administrator or a new member. This case, there is the model of knowledge factor of the words ; - METTA ได้แก่ M- to make friend, E- Ethical Cultivation, T – Thai Tradition, T – Treatment of Integration, A –common balance among people. This enables to do policy for adaptation as Buddhist for all statuses.

Keywords: Model, samicikamma, Buddhism

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเถรวาท มีการแสดงความเคารพตามธรรมเนียมของพระภิกษุสงฆ์สามเณร ตามที่ราชบัณฑิตกล่าวว่า “เป็นพิธีกรรมระหว่างพระผู้ใหญ่กับพระผู้น้อย หรือระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทวิฑาริก ระหว่างอาจารย์กับอันเตวาลิก หรือระหว่างผู้แก่พรรษากับผู้น้อยพรรษากว่า เรียกว่า การทำสามิจักรม” พิธีขอมาโทษกันที่ล่วงเกินด้วยกาย วาจา ใจ ที่เห็น ไม่เห็น ที่ได้ยิน ไม่ได้ยิน (ทิฏฐเนน วา สุเตน วา...) ทุกูปไม่พึงละโอกาสเสีย จึงได้ชื่อว่าเป็นภิกษุสามเณรที่ดี ปฏิบัติชอบตามระบอบพระธรรมวินัย สำหรับโอกาสที่ควรทำสามิจักรม นั้น มีดังนี้

1. ในวันปวารณาเข้าพรรษา พระสงฆ์อธิษฐานเข้าพรรษา ด้วยกล่าวคำว่า เถเร ปมาเทน ทวารตเยน กตัง สัพพัง อปรารัง ขมตุ โน ภันเต ซึ่งคำนี้คือการขอมาโทษ นี้เอง

2. ในระยะเข้าพรรษา พระสงฆ์มีทำเนียบทำสามิจิกรรมต่อพระสงฆ์ในวัดหรือต่างวัดในฐานะพระผู้บังคับบัญชาด้วยเครื่องสักการะ พานพุ่ม พวงมาลัย และกล่าวคำว่า เถเร ปะมาเทนะ ทวาระตะเยนะ กะตัง สัพพัง อะปะราธัง ขะมะตุ โน ภันเต ซึ่งคำนี้คือการขอมาโทษ นี่เอง

3. ในวันมหาปวารณาออกพรรษา พระสงฆ์ก็จะทำพิธีสังฆกรรมออกพรรษา ด้วยการกล่าวคำว่า สังฆัม ภันเต ปะวาเรมิ ทิฏฐะเน วา สุตะเน วา ปะริสังกายะ วา ะทันทุ มัง อาัยสมันโต อนุกัมปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปะตักกิริสสามิ ซึ่งมีคำแปลว่า ขอขมาโทษที่แสดงพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่เห็น ที่ได้ยิน ขอท่านจงอนุเคราะห์ด้วยความเอื้อเฟื้อ นี่เอง

พระสูตรชื่อว่าปาจิตติยกัณฑ์ พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงครุธรรม 8 ประการของภิกษุณีที่จะต้องกิจกรรม คือ “การกราบไหว้ ต้อนรับ ทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรมแก่ภิกษุ” ซึ่งอรรถกถาจารย์ได้อธิบายแนวคิดการประพฤติปฏิบัติตนที่พึงกระทำ เช่น การหลบหลีกทางให้แก่ท่าน การพัตวิแก่ท่าน การทักทายด้วยความเอื้อเฟื้อ การต้อนรับด้วยน้ำดื่ม หรือการอภิวาท เช่น การกราบไหว้ภิกษุ ภายในบ้าน ภายนอกบ้าน ในวิหาร นอกวิหาร หรือแม้แต่แต่การขับไล่เพื่อให้ภิกษุพ้นจากเหล่าสัตว์อันตรายทั้งหลาย เป็นต้น เหล่านี้ถือว่า “เป็นสามิจิกรรม” จะเห็นได้ว่า ในคำจำกัดของคำว่าสามิจิกรรมตามหลักของอรรถกถาจารย์นี้ได้แต่กล่าวถึงการขอขมาโทษกันอย่างเดียว ดังนั้น การขอขมาตามที่ปรากฏในมหาขันธกะ ปรณามิตกถา ว่าด้วยเรื่องสัททวิหริกไม่ขอขมา พระพุทธองค์ได้ทรงมีบัญญัติว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัททวิหริกถูกประณามแล้ว จะไม่ขอขมาอุปัชฌาย์ไม่ได้ รูปใดไม่ขอขมา ต้องอาบัติทุกกฏ” การขอขมาที่เป็นจารีตในการประกอบสามิจิกรรมในปัจจุบันนั้น แม้จะไม่ใช่กิจที่ถูกกล่าวในคัมภีร์อรรถกถา แต่ก็เป็นกิจที่ภิกษุทั้งหลายพึงกระทำสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ท่านได้ให้คำจำกัดความของคำว่าสามิจิกรรมไว้ว่า สามิจิกรรมเป็นคำที่มีลักษณะรวม ๆ ของการแสดงความเคารพ การต้อนรับ ดังมีคำกล่าวว่า “สามิจิกรรม คือ การปฏิบัติที่เหมาะสมอย่างอื่น ๆ นอกเหนือจากการกราบไหว้ ลูกรับ และอัญชลี ได้แก่ พัตวิ จัดน้ำถวาย ปลูกาด อาสนะ จัดที่นั่ง จัดที่นอน ล้างเท้าให้ (ตามที่สมควร) โดยนัยนี้ สามิจิกรรมจึงมักจึงจะเป็นส่วนหนึ่งของการต้อนรับ” จะเห็นได้ว่า การไหว้อัญชลี การต้อนรับปรณินิบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามความสมควรนี้ เป็นกิจที่กระทำได้เป็นกิจวัตรเป็นประจำ ซึ่งไม่ต้องรอโอกาสสำคัญในการปฏิบัติคือช่วงเข้าพรรษา

การทำสามิจิกรรมในปัจจุบันนั้นการกระทำอยู่ 2 แบบคือ 1) แบบขอขมาโทษ ซึ่งมักจะทำนอกโรงอุโบสถหรือนอกวัด จัดเครื่องสักการะ ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน ครองผ้าให้เรียบร้อย แล้วเข้าไปหาท่านผู้ต้องการจะขอขมาโทษ จากนั้นคุกเข่าวางพานแล้วกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง แล้วกล่าวขอขมาโทษ เมื่อท่านได้ให้อภัยโทษแล้วหากท่านให้พรต่อท้ายพึงรับพรด้วยจิตใจที่สงบ แล้วตอบรับว่า สาธุ ภันเต แล้วน้อมพานดอกไม้ ธูปเทียนนั้นเข้าประเคนแล้วกราบอีก 3 ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีการทำสามิจิกรรมแบบขอขมาโทษ แบบที่ 2) แบบถวายสักการะ ซึ่งมักจะกระทำต่อผู้อาวุโสกว่า โดยให้เตรียมเครื่องสักการะเช่นเดียวกันกับการทำสามิจิกรรมแบบขอขมาโทษ ซึ่งอาจจะมิของเพิ่มเติมคือของใช้ที่เหมาะสมกับสมณสาธูปที่ควรแก่การบริโภค จากนั้นครองผ้าให้เรียบร้อยแล้วถือของสักการะเข้าประเคนแก่ท่าน จากนั้นกราบ 3 ครั้งเป็นอันเสร็จพิธี การทำสามิจิกรรมดังกล่าวมักจะมีให้เห็นได้ทั่วไปในสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงเข้าพรรษาและออกพรรษา

ตามแนวพิธีสามิจิกรรมของพระสงฆ์นี้ สามารถกำหนดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติได้สำหรับสถานศึกษา องค์กรหน่วยงานต่าง ๆ เช่นพิธีไหว้ครูของโรงเรียน ของมหาวิทยาลัย พิธีต้อนรับผู้บริหารสถานศึกษา สมาชิกผู้เข้ามาใหม่ จะมีลัทธิก่อให้เกิดกาย ใจสามัคคี ปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องตามธรรมเทียมนแห่งคุณธรรมจริยธรรมอันมีพระพุทธศาสนาเป็นแม่บทนี้ ถือว่าเรื่องนี้สำคัญต่อสังคมสงฆ์และสังคมชาวบ้าน สมควรกำหนดนโยบายสำหรับองค์กร นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบความสัมพันธ์ภายในหมู่สงฆ์ และธำรงไว้ซึ่งหลักธรรมวินัยอันเป็นหัวใจของ

พระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์ “สามิจิกรรม” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างเป็นระบบ มีประโยชน์ที่ได้รับทราบแนวความคิดการทำสามิจิกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้รับทราบรูปแบบการทำสามิจิกรรมที่ปรากฏในสังคมไทย และได้รับทราบรูปแบบการทำสามิจิกรรมในสังคม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวความคิดการทำสามิจิกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการทำสามิจิกรรมที่ปรากฏในสังคมไทย
- 2.3 เพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการทำสามิจิกรรมในสังคมสมัยปัจจุบัน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

- 3.1 ศึกษาวิจัยในรูปแบบเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย
- 3.2 การศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คัมภีร์อรรถกถา ปกรณ์วิเสส รวมถึงจากหนังสือ ตำราทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่อออนไลน์ เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและเห็นภาพรวมของการตีความปฏิบัติสามิจิกรรมในแง่มุมต่าง ๆ
- 3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยนำข้อมูลจากเอกสารทั้งสองชั้นมาทำการวิเคราะห์และอธิบายความอย่างเป็นระบบ โดยแสดงเหตุผลและเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อให้ได้ความเข้าใจในรูปแบบและความหมายของสามิจิกรรมอย่างชัดเจน
- 3.4 การสรุปและนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนาที่ชัดเจน ครบถ้วน และสามารถสื่อความหมายถึงความสำคัญและรูปแบบของการปฏิบัติสามิจิกรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างครบถ้วน

4. ผลการวิจัย

ผลการศึกษาแนวคิดเรื่องการทำสามิจิกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ ดังนี้ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1 สามิจิกรรม เป็นคำศัพท์ในพระพุทธศาสนาที่เกิดจากการรวมคำว่า สามิจิ ซึ่งหมายถึง การเคารพอย่างเหมาะสม กับคำว่า กรรม หมายถึง การกระทำ ดังนั้นโดยรวมจึงหมายถึง การกระทำที่เหมาะสมในการแสดงความเคารพ แนวคิดของสามิจิกรรมเน้นการประพฤติตนอย่างสุภาพ อ่อนน้อม สมควรแก่ฐานะ ทั้งในระดับพฤติกรรมภายนอก เช่น การแสดงความเคารพทางกาย วาจา และการต้อนรับอย่างเหมาะสม และระดับภายใน ได้แก่ ความรู้สึกเคารพ ความเมตตา และการให้อภัยต่อกัน ถือเป็นวัตรสำคัญที่ช่วยธำรงความสงบสามัคคีในหมู่สังฆลักษณะของสามิจิกรรม มีสองประการหลัก คือ 1) การแสดงความเคารพด้วยกาย วาจา ใจ เช่น การกราบไหว้ การกล่าววาจาสุภาพ การมีจิตเมตตาและเจตนาดีต่อกัน 2) การทำปฏิสันถาร หรือการต้อนรับ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ อามิสปฏิสันถาร คือ การต้อนรับด้วยวัตถุ เช่น ปูอาสนะ เตรียมน้ำดื่ม ของใช้ และธรรมปฏิสันถาร คือ การต้อนรับด้วยธรรม เช่น การสนทนาธรรม การแสดงธรรม โดยทั้งสองลักษณะนี้ตั้งอยู่บนรากฐานของ เมตตา และปัญญา ซึ่งเป็นหัวใจของการอยู่ร่วมกันในหมู่สังฆอย่างสันติ เป็นระเบียบ และสมานฉันท์

หลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับสามิจิกรรม ได้แก่ 1) การวรรณะ 6 เช่น ความเคารพต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การศึกษา การสำรวม และการไม่ประมาท ถือเป็นธรรมที่ส่งเสริมจริยวัตรงาม และสร้างสัมมาคารวะในหมู่คณะ 2) หลักทศ 6 (ทิศเบื้องหน้า หลัง ซ้าย ขวา บน ล่าง) ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของบุคคลรอบด้าน ได้แก่ ปิตามารดา ครู

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

อาจารย์ พระภิกษุผู้สอนธรรม ผู้ร่วมอาชีพ คู่ครอง และผู้รับใช้ โดยสอนให้ต่างฝ่ายปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพและรับผิดชอบหน้าที่ และ 3) สาราณียธรรม 6 ซึ่งประกอบด้วยธรรมเพื่อการระลึกถึงกัน ส่งเสริมความกลมเกลียวในหมู่สงฆ์ เช่น การแสดงเมตตาทางกาย วาจา ใจ การแบ่งปันลาภผล การยึดถือธรรมร่วมกัน และการมีทัศนคติที่ไม่ขัดแย้งในทางพระวินัยแม้ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดขั้นตอนสามัคคีธรรมอย่างเป็นทางการ แต่มีบันทึกพฤติกรรมที่สะท้อนแนวปฏิบัติ เช่น การอภิวาท การเวียนประทักษิณ การต้อนรับผู้ใหญ่ในสงฆ์ตามลำดับพรรษา เป็นต้น พระวินัยยังระบุข้อจำกัด เช่น ไม่พึงกระทำให้สามัคคีธรรมต่อผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส หรืออาบัติร้ายแรง ไม่พึงทำต่อผู้ที่อยู่ในระยะปริวาสหรือมานัต และภิกษุแม้อ่อนพรรษาก็ไม่ควรทำสามัคคีธรรมต่อภิกษุณี แม้อาวุโสกว่า ทั้งนี้ตามหลัก ครุธรรม 8 ที่วางไว้เพื่อค้ำจุนความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับภิกษุณี

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 รูปแบบการทำสามัคคีธรรมที่ปรากฏในสังคมไทย โดยสังคมสงฆ์เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสหวิธการกับอุปัชฌาย์อาจารย์ พระเถระผู้ใหญ่กับผู้น้อย หรือผู้เคารพนับถือกัน รูปแบบที่ปรากฏในอดีตครอบคลุมการลูกรับ ปู่อาสนะ ไปจนถึงการขอขมา ซึ่งสะท้อนตามหลักคาวธธรรมที่พระพุทธองค์ยกย่องว่าเป็นมงคลสูงสุดของชีวิต โดยมีรากฐานมาตั้งแต่พุทธกาล และแพร่หลายในบริบทไทยโบราณ ส่วนสังคมชาวบ้าน ก็จะแสดงความเคารพกัน ทักทายสวัสดีกัน หากเป็นสังคมฝรั่งก็จะจับมือกันหรือประทับแก้มซ้ายขวา กันองค์ประกอบของสามัคคีธรรมประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) การอภิวาท (การกราบหรือไหว้) 2) อุฏฐานะ (การลุกขึ้นยืนแสดงความเคารพ) 3) อัญชลีกรรม (การประนมมือ) และ 4) สามัคคีธรรม (การแสดงอักษณาสัยเหมาะสม เช่น หลีกทาง ถอดรองเท้า ฯลฯ) ซึ่งล้วนเป็นกิจริยาที่แสดงสัมมาคารวะและจริยวัตรงามในหมู่สงฆ์

การทำสามัคคีธรรมในคณะสงฆ์ไทยมี 2 ประเภทหลัก คือ 1) การขอขมาโทษ (อัจฉโยโทษ) เมื่อรู้ตัวว่าล่วงเกินพระผู้ใหญ่ ซึ่งหากละเลยถือเป็นอาบัติทุกกฏ และ 2) การถวายสักการะ (มุทิตาจิต) เช่น ในโอกาสพระเถระได้รับยศ แม้อ่อนพรรษากว่า การปฏิบัติทั้งสองประเภทมักกระทำช่วงเช้าพรรษา หรือก่อนการโยกย้ายวัด เพื่อส่งเสริมความสามัคคีและสืบสานพระวินัยในบริบทปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรมเมือง และโครงสร้างการปกครองแบบราชการ ทำให้สามัคคีธรรมบางส่วนถูกลดทอน แต่แก่นของวัตรนี้ยังคงมีคุณค่าทางศีลธรรม โดยเฉพาะในฐานะ “อาจารย์วัตร” ที่ฝึกจิตให้เคารพ ยอมรับผิด และให้อภัย ซึ่งช่วยหล่อหลอมสัมมาคารวะในหมู่สงฆ์ เรื่องนี้ พระธรรมวโรดมชี้ว่า “ความเคารพ (ครุตา) คือ ความหนักแน่นในธรรม เป็นเกราะป้องกันจิตจากโลกธรรมแปด” ดังนั้นสามัคคีธรรมจึงไม่ใช่เพียงพิธีกรรม หากแต่เป็นวัตรที่ฝึกให้สงฆ์มีจิตตั้งมั่นอยู่ในเมตตา สมานฉันท์ และคุณธรรมของผู้ควรเคารพ เป็นรากฐานของความกลมเกลียวในสังคมสงฆ์ร่วมสมัย

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 การประยุกต์ใช้รูปแบบการทำสามัคคีธรรมในสังคมสงฆ์ปัจจุบัน พบว่าพิธีสามัคคีธรรมยังคงดำรงอยู่ในสังคมสงฆ์ไทย โดยเฉพาะในวาระสำคัญ เช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา หรือวันถวายสักการะแด่สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งมีการประกอบพิธีตามแบบแผนดั้งเดิมที่สะท้อนความเคารพและการยอมรับลำดับชั้นในหมู่สงฆ์ การสนับสนุนจากองค์กรปกครองคณะสงฆ์ เช่น มหาเถรสมาคม และวัดใหญ่ที่เคร่งครัดในพระวินัย ยังมีบทบาทในการรักษาจารีตดังกล่าวไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเชิงลึกจะพบว่าแนวโน้มที่รูปแบบของพิธีจะค่อย ๆ ถูกลดทอนจนขาดความลุ่มลึกทางจิตใจ เหลือเพียงถ้อยคำและภาพลักษณ์ภายนอก โดยเฉพาะในหมู่ภิกษุรุ่นใหม่ที่อาจขาดความเข้าใจในสาระธรรมของพิธี

รูปแบบการทำสามัคคีธรรมในอดีตปรากฏเป็นกิจวัตรประจำวันของภิกษุ เช่น การลูกรับ การกล่าวคำขอขมา การปฏิสังขาร และการแสดงความเคารพอย่างมีสัมมาคารวะ ซึ่งไม่ใช่เพียงรูปแบบพิธีกรรมแต่เป็นการฝึกจิตและหล่อหลอมจริยวัตรอย่างต่อเนื่อง ตรงกันข้ามกับปัจจุบันที่พิธีดังกล่าวมักจัดขึ้นเพียง 1-2 ครั้งต่อปี และถูกย่อรูปแบบให้สั้นลง โดยเน้นเพียงการกล่าวคำขอขมาหรือถวายพานเท่านั้น ซึ่งมีผลให้พลังทางจิตวิญญาณของพิธีเสื่อมถอยลงการ

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

เปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดจากการละเลยโดยเจตนา หากแต่เป็นผลสะสมจากปัจจัยหลากหลาย เช่น โครงสร้างของวัดในเขตเมืองที่ซับซ้อนขึ้น ทำให้การรวมตัวของพระภิกษุเพื่อประกอบพิธีเป็นเรื่องยาก ภารกิจของสงฆ์ที่เพิ่มขึ้นก็เบียดบังเวลาแห่งการฝึกตน ค่านิยมแบบฆราวาสที่เน้นพิธีเชิงภาพลักษณ์แทรกซึมเข้าสู่วัตรของสงฆ์ กระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้พิธีกรรมต้องกระชับและสามารถสื่อสารต่อสาธารณะได้ง่าย และวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เร่งรีบไม่เปิดโอกาสให้พิจารณาอย่างลึกซึ้ง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนทำให้สามัญธรรมค่อย ๆ กลายเป็นพิธีกรรมที่ไร้ความลึกซึ้งทางจิตใจ อีกทั้งยังสะท้อนถึงการหลงลืมเจตนารมณ์ของพระวินัย โดยเฉพาะในหมวดวัดตบขันธกะ ที่วางรากฐานให้สามัญธรรมเป็นวัตรแห่งเมตตาและการขัดเกลตาอย่างต่อเนื่องในชีวิตสมณะ

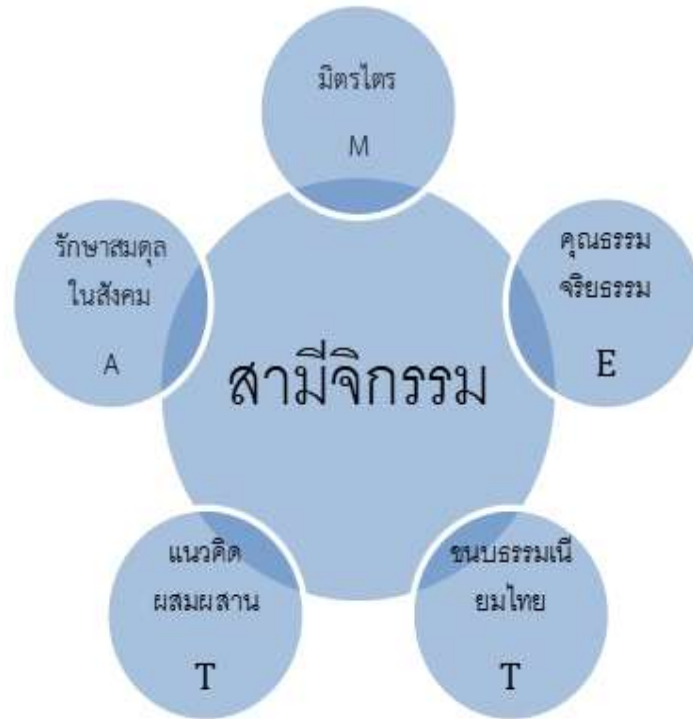
สามัญธรรมกลับมามีชีวิตและบทบาทในหมู่สงฆ์อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ในบริบทปัจจุบัน โดยไม่ละทิ้งสาระเดิมของพิธี ได้แก่ 1) การกำหนดวันสามัญธรรมประจำวัดเพื่อให้พิธีนี้เป็นกิจวัตรที่สม่ำเสมอและมีชีวิต 2) การจัดระบบพี่น้องสหวิหการิกเพื่อถ่ายทอดจริยวัตรระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้อง 3) การพัฒนาเครือข่ายสามัญธรรมออนไลน์ให้สามารถดำรงพิธีได้แม้อยู่ห่างไกลกัน และ 4) การจัดกิจกรรมสัปดาห์สมานฉันท์สงฆ์และญาติโยมเพื่อขยายคุณค่าของสามัญธรรมสู่ชุมชน ผลที่ได้คือการหล่อหลอมวัฒนธรรมเมตตาและความสามัคคีในระดับลึกทั้งในหมู่สงฆ์และพุทธบริษัท

จากการวิจัยนี้ รูปแบบสามัญธรรมที่นิยมปฏิบัติกันในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมสงฆ์ ที่ปฏิบัติพิธีสามัญธรรมในช่วงปวารณาเข้าพรรษาด้วยคำกล่าวว่ เถเร ปะมาเทน ทวาระเตยนะ กะตัง.....ส่วนการปวารณาออกพรรษา ซึ่งมีพิธีถือพานพุ่ม พวงมาลัย พร้อมคำกล่าว สังฆัม ภันเต ปะวาเรมิ ทิฏฐะนะ วา สุเตนะ วาโดยสรุปว่า ขอขมาในความผิดพลาดด้วยกาย วาจา ใจ ดังนั้น ปวารณาออกพรรษาถือเป็นสังฆกรรมสงฆ์ มีการสวดญัตติกรรม การทำปวารณากัน คือ ให้ว่ากล่าวตักเตือน แนะนำกันได้ นี่เอง ในส่วนสังคมชาวบ้านนั้น ก็สามารถประยุกต์ใช้แนวเดียวกันนี้ได้ ด้วยการทำเคารพ การทักทาย การกล่าวสวัสดิ ไม่ต้องมีพิธีอะไรมากเช่นกับพระสงฆ์ แต่จะเห็นว่าพิธีมาก เช่น พิธีไหว้ครูของนักเรียน พิธีต้อนรับน้องใหม่ด้วยบายศรีสู่ขวัญ นับว่าเป็นทำเนียมไทยแท้

5. องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เชิงระบบที่นำไปสู่การพัฒนาโมเดลองค์ความรู้ชื่อว่า METTA Model ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ METTA Model ได้แก่ M- สร้างโมตรียิต แสดงความเอื้อเพื่อแนะนำความผิดพลาด E-แสดงคุณธรรมจริยธรรมควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจด้วยเมตตา T-ขนบธรรมเนียมไทย T-แนวคิดผสมผสาน และ A-สร้างสมดุลในสังคม ผ่านระบบพี่เลี้ยงและกิจกรรมสมานฉันท์ ดังแผนผัง ดังนี้

โมเดลองค์ความรู้

แผนผัง : โมเดลองค์ความรู้สามัคคีธรรมในคำว่า METTA

M- สร้างมิตรใจดี แสดงความเอื้อเฟื้อเพื่อนำความผิดพลาด E-แสดงคุณธรรมจริยธรรมควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจด้วยเมตตา T-ทณบธรรมเนียม T-แนวคิดผสมผสาน และ A-รักษาสมฺคฺลในสังคฺม ผ่านระบบพี่เลี้ยงและกิจกรรมสมานฉันท์

6. อภิปรายผลการวิจัย

สามัคคีธรรม หมายถึง การกระทำที่เหมาะสมในการแสดงความเคารพ โดยเน้นพฤติกรรมภายนอกและเจตนาภายในอันประกอบด้วยเมตตา ความอ่อนน้อม และสัมมาคารวะ ซึ่งตรงกับนิยามของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงสามัคคีธรรมว่า “การชอบ กิจชอบ การกระทำที่สมควร การแสดงความเคารพ” การแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมในบริบทสังคม ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะการกราบไหว้ แต่รวมถึงการแสดงออกด้วยใจอย่างสุภาพและมีคุณธรรม เช่น การพัตวี การจัดน้ำ หรือการหลีกเลี่ยง

แนวทางการแสดงความเคารพหรือสามัคคีธรรม ตามที่พระครูสมุห์เกษม สุขเขโม (โรจน์พงศ์เกษม) กล่าวว่า “หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ “หลักคารวธรรม 6 ทิศ 6 และสารณียธรรม 6 เป็นพื้นฐานในการทำสามัคคีธรรม” เรื่องถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่หล่อหลอมให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ตามแนวทางพระธรรมวินัย การแสดงความเคารพมี 5 วิธี ได้แก่ 1) อภิวัต คือ กราบ 2) นมัสการ คือ ไหว้ 3) อัญชลี คือ พนมมือ 4) อุฏฐานะ คือ ลูกขึ้นยืน

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Sofe power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

แสดงความเคารพ และ 5) สามิจิกรรม คือ การแสดงกิริยาอ่อนน้อม เป็นความสัมพันธ์เชิงคุณธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของสาราณียธรรมและทศ 6 ที่ช่วยสร้างความสงบในหมู่สงฆ์และครอบครัวยุทธูปแบบการทำสามิจิกรรมในไทยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การขอขมาโทษ (อภัยโทษ) และการถวายมุทิตาจิต ซึ่งยังคงมีการปฏิบัติในช่วงเข้าพรรษาและในโอกาสพิเศษ โดยมีความสอดคล้องกับพระอธิการสุนทร กนตวิโร (สุวรรณเพ็ง) กล่าวว่า “สามิจิกรรม เช่นการล้างเท้า การไหว้ และการพัดให้เป็นต้น แก่พระเถระก็เชื่อว่าเมตตาภาวกรรมต่อหน้า การไม่ทำความตาย ใน เครื่องใช้ไม้สอย เป็นต้น แม้คนทั้ง 2 ฝ่ายเก็บไว้ไม่ดีแล้ว เก็บงำไว้เหมือนตนเองเก็บไว้ไม่ดี เชื่อว่าเมตตาภาวกรรมลับ หลัง” ลักษณะเดียวกันนี้ แม้ธรรมเนียมการขอขมาในช่วงเข้าพรรษา รวมถึงพฤติกรรมแสดงความอ่อนน้อม เช่น การถอดรองเท้า หลีกทาง ซึ่งล้วนสะท้อนแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัย สถานการณ์ร่วมสมัยและปัจจัยเปลี่ยนแปลง การทำสามิจิกรรมเริ่มสูญเสียความลึกซึ้งทางจิตใจ และกลายเป็นพิธีที่ยอรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของพระมหาสากล สุภรเมธี ที่ระบุว่าความสัมพันธ์เชิงอาจารย์วัดลดน้อยลงภายใต้โครงสร้างราชการ และจำเป็นต้องฟื้นคุณค่าผ่านการปฏิบัติด้วยความกตัญญูอย่างแท้จริง

การเสนอแนวทางฟื้นฟูตามแนวทางของโมเดล METTA (เมตตา) มีความสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมวโรดมที่เห็นว่าสามิจิกรรมคือเกราะธรรม ที่ช่วยธำรงจิตใจให้ตั้งมั่นในธรรม และการพัฒนาสังคมด้วยความเคารพ เช่นเดียวกับงานวิจัยของพระอธิการวิศวกพงศ์ ที่เสนอให้ใช้หลักธรรม เช่น หิริโอตตัปปะ และสังคหวัตถุ เพื่อเสริมสร้างสามัคคีธรรมในสังคมสงฆ์

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานคณะสงฆ์ควรกำหนดแนวทางส่งเสริมการทำสามิจิกรรมให้เป็นวัตรประจำของวัดทั่วประเทศ เช่น การออกประกาศมหาเถรสมาคม หรือแนวทางจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้มีการจัดวันสามิจิกรรมเป็นกิจกรรมเสริมวินัยระหว่างเข้าพรรษาและตลอดปี

2) บรรจุหลักสูตรจริยวัตรและสามิจิกรรมศึกษาในชั้นเรียนบาลี-นิกกรรม โดยเน้นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อให้สามเณรและพระภิกษุรุ่นใหม่เข้าใจสาระของพิธี ไม่จำกัดแค่ท่องบทขอขมา แต่ตระหนักในเมตตาอภัย เคารพ อันเป็นรากแก่นของธรรมวินัย

3) ส่งเสริมการจัดกิจกรรมสัปดาห์สามัคคีธรรมและญาติโยม ระหว่างวัดและชุมชน เพื่อขยายผลสามิจิกรรมจากระดับสงฆ์สู่การพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมบนฐานของสัมมาคารวะและความเมตตา

7.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) วัดสามารถใช้โมเดล METTA (เมตตา) เป็นกรอบในการพัฒนากิจกรรมจริยวัตรประจำวัด โดยจัดโครงการหมุนเวียน เช่น การอบรมพี่น้องสัตถุทายีกริ การทำสามิจิกรรมออนไลน์ และการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อถ่ายทอดพิธีกรรมอย่างถูกต้อง

2) ครูสอนพระปริยัติธรรมควรใช้ผลการวิจัยนี้เป็นกรณีศึกษาเพื่อฝึกวิเคราะห์หลักธรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การเชื่อมโยงสามิจิกรรมกับคารวะธรรม 6 และสาราณียธรรม 6 เพื่อปลูกฝังนักเรียนให้เห็นคุณค่าแห่งจริยวัตรเชิงระบบ

3) นักเผยแผ่ธรรมสามารถนำสาระของงานวิจัยนี้ไปสร้างสื่อธรรมะหรือกิจกรรมเชิงพุทธนวัตกรรม เพื่อสร้างวัฒนธรรมเคารพอย่างมีใจในยุคที่พิธีกรรมมักถูกทำให้ผิวเผิน

อีสานเปลี่ยนโลกพุทธนวัตกรรมพัฒนา Soft power เพื่อสังคมสันติสุขและความเสมอภาคในยุค AI

"Isan Changing The World: Buddhist Innovations for Developing Soft Power Toward a Peaceful and Equitable Society in the AI Era"

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาการรับรู้และทัศนคติของพระภิกษุสามเณรรุ่นใหม่ต่อสามีจิกรรมในเชิงจิตวิทยาและพฤติกรรม เพื่อเข้าใจแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงจากภายใน
- 2) ควรเปรียบเทียบระหว่างวัดในเมืองกับวัดชนบท เพื่อวิเคราะห์ว่าโครงสร้างวัดและวัฒนธรรมท้องถิ่นส่งผลต่อการคงอยู่หรือเสื่อมถอยของสามีจิกรรมอย่างไร
- 3) ควรศึกษาการประยุกต์สามีจิกรรมในสังคมฆราวาส เช่น ในครอบครัว โรงเรียน หรือชุมชน เพื่อขยายแนวคิดเรื่องความเคารพ ความอ่อนน้อม และเมตตาไปสู่สังคมกว้าง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2542). คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นโท. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ.
- พระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตฺตโม). (2547). พระบรมราชาธิบาย สำหรับคณะสงฆ์ มณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลภูเก็ต. พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2534). รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- พระอธิการสุนทร กนฺตวิโร (สุวรรณเพ็ง). ความสามัคคีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารนิสิตวัง. ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2562) : 55-62.
- พระอภิชาต อภิวัฒน. การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข.วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2559) : 174-187.
- พระครูสมุห์เกษม สุขเขโม (โรจน์พงศ์เกษม). การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเคารพกับทศ 6 ในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. (2566) บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539).พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2566). มจร ทำสามัคคีธรรมเนื่องในเข้าพรรษาแด่สมเด็จพระพุทธาจารย์ (สนิท ขวนปัญโญ) กก.มส. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.mcu.ac.th/news/detail/34322>.
- วิวรรณ สายแสง. “การศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุและภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีปาจิตตีย์. (2546). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. (2542). กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ธมฺมธโร). มงคลยодชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2518.
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. ธรรมานุกรม. (2515). กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ, (จวน อุฏฺฐายี). (2542). มงคลในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน.
- สมฤดี จันทร์กล้า. การดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท. (2563). วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.